NIKOLAJ LJESKOV

LEDI MAGBET MCENSKOG OKRUGA

BIBLIOTEKA „KULTURA"

Urednici:
Miroslav Vitorović i Laza Lazić

Nacrt korica: V. Lalicki

NIKOLAJ LJESKOV

LEDI MAGBET MCENSKOG OKRUGA

priče

Preveli:

Anđelko Malinar
Tankosava Kašiković

KULTURA, BEOGRAD, 1961.

LEDI MAGBET MCENSKOG OKRUGA

SVAKI JE POČETAK TEŽAK
Narodna poslovica

GLAVA I

Katkad u našim krajevima nailaziš na takve karaktere da se uvek moraš zgroziti kad ti neki od njih padnu na um, pa makar prošla i godina dana kako si se susreo s njima. Nizu takvih karaktera pripada i trgovkinja Katarina Ljvovna Izmailova, koja je u svoje vreme bila junakinja strašne drame, posle čega su je naši plemići, prema nečijoj dosetki, stali nazivati Ledi Makbet mcenskog okruga.

Katarinu Ljvovnu ne bismo mogli nazvati lepoticom, ali je bila žena vrlo ugodne spoljašnjosti. Stupila je tek u dvadeset i četvrtu godinu života; bila je nevisoka ali vitka stasa, vrat joj je bio kao iz mramora isklesan, ramena obla, grudi čvrste, nosić ravan i uzak, oči žive i crne, čelo belo i visoko, a crne kose prelevale su se u plavo. Udala se za ovdašnjeg trgovca Izmailova iz Tuskare u kurskoj guberniji, ali ne iz ljubavi ili zbog neke naklonosti, već stoga što ju je Izmailov zaprosio, a ona je bila siromašna devojka i nije mogla da bira ženike. Dom Izmailovih nije bio među poslednjim u našem gradu: trgovali su oni mekinjama, u okrugu držali zakupljen velik mlin, u blizini grada imali vrt koji je donosio prihode, a u gradu lepu kuću. Ukratko, bili su imućni trgovci. Pored toga, njihova je porodica bila sasvim malobrojna: svekar Boris Timofejević, čovek od kojih osamdeset godina, već odavno udovac; njegov sin Zinovij Borisić, muž Katarine Ljvovne, takođe čovek preko pedeset, sama Katarina Ljvovna – i niko više. Tekla je već peta godina kako se udala za Zinovija Borisića a Katarina Ljvovna nije imala dece. Zinovij Borisić nije imao poroda ni od prve žene, s kojom je proživeo dvadeset godina pre no što je obudovio i uzeo Katarinu Ljvovnu. Mislio je on i nadao se da će mu bar u drugom braku dati bog naslednika trgovačkoj firmi i kapitalu; no, opet u tome nije imao sreće ni s Katarinom Ljvovnom.

Jako je žalostilo Zinovija Borisića što nije imao dece, ali ne samo Zinovija Borisića nego i starca Borisa Timofejića, a i sama je Katarina Ljvovna zbog toga mnogo tugovala. Jedno zato što je beskrajna dosada u zaključanoj trgovačkoj kući s visokim plotom i psima puštenim s lanca ne jednom ispunjavala mladu trgovkinju čamom koja bi je znala dovoditi do ludila, i ona bi se tako rado, sam bog zna kako bi se rado zabavila negovanjem detenceta; a drugo – bila je već sita prekora: „Zašto si se udavala; zašto si vezala čoveku sudbinu, nerotkinjo”, kao da je doista počinila kakav zločin prema mužu, prema svekru i prema celom njihovom poštenom trgovačkom rodu.

Pored svega izobilja i bogatstva, prolazio je život Katarine Ljvovne u svekrovu domu neobično dosadno. U posete je retko odlazila, pa ako bi i pošla s mužem među njegove trgovce, ni to je nije moglo razonoditi. Sav je taj svet bio strog: posmatraju te kako sediš, kako hodaš i kako ustaješ; a Katarina Ljvovna je bila vatrena karaktera, i kako je kao devojka živela u bedi, navikla se na jednostavnost i slobodu: da potrči s vedrima na reku, da se u košulji okupa ispod pristaništa ili da kroz vratašca pospe nekog momka na prolazu suncokretovim košticama; a ovde je sve drukčije. Svekar i muž ustajali su vrlo rano, u šest sati ujutru popili bi čaj i krenuli za svojim poslovima, a ona bi sama tumarala iz sobe u sobu. Svuda čisto, svuda tiho i pusto, kandila se svetlucaju pred ikonama, a u kući nigde ni zvuka ni glasa čovečjeg.

Katarina Ljvovna znala bi se nekoliko puta prošetati pustim sobama, te bi počela zevati od dosade, a zatim bi se malim stepenicama popela u svoju bračnu ložnicu, koja je bila smeštena u visoku, nevelikom potkrovlju. Onde bi takođe neko vreme prosedela posmatrajući tupo kako u hambaru vešaju konoplju ili presipaju mekinje – i opet bi je spopalo zevanje, a ona bi se tome i obradovala: prileći će satić-dva, no kad bi se probudila – opet ona ista ruska dosada, dosada trgovačkog doma, koja, kako su govorili, nagoni čoveka da se s radošću čak i obesi. Katarina Ljvovna nije bila ljubiteljica knjige, a pored toga, u njihovoj kući i nije bilo knjiga osim kijevskog životopisa svetaca.

Životom punim dosade proživela je Katarina Ljvovna u bogatom svekrovom domu čitavih pet godina svoga života s neprijaznim mužem; i na tu njenu dosadu, kako je kod nas već običaj, nije se niko ni najmanje osvrtao.

GLAVA II

Šestog proleća kako se udala Katarina Ljvovna provalio se Izmailovima nasip kod mlina. Kao za inat, baš u to vreme je navalilo u mlin mnogo posla, a prodor je bio snažan: voda je zašla ispod donjeg glavnog potpornja praznog oluka, i nikako nisu uspevali da je na brzu ruku zajaze. Sagnao je Zinovij Borisić k mlinu mnogo naroda iz celog okruga, a i sam je neprestano onde sedeo; poslovima u gradu upravljao je sada jedino starac, a Katarina Ljvovna je cele dane ginula u kući od čežnje sama samcata. U prvo vreme bilo joj je bez muža još dosadnije, no kasnije joj se stalo činiti da je tako čak i bolje: osećala je da je slobodnija kad je sama. Srce je nije nikad naročito privlačilo k njemu, a bez njega je imala bar jednog gospodara manje.

Sedela je jednom Katarina Ljvovna u svome potkrovlju, neprestano zevajući ne misleći ni na šta određeno, pa se na koncu i zastidela tog zevanja. A napolju je

vreme prekrasno: toplo, svetlo, veselo, i kroz zelenu drvenu ogradu vrata vidi se kako na drveću s grančice na grančicu lepršaju nestašne ptičice.

„Što sam, doista, stala toliko zevati?" – pomisli Katarina Ljvovna: – „Hajde, ustaću bar i prošetati po dvorištu ili po vrtu".

Ogrnula je Katarina Ljvovna stari sukneni kaputić i izašla.

Vani je svetlo i lako se diše, a s trema kraj ambara odzvanja veselo hihotanje.

– Čemu se toliko radujete? – upita Katarina Ljvovna svekrove pomoćnike.

– Eto, majčice Ekaterina Ljvovna, vagali su živu svinju, – odvrati joj stari pomoćnik.

– Kakvu svinju?

– A eto, svinju Aksinju što je rodila sina Vasilija, a nas na krstitke nije pozvala, – govorio je odvažno i veselo mladić drska, lepa lica, uokvirena uvojcima crnim kao katran i bradicom koja je tek probila.

U taj je tren iz badnja za brašno, koji je bio obešen o polugu na vagi, provirilo debelo lice rumene kuvarice Aksinje.

– Vrazi, đavoli prokleti! – psovala je kuvarica, nastojeći da se uhvati za gvozdenu polugu i izvuče iz badnja koji se ljuljao.

– Do obeda važe osam pudi, kad pojede koš sena, utega nam nedostaje, ljudi! – objašnjavao je opet lepotan i, okrenuvši badanj, izbacio kuvaricu na vreće koje su bile složene u uglu.

Žena je, psujući u šali, stala da se uređuje.

– No, a koliko sam ja teška? – našali se Katarine Ljvovna i, uhvativši se za užeta, stade na dasku.

– Tri puda i sedam funti, – odgovori onaj isti mladi lepotan Sergej, bacivši uteg na dasku vage. – Čudo božje!

– Čemu se čudiš?

– Tome što važete tri puda, Katarina Ljvovna. Vas bi, kako ja sudim, valjalo celog dana na rukama nositi, i ne bi se umorio, već bi osećao samo kako uživaš.

– Zar ja nisam čovek, što li? Ne boj se, umorio bi se i ti, – odvrati Katarina Ljvovna porumenevši lagano, jer je bila odvikla od takvih razgovora, i oseti kako je nenadano obuzima želja da se do sita izbrblja i nagovori reči veselih i šaljivih.

– Tako mi boga, ne bih! Do Srećne bih vas Arabije odnio, – odvrati Sergej na njenu primedbu.

– Ne sudiš pravo, momče, – govorio je seljačić koji je presipao. – Šta je to u nama što važe? Zar naše telo važe? Naše telo, dragi moji, ne znači ništa na vagi: naša snaga, snaga važe, a ne telo!

– Jest, kao devojka sam bila silno jaka, – reče Katarina Ljvovna, ne mogavši opet odoleti. – Mnogi muškarac nije mogao da me nadjača.

– No, dajte ručicu da vidim je li istina, – zamoli krasni momak.

Katarina Ljvovna se zbuni, ali ipak pruži ruku.

– Jao, puštaj prsten, boli! – kriknu Katarina Ljvovna kad je Sergej u svojoj ruci stegnuo njenu ruku, i slobodnom ga rukom gurnu u prsa.

Momak spusti gospodaričinu ruku i od njena udarca odlete dva koraka u stranu.

– Eto ti sad prilike da razmisliš šta je žena, – zadivio se seljačić.

– Ne, dopustite da se uhvatimo ovako, u koštac, – obrati joj se Serjoža uklanjajući uvojke s lica.

– No, hvataj, – odvrati Katarina Ljvovna, razigravši se, i podignu u vis svoje nežne laktove.

Sergej obujmi mladu gazdaricu i pritisnu njene čvrste grudi o svoju crvenu košulju. Katarina Ljvovna je dospela jedino da trgne ramenima, a već ju je Sergej podigao sa tla, nekoliko časaka držao na rukama, stegnuo i posadio lagano na prevrnuto vedro.

Katarina Ljvovna nije stigla da upotrebi svoju snagu kojom se hvalisala. Sva se zarumenela kao ruža te je, sedeći na vedru, namestila kaputić koji joj je spuznuo s ramena, pa je lagano krenula iz ambara, a Sergej se snažno nakašljao i podviknuo: „Hej, vi, budale božje! Sipaj, ne zevaj, lopate ne zamaraj; što ostane od te kaše, sve će, braćo, biti naše”.

Činilo se da nije ni obratio pažnju na ono što se upravo dogodilo.

– Ženskar je taj prokleti Serjoška! – pričala je kuvarica Aksinja vukući se za Katarinom Ljvovnom. – Ističe se svačim, lopov, i stasom, i licem i lepotom. Koju god ženu hoćeš, on će je, bestidnik, ovog časa zaludeti, zaludeti pa i na greh navesti. A kako je samo nestalan, podlac, najnestalniji među svima nestalnim!

– A ti, Aksinja... ovaj... – govorila je mlada gazdarica idući ispred nje – a tvoj je mališan živ?

– Živ je, majčice, živ, što bi mu bilo! Kod onih kojima nisu potrebni, kod tih ne umiru.

– A otkud ti on?

– Eto! Stekla sam ga onako, usput, ta među svetom živiš, pa ti se desi.

– Je li taj momak odavno kod nas?

– Ko? Zar Sergej?

– Jest.

– Biće mesec dana. Pre je služio kod Končonovih, ali ga je gazda proterao. – Aksinja spusti glas i dovrši: – Pričaju, da je živeo sa samom gazdaricom, ljubav vodio... Kako je samo odvažan, prokletnik!

GLAVA III

Topao mlečni sumrak lebdeo je nad gradom. Zinovij Borisić nije se još vraćao s nasipa. Ni svekra Borisa Timofejića nije bilo kod kuće: odvezao se do starog prijatelja koji je slavio imendan, te je čak odredio da ga ne čekaju s večerom. Nemajući šta da radi, Katarina Ljvovna je rano povečerala, otvorila prozorčić na svom potkrovlju i, naslonivši se na prozorsku dasku, grickala suncokretove semenke. Ljudi su u kuhinji dovršili večeru i razmileli se po dvorištu na spavanje: neko pod štagalj, neko u ambar, a neko na visok mirisavi senik. Poslednji je iz kuhinje izašao Sergej. On se prošetao dvorištem, pustio je pse s lanca, zazviždukao i, prolazeći kraj prozora Katarine Ljvovne, bacio pogled na nju i duboko joj se poklonio.

– Zdravo, – reče mu tiho Katarina Ljvovna iz svoga potkrovlja, a na dvorištu zavlada muk kao u manastiru.

– Gospodarice! – odjeknu posle dve minute nečiji glas iza zaključanih vrata Katarine Ljvovne.

– Ko je? – upita preplašeno Katarina Ljvovna.

– Ne bojte se, molim Vas! Ja sam, Sergej, – odvrati pomoćnik.

– Šta želiš, Sergeju?

– Imam s vama jedan poslić, Katarina Ljvovna; hteo bih vas zamoliti za milost u jednoj sitnici, dopustite da uđem na časak.

Katarima Ljvovna okrenu ključ i pusti Sergeja unutra.

– Što ti je potrebno, – upita ona vraćajući se k prozorčiću.

– Došao sam k vama, Katarina Ljvovna, da vas zamolim, imate li vi kakvu bilo knjižicu za čitanje? Jako me muči dosada.

– Nemam ja nikakvih knjižica, Sergeju, ne čitam ih, – odgovori Katarina Ljvovna.

– Takva dosada, – potuži se Sergej.

– Zašto da se ti dosađuješ?

– Oprostite, kako da se ne dosađujem: mlad sam čovek, a ovde živimo baš kao u manastiru, dok pred sobom ne vidim ništa drugo nego da ću možda do groba morati da ginem u takvoj osamljenosti. Katkad me obuzima očaj.

– A što se ne oženiš?

– Lako je, gospodarice, reči: ženi se! A koju da uzmem za ženu? Ja sam beznačajan čovek: gazdinska ćerka neće poći za me, a sva je naša sirotinja, Katarina Ljvovna, kako i sami znate, neuka. Zar one mogu pravo shvaćati što je to ljubav? Eto, izvolevajte pogledati kakvo je o tome shvaćanje čak i kod bogataša. Vi biste, eto, da tako kažem, svakome drugom čoveku koji ima osećanja bili jedino izvor zadovoljstva, a ovi vas drže kao kanarinku u krletki.

– Jest, dosadno mi je, – ote se Katarini Ljvovnoj.

– Kako da vam, gospodarice, ne dojadi takav život! Kad biste bar imali nekoga sa strane, onako, kako to čine ostale, no vi se s njime čak ni videti ne možete.

– Šta ti to... nije uopšte reč o tome. Da je meni roditi detešce, čini se da bi mi s njime život postao radostan.

– Tako je, no dopustite mi, gospodarice, da primetim da i detešce nastaje na neki način, ali ne ovako. Zar mislite da ja, koji toliko godina živim kod gazda i posmatram kakav je ženski život u trgovačkom staležu, ovo ne mogu razumeti? U pesmi se peva: „Bez mila druga spopali me jad i tuga", i znajte Katarina Ljvovna, da ovu tugu, mogu da kažem, u svome vlastitom srcu osećam toliko da bih ga hteo čeličnim nožem izrezati iz grudi i baciti pred vaše nožice. A tad bi mi bilo lakše, sto puta lakše...

Sergeju zadrhta glas.

– Šta ti meni ovde pričaš o svome srcu? Ne treba meni toga. Odlazi...

– Ne, dopustite, gospodarice, – reče Sergej drhteći celim telom i koraknu prema Katarini Ljvovnoj. – Znam ja i vidim, dobro osećam i razumem da ni vama nije lakše na svetu nego meni; no sada, – reče on u jednome dahu, – sada je čas kad sve leži u vašim rukama i u vašoj vlasti.

– Šta hoćeš? Šta? Zašto si došao k meni? Baciću se kroz prozor, – govorila je Katarina Ljvovna osećajući da se nalazi u nepodnošljivoj vlasti neizreciva straha, i prihvati se rukom za prozorsku dasku.

– Živote moj jedini! Zašto da se bacaš? – smelo prošapta Sergej i, otrgnuvši mladu gazdaricu od prozora, čvrsto je zagrli.

– Oh! oh! pusti, – uzdisala je tiho Katarina Ljvovna osećajući kako gubi snagu pod vatrenim Sergejevim poljupcima, a sama se nehotice pripijala uz njegov snažni stas.

Sergej podignu gazdaricu na ruke, kao da je dete, i odnese je u tamni ugao.

U sobi je zavladala tišina narušavana jedino odmerenim kucanjem džepnog sata, koji je pripadao mužu Katarine Ljvovne i visio nad uzglavljem njena kreveta: no to njima dvoma nije smetalo.

– Odlazi, – govorila je posle pola sata Katarina Ljvovna ne gledajući Sergeja i doterujući pred malenim ogledalcem svoje razbarušene kose.

– Zašto da sada odem odavde, – odvraćao joj je Sergej glasom u kome je podrhtavala sreća.

– Svekar će zaključati vrata.

– Eh, dušo moja draga! Kakve si ljude ti poznavala koje do žene vodi put jedino kroz vrata? Bilo k tebi, bilo od tebe, za mene su svagde vrata, – odvrati momak pokazujući stubove koji su podupirali galeriju.

GLAVA IV

Zinovij Borisić nije još nedelju dana dolazio kući, i celu tu nedelju njegova se žena od mraka do bele zore zabavljala sa Sergejem.

Tih je noći u spavaonici Zinovija Borisića ispijeno mnogo vina iz svekrovog podruma i izjedeno ukusnih poslastica. Sergej se naljubio šećernih gazdaričinih usana, a Katarina Ljvovna se naigrala crnim uvojcima na meku uzglavlju. Ali ne teče put uvek glatko, iskrsavaju i zapreke.

Boris Timofejić nije mogao spavati: lutao je starac u šarenoj cicanoj košulji po tihoj kući, prišao jednom prozoru, prišao drugom, kad spazi kako po stubu ispod snajina prozora tiho tihano puzi naniže crvena košulja momka Sergeja. Eto ti novosti! Boris Timofejić istrča i zgrabi momka za noge Ovaj zamahnu da od sveg srca raspali gazdu iza uha; ali zastade pomislivši da bi se mogla podići buka.

– Govori, lopove jedan, – reče Boris Timofejić, – gde si bio?

– Onde gde sam bio, onde se, gospodaru Borise Timofejiću, sada više ne nalazim, – odvrati Sergej.

– Noćio si kod snaje?

– Što se toga tiče, gazda, to opet ja znam gde sam noćivao; nego, znaš li što, Borise Timofejiću, poslušaj ti moje reći: ono što se dogodilo, oče, ne možeš više opozvati; nemoj bar nanositi sramote svojoj trgovačkoj kući. Reci šta hoćeš od mene? Kakvu zadovoljštinu želiš?

– Hoću, zmijo, da ti odvalim pet stotina udaraca, – odgovori Boris Timofejić.

– Moj greh, tvoja volja, – pristade momak. – Reci kuda da pođem za tobom, i naslađuj se, pij moju krv.

Boris Timofejić odvede Sergeja u svoje kameno spremište, pa ga je tukao nagajkom dok nije sam iznemogao. Sergej nije nijednom zajaukao, ali je zato zubima iskidao pola rukava svoje košulje.

Ostavio je Boris Timofejić Sergeja u spremištu dok mu ne zacele izmrcvarena leđa; gurnuo mu glineni krčag s vodom, zaključao ga velikim katancem i poslao po sina.

No, u Rusiji ne možeš još ni danas seoskim putovima brzo preći stotinu vrsta, a Katarini Ljvovnoj postalo je nemoguće da i jedan jedini trenutak izdrži bez Sergeja. Njena probuđena narav provalila je odjednom silovitošću; postala je tako odlučna da je nije bilo moguće ukrotiti. Otkrila je gde se nalazi Sergej, progovorila s njime par reči kroz železna vrata i pojurila da traži ključeve. – „Tatice, pusti Sergeja" – pristupi ona k svekru.

Starac je sav pozeleneo. Nikako nije očekivao toliko neobuzdane drskosti od grešne snaje, koja je dotad bila uvek pokorna.

– Šta to govoriš, nevaljalice, – stade on grditi Katarinu Ljvovnu.

– Pusti ga, – reče ona, – kunem ti se savešću da se između nas još nikakvo zlo nije dogodilo.

– Nikakvo se zlo nije dogodilo! – reče on, a sve škrguće zubima. – A šta ste vas dvoje onde noću radili? Muževe jastuke protresali?

A ona neprestano tera svoje: pusti ga, pusti.

– Kad je tako, – reče Boris Timofejić, – onda znaj: čim dođe tvoj muž, mi ćemo tebe, poštenu ženu, vlastitim rukama isprebijati u štali, a njega ću, podlaca, već sutra otpremiti u zatvor.

Boris Timofejić je bio tako odlučio; samo se ta njegova odluka nije izvršila.

GLAVA V

Boris Timofejić pojeo je te večeri kašicu od gljiva, te ga je stalo peći u utrobi; odjednom ga je zabolelo ispod grudi; počeo je strašno povraćati, a pred zoru je umro, i to upravo onako kako su u njegovim ambarima umirali štakori kojima je Katarina Ljvovna uvek vlastitim rukama pripremala naročito jelo, pomešano s opasnim belim praškom koji joj je bio poveren na čuvanje.

Izbavila je Katarina Ljvovna svoga Sergeja iz starčeva kamenog spremišta i, ne stideći se nimalo ljudskih očiju, smestila ga u muževljevu postelju da se oporavi od svekrovih udaraca; a svekra Borisa Timofejića, ne sumnjajući ništa, sahraniše po propisima hrišćanske vere. Na veliko čudo, nikome nije ništa osobito udarilo u oči: umro je, eto, Boris Timofejić, umro pošto se najeo gljiva, kao što umiru mnogi kad ih pojedu. Borisa Timofejića sahraniše na brzinu, ne čekajući ni dolazak sina, jer je vreme bilo toplo, a glasnik nije zatekao Zinovija Borisića kod mlina. Njemu se slučajno pružila prilika da jevtino kupi šumu koja je ležala sto vrsta dalje: otputovao je da je pogleda, a nikome usput nije rekao kuda je pošao.

Svršivši taj posao, Katarina Ljvovna se potpuno razmahala. Ni pre nije ona bila žena bojažljive naravi, no sada se uopšte nije dalo razabrati šta je naumila; hoda odlučnim korakom, o svemu u kući odlučuje, a Sergeju i ne dopušta da se makne od nje. U prvi se čas u kući tome začudiše, no Katarina Ljvovna je umela pridobiti svakoga svojom darežljivom rukom, i sve to čuđenje odjednom prestade. „Nastala je"; pomisliše, „između gazdarice i Sergeja alegorija, to je sve. Njena je to stvar, i ona za nju treba da odgovara."

Sergej je, međutim, ozdravio, digao glavu, te je opet dobro i smelo, poput hitra sokola, obilazio oko Katarine Ljvovne, i njih dvoje nastaviše svoj život pun ljubavi. No, vreme nije odmicalo samo njima: posle dugog izbivanja žurio je kući i uvređeni muž Zinovij Borisić.

GLAVA VI

Posle obeda zavladala je napolju paklena žega, a hitre muhe nepodnošljivo su dodijavale. Katarina Ljvovna je zatvorila kapke na prozoru spavaonice i još ga iznutra prekrila vunenom maramom, te je sa Sergejem legla da otpočine u visokoj trgovačkoj postelji. Leži Katarina Ljvovna u polusnu, a sva je klonula, celo joj lice obleva znoj, i teško joj je disati zbog sparine. Oseća Katarina Ljvovna kako je vreme da se probudi; vreme je da ode u vrt da pije čaj, no nikako nema snage da ustane. Konačno je došla kuvarica i zakucala na vratima: „Samovar se" – reče ona – „pod jabukom gasi". Katarina Ljvovna se s mukom trgla te je stala maziti mačka. A između nje i Sergeja umiljava se mačak, prekrasan, siv, velik i neobično ugojen... brkovi mu kao u poreznika. Katarina Ljvovna se zagnjurila u njegovu meku dlaku, a on je sve više i više gurao njušku prema njoj: dodirivao je tupim nosom jedre grudi i preo tihu pesmu, kao da njome priča o ljubavi. – „Što se ovaj macan zavukao ovamo?" – pomisli Katarina Ljvovna. – „Skorup sam stavila na prozor: zacelo će ga ova ništarija požderati. Treba ga oterati" – odluči ona i htede pograbiti mačka da ga izbaci, no on poput magle promaknu između njenih prstiju. – „Kako se samo ovaj mačak ovde stvorio?" – pomisli Katarina Ljvovna, osećajući kako je davi mora. – „U našoj spavaonici nije nikad bilo nikakvog mačka, a gle, kakav se sada ušuljao" Htede ona da ponovo zgrabi mačka, no njega je opet nestalo. – „Oho, što to znači? Je li to doista mačak?" – pomisli Katarina Ljvovna. Odjednom je obuze užas i posve joj odagna san i dremež. Osvrnula se Katarina Ljvovna po sobi – no nigde nikakvog mačka, samo lepi Sergej leži uz nju i svojom snažnom rukom pritiskuje njene grudi uz svoje užarene obraze.

Ustala je Katarina Ljvovna, sela na postelju i počela da ljubi i miluje Sergeja, a zatim je poravnala zgužvani jastuk te se uputila u vrt da pije čaj; sunce je, međutim, već bilo posve nisko, i nad jako ugrejanu zemlju silazilo je prekrasno, čarobno veče.

– Zaspala sam, – govorila je Katarina Ljvovna Aksinji i sela na sag pod rascvetalom jabukom da pije čaj. – Šta to znači, Aksinjuško? – ispitivala je kuvaricu brišući tanjirić ubrusom za čaj.

– Šta, majčice?

– Nije to bilo u snu, već na javi, da se neki mačak neprestano oko mene motao.

– Šta govoriš?

– Zaista, mačak se motao.

Katarina Ljvovna ispripoveda kako se oko nje vrtio mačak.

– A što si ga gladila?

– Istina je! Ne znam ni sama zašto sam ga gladila.

– Doista čudno! – uzvikivala je kuvarica.

– Ne mogu ni sama da se načudim.

– To, bez sumnje, nagovešćuje da će ti se neko prišunjati ili će se dogoditi nešto slično.

– A šta bi to upravo moglo biti?

– Draga moja, niko ti ne može objasniti šta bi to upravo moglo biti, tek je sigurno da će se nešto dogoditi.

– Neprestano sam u snu gledala mesec, a posle toga se pojavio taj mačak, – nastavljala je Katarina Ljvovna.

– Mesec znači dete.

Katarinu Ljvovnu obli rumenilo.

– Da pošaljem Sergeja ovamo do tvoje milosti? – upita je Aksinja, namećući se za zaštitnicu.

– Pa dobro, – odvrati Katarina Ljvovna, – imaš pravo, daj ga pošalji: napojiću ga čajem.

– Upravo to i govorim da ga treba poslati, – zaključi Aksinja i poput patke odgega prema vrtnim vratašcima.

Katarina Ljvovna ispripovedi i Sergeju svoj doživljaj s mačkom.

– To je samo priviđenje, – odvrati Sergej.

– A zašto se ovo priviđenje, Serjoža, nije nikad pre pojavljivalo?

– Pre je bivalo koješta! Događalo se da bih te samo motrio zaljubljenim okom i venuo, a gle, kako je danas! Gospodarim čitavim tvojim belim telom.

Sergej je obujmio Katarinu Ljvovnu, zavrteo je u vazduhu i, šaleći se, spustio na meki sag.

– Oh, zavrtelo mi se u glavi, – reče Katarina Ljvovna. – Serjoža! Dođi ovamo; sedni ovde kraj mene, – zovnu ga ona mazeći se i razbludno se protežući.

Momak se sagnu, zavuče se pod nisku jabuku koja je bila posuta belim cvetovima i spusti na sag do nogu Katarine Ljvovne.

– Ti si, dakle, ginuo za mnom, Serjoža?

– Kako da ne ginem!

– A kako si ginuo? Pričaj mi o tome.

– Šta da čovek o tome priča? Zar je moguće objasniti kako gineš? Izjedala me tuga.

– Kako to, Serjoža, da nisam osećala da se ti zbog mene mučiš? Govore da se to može osetiti.

Sergej ne odvrati ništa.

– A zašto si pevao pesme ako si zbog mene tugovao? Ta ja sam slušala kako si pevao na golderiji, – nastavi ispitivati Katarina Ljvovna umiljavajući se.

– Šta ima u tome ako sam pevao pesme? Eto, i mušica zuji čitavog svog veka, ali ne od radosti, – hladno odgovori Sergej.

Nastala je stanka. Katarina Ljvovna je bila ispunjena najvećim zanosom zbog tih Sergejevih priznanja.

Htela je da se razgovara, no Sergej se namrštio i ćutao.

– Gledaj, Serjoža, kakva divota! – uskliknu Katarina Ljvovna motreći kroz guste grane rascvetale jabuke što su se nadvile nad njom, jasno, plavo nebo, na kome je stajao pun, sjajan mesec.

Mesečevo svetlo, probijajući se kroz lišće i cvetove jabuke, najčudesnijim, svetlim pegama rasulo se po licu i čitavu liku Katarine Ljvovne koja je ležala na leđima; u vazduhu je vladao mir; samo se blag i topao lahor lako poigravao usnulim lišćem i raznosio fin miris rascvetala bilja i drveća. Vazduhom je lebdeo neki dah zamora koji mami na lenčarenje i maženje, a dušu puni nejasnim čežnjama.

Ne dobivši odgovora, Katarina Ljvovna ponovo umuknu te je neprestano posmatrala nebo kroz bledoružičaste cvetove jabuke. I Sergej je ćutao; no, njegovu pažnju nije privlačilo nebo. Obujmivši kolena obema rukama uporno je gledao u svoje čizme.

Zlatna noć! Tišina, svetlo, miris i toplina, koja osvežuje i nadahnjuje životom. Daleko iza jaruge, s onu stranu vrata, razlegnu se zvučno pevanje; iza ograde u gustom granju zabiglisa i glasno ćurliknu slavuj; u krletki na visokoj prečki u snu je zapućpurikala prepelica, iza zida staje umorno je uzdahnuo ugojen

konj, a livadom iza vrtne ograde projurio je bez ikakva šuma veseo čopor pasa i nestao u bezobličnoj, tamnoj seni polurazvaljenih, starih skladišta soli.

Katarina Ljvovna se podbočila na lakat i stala posmatrati visoku travu u vrtu; a trava se pokrila iskrama mesečeva sjaja, koji se rasuo po cvetovima i lišću drveća. Sva je pozlaćena tim nemirnim, svetlim pegicama koje na njoj blešte i podrhtavaju kao živi ognjeni leptiri, ili kao da je sva trava pod drvećem opletena mrežom od mesečine te se leluja s jedne strane na drugu.

– Ah, Serjožečka, kakva krasota! – uskliknu Katarina Ljvovna osvrnuvši se.

Sergej baci ravnodušan pogled oko sebe.

– Što si tako neveseo, Serjoža? Zar ti je već dodijala i moja ljubav?

– Što da uzalud trošimo reči! – odvrati hladno Sergej te se prignu i leno poljubi Katarinu Ljvovnu.

– Prevrtljivac si ti, Serjoža, – govorila je Katarina Ljvovna puna ljubomore, – ne može se čovek u te pouzdati.

– Na te reči neću čak ni da se osvrćem, – odgovori Sergej mirnim glasom.

– A zašto me ljubiš na taj način?

Sergej ništa ne odgovori.

– Ovako rade samo muževi sa ženama, – nastavljala je Katarina Ljvovna poigravajući se njegovim uvojcima, – tako jedno drugome briše prašinu s usta. Treba da me celivaš tako da bi se s ove jabuke nad nama mlađi cvetovi prosipali na zemlju.

– Eto tako, tako, – šaptala je Katarina Ljvovna pripijajući se uz ljubavnika i obasipajući ga poljupcima punima strasnog zanosa.

– Slušaj, Serjoža, šta ću ti reći, – započe Katarina Ljvovna posle kratke stanke, – zašto svi o tebi jednodušno govore da si prevrtljivac?

– Kome pričinjava zadovoljstvo da me ogovara?

– Eto, govore ljudi.

– Možda sam se katkad i izneverio onima koje su bile posve nevredne.

– A što si se, ludače, upuštao s nevrednicama? S nevrednicom ne valja ni ljubav voditi.

– Lako je tebi govoriti! Zar se u tim stvarima čovek upravlja prema razumu? Tu odlučuje jedino napast. Ti si s njome posve jednostavno, bez ikakvog razmišljanja, prekršio svoju zapoved, a ona ti se već i o vrat veša. Eto ti ljubavi!

– Slušaj, Serjoža! Ne znam kakve su bile druge, a i ne želim da o tome bilo šta znam; no, jer si me na ovu našu sadašnju ljubav sam namamio, a znaš i sam da sam joj podlegla jednako po svojoj volji kao i zbog tvoje lukavosti, zato, Serjoža,

ako mi se izneveriš, ako me zameniš kojom bilo, bila ta druga kakva mu drago, ja se s tobom, mili moj prijatelju, nemoj mi zameriti, živa neću rastati.

Sergej se lecnu.

– Ali, Katarina Ljvovna! Sunce moje sjajno! – stade on govoriti. – Pogledaj i sama u kakvom smo položaju nas dvoje. Eto, sada primećuješ da sam zamišljen, a ne pomišljaš kako da i ne budem zamišljen. Možda je celo moje srce potonulo u zgrušanu krv!

– Reci mi, reci, Serjoža, svoj jad.

– A što i da govorim! Eto odmah prve stvari: daće bog, doputovaće tvoj muž, a ti, Sergeju Filipiću, odstupaj, odlazi u stražnje dvorište k muzikantima i promatraj iz senika kako u spavaonici Katarine Ljvovne gori svećica, a ona protresuje krevetić pun pahuljica i sa svojim se zakonitim Zinovijem, s Borisićem na počinak sprema.

– To se neće dogoditi! – radosno otegnu Katarina Ljvovna i odmahnu ručicom.

– Kako da se ne dogodi? A ja vidim da je posve nemoguće da se to ne dogodi. No i ja, Katarina Ljvovna, imam svoje srce i mogu da osetim svoje muke.

– No, dosta si govorio o tome.

Katarini Ljvovnoj bili su dragi ovi izrazi Sergejeve ljubomore, i ona se glasno nasmejala te ga ponovo započe celivati.

– A u drugom redu, – produži Sergej oslobađajući lagano svoju glavu iz ruku Katarine Ljvovne, koje su bile gole do ramena, – u drugom redu, valja reći i to da me moje vrlo jadne prilike takođe prisiljavaju da možda ne jednom i ne deset puta razmotrim stvar sa svih strana. Da sam, kako da kažem, jednak vama, da sam kakav plemić ili trgovac, ja se, Katarina Ljvovna, ne bih s vama rastao celog svog života. No, eto, razmislite i sami kakav sam ja čovek prema vama? Kad ugledam kako vas hvataju za bele ručice i vode u ložnicu, moraću sve to otrpeti u svom srcu i možda ću čak zbog toga celog života sama sebe smatrati čovekom vrednim prezira. Katarina Ljvovna! Ta ja nisam poput drugih, kojima je samo do toga da se razvesele sa ženom. Ja osećam što je ljubav i kako ona, poput crne zmije, siše moje srce...

– Što ti meni svejednako o tome pričaš – upade mu u reč Katarina Ljvovna.

Bilo joj je žao Sergeja.

– Katarina Ljvovna! Kako da ne govorim o tome? Kako da ne govorim? Kad je njemu možda već sve objašnjeno i napisano, kad ćemo možda već sutrašnjeg dana dočekati da Sergeju u ovoj kući ne bude ni traga ni glasa.

– Ne, ne, nemoj o tome ni govoriti, Serjoža! Nikad se neće dogoditi da bih ostala bez tebe, – umirivala ga je Katarina Ljvovna milujući ga neprestano. – Dotera li stvar dotle... neće biti života ili njemu ili meni, no ti ćeš ostati uza me.

– Nikako se to ne može dogoditi, Katarina Ljvovna, – odvrati Sergej potresajući ojađeno i tužno glavom. – Zbog te ljubavi omrznuo mi je vlastiti život. Kad bih ljubio neku koja ne vredi više od mene, bio bih time zadovoljan. Zar naša ljubav da bude trajna? Zar je to čast za vas da budete ljubavnica? Ja bih hteo da u svetom, večnom hramu postanem vaš muž; iako bih uvek smatrao da sam manje vredan od vas, tada bih mogao da bar javno svima dokažem kako sam zbog svog poštovanja prema njoj dostojan svoje žene...

Katarina Ljvovna je bila omamljena tim Sergejevim rečima, tom njegovom ljubomorom, tom njegovom željom da se oženi s njome – željom koja je uvek tako draga ženi, ma kako kratka bila pre braka njena veza s muškarcem. Katarina Ljvovna bila je nakon toga spremna da za Sergeja pođe i u vatru i u vodu, da se dade zatvoriti u tamnicu ili razapeti na krst. Toliko joj je zavrteo glavom da njenoj privrženosti prema njemu nije bilo granica. Od sreće je izgubila svu sposobnost rasuđivanja; krv joj se stala burkati, i više nije mogla ništa slušati. Ona hitro zatvori dlanom Sergejeva usta, pritisnu njegovu glavu na svoje grudi i otpoče:

– Već znam kako ću te načiniti a trgovcem i na koji ćemo način nas dvoje poživeti kako priliči. Ti me samo nemoj uzalud žalostiti dok ne kucne naš čas.

I opet otpočeše poljupci i milovanja.

Stari pomoćnik, koji je spavao na seniku, čuo je kroz dubok san u noćnoj tišini sad šaputanje pomešano s tim smehom, kao da se negde pustopašna deca dogovaraju kako će se što pakosnije izrugati nemoćnoj starosti; sad pak zvonak i veseo hihot, kao da rusalke nekoga golicaju. To je ludovala i igrala se s mladim muževim pomoćnikom Katarina Ljvovna udarajući, obasjana mesečinom, dlanom o dlan i valjajući se po meku sagu. Na njih su se neprestano prosipali mladi beli cvetovi s gustih grana niske jabuke, ali i oni prestadoše da se osipaju. Međutim, kratka letna noć je bila na izmaku, mesec se sakrio iza strma krova visoka ambara i iskosa bacao na zemlju svoje sve bleđe i bleđe svetlo; s kuhinjskog krova razlegnu se prodoran mačji duet; posle toga se začu puhanje i srdito vrčanje, a trenutak zatim dva ili tri mačka strmoglaviše se i bučno skotrljaše niz gomilu dasaka prislonjenih uz krov.

– Hajdemo spavati, – reče lagano Katarina Ljvovna, kao da je isprebijana, dižući se sa saga, i onako, kako je ležala u samoj košulji i beloj suknji tako se i zaputila tihim, samrtnički tihim trgovačkim dvorištem, a Sergej je za njom poneo mali sag i bluzu koju je ona u svojoj obesti zbacila.

GLAVA VII

Tek što je Katarina Ljvovna ugasila sveću i posve razodevena legla na meku perinu, već joj je glava utonula u san. Pošto se naigrala i nauživala, Katarina Ljvovna je usnula tako čvrsto da su joj zaspale i ruke i noge; no i kroza san je ponovo osetila kako se opet otvaraju vrata i na postelju, poput teška klupka, pada onaj isti mačak.

„Kakva je to pokora s tim mačkom?" – pomisli izmorena Katarina Ljvovna. – „Namerno sam danas sama, vlastitim rukama, zaključala vrata, i prozor je zatvoren, a on je opet ovde. Sad ću ga izbaciti" – nastojala je Katarina Ljvovna da ustane, ali je usnule ruke i noge nisu slušale; a mačak gazi po njoj i tako čudnovato prede, kao da govori ljudskim glasom. Celim telom Katarine Ljvovne stadoše prolaziti trnci.

„Ne" – pomisli ona – „nema druge, valja odmah sutra poškropiti krevet bogojavljenskom vodicom, jer se ovaj čudnovati mačak navadio k meni."

A mačak joj neprestano prede iznad uha, pripio se njuškom i izgovara: „Zar sam ja", govori on, „neki mačak? I zašto bih to bio? Ti, Katarina Ljvovna, vrlo mudro rasuđuješ da ja uopšte nisam mačak, već uvaženi trgovac Boris Timofejić. Ja sada izgledam tako loše jedino stoga jer su mi sva creva popucala od gozbe koju mi je priredila moja nevestica." Zbog toga sam se, eto" – preo je on dalje – „posve smanjio te se sada pričinjam mačkom onome koji ne shvaća ko sam ja zapravo. No, pa kako sad živiš, kako se osećaš u našoj kući, Katarina Ljvovna? Vršiš li verno svoju dužnost? Došao sam naročito s groblja da pogledam kako sa Sergejem Filipićem zagrevaš krevetac svoga muža. Mijau, mijau, ta ja ne vidim ništa. Ne boj se ti mene: kako vidiš, i očice su mi iscurile od tvoje gozbe. Pogledaj mi u oči, mila moja, ne boj se!"

Katarina Ljvovna pogleda i glasno kriknu. Između nje i Sergeja opet leži mačak, a taj mačak ima glavu Borisa Timofejića, jednako veliku kao što je bila u pokojnika, a umesto očiju neprestano se kolutaju na sve strane dva ognjena kružića!

Probudio se i Sergej, umirio Katarinu Ljvovnu i ponovo zaspao, no ona se posve razdremala – i u pravi čas.

Leži ona otvorenih očiju i odjednom začuje kako je neko kroz kapiju stupio u dvorište. Eto, i psi htedoše da pojure, ali se umiriše – mora da su se stali umiljavati. Prošla je još jedna minuta, kad dole zveknu železni kračun, i vrata se otvoriše. „Ili se meni sve to pričinja ili se vratio Zinovij Borisić, jer su vrata otvorena njegovim rezervnim ključem" – pomisli Katarina Ljvovna i naglo gurnu Sergeja.

– Poslušaj, Serjoža, – reče ona, podboči se na lakat i naćuli uši.

Stupajući oprezno s noge na nogu neko se doista po stubama tiho primicao zaključanim vratima spavaonice.

Katarina Ljvovna hitro, u samoj košulji, skoči s kreveta i otvori prozorčić. U taj isti tren iskoči Sergej bos na galeriju i nogama obuhvati stub kojim se ne jednom spuštao iz gospodaričine spavaonice.

– Ne, nemoj, nemoj! Prilegni ovde... ne udaljuj se, – šapnu Katarina Ljvovna i izbaci kroz prozor Sergejevu obuću i odeću, a sama opet šmignu pod pokrivač i stade iščekivati.

Sergej je poslušao Katarinu Ljvovnu: nije kliznuo niza stup već se smestio ispod rezbarije na malenoj galeriji.

Katarina Ljvovna je, međutim, čula kako se muž približio vratima i, susprežući dah, stao prisluškivati. Čula je čak kako ubrzano udara njegovo ljubomorno srce; no, Katarinu Ljvovnu nije obuzela samilost, već joj se na licu pojavio pakostan smešak.

„Uhvati ono što je preletelo" – pomisli ona, osmehujući se i dišući poput nevina deteta.

To je trajalo kojih deset minuta; konačno je Zinoviju Borisiću dodijalo stajati iza vrata i osluškivati kako žena spava; on zakuca.

– Ko je? – oglasi se posle izvesnog vremena Katarina Ljvovna, dajući svome glasu prizvuk pospanosti.

– Ja sam, – odazva se Zinovij Borisić.

– Ti si to, Zinoviju Borisiću?

– Svakako da sam ja! Kao da ne čuješ! – odgovarao je Zinovij Borisić.

Onako kako je ležala, u samoj košulji, skočila je Katarina Ljvovna, pustila muža u sobu i opet se zagnjurila u toplu postelju.

– Pred zoru kao da počinje bivati hladno, – izusti ona omatajući pokrivačem.

Zinovij Borisić je ušao ogledavajući se, pomolio se, zapalio sveću i još jednom se osvrnuo.

– Kako živiš? – upita ženu.

– Tako, tako, – odgovarala je Katarina Ljvovna i ustajući stala oblačiti cicanu bluzu.

– Da ti postavim samovar? – upita ona.

– Ne treba, zovni Aksinju neka ga postavi.

Katarina Ljvovna navuče cipelice na bosu nogu i istrča. Nije je bilo nazad pola sata. Za to vreme je sama raspirila samovarčić i lako odlepršala do Sergeja na galeriju.

– Sedi ovde, – šapnu ona.

– Ta dokle ću sedeti? – upita Serjoža takođe šapćući.

– O, kako ti ne razumeš ništa! Sedi dok ti ne kažem.

I Katarina Ljvovna ga sama posadi na staro mesto.

A otuda s galerije mogao je Sergej čuti sve što se događa u spavaonici. Čuje on opet kako su lupnula vrata i kako se Katarina Ljvovna ponovo popela k mužu. Mogao je čuti svaku pojedinu reč.

– Što si se onde tako dugo vrzla? – ispituje ženu Zinovij Borisić.

– Postavljala sam samovar, – odgovori ona mirno.

Nastala je stanka. Sergej je čuo kako Zinovij Borisić stavlja na vešalicu svoj sjurtuk. Eto, sad se umiva, dašće i prska vodom na sve strane; sad je zamolio za peškir; opet otpočinje razgovor.

– A kako ste sahranili taticu? – ispituje muž.

– Tako, – govori žena, – umro je, pa smo ga i sahranili.

– Sve je to tako neobično!

– Bog će znati, – odgovarala je Katarina Ljvovna lupnuvši šalicama.

Zinovij Borisić je namršten hodao po sobi.

– No, a kako ste vi vreme provodili? – ispituje opet ženu Zinovij Borisić.

– Mislim da svi znaju kakve su naše radosti: na plesove ne odlazimo, a u pozorište također.

– Kao da se niste mnogo obradovali mužu, – otpoče Zinovij Borisić pogledavajući je prekim okom.

– Nismo nas dvoje tako mladi da bismo gubili pamet i razbor pri susretanju. Ta kako da vam još dokažem svoju radost? Eto, mučim se, trčim da vas zadovoljim.

Katarina Ljvovna je opet izjurila da uzme samovar, opet je trknula do Sergeja, povukla ga za rukav i rekla: „Ne zevaj, Serjoža!"

Sergej nije pravo znao što će iz svega toga biti, ali je stajao spreman.

Kad se Katarina Ljvovna vratila, klečao je Zinovij Borisić na krevetu i nad uzglavljen vešao o zid svoj srebrni sat s lančićem izvezenim biserima.

– Zašto ste, Katarina Ljvovna, iako ste bili sami, prostrli krevet za dvoje? – upita odjednom ženu nekim čudnim glasom.

– Celo sam vas vreme očekivala, – odgovori Katarina Ljvovna gledajući ga mirnim pogledom.

– I na tome vam pokorno zahvaljujem... A otkud ova stvar na perini?

Zinovij Borisić je digao s ponjave Sergejev tanki vuneni pojasić i držao ga za krajičak pred ženinim očima.

Katarina Ljvovna nije razmišljala ni časka.

– Našla sam ga u vrtu, – reče, – i njime suknju opasala.

– Tako! – izgovori Zinovij Borisić s naročitim naglaskom. – Čuli smo mi koješta i o vašim suknjama.

– A šta ste čuli?

– Sve o vašim dobrim delima.

– Takvih mojih dela nema.

– To ćemo ispitati, sve ćemo ispitati, – odvrati Zinovij Borisić i primaknu ispijenu šalicu ženi.

Katarina Ljvovna ne odgovori ništa.

– Mi ćemo, Katarina Ljvovna, sva ta vaša dela izneti na javu, – dometnu posle duge stanke Zinovij Borisić, mignuvši obrvama svojoj ženi.

– Nije vaša Katarina Ljvovna jako plašljiva. Ne boji se ona toga toliko, – odvrati ona.

– Šta! Šta! – uzviknu Zinovij Borisić povišenim glasom.

– Ništa, prošlo je to, – odvrati žena.

– No, pripazi ti! Postala si nekako odviše rečita!

– A zašto da ne budem rečita? – oglasi se Katarina Ljvovna.

– Bilo bi bolje, da si više pazila na sebe.

– Ne treba ja da pazim na sebe. Razni dugi jezici koješta su vam nabrbljali, a ja da podnosim kojekakve pogrde! Samo bi mi to još trebalo!

– Nisu to dugi jezici, već se tačno znaju vaša ljubakanja.

– Kakva moja ljubakanja? – kriknu Katarina Ljvovna planuvši istinskom srdžbom.

– Znam ja kakva.

– Ako znate, govorite tada jasnije!

Zinovij Borisić ne odvrati ništa, već ponovo gurnu pred ženu praznu šalicu.

– Očito je da nemate šta da kažete, – oglasi se s prezirom Katarina Ljvovna bacivši gnjevno čajnu kašiku na muževljev tanjirić. – No, govorite, o kome su vam pričali potkazujući me? Ko je, po vašem mišljenju, moj ljubavnik?

– Saznaćete, ne žurite se odviše.

– Da vam nisu šta nalagali na Sergeja?

– Doznaće se, sve će se doznati, Katarina Ljvovna. Niko nas nije lišio naše vlasti nad vama, a niko nas i nije mogao lišiti... Vi ćete sami progovoriti...

– A-ah! Ne mogu to podnositi, – kriknu Katarina Ljvovna i zaškrguta zubima, a zatim bleda kao platno neočekivano izleti kroz vrata.

– Eto ga, tu je, – izusti posle nekoliko trenutaka vukući Sergeja za rukav u sobu. – Pitajte i njega i mene o svemu šta znate. Možda ćeš saznati još i više nego što želiš!

Zinovij Borisić se zbunio. Pogledavao je čas Sergeja koji je stajao na pragu, čas ženu koja je skrštenih ruku mirno sela na rub postelje, i nije mogao shvatiti kako će se to svršiti.

– Šta radiš, zmijo? – izgovori on teškom mukom ne dižući se sa stolice.

– Ispituj o onome što znaš tako dobro, – odgovarala je drsko Katarina Ljvovna. – Smislio si da me plašiš batinama, – nastavi ona i značajno žmirnu očima, – nikad se to neće dogoditi; a ono što sam možda još i pre ovih tvojih obećanja odlučila da s tobom uradim to ću i uraditi.

– Šta to znači? Napolje! – kriknu Zinovij Borisić na Sergeja.

– Šta još! – podrugnu mu se Katarina Ljvovna.

Ona brzo zaključa vrata i turi ključ u džep, a zatim se ponovo zavali na postelju u svojoj bluzi.

– Hej, Serjožečka, dođi, dođi ovamo, golubiću, – pozva ona pomoćnika k sebi.

Sergej potrese uvojcima i sede drsko uz gazdaricu.

– Gospode! Bože moj! Šta vi to radite, varvari? – uzviknu Zinovij Borisić, porumenevši sav i dižući se sa stolice.

– Šta? Zar ti se ne sviđa? Pogledaj samo, pogledaj, sokole moj sjajni, kako je divno!

Katarina Ljvovna se nasmeja i strastveno poljubi Sergeja pred mužem.

U istom trenu planu na njenom obrazu zvučan šamar, a Zinovij Borisić jurnu prema otvorenom prozoru.

GLAVA VIII

– A-ah, tako dakle!... Baš ti hvala, prijatelju dragi. Samo sam to i čekala! – kriknu Katarina Ljvovna.

– Sad je već jasno... neće biti ni po mome ni po tvome...

Jednim pokretom odgurnu ona Sergeja, baci se hitro na muža i, pre no što je Zinoviju Borisiću pošlo za rukom da dotrči do prozora, zgrabi ga odostraga za vrat i obori na tle, kao da je mokar snop konoplje.

Svalivši se teško i udarivši iz sve snage zatiljkom o pod, Zinovij Borisić se sav zaprepastio. Nikako se nije nadao tako brzom raspletu. Prvi nasilni čin kojim se žena poslužila protiv njega pokazao mu je da je ona spremna na sve, samo da

ga se oslobodi, i da je njegov sadašnji položaj krajnje opasan. Zinovij Borisić je shvatio sve to u tren oka dok je padao i nije kriknuo, znajući da njegov glas ne bi dopro ni do čijeg uha, već bi samo još pospešio delo. Ćutke je preleteo pogledom oko sebe i sa izrazom mržnje, prekora i boli zaustavio ga na ženi, koja mu je svojim tankim prstima snažno stezala grlo.

Zinovij Borisić se nije branio; ruke su mu ležale ispružene, čvrsto stisnutih šaka, i grčevito podrhtavale. Jedna od njih bila je posve slobodna, dok je drugu Katarina Ljvovna pritisnula kolenom o pod.

– Drži ga, – šapnu ona Sergeju mirnim glasom, a sama se opet okrenu prema mužu.

Sergej je seo na gazdu i pritisnuo mu kolenom obe ruke, nastojeći da ga ispod ruku Katarine Ljvovne ščepa za grlo, ali je u isti tren očajno kriknuo. Ugledavši onoga koji ga je toliko uvredio, Zinovij Borisić je osetio kako želja za krvavom osvetom budi njegove poslednje snage: on se strahovito trgnuo, iščupao svoje pritisnute ruke ispod Sergejevih kolena, ščepao ga grčevito za crne uvojke i, poput životinje, zgrabio zubima za grlo. No, to nije dugo trajalo: Zinovij Borisić je istog trena teško zajauknuo i klonuo glavom.

Bleda i gotovo bez daha stajala je Katarina Ljvovna iznad muža i ljubavnika; u desnoj je ruci držala težak liveni svećnjak, koji je uhvatila za gornji kraj, tako da je masivni deo bio okrenut prema podu. Po slepoočnici i obrazu Zinovija Borisića klizila je tanka vrpca crvene krvi.

– Popa... – muklo zajauknu Zinovij Borisić odmičući s gađenjem glavu što dalje od Sergeja, koji je sedeo na njemu. – Ispovedio bih se, – reče još nejasnije i stade ispod oka gledati toplu krv što mu se zgrušavala pod kosom.

– Bit će ti dobro i bez toga, – prošapta Katarina Ljvovna.

– No, dosta smo se s njim natezali, – reče ona Sergeju, – zgrabi ti njega za grlo kako treba.

Zinovij Borisić stade hroptati.

Katarina Ljvovna se sagnu, stegnu svojim rukama Sergejeve ruke koje su ležale na muževljevom grlu i prisloni ih ona njegove grudi. Posle pet nemih minuta uspravi se i reče: „Dosta, gotov je!”.

I Sergej se digao i odahnuo. Zinovij Borisić je ležao mrtav, zadavljen i smrskane slepoočnice. Na levoj strani ispod glave nalazila se malena mrlja krvi koja, međutim. više nije tekla iz ranice, u kojoj se zgrušavala i slepila s vlasima.

Sergej je odvukao Zinovija Borisića u mali podrum, koji je bio sagrađen ispod onoga istog kamenog spremišta u kome je još pre kratkog vremena pokojni Boris Timofejić bio zatvorio samoga Sergeja, i vratio se u potkrovlje. Za to vreme je Katarina Ljvovna zasukala rukave na bluzi i visoko podvrnula skute te je

pažljivo prala nasapunjanim otiračem od lika krvavu mrlju što je ostala iza Borisa Timofejića na podu njene spavaonice. U samovaru, iz koga je Zinovij Borisić otrovanim čajem pario svoju gazdinsku dušicu, voda se još nije bila ohladnela, te joj je pošlo za rukom da ispere mrlju bez ikakva traga.

Katarina Ljvovna uze bakrenu posudu za ispiranje i nasapunjan otirač.

– Posvetli mi, – reče Sergeju pošavši k vratima.

– Posvetli niže, – govorila je i pažljivo posmatrala svaku dasku poda, preko kojih je Sergej morao vući Zinovija Borisića do same jame.

Samo na dva mesta nalazile su se na obojadisanom podu dve sitne mrlje veličine višnje. Katarina Ljvovna ih je izribala otiračem i one iščezoše.

– Pravo ti budi kad se zavlačiš ženi poput lopova i uhodiš, – reče ona uspravljajući se i bacajući pogled prema skladištu.

– Dosta je sada, – reče Sergej i uzdrhta od zvuka vlastitoga glasa.

Kad su se vratili u spavaonicu, na istoku se pojavila nežna rumena pruga zore, pozlaćujući lagano rascvetale jabuke, provirujući kroz zelene prečke vrtne ograde u sobu Katarine Ljvovne.

Ogrnuvši se kratkom bundom, krsteći se i zevajući, vukao se dvorištem, iz senika prema kuhinji, stari pomoćnik.

Katarina Ljvovna je oprezno povukla kapak koji se pokretao pomoću vrpce i pažljivo upiljila pogled u Sergeja, kao da mu želi prodreti u dušu.

– Eto, sad si i ti trgovac, – reče ona i položi svoje bele ruke na Sergejeva ramena.

Sergej joj ništa ne odgovori.

Sergejeve su usnice podrhtavale, groznica ga je tresla. Katarina Ljvovna je osećala samo hladnoću u ustima.

Posle dva dana pojaviše se na Sergejevim rukama veliki žuljevi od poluge i teške lopate; no, zato je Zinovij Borisić u svom malom podrumu bio tako dobro sakriven da ga bez pomoći njegove udovice ili njenog ljubavnika ne bi mogao pronaći niko do sudnjega dana.

GLAVA IX

Sergej je omotao grlo jarko crvenom maramom i tužio se da se prehladio. No pre nego što su na Sergejevu grlu zaceleli, tragovi što su ih ostavili zubi Zinovija Borisića stadoše ljudi da govore o mužu Katarine Ljvovne. Najčešće je o njemu zapodevao razgovor baš sam Sergej. Znao bi uveče sesti s momcima na

klupu kraj vratašca i otpočeti: „Što to zaista znači, momci, da našega gazde još nema?”

I momci su se tome čudili.

Iz mlina je stigla vest da je gazda najmio kola i odavno krenuo kući. Kočijaš koji ga je vozio pričao je da mu se pričinilo kao da je Zinovij Borisić bio uznemiren, a i otpustio ga je nekako čudno: stigavši na tri vrste od grada, sišao je s kola kraj manastira, zgrabio zavežljaj i pošao. Kad su čuli što on priča, svi se još više začudiše.

Nestalo je Zinovija Borisića, kao da je u zemlju propao.

Započeše istragu, no ništa nisu mogli otkriti: kao da je trgovac potonuo u vodu. Iz iskaza uhapšenog kočijaša saznali su samo toliko da je trgovac sišao kraj reke ispod manastira i krenuo dalje. Delo je ostalo nerazjašnjeno, a Katarina Ljvovna je, međutim, kao udovica živela slobodno sa Sergejem. Izmišljali su nasumce da se Zinovij Borisić nalazi sad ovde, sad onde, no Zinovij Borisić se nikako nije vraćao, a Katarina Ljvovna znala je bolje od ikoga da se on uopšte ne može vratiti.

Prošao je tako jedan mesec, pa drugi i treći, kad Katarina Ljvovna oseti da je trudna.

– Imetak će biti naš, Serjožečka: imam naslednika, – reče ona Sergeju i ode da se požali veću kako ona, eto, oseća da je bremenita, a svi su poslovi zapeli; valjalo bi stoga njoj dati odrešene ruke.

Trgovački posao ne sme propasti. Katarina Ljvovna bila je zakonita žena svoga muža; dugova nema, priličilo je, dakle, da joj udovolje. Stoga joj i udovoljiše.

Katarina Ljvovna je stala da živi i caruje, a Serjogu su zbog nje počeli već nazivati Sergejem Filipićem; kad odjednom, kao grom iz vedra neba, eto nove nevolje. Iz Livnija je stiglo pismo gradskom načelniku da Boris Timofejić nije trgovao samo svojim kapitalom, da je kod njega u prometu bilo više novca njegova maloletnog nećaka Fjodora Zaharova Ljamina negoli njegova vlastitog, da tu stvar valja urediti, a nikako ne prepustiti sve samoj Katarini Ljvovnoj. Čim je stigla ta obavest, načelnik se o njoj porazgovorio s Katarinom Ljvovnom, kad posle nedelju dana – eto ti iz Livnija starice s malenim dečakom.

– Ja sam, – reče ona, – sestričina pokojnog Borisa Timofejića, a ovo je moj nećak Fjodor Ljamin.

Katarina Ljvovna ih je gostoljubivo primila.

Gledajući s dvorišta taj dolazak i način na koji je Katarina Ljvovna primila došljake, Sergej je pobledeo kao platno.

– Šta ti je? – upita ga gospodarica, primetivši njegovo mrtvačko bledilo kad je ušao odmah iza došljaka i, posmatrajući ih, zaustavio se u pretsoblju.

– Ništa, – odvrati pomoćnik i okrenu se da pođe iz pretsoblja u trem. – Mislim na to kako su ovi Livni divni, – zaključi on s uzdahom i zatvori iza sebe vrata od trema.

– No, a šta će sada biti? – ispitivao je Sergej Filipić Katarinu Ljvovnu, sedeći noću s njom uz samovar. – Sada se, Katarina Ljvovna, čitava naša sreća rasula u prašinu.

– Zašto u prašinu, Serjoža?

– Zbog toga što ćemo sada morati sve deliti. Nije li besmislica upravljati jalovim poslovima?

– Misliš li, Serjoža, da će ti čega nedostajati?

– Nije reč o meni: ja samo sumnjam da ćemo biti srećni kao dosad.

– Kako to? Zašto ne bismo bili srećni, Serjoža?

– Zbog toga što vas toliko ljubim te bih želio da vi, Katarina Ljvovna, postanete prava gospođa i da ne morate više živeti onako kako ste živeli pre, – odgovori Sergej Filipić. – A sada se zbiva obratno od toga, i mi ćemo zbog umanjenja kapitala doći u položaj daleko niži od pređašnjeg.

– Zar je to meni potrebno, Serjožečka?

– Možda je doista tako, Katarina Ljvovna, da vama sve to uopšte ne znači ništa, no mene će to zaista boleti, jer vas cenim, a i zbog podlih i zavidnih ljudskih očiju. Vi, kako vam drago, no ja rasuđujem da u takvim prilikama nikada neću moći biti srećan.

Stao je Sergej Katarini Ljvovnoj neprestano pevati jednu te istu pesmu, kako je zbog Feđe Ljamina postao najnesrećniji čovek, jer neće moći pred celim svojim trgovačkim staležom uzvisiti i istaknuti nju, Katarinu Ljvovnu. Sergej je svaki put objašnjavao da bi bez toga Feđe Katarini Ljvovnoj pripao sav imetak kad bi rodila dete, pre nego što mine devet meseci otkako joj je nestalo muža, i tada njihovoj sreći ne bi bilo ni kraja ni konca.

GLAVA X

A zatim je Sergej odjednom posve prestao da govori o nasledniku. No, čim su u Sergejevim ustima zamuknule reči o njemu, Feđa Ljamin je obuzeo i srce i um Katarine Ljvovne. Čak je postala zamišljena i neljubazna prema samome Sergeju. Bilo da spava, bilo da obilazi po gospodarstvu ili da se bogu moli, na umu joj je neprestano jedno te isto: „Kako je to? Zašto bih, upravo, zbog njega morala da izgubim kapital? Toliko sam trpela, tolike grehe uzela na svoju dušu" – mislila

je Katarina Ljvovna. – „a on je bez ikakva ustručavanja doputovao i otima moje... Još da je čovek, no on je dete, mališan...”

Već počeše rani mrazovi. Zinovju Borisiću, nije, naravno, bilo ni traga ni glasa. Katarina Ljvovna se širila i bila je neprestano zamišljena: celi je grad brujao glasovima o njoj, ljudi su nastojali da odgonetnu kako je i zašto mlada Izmailova bila dosad nerotkinja, neprestano mršavila i venula, a odjednom je počela spreda krupnjati. Za to vreme je mladi sunaslednik Feđa Ljamin u lakom veveričjem kožuhu skakao po dvorištu i razbijao led što se uhvatio na baricama.

– Hej, Fjodore Ignatiću! Trgovački sine! – znala je za njim vikati kuvarica Aksinja dok je pretrčavala preko dvorišta. – Priliči li tebi, trgovačkom sinu, da brčkaš po baricama?

A sunaslednik, koji je remetio planove Katarine Ljvovne, skakutao je bezazleno poput jarića i još bezazlenije spavao pored svoje stare tetke, koja ga je negovala ne misleći i ne sluteći da je kome pomrsio račune ili pomutio ičiju sreću.

Konačno je Feđa svojim skakanjem navukao crveni vetar, a ovome se pridružilo probadanje u grudima, i mališan pade u postelju. Ispočetka su ga lečili travama i korenjem, ali kasnije pozvaše i lečnika.

Počeo je dolaziti lečnik, počeo propisivati lekarije, počeše ih svakog sata davati dečaku. Davala mu ih je ili sama starica ili bi zamolila Katarinu Ljvovnu da to učini.

– Budi tako dobra, Katarinuška, – rekla bi ona, – ti si, majko, i sama bremenita, očekuješ i sama božji sud; budi tako dobra.

Katarina Ljvovna nije odbijala staričine molbe. Kad bi ova pošla na noćnu službu božju da se pomoli „za dečaka Fjodora koji leži na bolesničkom logu”, ili na ranu liturgiju da za njega donese krišku blagoslovljena hleba, Katarina Ljvovna bi sedela kraj bolesnika, napajala ga i u određeno vreme davala mu lek.

Pošla je tako starica uoči blagdana Vavedenja na večernju i noćnu službu božju te je zamolila Katarinušku da pripazi na Feđušku. Dečak se tada već oporavljao.

Ušla je Katarina Ljvovna k Feđi, a on sedi na postelji ogrnut svojim veveričjim kožuščićem i čita životopis svetaca.

– Šta čitaš, Feđa? – upita ga Katarina Ljvovna i sede u naslonjač.

– Čitam životopis, tetice.

– Je li zanimljivo?

– Vrlo zanimljivo, tetice.

Katarina Ljvovna se podbočila i počela posmatrati Feđu koji je micao usnicama, i odjednom kao da su se demoni otkinuli s lanca, a u isti su čas njom

ovladale predašnje misli o tome koliko joj zla nanosi ovaj dečak i kako bi lepo bilo kad ga ne bi bilo.

„Pa šta" – pomisli Katarina Ljvovna – „ta on je bolestan; daju mu lekove... zar se u bolesti ne događa koješta... Tad samo kažu da lečnik nije pogodio pravi lek."

– Je li već vreme, Feđa, da uzmeš lek?

– Molim, tetice, – odgovori dečak i, pošto je posrkao lek iz kašike, primeti: – Vrlo je zanimljivo, tetice, kako ovde opisuju svece.

– Samo čitaj, – promrmlja Katarina Ljvovna, zaokruži hladnim pogledom po sobi i zaustavi se na prozorima išaranima mrazom.

– Valja narediti da zatvore prozore, – reče ona i izađe u gostinsku sobu, iz nje ode u dvoranu, a odatle se uputi gore u svoju sobu i sedne.

Posle kojih pet minuta nečujno je onamo gore k njoj ušao Sergej u kratkoj bundi opšivenoj gustim krznom belog medveda.

– Jesu li prozori zatvoreni? – upita ga Katarina Ljvovna.

– Zatvoreni su, – oštro odvrati Sergej, očisti štipaljkom fitilj na sveći i stade kraj peći.

Zavlada muk.

– Hoće li noćna služba danas dugo trajati? – upita Katarina Ljvovna.

– Sutra je veliki praznik: zato će danas dugo služiti, odvrati Sergej.

Opet je nastupila stanka.

– Treba sići k Feđi: sam je, – reče Katarina Ljvovna ustajući.

– Sam? – upita Sergej i pogleda je ispod oka.

– Sam, – prošaputa Katarina Ljvovna, – pa šta onda?

Između njihovih očiju kao da se ispreplela neka blistava mreža od munja; no, ni jedno ni drugo ne reče više ni reči.

Katarina Ljvovna je sišla i prošetala po praznim sobama svuda je vladala tišina; kandila su se spokojno svetlucala; po zidovima je promicala njena vlastita sena; prozori zakriveni kapcima stadoše se otkravljivati i zasuziše. Feđa je sedeo i čitao. Kad ugleda Katarinu Ljvovnu, on reče jedino:

– Tetice, molim vas, stavite na stranu ovu knjižicu, a meni dajte onu što je na ikonostasu.

Katarina Ljvovna udovolji nećakovoj molbi i pruži mu knjigu.

– Ne bi li spavao, Feđa?

– Ne bih tetice, čekaću bakicu.

– Zašto da je čekaš?

– Obećala je da će mi s noćne službe doneti blagoslovljena hleba.

Katarina Ljvovna je odjednom prebledela, njeno vlastito dete prvi put joj se pokrenulo pod srcem, a kroz grudi joj je prostrujala studen. Nekoliko je časaka zastala nepomično nasred sobe, a zatim izašla trljajući ohladnele ruke.

– Dakle! – šapnu ona, pošto se nečujno popela u svoju spavaonicu i onde zatekla Sergeja u istom položaju kraj peći.

– Šta? – upita jedva čujno Sergej i zagrcnu se.

– Sam je.

Sergej se namršti i stade teško disati.

– Hajd'mo, – reče Katarina Ljvovna i naglo se okrenu prema vratima.

Sergej brzo skide čizme i zapita:

– Šta da ponesem?

– Ne treba ništa, – dahnu Katarina Ljvovna, zgrabi ga za ruku i tiho povede sa sobom.

GLAVA XI

Bolesni dečak je uzdrhtao i spustio knjižicu na kolena kad je Katarina Ljvovna po treći put ušla k njemu.

– Šta ti je, Feđa?

– Ah, tetice, uplašio sam se nečega, – odvrati on i uznemireno se osmehnu povlačeći se u ugao postelje.

– Čega si se uplašio?

– Ko je to bio s vama, tetice?

– Gde? Nikoga nije bilo sa mnom, mili.

– Nikoga?

Dečak se pomakao prema donjem kraju kreveta, žmirnuo očima, pogledao prema vratima na koja je ušla tetka, i umirio se.

Katarina Ljvovna se zaustavi i podboči laktom na uzglavlje nećakova kreveta.

Feđa pogleda tetku i upita je zbog čega je tako jako probledela.

Kao odgovor na tu primedbu Katarina Ljvovna namerno kašljucnu i puna očekivanja baci pogled prema vratima gostinske sobe. Onde samo tiho škrinu jedna daska na podu.

– Tetice, čitam životopis svog zaštitnika svetog Fjodora Stratilata. Kako je verno služio bogu.

Katarina Ljvovna je stajala ne govoreći ni reči.

– Ako vam je po volji, tetice, sednite, a ja ću vam čitati, – umiljavao se nećak.

– Pričekaj, eto mene odmah, samo da popravim kandilo u dvorani, – odvrati Katarina Ljvovna i naglo izađe.

U gostinskoj sobi otpoče jedva čujno šaputanje; posred sveopšte tišine, ono ipak dopre do osetljiva uha detetova.

– Tetice! Šta je to? S kime vi tu šapućete? – kriknu dečak glasom u kome su podrhtavale suze. – Dođite, tetice: bojim se, – zovnu on za kratak čas još plačljivijim glasom, no začu kako je Katarina Ljvovna u gostinskoj sobi rekla „sada!", te dečak pomisli da se to odnosi na njega.

– Što se bojiš? – upita ga Katarina Ljvovna malko promuklim glasom, ulazeći čvrstim, odlučnim korakom, te stade uz njegov krevet tako da je svojim telom zaklonila vrata koja vode u gostinsku sobu. – Lezi, – reče mu ona odmah posle toga.

– Ne da mi se, tetice.

– Ne, Feđa, poslušaj me, lezi... vreme je... lezi, – ponovi Katarina Ljvovna.

– Što vam je, tetice! Meni se baš nikako neće.

– Ne, samo ti lezi, – reče ponovo Katarina Ljvovna izmenjenim, nesigurnim glasom i, zgrabivši dečaka ispod pazuha, položi ga na uzglavlje.

U taj tren Feđa strašno kriknu: ugledao je kako ulazi bledi, bosonogi Sergej.

Katarina Ljvovna poklopi dlanom od užasa rastvorena usta preplašena deteta i kriknu: „Brže, drži ga čvrsto, da se ne koprca!"

Sergej zgrabi Feđu za ruke i za noge, a Katarina Ljvovna jednim pokretom poklopi patničko dečje lišce velikim mekim jastukom i nalegnu na nj svojim snažnim jedrim grudima.

Oko četiri minuta vladao je u sobi grobni muk.

– Gotov je, – šapnu Katarina Ljvovna, no tek što je ustala želeći da sve dovede u red, kad zidovi tihog doma, koji je krio toliko zločina, zadrhtaše od zaglušnih udaraca: prozori su zveketali, daske na podu se tresle, lančići o kojima su visila kandila podrhtavali su i bacali na zidove fantastične sjene.

Sergej je zadrhtao i dao se u beg koliko su ga noge nosile; Katarina Ljvovna pojuri za njim, no buka i tresak su ih pratili. Činilo se da neke nezemaljske sile drmaju temeljima grešnog doma.

Katarina Ljvovna se bojala da Sergej, gonjen strahom, ne izleti iz kuće i ne izda se svojim užasom; no, on je pojurio pravo prema potkrovlju.

Ustrčavši na stubište, Sergej u mraku udari čelom o poluotvorena vrata, jauknu i sav izbezumljen od sujeverna straha pojuri dole.

– Zinovij Borisić, Zinovij Borisić – mrmljao je on leteći naglavce niza stube, i vukući za sobom Katarinu Ljvovnu, koju je srušio.

– Gde je? – upita ona.

– Eto ga, poleteo je iznad nas s gvozdenom pločom. Evo, evo ga opet! Jao, jao! – kriknu Sergej. – Tutnji, opet tutnji.

Sad je bilo posve jasno da mnoštvo ruku udara s ulice po svim prozorima i da neko provaljuje vrata.

– Glupane! ustaj, glupane! – kriknu Katarina Ljvovna i s tim rečima odlete k Feđi, namesti na jastuku njegovu mrtvu glavu u najprirodniji položaj kao da spava i čvrstom rukom otvori vrata koja je provaljivala gomila sveta. Slika je bila strašna. Katarina Ljvovna je pogledala iznad gomile koja je opsedala trem, a preko visoke ograde hrpimice su se prebacivali u dvorište nepoznati ljudi, dok se na ulici mogao čuti šum ljudskog govora.

Katarina Ljvovna nije dospela da se snađe, kad se gomila koja je stajala oko trema obori na nju i ugura je u unutrašnjost kuće.

GLAVA XII

A čitava ta uzbuna nastala je, evo, ovako: na noćnoj službi uoči bilo kod od dvanaest praznika sabere se u svim crkvama prilično velikog, industrijskog, iako samo okružnoga grada, u kome je živela Katarina Ljvovna, mnoštvo naroda; u onoj pak crkvi u kojoj je sutrašnjeg dana slava ne bi ni u ogradi mogla jabuka pasti na zemlju. Onde obično peva hor sastavljen od trgovačkih pomoćnika, kojim je upravljao poseban dirigent, takođe jedan od ljubitelja vokalne umetnosti.

Naš je svet pobožan, zdušno polazi u božju crkvu, a pored svega toga, u narodu postoji naročiti smisao za umetnost: lepota crkvena i skladno „organističko" pevanje sačinjavaju jedan od najuzvišenijih i najčistijih užitaka. Onde gde peva hor sabere se gotovo polovina grada, a naročito trgovačka mladež; pomoćnici, šegrti, momci, radnici iz tvornica i zavoda, pa i same gazde sa svojim bračnim družicama – svi se nagruvaju u jednu crkvu; svako želi da nađe mesto makar i u tremu, da bi bar i pod prozorom, u paklenoj pripeci ili na jakom mrazu, mogao čuti kako poput orgulja bruji oktava, a iz čarobnog tenorovog grla prelevaju se najprošniji „varšlaki"[1].

[1] Ovako pevači u orlovskoj guberniji nazivaju „predudare " (Vorschläge). - Prim. autora.

U parohijskoj crkvi doma Izmailovih nalazio se ikonostas posvećen Vavedenju presvete bogorodice i hram.

Zato se uveče, uoči toga praznika, upravo u vreme kad su se s Feđom odigravali opisani događaji, u toj crkvi sakupila omladina čitavoga grada. Razilazeći se u bučnim gomilama, oni su raspravljali o odlikama poznatog tenora i o slučajnim nezgrapnostima isto toliko poznatog basa.

No, nisu se svi zanimali za ta vokalna pitanja: u gomili je bilo ljudi koji su bili zauzeti i drugim pitanjima.

– Eto, momci, čudnovate stvari pričaju o mladoj Izmailovoj, – otpoče, približavajući se domu Izmailovih, neki mladi strojar, koga je jedan trgovac doveo iz Petrograda u svoj parni mlin; – pričaju, – reče on, – da celo vreme ljubaka s njihovim pomoćnikom Serjoškom...

– To već svi znaju, – odvrati neki ovčji kožuh prevučen plavim nankingom. Verovatno je danas nije bilo ni u crkvi.

– Kakva crkva! Ova drolja se toliko pokvarila da se više ne boji ni boga, ni savesti ni ljudskih očiju.

– Gle, kod njih gori svetlo, – primeti strojar i pokaza svetlu prugu između kapaka.

– Pogledaj kroz pukotinu što onde rade, – poviknu nekoliko glasova.

Strojar se odupre o ramena dvojice drugova, i tek što je prislonio oko uz kapak na prozoru, kriknu iz svega glasa: „Braćo moja, golubići! Onde nekoga dave, dave!" I strojar udari očajnički rukama o kapak. Desetak ljudi ugleda se u nj; priskočiše k prozorima i počeše lupati šakama.

Gomila se uvećavala svakoga trena, te je došlo do nama već poznatog opsedanja doma Izmailovih.

– Sam sam video, svojim vlastitim očima sam video, – svedočio je strojar nad mrtvim Feđom. – Dete je bilo oboreno na postelju, a njih dvoje su ga gušili.

Još iste večeri Sergej je bio zatvoren, a Katarinu Ljvovnu odvedoše gore u njenu sobu i pred vrata postaviše dva stražara.

U domu Izmailovih bilo je neizdržljivo hladno; u pećima se nije ložilo, a vrata nisu ni časka mirovala: zbijene gomile radoznala sveta sledile su jedna za drugom. Dolazili su svi da vide Feđu u lesu, kao i drugi veliki les, koji je preko poklopca bio potpuno prekriven širokim pokrovom. Na Feđinu je čelu ležao beli atlasni venčić koji je sakrivao crveni rez što je ostao nakon otvaranja lobanje. Sudbeno-lečničkom obdukcijom bilo je ustanovljeno da je Feđa umro od ugušenja, a kad je Sergej bio doveden k njegovu lešu, on je već kod prvih sveštenikovih reči o Strašnome sudu i kazni što čeka one koji se nisu pokajali briznuo u plač i ne samo što je iskreno priznao Feđino ubistvo, već je zamolio da otkopaju Zinovija

Borisića, koga je on zakopao bez pogreba. Leš muža Katarine Ljvovne bio je zakopan u suhu pesku i nije se još potpuno raspao: izvukli su ga i položili u velik les. Na sveopšte zaprepašćenje, Sergej je naveo da je njegova saučesnica u oba ova zločina bila mlada gospodarica. Katarina Ljvovna je na sva pitanja odgovarala jedino: „O svemu tome ne znam ništa, niti s tim imam bilo kakve veze." Sergeja nagnaše da je optuži prigodom suočenja. Kad je čula njegova priznanja, Katarina Ljvovna ga pogleda s nemim čuđenjem, ali bez srdžbe, a zatim reče ravnodušno: „Kad je već odlučio da tako govori, nema smisla da poričem: jest, ja sam izvršila ubistva."

– A zašto? – ispitivali su je.

– Zbog njega, – odvratila je ona i pokazala Sergeja koji je oborio glavu.

Zločince smestiše u zatvor, i uskoro je bila izrečena osuda o strašnome delu, koje je privuklo sveopštu pažnju i izazvalo sveopšte zgražanje. Krajem februara bilo je u dvorani kaznenoga suda saopšteno Sergeju i Katarini Ljvovnoj, udovici trgovca trećega reda, da je odlučeno da oboje bude išibano na pijačnom trgu njihova grada, a zatim otpremljeno na robijaški rad. Početkom marta, jednoga hladnog mraznog jutra, odbrojio je dželat na ogolelim belim leđima Katarine Ljvovne određeni broj modrocrvenih masnica, a zatim odvalio isti obrok i preko Sergejevih pleća i njegovo krasno lice žigosao sa tri robijaška znaka.

Za sve to vreme su svi, ko zna zašto, osećali mnogo više sažaljenja prema Sergeju nego prema Katarini Ljvovnoj. Ispremlaćen i okrvavljen, on je padao, silazeći s crnog stratišta, dok je Katarina Ljvovna sišla mirno, pazeći samo da joj se debela košulja i gruba robijaška haljina ne priljube uz išarana leđa.

Štaviše, kad su joj u zatvorskoj bolnici pružili njeno dete, rekla je samo: „Neka se gubi bestraga!", okrenula se prema zidu i bez jauka ili kakve žalbe prilegla grudima o tvrd ležaj.

GLAVA XIII

Grupa u koju dospeše Sergej i Katarina Ljvovna kretala je na put kad je proleće nastupilo tek prema kalendaru, i sunašce je, kako kaže narodna poslovica, „jasno sjalo, ali nije toplo grejalo".

Detence Katarine Ljvovne dadoše na odgoj starici, sestri Borisa Timofejića. Budući da su ga smatrali za zakonitog sina umorenog zločinkina muža, to je dete bilo sada jedini naslednik celog imetka Izmailovih. Katarina Ljvovna je bila time vrlo zadovoljna te je predala dete sasvim ravnodušno. Njena ljubav prema ocu, kako to biva kod ljubavi mnogih odviše strastvenih žena, nije ni jednim svojim delom prelazila na dete. Uostalom, za nju nije postojalo ni svetlo, ni tama, ni zlo, ni dobro, ni tuga ni radost; ona nije ništa shvaćala, nije ljubila nikoga, nije ljubila

ni samu sebe. Jedino je nestrpljivo čekala kad će grupa krenuti na put, jer se nadala da će se opet naći sa svojim Serjožečkom, a na dete je zaboravila i da misli.

Katarinu Ljvovnu nisu prevarile njene nade: okovan teškim lancima, žigosani Sergej je prošao kroz tamničku kapiju u istoj skupini u kojoj i ona.

Čovek se, koliko god može, prilagođuje svakome stanju bilo ono ma kako teško i u svim prilikama zadržava, koliko mu je moguće, sposobnost da nađe svoja bedna zadovoljstva; no Katarini Ljvovnoj nije bilo potrebno da se bilo čemu privikava: ona opet vidi Sergeja, a pored njega je i njen robijaški put posut cvećem sreće.

Katarina Ljvovna je u svojoj šarenoj platnenoj vreći ponela malo vrednih stvari, a još je manje u nje bilo gotova novca. No još davno pre no što su stigli do Njižnjega razdelila je ona sve to etapnim podoficirima da joj dopuste da korača uporedo sa Sergejem i proboravi s njim zagrljena koji trenutak mračne noći u hladnom zabačenom uglu tamničkoga etapnog hodnika.

No, žigosani drug Katarine Ljvovne postao je prema njoj nekako neljubazan: ono par reči što bi progovorio s njom jedva mu je izlazilo iz usta; nije mnogo hajao za potajne sastanke s njom, radi kojih se ona lišavala i jela i pića, samo da bi iz mršave vreće mogla izvaditi četvrtak koji bi njoj samoj bio potreban, i često puta je govorio: „Umesto što izlaziš da sa mnom brišeš budžake po hodnicima, mogla si te novce što si ih dala podoficiru dati meni."

– Dala sam u svemu četvrtak, – pravdala se Katarina Ljvovna.

– A zar četvrtak nije novac? Na drumu nisi mogla naći tih četvrtaka, a razdelila si ih, zacelo, priličan broj.

– Zato smo se Serjoža, mogli videti.

– Baš mi je neko zadovoljstvo da se viđamo posle tolikih patnji. Prokleo bih svoj život, a kamoli ove sastanke.

– A meni, Serjoža, nije ni do čega; samo da mogu tebe videti.

– Sve su to budalaštine, – odvraćao je Sergej.

Slušajući takve odgovore, Katarina Ljvovna bi katkad grizla usnice do krvi, a katkad bi u tmini noćnih sastanaka i na njene oči, koje nisu znale za plač, navirale suze ogorčenja i gneva; no, ona je neprestano trpela, uporno ćutala i nastojala da vara samu sebe.

Tako su u tim novim međusobnim odnosima stigli do Njižnjeg Novgoroda. Ovde se njihova grupa spojila s grupom koja je moskovskim drumom kretala prema Sibiru.

U toj velikoj grupi među gomilom svakovrsna sveta nalazile su se u ženskom odeljenju dve vrlo zanimljive osobe: jedna je bila soldatuša Fiona iz Jaroslavlja, prekrasna, bujna žena, visoka rasta, guste crne kose i ugaslih smeđih očiju,

zasenjenih gustim trepavicama kao kakvim tajanstvenim velom; a druga – sedamnaestogodišnja plavuša uska lica, nežne ružičaste puti, malenih ustašca, s jamicama na svežim obraščićima i zlatno plavim uvojcima, koji su prpošno padali na čelo ispod šarene robijaške marame. U grupi su toj devojci dali ime Sonjetka.

Lepotica Fiona bila je blage i lene ćudi. U njenoj su je grupi svi poznavali, i ni jedan se muškarac ne bi osobito obradovao ako bi zadobio njenu naklonost, ali se niko nije ni žalostio kad bi video da je ona tu istu naklonost darovala i drugom takmacu.

– Naša tetka Fiona je žena dobra srca, nikome ne čini ništa nažao, – jednodušno su u šali govorili robijaši.

Sonjetka je bila posve drugoga kova.

O njoj su govorili: „Ona je poput piškora: mota ti se oko ruku, ali je ne možeš uhvatiti."

Sonjetka je imala ukusa, bila je probiračica, možda čak vrlo stroga probiračica; ona nije htela da strast koju joj pružaju bude poput kaše od gljiva, već pikantno i ukusno začinjena, ispunjena patnjama i žrtvama; a Fiona je bila ruska jednostavnost, koja je čak lena da bilo kome kaže „odlazi", i koja zna samo jedno: da je žena. Žene takve vrste mnogo su cenjene u razbojničkim družinama i robijaškim grupama.

Pojava ovih dveju žena u istoj grupi u kojoj su se nalazili Sergej i Katarina Ljvovna bila je od tragična značaja za ovu poslednju.

GLAVA XIV

Već prvog dana zajedničkog puta ujedinjene grupe od Njižnjega prema Kazanju stao se Sergej upadljivo trsiti da zadobije naklonost soldatuše Fione, i nije se uzalud trudio. Čeznutljiva lepotica Fiona nije dala Sergeju da se muči, kao što zbog svoje dobrote nije mučila nikoga. Na trećoj ili četvrtoj etapi pošlo je Katarini Ljvovnoj za rukom da još u rano jutro pomoću mita isposluje sastanak sa Sergejem, i zato je ležala budna: neprestano je očekivala da će svakog trena ući dežurni oficir, lako je gurnuti i šapnuti: „Požuri se!" Vrata se odjednom otvoriše još jedanput, i opet je s ležaja brzo skočila druga kažnjenica i takođe nestala iza pratioca; konačno je neko povukao za haljinu, kojom se Katarina Ljvovna bila pokrila. Mlada žena se brzo podigla s ležaja koji je bio uglačan bokovima kažnjenika, ogrnula se haljinom i odgurnula pratioca koji je stajao pred njom.

Prolazeći hodnikom Katarina Ljvovna je samo na jednom mestu, slabo osvetljenom lampicom, nabasala na dva ili tri para, koja izdaleka nije nikako mogla zapaziti. Kad je prolazila kraj muškog odeljenja, čula je Katarina Ljvovna kako kroz prozorčić koji je bio izrezan u vratima dopire prigušen hihot.

– Gle, kako preživaju, – progunđa pratilac Katarine Ljvovne, prihvati je za ramena, gurnu u ugao i udalji se.

Katarina Ljvovna napipa rukom haljetak i bradu; drugom rukom dirnu užareno žensko lice.

– Tko je? – upita Sergej poluglasno.

– Šta ti ovde radiš? Ko je s tobom?

Katarina Ljvovna je u tmini strgnula maramu sa svoje suparnice. Ova se izmakla u stranu, skočila i pojurila, spotakavši se o nekoga u hodniku.

Iz muške sobe zaori složno hihotanje.

– Zlikovče! – prošapta Katarina Ljvovna i udari Sergeja po obrazu krajem marame koju je strgla s glave njegove nove prijateljice.

Sergej zamahnu rukom; no, Katarina Ljvovna je lako promakla hodnikom i stigla do svojih vrata. Iza nje je iz muške sobe odjeknuo tako glasan hihot da je stražar koji je ravnodušno stajao pred lampom i pljuckao na vrh svoje čizme digao glavu i zaurlao: „Mir!"

Katarina Ljvovna je legla bez reči i ostala tako ležeći do jutra. Htela je reći samoj sebi: „Ne ljubim ga", ali je osećala da ga ljubi još vatrenije, još jače. Pred očima joj je neprestano lebdela slika kako njegov dlan podrhtava ispod glave one druge, a njegova joj ruka grli topla ramena.

Jadna žena je briznula u plač i protiv volje zazivala taj isti dlan, čeznući da se u taj čas nađe ispod njene glave i da druga ruka ogrli njena ramena koja su grčevito podrhtavala.

– Daj ti meni ipak moju maramu, – oslovi je ujutru soldatuša Fiona.

– Ti si to bila, dakle?...

– Daj mi, molim te!

– Zašto nas razdvajaš?

– Što bih vas razdvajala? Nema razloga da se ljutiš, jer tu upravo i nema nikakve ljubavi niti interesa.

Katarina Ljvovna je trenutak razmislila, a zatim ispod jastuka izvukla maramu koju ju je noćas strgnula, bacila je Fioni i okrenula se prema zidu.

Bilo joj je lakše.

– Fuj, – reče ona u sebi, – zar da budem ljubomorna još i na tu ženetinu? Đavo da je nosi! Gadi mi se da je i ispoređujem sa sobom.

– Tako je to, Katarina Ljvovna, – govorio je Sergej drugog dana koračajući putem, – treba da shvatiš, u prvom redu, da ja nisam Zinovij Borisić, a u drugom, da ni ti sada nisi velika trgovkinja: zato budi tako milostiva i nemoj se naduvavati. Na našoj pijaci nemaju kozji rogovi nikakve cene.

Katarina Ljvovna nije na to odvraćala ništa, te je nedelju dana išla usporedo sa Sergejem a da s njim nije izmenila ni reči ni pogleda. Bila je uvređena, te je celo vreme ostajala uporna i u toj prvoj svojoj svađi sa Sergejem nije htela da prva pruži ruku pomirnicu.

Za to vreme, dok se Katarina Ljvovna ljutila na Sergeja, stao se Sergej vrteti oko plave Sonjetke i udvarati joj se. Sad bi je pozdravljao s „naše osobito poštovanje", sad bi joj se smeškao, a kad bi se s njom susreo, vrebao je zgodu da je uzmogne zagrliti i privinuti uza se. Katarina Ljvovna je sve to videla, i u njenu je srcu sve jače kipelo.

– Šta da radim? Da se pomirim s njim? – razmišljala je Katarina Ljvovna spotičući se i ne videći zemlje pod sobom.

No sad joj je, još jače nego pre, ponos branio da prva pruži ruku pomirenja. Za to vreme je Sergej sve nametljivije pristajao uz Sonjetku, te se svima stalo činiti da je nepristupačna Sonjetka, koja se motala poput piškora ali se nije dala uhvatiti, odjednom postala mekša.

– Eto, ti si se ljutila na mene, – rekla je jednom Fiona Katarini Ljvovnoj, – a šta sam ti ja učinila? Ona zgoda sa mnom bila je i prošla, dok bi bolje bilo da pripaziš na Sonjetku.

„Neka moj ponos ide đavola: još danas ću se svakako pomiriti" – odluči Katarina Ljvovna, misleći jedino na to kako da što veštije izvede to pomirenje.

Iz toga mučnog položaja izbavio ju je sam Sergej.

– Ljvovna! – zovnu je on na odmaralištu. – Izađi ti noćas na časak k meni: imam s tobom jedan posao.

Katarina Ljvovna ne odgovori.

– Šta ti je, ljutiš li se možda još uvek pa nećeš doći?

Katarina Ljvovna ni sada ništa ne odgovori.

No, i Sergej i svi ostali koji su posmatrali Katarinu Ljvovnu videše da se, prilazeći zgradi odmarališta, stala gurati oko najstarijeg podoficira te mu je turila u ruku sedamnaest kopjejki što ih je putem isprosjačila.

– Čim samo skupim, daću još grivnu, – molila je ponizno Katarina Ljvovna.

Podoficir turi novac u suvratak na rukavu i reče:

– U redu!

Kad su ti pregovori bili dovršeni, Sergej uzdahnu i namignu Sonjetki.

– Oh, ti, Katarina Ljvovna! – govorio je on i obujmio je penjući se stubama etapne zgrade. – Nema, momci, na celome svetu žene kao što je ova.

Katarinu Ljvovnu je oblevalo rumenilo i jedva je disala od sreće.

Čim su se noću lagano odškrinula vrata, odmah je istrčala: drhtala je i tražila rukama Sergeja po tamnom hodniku.

– Moja Katja! – reče Sergej i zagrli je.

– Ah, ti, zlotvore moj! – odvrati Katarina Ljvovna kroz suze i upije se u nj usnama.

Stražar je obilazio hodnikom, zaustavljao se i pljuckao na svoje čizme, te bi opet počinjao obilaziti; iza vrata su hrkali umorni zatvorenici, miš je glodao pero, ispod peći se, kao za okladu, orila pesma zrikavaca, a Katarina Ljvovna je, neprestano tonula u blaženstvu.

No, zanos se stišao, i opet se oglasila neizbeživa proza.

– Užasno me boli; od gležnja do kolena seva mi kroz kosti; – jadikovao je Sergej sedeći s Katarinom Ljvovnom na podu u uglu hodnika.

– Šta da radimo, Serjožečka? – upita ona obavijajući se skutom njegova haljetka.

– Da zamolim da me u Kazanju prime u bolnicu?

– Oh, šta to govoriš, Serjoža?

– Šta mogu, kad me tako strašno boli.

– Zar da ti ostaneš, a mene da dalje oteraju?

– Šta da radim? Žulja me, kad ti kažem, toliko me žulja kao da mi se čitav lanac urezuje u kost. Kad bih mogao navući vunene čarape, – reče Sergej nakon kraće stanke.

– Čarape? Imam ja još jedne nove čarape, Serjoža.

– No, pa šta onda? – odvrati Sergej.

Katarina Ljvovna ne reče više ni reči već šmugnu u sobu, počeprka na ležaju u svojoj vrećici i opet dobrza do Sergeja s parom debelih, plavih, bolhovskih vunenih čarapa, na kojima su sa strane bile izvezene svetle strelice.

– Sad ću već nekako podneti, – reče Sergej opraštajući se i uzimajući njene poslednje čarape.

Katarina Ljvovna se srećna vratila na svoj ležaj te je čvrsto usnula.

Ona nije čula kako je posle njena dolaska Sonjetka izašla u hodnik i kako se tek pred samo jutro odande tiho povratila.

Zbilo se to kad su se nalazili samo dva dana puta do Kazanja.

GLAVA XV

Hladan, mračan dan, sa snažnim vetrom i kišom izmešanom sa snegom neprijazno je dočekao grupu kad je prošla kroz kapiju zagušljive etape. Katarina Ljvovna je izašla prilično bodra, no čim se svrstala u red, sva je uzdrhtala i pozelenela. Na oči joj se navukao mrak; osetila je bol i slabost u svim zglobovima. Pred Katarinom Ljvovnom stajala je Sonjetka u plavim, dobro poznatim vunenim čarapama sa svetlim strelicama.

Katarina Ljvovna je krenula na put više mrtva nego živa; samo se strašan pogled njenih očiju upiljio u Sergeja i nije silazio s njega.

Na prvom odmaralištu približila se ona mirno Sergeju, šapnula mu „podlače" i iznenada mu pljunula pravo u oči.

Sergej je hteo nasrnuti na nju, ali su ga zadržali.

– Pričekaj samo! – reče on i obrisa se.

– Gle, kako odvažno postupa s tobom, – izrugivali su se zatvorenici, a osobito je veselo hihotala Sonjetka.

Ta malena intriga koju je splela Sonjetka bila je sasvim prema njenom ukusu.

– To ti neću tako lako zaboraviti, – pretio je Sergej Katarini Ljvovnoj.

Izmorena nevremenom i hodanjem Katarina Ljvovna je slomljene duše nemirno spavala te noći na ležaju etapnog doma i nije čula kako su u žensko odeljenje ušla dva čoveka.

Čim su oni ušli, Sonjetka se uspravila na ležaju, bez ijedne reči pokazala došljacima rukom Katarinu Ljvovnu, ponovo legla i umotala se u svoju haljinu.

U isti tren polete Katarini Ljvovnoj haljina na glavu, a po njenim leđima, koja su bila pokrivena samo grubom košuljom, stao je da poskakuje svom snagom seljačke ruke debeo kraj dvostruko opletena užeta.

Katarina Ljvovna kriknu; no njen glas se nije mogao čuti ispod haljine koja joj je obavijala glavu. Trgnula se, no takođe bez uspeha: na leđima joj je sedeo snažan robijaš i čvrsto je držao za ruke.

– Pedeset, – izbrojio je na koncu glas, u kome nije bilo teško prepoznati glas Sergeja, i noćni posetioci u tren oka nestadoše iza vrata.

Katarina Ljvovna je oslobodila glavu i skočila na noge; ali nikoga nije bilo: samo je u blizini neko zlurado hihotao ispod haljine. Katarina Ljvovna je prepoznala Sonjetkin hihot.

Ova uvreda je prevršila već svaku meru; neizmeran je bio i osećaj gneva, koji je u taj tren zakipeo u duši Katarine Ljvovne. Sva izvan sebe srnula je napred i kao bez duše pala na grudi Fione, koja ju je obuhvatila.

Na tim bujnim grudima, na kojima se još nedavno slastima razvrata naslađivao neverni ljubavnik Katarine Ljvovne, oplakivala je ona sada svoj nepodnošljiv jad i, kao dete uz majku, privijala se uz svoju bezazlenu i podatljivu suparnicu. One su sada bile jednake: njih su dve bile izjednačene u ceni i obadve odbačene.

Jednake njih dve!... Fiona, koja se podavala svakome koga bi slučaj nanio, i Katarina Ljvovna, koja je igrala junakinju ljubavne drame!

Uostalom, više ništa nije moglo uvrediti Katarinu Ljvovnu. Kad je isplakala svoje suze, ona se okamenila i s drvenim mirom spremala da iziđe na mesto prozivanja.

Bubanj je udarao: tah-tararah-tah; a na dvorištu su se izlevali okovani i neokovani robijaši: i Sergej, i Fiona, i Sonjetka, i Katarina Ljvovna, i raskolnik okovan s Jevrejinom i Poljak na istom lancu s Tatarinom.

Svi su se sabrali u gomilu, nakon toga se nekako svrstali u red i krenuli.

Bila je to najneutešljivija slika: gomila ljudi što su otrgnuti od sveta i lišeni i najmanjeg tračka nade u bolju budućnost tonula je u hladnom crnom blatu zemaljskog druma. Unaokolo je sve bilo ružno, da je dušu obuzimala jeza; beskrajno blato, sivo nebo, mokre vrbe s kojih je palo lišće, a među njihovim rašljastim granama vrane nakostrešena perja. Vetar je sad jecao i hujao pun besa, sad zavijao i rikao.

U tim paklenim zvucima što razdiru dušu i upotpunjuju sav užas slike čuli su se saveti žene bibliskog Jova: „Prokuni dan svoga rođenja i umri."

Ko neće da posluša ove reči, koga u ovome strašnom položaju misao na smrt ne teši već plaši, mora nastojati da zagluši urlik tih glasova nečim što je još ružnije od njih. Običan čovek shvaća to vrlo dobro: on tada pušta da bez ikakvih stega provali njegova zverska narav, počinje da luduje, da se izruguje samom sebi, ljudima, osećajima. Mada ni inače nije naročito nežan, postaje on dvostruko zao.

– Kako je, trgovkinjo? Kako zdravlje vašeg blagorođa? – drsko upita Sergej Katarinu Ljvovnu čim je grupa iza mokrog brežuljka ostavila selo u kome je prenoćila.

Posle tih reči okrenu se odmah Sonjetki, zaogrnu je svojim skutom i zapeva visokom falsetom:

Za oknom u seni blesnu tvoja plava glava.

Ti ne spavaš, vragolanko, muko moja prava.

Skutom ću te pokriti, pa te neće videti.

Kod tih reči zagrli Sergej Sonjetku i glasno je poljubi pred celom grupom...

Katarina Ljvovna je to videla i nije videla; ona se kretala već potpuno kao živi mrtvac. Stadoše je gurkati i pokazivati joj kako se Sergej i Sonjetka raskalašno vladaju. Postala je predmet podsmehivanja.

– Ne dirajte je, – branila ju je Fiona kad bi neko iz grupe hteo da se naruga Katarini Ljvovnoj, koja je koračala posrćući. – Zar ne vidite, đavoli, da se žena posve razbolela.

– Mora da je smočila nožice, – našali se mladi robijaš.

– Zacelo, trgovačkog je staleža, nežno je odgojena, – oglasi se Sergej.

– Jasno je, kad bi bar imala tople čarapice: još bi nekako podnela, – nastavi on.

Katarina Ljvovna kao da se trgnula iz sna.

– Podla zmijo! – izgovori ona ne mogavši više izdržati, – izrugaj se, podlače, izrugaj!

– Ne, trgovkinjo, ne govorim ja to nikako da bih se izrugivao, već stoga što Sonjetka, eto, prodaje par vrlo dobrih čarapa, te sam samo pomislio: ne bi li ih možda kupila naša trgovkinja.

Mnogi se nasmejaše. Katarina Ljvovna je koračala kao navijen automat.

Nepogoda je sve jače besnela. Iz svih oblaka što su zastirali nebo stadoše padati mokre pahuljice snega, otapajući se tek što bi dodirnule zemlju i stvarajući još neprohodnije blato. Konačno se ukazala tamna pruga olovne boje; ne možeš joj sagledati drugi kraj. Ta pruga bila je Volga. Nad Volgom je duvao prilično jak vetar i valjao amo-tamo tamne talase širokih ždrela, koji su se lagano nadimali.

Grupa pokislih i promrzlih robijaša prispela je polako do skele i stala da čeka lađu.

Stigla je crna lađa, sva mokra; komanda je počela razmeštati osuđenike.

– Govore da na toj lađi prodaju votku, – primeti jedan od zatvorenika kad se lađa, sva zasuta pahuljicama vlažnog snega, otisnula od obale i stala ljuljati na valovima razlivene reke.

– Doista, sad bi bilo dobro gucnuti par kapi, – javi se Sergej. Da zabavi Sonjetku, prikrpio se uz Katarinu Ljvovnu i rekao joj: – Ej, trgovkinjo, počasti me votkicom u ime starog prijateljstva. Nemoj škrtariti. Seti se, nekadašnje moje milovanje, naše protekle ljubavi, kako smo se, radosti moja, nas dvoje zabavljali, duge jesenje noći zajedno probdeli i bez popova i pevača tvoje rođake u večni mir otpremali.

Katarina Ljvovna je sva drhtala od zime. Pored hladnoće, koja joj je pod prokislim odelom prodirala do samih kostiju, čitav je organizam Katarine Ljvovne bio obuzet još i nečim drugim. Glava joj je gorela kao u ognju; zenice njenih očiju bile su raširene, u njima je poigravao nemiran, oštar sjaj, te su nepomično piljile u valove koji su se talasali.

– I ja bih htela gucnuti votkice; strahovito je zima, – zazvonio je Sonjetkin glas.

– Trgovkinjo, počasti nas, – blebetao je Sergej.

– Ah ti, stid te bilo, – reče Fiona mašući prekorno glavom.

– To ti ne služi na čast, – priskoči soldatuši u pomoć mladi robijaš Gordjuška.

– Ako se već ne stidiš nje same, mogao bi se zbog nje stideti drugih ljudi.

– Oh ti, burmutice celoga sveta! – viknu Sergej Fioni. – Da se stidim! A što da se stidim? Možda ja nju nisam nikad ni ljubio, a sad... sad mi je draža izgažena Sonjetkina cipela od njuške ove očupane mačke; možeš li da mi zbog toga štogod prebaciš? Neka ljubi krivoustog Gordjušku; ili pak... (on se osvrnu na čovečuljka koji je jahao u burki s vojničkom kapom na kojoj se nalazila kokarda, i primeti) ili pak, što je još bolje, neka se prilaska etapnom podoficiru; kroz njegovu burku bar ne prodire kiša.

– A svi bi je stali nazivati oficirušom, – zazvoni Sonjetkin glas.

– Zacelo! Kao od šale bi zaradila za čarape, – dometnu Sergej.

Katarina Ljvovna se nije branila: sve je upornije buljila u valove i micala usnicama. Činilo joj se da između gnusnih Sergejevih reči čuje kako iz valova, koji su otvarali svoja ždrela i pljuskali, dopiru krici i jauk. I gle, odjednom se iz jednog raskinutog vala pojavi plava glava Borisa Timofejića, iz drugog proviri muž, ljuljajući se i grleći Feđu, koji je oborio glavicu.

Katarina Ljvovna se htede setiti molitve i stade micati usnicama, no usne joj zašaptaše: „Kako smo se nas dvoje zabavljali, duge jesenje noći zajedno probdeli i na okrutan način ljude s bela sveta otpremali."

Katarina Ljvovna je drhtala. Njen nemirni pogled se sve više upirao u jednu tačku i u njemu se razgorevao divlji plamen. Ruke joj se nekoliko puta nesvesno protegnuše i opet klonuše. Još jedan tren – i ona odjednom zatetura i očiju neprestano uprtih u mračne valove prignu se, zgrabi Sonjetku za noge i jednim se zamahom baci s njom preko palube lađe.

Katarina Ljvovna se pojavi na grebenu vala i ponovo potonu; drugi val izbaci Sonjetku.

– Kuku! Bacaj kuku! – zavikaše na lađi.

Teška kuka na dugom užetu polete kroz vazduh i bućnu u vodu. Sonjetka je opet bila iščezla. Posle dve sekunde zalomata ona ponovo rukama; struja reke brzo ju je odnosila dalje od lađe; u isti čas pojavi se iz drugoga vala Katarina Ljvovna, iskočivši gotovo do pojasa iz vode, baci se na Sonjetku poput snažne štuke na crvenperku nježnih peraja, i ni jedna ni druga više se ne pokazaše.

ZAČARANI PUTNIK

GLAVA PRVA

Plovili smo Ladoškim Jezerom od ostrva Konevca ka Valaamu, pa smo zbog potreba broda svratili u luku Korelu. Tu mnogi od nas iz radoznalosti siđoše na obalu i na dobrim finskim konjima odoše u pustinjski gradić. A onda se kapetan spremi da nastavi put i mi opet otplovismo.

Pošto smo posetili Korelu, sasvim je prirodno da se povela reč o toj siromašnoj, iako vrlo staroj ruskoj naseobini, od koje se teško može zamisliti išta tužnije. Na brodu su svi delili to mišljenje, i jedan putnik, čovek sklon filozofskim uopštavanjima i političkim šalama, napomenu kako nikako ne može da shvati zašto je uobičajeno da ljude nepodesne za Petrograd šalju nekud u mesta više ili manje udaljena, usled čega, razume se, prevozeći ih, šteti država dok, ovde, blizu prestonice, na obali Ladoškog Jezera postoji tako odlično mesto kao što je Korela, gde bilo kakve slobodarske i slobodoumne misli ne mogu da odole apatiji stanovništva i strašnoj dosadi mučne, oskudne prirode.

– Uveren sam, – reče taj putnik, – da je u ovom slučaju svakako kriva navika, ili u najgorem slučaju možda to što nema potrebnih obaveštenja.

Neko ko je često ovuda putovao odgovori na to da su, tobože, i ovde u razna vremena živeli neki izgnanici, ali samo niko od njih, tobože, nije dugo izdržao.

– Nekakav bogoslov, prava junačina, bio je zbog grubosti poslat ovamo za pojca (tu vrstu progonstva već nisam mogao ni da shvatim). I tako došavši ovamo dugo se junačio i sve se nadao da nekako poboljša svoj udes; a onda, kad stade piti, toliko je pio da je sasvim poludeo i podnese molbu kako bi bolje bilo da narede da ga što pre „streljaju" ili da ga pošalju u vojsku, a ako je za to nesposoban da ga „obese".

– A kakva je odluka došla na to?

– M... n... zaista ne znam; samo on i tako nije dočekao odluku: svojevoljno se obesio.

– I odlično je uradio, – odazva se filozof.

– Odlično? – pripita pripovedač, očigledno trgovac i usto čovek ozbiljan i pobožan.

– Pa šta? Bar je umro i bi mu rabota.

– Kako to i bi mu rabota? A šta će sa njim biti na onom svetu? Ta samoubice će se večno mučiti. Za njih se čak niko ne može ni bogu moliti.

Filozof se jetko osmehnu, ali ništa ne odgovori. Međutim, protiv njega i protiv trgovca istupi novi oponent iznenada se zauzevši za pojca koji je, bez odobrenja pretpostavljenih, sam nad sobom izvršio smrtnu kaznu.

To beše novi putnik koji se ukrcao u Konevcu a da ga niko od nas nije ni primetio. On dotad ćutaše, i na njega niko ne obraćaše pažnju, ali ga zato sad svi pogledaše i verovatno se svi začudiše kako je dosad mogao ostati nezapažen. To je bio čovek ogromna rasta, crnpurasta otvorena lica i guste talasaste kose olovne boje: tako se neobično prelivala njegova sedina. Na sebi je imao poslušničku donju mantiju sa širokim kaluđerskim kožnim pojasom, i visoku, crnu suknenu kapu. Da li je bio poslušnik ili već kaluđer, nije se moglo odgonetnuti, jer kaluđeri ladoških ostrva ne samo na putovanju, nego i na samim ostrvima ne nose uvek kamilavke, već se u svojoj seoskoj prostoti služe tim kapama. Tom našem novom saputniku, koji se docnije pokazao kao vrlo zanimljiv čovek, naizgled je moglo biti nešto preko pedeset godina, ali on u punom smislu reči beše pravi div-junak i usto tipičan, prostodušan, dobar ruski div-junak koji potseća na starinu Ilju Muromca sa divne Vereščaginove slike i iz pesme grofa A. K. Tolstoja. Izgledalo je da ne bi trebalo da ide u mantiji, već da uzjaše „šarca" i da u opancima jezdi gorom i leno udiše „miris smole i jagoda kojim odiše gusta šuma".

Ali, pored sve dobre prostodušnosti, nije trebalo mnogo posmatračkog dara, pa da se u njemu zapazi čovek koji je mnogo video i, što 'no se kaže, „bio na situ i rešetu". On se držao smelo, pouzdano, iako bez one neprijatne ležernosti, pa stade govoriti natenane, prijatnim basom:

– Sve to ništa ne znači, – poče on, leno i meko ispuštajući reč po reč ispod gustih sedih brkova koji kao kod husara behu usukani na gore. – To što vi o onom svetu za samoubice govorite kako se njima, tobože, nikad ne oprašta, ja ne prihvatam. I da se, tobože, za njih niko ne moli bogu – i to su isto tako gluposti, jer postoji čovek koji čitav njihov položaj na najlakši način može vrlo prosto popraviti.

Upitaše ga: pa ko je taj čovek koji zna i ispravlja stvari samoubica posle njihove smrti?

– A evo ko, – odgovori div-junak crnorizac, – u jednom selu u moskovskoj eparhiji postoji jedan pop, drevna pijanica, koga umalo nisu raspopili, – e pa on time barata.

– A otkud vi to znate?

– Ta zaboga, ne znam samo ja za to, već svi u moskovskoj oblasti, jer je ta stvar išla lično preko visokopreosvećenog mitropolita Filareta.

Nastade kratko ćutanje, i neko reče da je sve to prilično sumnjivo.

Crnorisca nimalo ne uvredi ta primedba i on odgovori:

– Da, ono na prvi pogled tako je, sumnjivo je. I šta je tu čudno što to nama izgleda sumnjivo kad ni samo njegovo visokopreosveštenstvo dugo u to nije verovalo, a posle je, dobivši za to tačne dokaze, uvidelo da se tome mora verovati, pa je i poverovalo.

Putnici navališe na kaluđera s molbom da im ispriča taj neobičan slučaj i on to ne odbi već poče ovako:

– Priča se da je, tobože, jednom neki crkveni velikodostojnik napisao visokopreosvećenom vladici kako je, tobože, vele, tako i tako, taj pop strašna pijanica – pije rakiju i nije podesan za parohiju. I ta dostava je u suštini bila istinita. I vladika naredi da mu tog popa pošalju u Moskvu. Pogleda ga i vide da je pop zaista pijanica pa odluči da ga ostavi bez mesta. Popu bi žao i čak prestade da pije i sve tuguje i jadikuje: „Dokle sam, – misli, – doterao, i ne preostaje mi ništa drugo do da dignem ruku na sebe. To mi, – veli, – jedino i ostaje: onda će se bar vladika smilovati na moju nesrećnu porodicu i mojoj ćerci dati mladoženju kako bi ovaj došao na moje mesto i hranio moju porodicu". E pa dobro: tako on odluči da neminovno okonča sa sobom i već beše i dan odredio, ali, kako je bio čovek dobra srca, pomisli: „Pa dobro, što se tiče umiranja, recimo, umreću, ali, ta nisam živinče; ja imam dušu – kud će posle moja duša?" I od tog časa poče on još više da tuguje. Pa lepo: tuguje on i tuguje, a vladika odluči da on zbog svog pijanstva ostane bez mesta, i jednom posle ručka s knjigom leže na divan da se odmori i zaspa. Pa dobro: da li je zaspao ili samo onako zadremao, tek odjednom vide kao da se na njegovoj ćeliji otvaraju vrata. On viknu „ko je to?", jer pomisli kako je, tobože, sluga ušao da mu javi o nečijem dolasku; kad tamo umesto sluge vidi – ulazi starac, dobar predobar i vladika odmah poznade da je to prepodobni Sergije.

Vladika mu veli:

– Jesi li to ti, presveti oče Sergije?

A ugodnik odgovara:

– Ja sam, rabe božji Filaretu.

Vladika pita:

– A šta ti, prečisti, želiš od mene, nedostojnog?

A sveti Sergije odgovara:

– Milost hoću.

– A kome naređuješ da je ukažem?

A ugodnik pomenu onog popa koji je zbog pijanstva lišen mesta, i udalji se; a vladika se probudi pa misli: „Šta li ovo znači: je li to običan san, ili maštanje, ili priviđenje koje nešto predznamenuje?" I stade razmišljati i, kao muž u čitavom svetu čuvena uma, nađe da je to običan san, jer može li biti da sveti Sergije, isposnik i dobrog strogog života čuvar, moli za jereja slaba, što s nebrige tavori

život. E, pa dobro: razmisli njegovo visokopreosveštenstvo i ostavi čitavu tu stvar nek ide svojim prirodnim tokom kao što je počela, a on provede vreme kao što mu dolikuje, i opet u određeni čas ode da spava. Ali tek što ponovo usnu, kad eto ti opet priviđenja i to takvog, da veliki vladičin duh obuze još veća pometenost. Zamislite: tutnjava... tako neobična tutnjava da se to ničim ne može iskazati... Jure vitezi... ni broja im nema... lete, svi u zelenoj odeći, oklopi i perjanice i konji kao lavovi vrani, a ispred sviju njihov ponosni stratopedarh[2] u istoj odeći, i kud on mahne crnim barjakom, onamo svi jure, a na barjaku aždaja. Vladika ne zna našto ta povorka, a onaj ponosni komanduje: „Mučite ih, veli, sad više nema onog ko se za njih moli bogu", i projuri pored vladike; a za tim stratopedarhom – njegovi vojnici, a za njima kao jato prolećnih, mršavih gusaka vuku se žalosne seni i sve tužno i setno vladici klimaju glavom i sve kroz suze tiho vapiju: „Oprosti mu! – on se jedini za nas moli bogu". A vladika tek što izvole ustati, odmah posla po pijanog popa pa ga pita: kako i za koga se moli bogu. A pop, siromašan duhom, sav se pred preosvećenim smete i veli: „Ja, vladiko, kao što treba sve obavljam". I s teškom mukom njegovo visokopreosveštenstvo postiže da pop prizna svoju krivicu: „Kriv sam, veli, u jednoj stvari što se ja, po slabosti duše svoje, i iz očajanja misleći kako je bolje da sebe lišim života, uvek na svetoj proskomidiji bogu molim za one što bez pokajanja umreše i ruku na sebe digoše". E tada vladika shvati kakve su ono seni što su u snu, kao mršave guske, plovile mimo njega i nisu htele da obraduju one demone što su ispred njih žurili da ih pogube, pa blagoslovi popa: „Idi, – izvoleo je reći, – i više ne greši, a za koga si se molio bogu – moli se i dalje", i opet ga uputi u njegovu eparhiju. Pa eto on, ovakav čovek, uvek će biti od koristi ljudima koji u životu ne mogu da podnesu borbe, jer on više od svog drskog poduhvata neće odustati, već će neprestano stvoritelju dosađivati i ovaj će im morati oprostiti.

– A zašto će „morati"?

– A zato što „kucajte i otvoriće vam se"; pa to je on sam naredio i to se više neće izmeniti.

– A recite, molim vas, zar se, sem tog moskovskog sveštenika, za samoubice niko ne moli bogu?

– E doista ne znam šta na to da kažem. Vele da se, tobože, ne treba za njih bogu moliti, jer su oni svojeglavi, a uostalom, možda se neki, ne shvatajući to, i za njih bogu mole. Ipak čini mi se da je na prvi dan Duhova, ili na drugi dan Duhova, čak svima dozvoljeno da se za njih bogu mole. Tada se i molitve neke naročito čitaju. Divne molitve, pune osećanja, čini mi se uvek bih ih slušao.

– A zar se te molitve ne mogu čitati u druge dane?

---

[2] Vojvoda.

– Ne znam. O tome treba upitati nekog od znalaca: oni bi, mislim, morali znati; a kako se to mene ne tiče, nisam imao prilike ni da govorim o tome.

– A zar za vreme bogosluženja niste primetili da se te molitve nekad ponavljaju?

– Ne, nisam primetio; ali se vi, uostalom, u tom pogledu na moje reči nemojte oslanjati, jer ja sam retko kad na bogosluženju.

– A zašto?

– Moji poslovi mi to ne dozvoljavaju.

– Jeste li vi jeromonah ili protođakon?

– Ne, ja sam još prosto u rizofori.

– Pa ipak, vi ste znači kalođer?

– N... da; uopšte to tako svi smatraju.

– Ako je do smatranja nek smatraju, – odazva se na to trgovac, – ali samo iz rizofore još mogu čoveka i u vojsku oterati i glavu mu obrijati.

I div-crnorizac se nimalo ne nađe uvređen na tu primedbu, već samo malo razmisli i odgovori:

– Da, mogu, i vele, bilo je takvih slučajeva; ali samo ja sam već star: meni je već pedeset i treća, a i vojna služba za mene ne bi bila ništa neobično.

– Zar ste vi služili u vojsci?

– Služio sam.

– Pa šta, jesi li bio podoficir? – opet ga upita trgovac.

– Ne, nisam bio podoficir.

– A šta si onda: vojnik, ili starešina straže, ili komordžija?

– Ne, niste pogodili: ali sam kao pravi vojnik, gotovo još od detinjstva, bio vezan za pukovske stvari.

– Dakle kantonist?[3]

– Nije ni to.

– Ama đavo te odneo, pa šta si onda?

– Ja sam džambas.

– Šta-a-a je to-o-o?

– Ja sam džambas, džambas, ili prostije rečeno poznavalac konja, pa sam radio kod onih što nabavljaju konje za vojsku.

– Šta kažete!

---

[3] Sin vojnika koji je od roditelja silom uzet i vaspitan u vojničkom duhu.

– Da, više sam hiljada konja odabrao i obučio. Takve sam zverove obučavao, kao što su, na primer, oni što se propnu pa se iz sve snage bace nauznak i tada jahaču oblučje sa sedla može da probije grudi, a sa mnom to nijedan nije mogao učiniti.

– Pa kako ste takve ukroćavali?

– Ja... ja vrlo prosto, jer mi je priroda za to dala naročiti dar. Čim skočim na konja, obično mu ne dam da dođe k sebi, odmah ga levom rukom iz sve snage ščepam za uvo i povučem ustranu, a desnom pesnicom ga udarim po glavi između ušiju, pa zubima strašno zaškrgućem na njega, ponekom čak i mozak s krvlju pođe na nozdrve i konj je ukroćen.

– A posle?

– Posle sjašem, razgledam ga, pustim ga da se malo nauživa gledajući me, kako bi me dobro zapamtio, pa ga onda opet uzjašem i poteram.

– Zar konj posle toga mirno ide?

– Mirno ide, jer je konj pametan, oseća s kakvim čovekom ima posla i šta on o njemu misli. Mene je, na primer, u tom pogledu svaki konj voleo i osećao. U Moskvi, u manježu, bio je jedan konj koji bi se potpuno otimao iz ruku jahača i imao, prokletnik, običaj da svakog konjanika ujede za koleno. Prosto, kao đavo, ščepa čoveka zubima, pa mu svu čašicu na kolenu oguli. Od njega je mnogo ljudi nastradalo. Tada je u Moskvu dolazi Englez Rarej, – zvali su ga „pomamni ukrotitelj", – pa taj podli konj čak i njega zamalo nije pojeo, a sramotu mu je ipak naneo; spaslo ga je jedino to što je, vele, nosio čelične nakolenice, pa iako ga je ujedao za nogu nije mogao da progrize, ali ga je zbacio, inače bi poginuo; a ja sam ga udesio kako treba.

– Ispričajte, molim vas, kako ste to uradili?

– S božijom pomoću, jer, i opet vam velim, za to imam dara. Taj mister Rarej, koga su zvali „pomamni ukrotitelj", i ostali koji su se laćali toga konja, smatrali su da je u dizginama sva veština protiv njegove opakosti, da mu ne dopuste da okrene glavu ni na jednu ni na drugu stranu; a ja sam pronašao sasvim suprotno sredstvo; čim je Englez Rarej digao ruke od tog konja, ja rekoh: „Ništa, velim, to je sitnica, jer tom konju nije ništa drugo sem što je u njega ušao đavo". Englez to ne može da shvati, a ja mogu i pomoći ću. Starešine pristadoše. Onda ja kažem: „Izvedite tog konja iza Dragomilovskog đerma!" Izvedoše ga. Dobro, mi ga za uzde izvedosmo u dolinu ka Filjama, gde leti gospoda u letnjikovcima žive. Vidim da je tu mesto prostrano i zgodno, pa daj da se latim posla. Bez košulje, bos, samo u šalvarama i kačketu, uzjašem toga ljudoždera, a na golom telu imao sam prten pojas sa svetog hrabrog kneza Vsevoloda Gavrila iz Novgoroda, koga sam zbog njegova junaštva silno poštovao i u njega verovao: a na tom pojasu

utkano: „Česti moei nikomu ne otdam.”[4] A u rukama nisam imao naročitog alata sem u jednoj čvrstu tatarsku nagajku s olovnom glavicom, teškom najviše dve funte, a u drugoj prosto gleđosano lonče žitkog testa. E pa uzjašem ja, a četiri čoveka uzdama okreću konju njušku na razne strane kako ne bi nekoga od njih zubima dočepao. A on, đavo, videći da smo se protiv njega digli, i rže i njišti, i znoji se, i sav se od ljutine trese, prosto hoće da me pojdere. Vidim ja to pa velim konjušarima: „Skidajte što pre uzdu s njega, s tog gada”. Ovi ne veruju svojim ušima da sam im izdao takvo naređenje, pa iskolačili oči. A ja im velim: „Šta stojite! Zar ne čujete? Ono što vam naredim, morate odmah izvršiti!” A oni odgovaraju: „Šta ti je, Ivane Severjaniću (kao svetovnjak zvao sam se Ivan Severjanić, gospodin Fljagin): je li mogućno, vele, da naređuješ da se skine uzda?” Ja se na njih počeh ljutiti, jer vidim i u nogama osećam kako se konj od besa pomamljuje, pa ga dobro kolenima pritegnem, a njima viknem: „Skidajte!” Oni zaustiše još nešto; ali se tada već i ja sasvim razbesneh, pa ti stadoh škrgutati zubima, oni u tren oka svukoše uzdu, pa se svi kud koji razbegoše, a ja konju u istom trenutku prvo, ono što nije očekivao tresnem lonac o čelo: lonac se razbi, a testo mu pocuri i po očima i po nozdrvama. On se uplaši, misli: „Šta li je ovo?” A ja brže levom rukom dočepam kačket s glave pa mu njime još više testom zamažem oči, a nagajkom ga po sapima šljis... On frknu pa polete, a ja mu kačketom trljam oči kako bih mu očni vid sasvim pomutio, pa ti ga nagajkom i po drugom boku... A onda ožeži, pa ožeži, ne dam mu ni da predahne, ni oka da otvori, sve mu svojim kačketom razmazujem testo po njušci, oslepljujem ga; škrgućući zubima uterujem mu strah u kosti, plašim ga, a po sapima ga i s jedne i s druge strane nagajkom udaram da zapamti kako ovo nije šala... On je to shvatio i nije zastao da se u mestu joguni, već nagao da me nosi. Nosio me je, veselnik, nosio, a ja ga šibao i šibao, tako da sam se ja, ukoliko je on usrdnije jurio, utoliko marljivije korbačem starao, i najzad se obojica od tog rada počesmo da zamaramo; meni rame da pukne i ruka se više ne podiže, a i on, vidim, više se ne preča, a jezik isplazio. E pa, vidim da traži oproštaj, brzo sjašem, obrišem mu oči, uzmem ga za ćubu i kažem mu: „Stoj, pasji sine, pas ti se mesa najeo!“ – pa ti ga trgnem nadole – a on ti preda me na kolena pade i otada je postao tako krotak da nije trebalo tražiti boljeg: dozvoljavao je i da ga uzjašu i jašu, ali je ubrzo crkao.

– Zar baš crkao?

– Da, crkao; bio je to vrlo ponosan stvor, ponašanje je ukrotio, ali narav svoju, izgleda, nije mogao savladati. A gospodin Rarej, kada je za to čuo, zvao me je sebi u službu.

– Pa šta, jeste li služili kod njega?

– Nisam.

[4] Čast svoju nikom neću dati.

– A zašto?

– Ama kako da vam kažem! Prvo, ja sam bio džambas i više sam na takve stvari navikao – da konje odabiram, a ne da obučavam, a njemu je bio potreban samo čovek za pomamno ukroćavanje, a drugo, što je to, kako ja držim, s njegove strane bilo samo podmuklo lukavstvo.

– Kakvo lukavstvo?

– Hteo je od mene da sazna tajnu.

– A da li bi mu je vi prodali?

– Da, prodao bih je.

– Pa gde je onda zapelo?

– Onako... Mora biti da me se uplašio.

– Molim vas, ispričajte nam još i taj slučaj.

– Nikakvog naročitog slučaja nije bilo, samo mi on kaže: „Otkrij mi, brate moj, tvoju tajnu – daću ti velike pare i uzeću te za džambasa". Ali kako ja nikad nisam mogao nikoga da varam, odgovorim mu: „A kakvu tajnu? – to je glupost". A on sve s engleske učevne tačke gleda, ne veruje mi i veli: „E pa kad nećeš trezan da mi otkriješ, hajde da pijemo rum". Onda smo nas dvojica pili vrlo mnogo ruma, tako da se on sav zajapurio, pa mi veli kako je umeo: „E pa sad otkrij mi šta si s konjem radio?" A ja mu kažem: „Evo šta…" – pa ti ga pogledam što sam mogao strašnije i zaškrgućem zubima, a kako tada nisam uza se imao lonče s testom, ja ti uzmem čašu pa na njega zamahnem, a kad to vide, on ti odjednom hop pa pod sto, pa ti zaždi na vrata i prosto kao da u zemlju propade. Otada se više nismo ni videli.

– Je l' zato niste stupili kod njega?

– Zato. A i kako da stupim kad se otada bojao i da se sa mnom sretne? A ja sam tada jako želeo da kod njega stupim, jer mi se on, dok smo se u rumu takmičili, vrlo dopao, ali, zaista, čovek ne može da pobegne od svoje sudbine, trebalo je poći drugim putem.

– A šta vi to smatrate kao svoj put?

– E doista ne znam šta da vam kažem... Ta ja sam mnogo šta preturio preko glave, imao sam prilike da budem i na konjima i pod konjima, i u zarobljeništvu sam bio, i ratovao sam, i ja sam ljude tukao, i mene su osakatili tako da možda to ne bi svako izdržao.

– A kada ste stupili u manastir?

– To je otskora, od pre nekoliko godina, posle svega što sam preživeo.

– A jeste li i prema ovome osetili naklonost?

– M... n... n... ne znam kako da vam to objasnim... Uostalom biće da sam imao.

– A zašto vi to tako... kao da niste sigurni u ono što govorite?

– Pa eto, kako bih bio siguran kad ceo svoj protekli život ne mogu čak ni obuhvatiti.

– A zašto to?...

– Zato što mnogo šta nisam svojom voljom radio.

– Već čijom?

– Po zavetu mojih roditelja.

– A šta se to s vama događalo po zavetu roditelja?

– Celog sam života ginuo i nikako nisam mogao poginuti.

– Zar tako?

– Baš tako.

– Ispričajte nam, molim vas, svoj život.

– Zašto da ne, – čega se setim, to ako izvolite, mogu ispričati, ali samo ne mogu drukčije, već od samog početka.

– Molim vas. Utoliko će biti interesantnije.

– E pa ne znam hoće li biti imalo interesantno, ali izvolite slušati.

GLAVA DRUGA

Bivši džambas Ivan Severjanić, gospodin Fljagin poče svoju priču ovako:

– Ja sam se rodio kao spahiski rob i potičem od ljudi koji su bili sluge u spahiskoj kući grofa K. iz Orlovske gubernije. Sad su se ta imanja kod mladih gospodara rasula, ali za vreme starog grofa bila su velika. U selu G. gde je grof izvoleo lično živeti, bila je ogromna, velika kućerina, sporedne zgrade za goste, pozorište, specijalna kuglana za kuglanje, štenara, živi medvedi privezani za stub, bašte, njegovi pevači su koncerte priređivali, njegovi glumci razne komade izvodili; imao je svoje tkače i razni drugi zanati su se upražnjavali, ali se najveća pažnja posvećivala ergeli. Za svaki posao bili su postavljeni naročiti ljudi, ali se na konjušnicu obraćala naročita pažnja, pa isto onako kao što je nekad u spoljnoj službi od vojnika poticao kantonist da bude borac, tako je i kod nas od kočijaša proizilazio kočijaščić, da tera kola, od konjušara – konjušarče, da se stara o konjima, a od seljaka koji se brine o stočnoj hrani – seljače koje s gumna dovozi stočnu hranu u štale. Moj otac je bio kočijaš Severjan, i ma da nije bio od prvih, jer ih je kod nas bilo vrlo mnogo, ipak je upravljao šestopregom, a jednom, kad je car prolazio, bio je sedmi po broju i dobio starinsku plavu novčanicu.[5] Iza majke

[5] Pet rubalja.

sam sasvim mali ostao siroče, jer kako sam bio njen i z m o l j e n i s i n, to jest ona dugo nije imala dece pa je dugo od boga molila dete, a kad ga je izmolila, odmah je, rodivši mene, umrla, zato što sam na ovaj svet došao neobično velike glave, tako da me zbog toga nisu zvali Ivan Fljagin već prosto Glavonja. Živeći uz oca u zgradi za kočijaše, ceo sam život provodio u konjušnici i tu sam dokučio tajnu poznavanja životinja i, može se reći, zavoleo konja, jer sam sasvim mali puzao četvoronoške između konjskih nogu i oni me nisu osakatili, a kad sam odrastao, sasvim sam se s njima srodio. Ergela je kod nas bila odvojeno, a posebno konjušnice, i mi, ljudi iz konjušnica, nismo imali posla s njom, nego smo odatle dobijali već gotove odgajene konje i obučavali ih. Kod nas je svaki kočijaš s prednjim jahačem imao šestopreg i to sve raznovrsne konje: vjadske, kazanske, kalmičke, teretne, donske, – sve su to bili dovedeni konji, kupljeni na sajmovima, ali, razume se, više je bilo naših, iz naše ergele, no o njima ne vredi ni govoriti, jer su konji iz ergele krotki i nemaju ni jak karakter ni veselu maštu, ali ovi divlji, to su bile užasne zveri. Obično ih je grof kupovao na čopore, onako kako su u ergeli, jevtino, osam do deset rubalja po komadu, i čim bismo ih doterali kući, odmah bismo počeli da ih obučavamo. Strašno se opiru. Dešavalo se da čak polovina pocrka, a ne da se obučiti: stoje u dvorištu – sve se plaše, čak se i od zidova trzaju i samo na nebo, kao ptice, prečaju očima. Čoveka čak ponekad žalost obuzme gledajući nekog od njih, jer vidi da bi on, jadnik, čini mu se, odleteo, ali nema krila... U početku neće iz korita ni zob da jede, ni vode da pije, i tako sve vene, vene, dok sasvim ne svene i skapa. Ponekad tako pogubimo više od polovine onoga što smo kupili, a naročito kirgiskih. Oni strašno vole stepsku slobodu. Ali zato one koji odole i ostanu živi, a i njih je poveliki broj, obučavajući ih, ponekad moramo da osakatimo, jer za njihovu divljinu postoji samo jedno sredstvo – strogost, ali zato oni koji čitavu obuku i odgoj izdrže, tako su odabrani da se s njima nikada konj iz ergele ne može uporediti, tako su odlični za jahanje.

Moj roditelj Severjan Ivanić upravljao je šestopregom kirgiskih konja, a kad sam ja porastao, postavili su me kao prednjeg jahača u taj šestopreg. Konji su bili ljuti, ne kao neki ovo danas u konjici što se uzimaju za oficire. Mi smo te oficirske zvali šantankama, jer čovek nema nikakva uživanja da njih jaše, pošto na njima oficiri mogu čak i sedeti, a ovi su bili prosto zveri, aspide, aždaje, – sve ujedno: šta su samo te njuške vredele, ili zubi, ili noge, ili griva... jednom reči užas! Za umor nisu znali: ne samo osamdeset, već čak i sto, pa i sto i pedeset vrsta iz sela do Orela ili isto tako bez odmaranja natrag kući, obično za njih nije značilo ništa. Kad pojure, čovek samo mora da pazi da ne prolete mimo kuću. A kad sam ono kao prednji jahač stao da jašem, bilo mi je tek jedanaest godina i glas sam imao baš onakav kakav je u ono doba priličilo da ima plemićki prednji jahač: vrlo prodoran, zvonak i tako izdržljiv da je, kad počnem, ono „đi-i-iha-a-a” moglo da zvoni čitavo pola sata; ali mi telo još nije bilo snažno, tako da duga putovanja

nisam mogao izdržati na konju i mene bi još prisedlali uz konja, to jest, uz sedlo i kolan kaišima me pričvrste tako da nisam mogao pasti. Čitavog me izlomi, pa se čak po nekoliko puta onesvestim i svako osećanje izgubim, a neprestano u istom položaju jašem, pa kad mi dodija da se klimam, dođem k sebi. Služba nije laka; dešavalo se da za vreme putovanja, po nekoliko puta naizmenično, čas malakšem, čas se uspravim, a kod kuće me kao mrtvoga sa sedla odreše, spuste i stanu mi davati da mirišem ren; a posle sam navikao i sve to za mene nije bilo ništa; a usto obično jašem i sve gledam da kakvog seljaka, koga sretnemo, bičem ošinem po košulji. Taj obešenjakluk prednjeg jahača je već poznat. I tako jednom s grofom krenemo u goste. Leto je, vreme divno, a grof sa psom sedi u otvorenim kolima, moj otac upravlja četvoropregom, a ja napred teram svoje, a tu put s druma skreće i posebnom krivinom vodi oko petnaest vrsta ka manastiru, koji se zove P... usamljeni manastir. Taj put su napravili kaluđeri, kako bi bilo primamljivije do njih putovati: prirodno, onamo na državnom drumu nečist i rakite, samo čvornovato pruće strči; a kod kaluđera ka manastiru put čist, pometen, a duž puta posađene breze i od tih breza toliko je zelenila i mirisa, a u daljini pukla polja... Jednom reči – tako lepo da bi čovek čisto uzviknuo, a vikati se, razume se, ne može bez potrebe. E, pa ja se držim, jurim, kad odjednom na tri ili četiri vrste pre manastira počesmo da se spuštamo niz strminu, i odjednom ugledam pred sobom malu tačku... nešto putem mili kao kakav jež. Ja se obradovah tom slučaju i iz sve snage razvučem „o-o-o-op", i skoro jednu vrstu sve sam to otezao i tako se raspalio da sam se, kad smo počeli da sustižemo dvopreg na koji sam vikao, stao podizati u uzengijama i vidim da na kolima leži čovek na senu i kako ga je na povetarcu ogrejalo sunce, on ti, ničega se ne bojeći, čvrsto, prečvrsto spava tako slatko, ispružen potrbuške, pa čak i ruke raširio baš kao da kola grli. Vidim da on više neće skrenuti, skrenem ja, pa poravnavši se s njim, stojeći u uzengijama, prvi put tada zaškrgućem zubima, pa ti ga iz sve snage bičem po leđima ošinem. Njegovi konji zaždiše s kolima niz brdo, a on ti se odjednom trže, nekakav starčić evo u ovakvoj poslušničkoj kapi kao ovo ja sada, a lice mu nekako jadno kao u stare žene i sav se prestravio, a suze mu teku; pa se sve izvija na senu kao čikov na tiganju, kad ti se odjednom, verovatno iza sna, ne shvatajući gde je ivica kola, prevrnu i s kola pade pod točak, pa po prašini stade da puzi... noge mu se zapetljale u uzde... meni i mom ocu, pa čak i samom grofu se u početku smešno učini kako se on prevrće, a tad ugledah kako konji, dole kraj mosta, točkom zakačiše za kolac i stadoše, a on se ne diže i ne miče... Priđosmo bliže i vidim da je sav siv od prašine, a na licu mu se čak ni nos ne vidi već samo pukotina i iz nje krv... Grof naredi da stanemo, iziđe iz kola, pogleda ga i reče: „Mrtav je". Pripreti mi da će me kod kuće zbog ovoga išibati i naredi da što brže vozimo u manastir. Odatle ljude poslaše na most, a grof se sa igumanom nagodio i u jesen od nas onamo na dar ode čitava povorka kola zobi, brašna i suve ribe, a mene je otac u manastiru iza šupe po čakširama istukao knutom, ali me propisno nije išibao, jer sam ja po svojoj

dužnosti opet morao jahati. Tako se svršila ta stvar, ali te iste noći mi se u snu javi onaj monah koga sam ubio, pa plače kao žena, ja mu velim:

– Šta hoćeš od mene? Odlazi!

A on mi kaže:

– Ti si me, – veli, – lišio života a da se nisam pokajao.

– E pa zar se malo šta dešava, – velim mu ja. Šta sad s tobom da radim? Pa ja to nisam hotimice. A i šta ti je, – velim mu, – sada rđavo? Umro si i sve je svršeno.

– Svršeno je, – veli, – zaista, tako je, i ja sam ti zato vrlo zahvalan, a sad sam došao od tvoje rođene majke, da te pitam znaš li ti da si njen izmoljeni sin?

– Kako da ne, – velim, – čuo sam za to, baba Fedosija mi je o tome više puta pričala.

– A znaš li, – veli, – još i to da si ti s i n o b e ć a n i?

– Kako to?

– Pa tako, – veli, – bogu si obećan.

– A ko me je njemu obećao?

– Tvoja majka.

– E, pa, – velim, – neka ona sama dođe da mi to kaže, jer si ti to možda izmislio.

– Nisam ja, – veli, – izmislio, a ona ti ne može doći. – Zašto?

– Pa, – veli, – zato što kod nas ovde nije kao kod vas na zemlji: ovde ne govore svi i ne hodaju svi, već ko je čime obdaren taj to i radi. A ako hoćeš, – veli, – daću ti znamenje da se uveriš.

– Hoću, – velim, – samo kakvo znamenje?

– A evo ti, – veli, – znamenje, ti ćeš mnogo puta ginuti, ali nijednom poginuti nećeš dok ti ne dođe tvoja prava pogibija, a tada ćeš se setiti materinog zaveta i otići u crnorisce.

– Divno, – odgovorim mu, – pristajem i očekujem.

Njega nestade, a ja se probudih i na sve to zaboravih i ne očekujući da će sve te pogibije odmah početi da se nižu. Ali već posle nekog vremena pođosmo mi s grofom i groficom u Voronježˇ, – malu krivonogu groficu nosili smo novim čudotvornim moštima na isceljenje, – i u selu Kruto, u jeljeckom srezu, zaustavismo se da nahranimo konje, ja opet zaspim kraj stubline i opet vidim ide onaj kaluđer kome sam ja došao glave, pa mi veli:

– Slušaj, Glavonjo, meni je tebe žao, izmoli što pre od gospodara da te puste u manastir, – oni će te pustiti.

Ja mu odgovorim:

– A zašto to?

– E pa videćeš koliko ćeš inače prepatiti.

Mislim, dobro; moraš nešto da grakćeš kad sam te ubio, pa s time ustanem, s ocem zapregnem konje i pođemo, a brdo je ovde strmo, prestrmo i sa strane ponor u kome je tada bogzna koliko sveta ginulo. A grof će ti meni:

– Pazi, Glavonjo, opreznije.

A ja sam u tome bio vešt, i ma da su uzde rudnih konja, pomoću kojih se treba spuštati, u kočijaševim rukama, ja sam ipak umeo da ocu mnogo pomognem. Njegovi rudni konji su bili snažni i pouzdani: mogli su tako da se spuštaju da su prosto repom dodirivali zemlju, ali je jedan od njih, hulja jedna, bio pravi astronom – čim ga čovek jako pritegne, on odmah glavu uvis digne i, đavo bi ga znao, kud u nebo gleda. Nema ničeg goreg nego kad su ti astronomi u sredini a naročito su opasni kao rudnjaci, prednji jahač mora uvek da dobro motri na konja s takvim navikama, jer astronom ne gleda gde staje i ne zna na šta može nagaziti. Sve sam ja to, razume se, o svom astronomu znao i uvek pomagao ocu: prednjaka koga jašem i njegovog parnjaka obično na levom laktu dizginom držim i tako ih postavim da repovima dopiru rudnjacima do njuške, a ruda je između njihovih sapi, a kod mene je bič uvek spreman, astronomu pred očima, i čim opazim da već suviše u nebo zuri, ja ga po gubici, a on odmah njušku spusti i odlično siđemo niz brdo. Tako i ovog puta: spuštamo kočije, a ja se, znate, vrtim ispred rude i bičem astronoma urazumljujem, kad odjednom vidim da on više ni uzde moga oca, ni moj bič ne oseća, sva su mu usta krvava od đema, a oči izbečio, i ja odjednom čujem da pozadi nešto zaškripa pa puče i čitave kočije samo skliznuše... kočnica beše pukla. Ja vičem ocu: „Drži! Drži!" A i on urla: „Drži! Drži!" A više se nije imalo šta držati, jer svih šest konja kao gubavi jure i ništa ne vide, a ispred očiju mi odjednom nešto promače i vidim otac s boka leti dole... uzda se prekinula... A ispred nas ona strašna provalija... Ne znam je li mi žao gospode ili mene samog, tek ja, videći neminovnu propast, skočim s konja pravo na rudu i ostanem viseći na kraju rude... Ne znam koliko sam onda bio težak, ali tek, ako je da pretegne bilo je vrlo teško i rudnjake sam prignječio da su zakrkljali i... vidim mojim prednjaka više nema, kao da su otsečeni, a ja visim iznad same provalije, a kočije stoje opirući se o srednje konje koje sam rudom pritisnuo.

Tek tada dođoh sebi, pa me obuze strah i ruke se odvojiše od rude i ja poleteh i više se ničeg ne sećam. Posle ne znam koliko vremena dođoh k sebi i vidim da sam u nekakvoj brvnari i nekakav krupan seljak kaže mi:

– E, šta je, mali, zar si živ?

Ja mu odgovorim:

– Biće da sam živ.

– A sećaš li se, – veli, – šta je bilo s tobom?

Ja se stadoh prisećati, pa se setih kako su nas konji poneli i ja skočio na kraj rude i ostao viseći iznad jametine, a šta je dalje bilo – ne znam.

A seljak se osmehuje:

– Ama gde bi ti to, – veli, – i znao. Onamo u provaliju ni tvoji prednji konji nisu živi doleteli – razbili su se, a tebe, eto, kao da je neka nevidljiva sila spasla: kako si na komad gline tresnuo, pao, tako si se na njoj kao na kakvim sankama dole splazao. Mislili smo da si mrtav, a kad pogledasmo ti dišeš, samo si se od vazduha onesvestio. E, a sada, – veli, – ako možeš ustaj, požuri ugodniku: grof je ostavio novac da te, ako umreš, sahrane, a ako ostaneš živ da te njemu u Voronjež odvezu.

I ja kretoh, ali samo celog puta nisam ništa govorio. već sam slušao kako taj seljak koji me je vozio neprestano na harmonici svira „Barinju".

Kad smo stigli u Voronjež grof me pozva u svoje odaje i veli grofičici:

– Eto, – veli, grofičice, mi ovom deranu imamo da zahvalimo što nam je život spasao.

Grofica samo glavom stade klimati, a grof reče:

– Traži od mene, Glavonjo, šta hoćeš, – sve ću ti učiniti.

Ja velim:

– Ne znam šta da tražim.

A on kaže:

– E pa šta bi želeo?

A ja porazmislih pa ću ti njemu:

– Harmoniku.

Grof se nasmeja i reče:

– E, ti si zaista budala, ali, uostalom, samo se po sebi razume da ću se ja, kad za to dođe vreme, tebe setiti, a neka mu harmoniku, – veli, – odmah kupe.

Lakej ode u dućan i u konjušnicu mi donese harmoniku.

– Na ti, – veli, – sviraj.

Ja je uzeh i stadoh da sviram, tek vidim da ništa ne znam, pa je odmah ostavih, a onda su mi je sutradan skitnice ispod šupe ukrali.

Trebalo je da se tom prilikom koristim grofovom milošću, pa da odmah, kao što me je savetovao kaluđer, zamolim da me pusti u manastir, a ni sam ne znam zašto sam tražio harmoniku i tako ne krenuh pravim putem, pa zato pođoh od jednog stradanja do drugog, sve više i više pateći, ali nigde ne poginuh, dogod se

u ovom životu ne ispuni sve što je kaluđer prorekao da će me snaći zbog mog neverovanja.

GLAVA TREĆA

Čim sam se, obasut milošću svojih gospodara, s njima vratio kući s novim konjima, jer smo u Voronježu opet skupili šestopreg, pružila mi se prilika da nabavim i kod sebe u konjušnici na polici smestim golube ćubane – goluba i golubicu. Golub je bio boje ilovače, a golubica bela a noge crvene, prava divota!... Vrlo su mi se dopadali: naročito je bilo prijatno slušati kad golub noću tuče, a po danu su leteli između konja i u jasle se spuštali, kljucaju zrnevlje, a sve se ljube... Dečkića je to radovalo da gleda.

I posle tog ljubljenja pojaviše se kod njih deca. Izveli su jedan par, ovi rastu, a oni se ljube, ljube, pa opet sedoše na jaja i izvedoše još... Ti su golubići tako mali kao da su u vuni, a perja nemaju, a žuti su kao ono na travi bobice, što se zovu „mačji slez", a nosevi im baš kao kod čerkeskih knezova, poveliki... Stadoh razgledati te golubiće i, da ih ne bih prignječio, jednog uzeh za kljun, pa ga gledam, gledam kakav je nežan i zagledah se, a golub sve hoće da ga od mene otme. Ja se s njim zabavljam, – sve ga tim golubićem začikavam; a kad sam posle hteo da ptiče metnem u gnezdo, a ono više ne diše. Beše mi krivo; i u rukama sam ga grejao i duvao na njega, sve sam hteo da ga oživim, – badava, uginulo pa to ti je! Ja se naljutih, uzeh ga i bacih kroz prozor. E pa ništa; drugo je ostalo u gnezdu, a ono crknuto odnekud iznenada ščepa bela mačka koja je tuda prolazila i pobeže. A ja sam tu mačku dobro zapazio da je sva bela, a na čelu joj, kao kakva kapica, crna pega. E pa, mislim u sebi, đavo je odneo, – neka ga pojede, crklo je. Kad ono noću, ja spavam i odjednom čujem kako se na polici iznad moga kreveta golub s nekim žestoko bori. Skočim i pogledam, a mesečina je, pa lepo vidim kako opet ona bela mačka sad ono drugo, živo moje golupče, vuče.

E, mislim, nećeš, pa zašto tako da radi? Pa ti potrčim za njom i bacim se čizmom, ali je ne pogodih, – i tako ona odnese moje golupče, pa ga je sigurno negde pojela. Osiroteše moji golubovi, ali nisu dugo tugovali, već se opet počeše ljubiti i opet dvoje dece izvedoše, kad eto ti opet one proklete mačke... Đavo bi je znao kako je to ona sve zapažala, tek gledam a ona jednom usred bela dana opet vuče golupče i to tako vešto da se nisam mogao ničim baciti za njom. Ali odlučih da je naučim pameti, pa na prozoru napravih takvu zamku, da ju je, čim je noću promolila njušku, odmah priklještila i ona stoji i jadikuje, mauče. Ja je odmah izvadim iz zamke, glavu i prednje šape joj strpam u sare, u čizmu, kako me ne bi ogrebla, a zadnje šape i rep uhvatim levom rukom u rukavici, a u desnu sa zida uzmem bič, pa ti je na svom krevetu stanem učiti pameti. Mislim da sam je jedno sto pedeset puta udario bičem, i to iz sve snage, tako da je čak prestala i da se

otima. Onda je izvučem iz čizme i pomislim: je li crkla ili nije? Hajd', mislim da isprobam je li živa ili ne? I spustim je na prag pa joj sekiricom otsečem rep. Ona samo „mijau", sva se strese, prevrte se jedno deset puta i pobeže.

Dobro, mislim, sad ti ovamo verovatno na moje golubove nećeš više doći, a da bi joj još strašnije bilo, ja ujutru uzeh njen otsečeni rep i ekserom ga spolja prikucah na svoj prozor, i time sam bio vrlo zadovoljan. Ali posle jednog ili najviše dva sata vidim utrča grofičina sobarica, koja nikad kod nas u konjušnicu nije navraćala, a u ruci nad sobom drži suncobran i viče:

– Aha, aha! Eto ko je! Eto ko je!

Ja rekoh:

– Šta to?

– To si ti, – veli, – Zozinku osakatio? Priznaj: to je njen rep kod tebe na prozoru prikucan?

A ja kažem:

– Pa šta s tim što je rep prikucan?

– A kako si ti, – veli, – to smeo?

– A kako je, – velim, – ona smela moje golubove jesti?

– Eh, vrlo važno tvoji golubovi!

– Pa ni mačka, – velim, – nije velika gospođa.

Ja sam, znate, kad sam poodrastao počeo i da grdim.

– Baš mi je;– velim, – nešto i ta mačka.

A ova šindivila će na to:

– Kako smeš tako da kažeš: zar ti ne znaš da je to moja mačka i da ju je i sama grofica milovala! – pa ti rukom šljis mene po obrazu, a kako sam i ja, još od malena, bio hitre ruke, nisam se dugo premišljao, već ispred vrata dohvatih prljavu metlu, pa ti nju metlom...

Bože moj, šta se od toga načini! Odvedoše me u kancelariju upravitelju Nemcu da mi on sudi, i on presudi da me što žešće išibaju, a onda isteraju iz konjušnice i pošalju u englesku baštu da za staze drobim tucanik... Išibali su me strašno surovo, nisam čak mogao ni da ustanem, već su me na asuri odneli ocu, ali to ništa ne bi bilo, već ono poslednje iz presude da klečim i tucam kamen... to me je sasvim dotuklo, tako da sam sve mislio i premišljao kako da sebi pomognem i rešim se da svršim sa životom. Nabavim čvrst konopac sa šećera, izmolio sam ga od lakeja, i uveče pođem da se okupam, pa odatle u jasikov šumarak iza gumna, kleknem, pomolim se bogu za sve hrišćane, privežem konopac za jednu granu, napravim omču, namaknem je na vrat. Ostalo je još da skočim, pa bi svemu bio kraj... Po svojoj prirodi ja bih sve to potpuno serbez i uradio, ali samo što

razmaknuh, skočih s grane i ostah viseći, kad, gle, već na zemlji ležim, a preda mnom stoji jedan Ciganin s nožem i smeje se, – zubi mu beli prebeli, pa samo blistaju noću na onoj crnoj njušci.

– Šta to, – veli, slugeranjo, radiš?

– A šta ti je, – velim, – stalo do mene?

– Je li ti, – navaljuje on, – gorak život?

– Očigledno, – velim mu, – nije sladak.

– Pa umesto da se sam obesiš, hajde, – veli, – da s nama živiš, možda ćeš drukčije biti obešen.

– A ko ste vi i od čega živite? Ta vi ste sigurno lopovi?

– Lopovi smo, – veli mi, – i lopovi i varalice.

– Da; eto vidiš, – kažem mu, – a u zgodnoj prilici, – velim, – vi možda i ljude koljete?

– Dešava se, – veli, – da i to činimo.

Mislio sam i premišljao šta da radim: kod kuće i sutra i prekosutra opet sve jedno te isto – da klečim na stazi i sve maljem kamen tucam, a meni su od tog zanata na kolenima već počele da rastu guke, a u ušima mi samo zvoni kako mi se svi potsmevaju što me je vraški Nemac osudio da zbog mačijeg repa čitavo brdo kamenja istucam. Svi se smeju: „a još si mi, vele, nekakav spasilac: gospodarima si život spasao”. Prosto izgubih strpljenje i, kad se setih da ću se opet, ako se ne obesim, na isti posao vratiti, odmahnuh rukom, zaplakah i odoh u razbojnike.

GLAVA ČETVRTA

Ali mi taj lukavi Ciganin ne dade da se osvestim, već će ti meni:

– Da bih ti, – veli, – verovao da se nećeš vratiti kući, moraš mi odmah iz spahiske konjušnice izvesti dva konja, ali znaš, uzmi konje, one najbolje, kako bismo na njima do sutra ujutro mogli daleko odjuriti.

Ja se sneveselih: nikako nisam hteo da kradem, ali, očigledno, u kakvo se kolo uhvatiš onako i igraj, a kako sam u konjušnici znao sve ulaze i izlaze, bez muke sam do iza gumna izveo dva čila konja, koji nisu znali za umor, a Ciganin odmah iz džepa izvuče vučje zube na uzici, pa ih i jednom i drugom okači o vrat i mi ih uzjašemo i krenemo. Osetivši na sebi vučju kost, konji su tako jurili da se kazati ne može, i mi ujutro stigosmo do na sto vrsta od grada Karačeva. Tu mi te konje odmah prodadosmo nekakvom vrataru, uzesmo novac, odosmo do jedne rečice i stadosmo se deliti. Za konje smo uzeli trista rubalja, razume se po ondašnjem u papiru, a Ciganin mi dade svega jednu srebrnu rublju i veli:

– Evo ti tvoj deo.

Meni se to učini nepravo.

– Kako to, – velim, – pa ja sam te konje ukrao i zato mogao da nastradam više od tebe, a zašto je onda moj deo tako mali?

– Zato, – odgovara on, – što nije porastao.

– To je, – velim, – glupost: zašto ti sebi uzimaš više?

– A zato, – veli, – što sam ja majstor, a ti još šegrt.

– Kakav šegrt, – velim, – ti sve to lažeš! – Pa ti mi reč po reč jedan drugog dobro izgrdismo. I najzad mu ja rekoh:

– Neću s tobom dalje da idem, jer si podlac.

A on mi odgovori:

– Pa i odbij, brate, tako ti boga, jer si bez isprava, još zbog tebe čovek može da ima petljavine.

Tako se rastadosmo i ja već krenuh upravniku policije da mu se prijavim da sam odbegao, ali čim njegovom pisaru ispričah svoj slučaj, ovaj mi reče:

– Ti si budala, prava budala! Što bi se prijavljivao! Imaš li deset rubalja?

– Nemam, – velim, – imam svega jednu rublju, a deset rubalja nemam.

– E, pa možda imaš još nešto, možda srebrn krst o vratu, ili eto to što ti je u uvu: minđuša.

– Da, – velim, – to je minđuša.

– Je li srebrna?

– Srebrna je, i krst, – velim, – imam od Mitrofana isto tako srebrn.

– E, pa, – veli, – skidaj brzo i daj meni, ja ću ti napisati otpusnicu, pa idi u Nikolajev, tamo je mnogo ljudi potrebno i strašno mnogo skitnica beži od nas onamo.

Ja mu dadoh rublju u srebru, krst i minđušu, a on meni napisa otpusnicu, udari pečat, pa veli:

– Eto, za ovaj pečat trebalo bi da mi još nešto dodaš, jer tako od svakog uzimam, ali mi je žao tvoje sirotinje, a neću da iz mojih ruku otpusnica iziđe nepotpuna, idi, – veli, – i ako još kome treba, pošalji ga meni.

„Dobro, – mislim, – krasan si mi ti dobrotvor: skide mi krst s vrata i još me bajagi žališ". Nikoga mu nisam slao, a sve sam bez prebijene pare išao i samo milostinju prosio.

Stigoh u taj grad i stadoh na pijacu da se najmim u službu. Sveta koji traži rada došlo vrlo malo, – svega tri čoveka i svi, verovatno, isti ovakvi kao ja, poluskitnice, a poslodavaca došlo mnogo i sve se grabe o nas i vuku nas svaki na

svoju stranu. Na mene natrapa jedan gospodin, ogroman preogroman, viši od mene, i upravo sve od mene odgurnu, pa me uhvati za obe ruke i povuče za sobom: mene vodi, a druge na sve strane pesnicama ćuška i gadno grdi, a u očima mu suze. Dovede me u jednu kućerinu na brzinu sklepanu bog bi ga znao od čega i veli:

– Reci mi istinu jesi li begunac?

Ja mu kažem:

– Begunac sam.

– Jesi li lopov, – veli, – ili ubica, ili prosto skitnica?

Ja odgovorih:

– Zašto to pitate?

– Kako bih bolje znao za kakvu si službu podesan.

Ja mu ispričah sve zašto sam pobegao, a on odjednom navali da me ljubi i veli:

– Takav mi i treba, takav mi i treba! Kad ti je bilo žao golubova, ti ćeš, – veli, – bog i duša moći i moje dete negovati: uzimam te za dadilju.

Ja se zaprepastih:

– Kako za dadilju, – velim, – nisam ja stvoren za to.

– More, to je sitnica, – veli, – sitnica: vidim ja da ti možeš biti dadilja; snašla me je nevolja, jer mi je od čamotinje žena pobegla s nabavljačem konja za vojsku i ostavila mi ćerku na sisi, a ja nemam kad da je hranim niti imam čime, pa ćeš mi je ti othraniti, a ja ću ti mesečno plaćati dve rublje u srebru.

– Zaboga, – odgovorih mu ja, – nije reč tu o dve rublje, već kako ću se snaći u tom poslu?

– Gluposti, – veli, – pa jesi li ti Rus? Rus će se u svakom poslu snaći.

– Ama šta, ako sam i Rus, ta ja sam muškarac i priroda me nije nadarila onim što je potrebno da bi se odojče podiglo.

– A da bih ti pomogao u tome, – veli, – ja ću ti kod Jevrejina kupiti kozu: muzi je i tim mlekom hrani moju ćerku.

Ja se zamislih i rekoh:

– Razume se, – velim, – zašto se kozom ne bi moglo othraniti dete, samo čini mi se, ipak bi, velim, bolje bilo da za taj posao uzmete ženu.

– Ama ne govori mi, molim te, o ženama, – odgovori on, – zbog njih ovde i puca bruka, a nema ni odakle da ih uzmem, a ako ti ne pristaneš da budeš dadilja mome detetu, onda ću odmah pozvati kozake i narediti da te vežu i odvedu u policiju, a odatle će te stražarno sprovesti. Biraj sad šta ti je bolje: da opet kod grofa u parku na stazi kamen tucaš ili da moje dete neguješ?

Ja pomislim: ne, natrag više neću, i pristadoh da ostanem kao dadilja. Istog dana od Jevrejina kupismo belu kozu s jaretom. Jare zaklah i ja i moj gazda ga pojedosmo sa rezancima, a kozu pomuzoh i njenim mlekom stadoh hraniti dete. Dete je bilo malo i tako gadno, jadno: samo vrišti. Moj gazda, njegov otac, bio je Poljak, činovnik i nikad, nevaljalac jedan, nije sedeo kod kuće, već je sve trčkarao svojim drugovima da igra karata, a ja sve sâm sa svojom pitomicom, s devojčicom, pa stadoh da se strašno na nju navikavam, jer mi tu beše nepodnošljivo dosadno, pa sam se od duga vremena sve s njom zabavljao. Čas je metnem u korito, pa je lepo okupam, a ako gde na koži izbije ospa, odmah je brašnom pospem; ili joj glavicu češljam, ili na kolenima ljuljam, ili ako mi kod kuće bude dosadno, metnem je u nedra, pa odem u liman[6] da isperem rublje, pa i koza je na nas navikla, obično za nama pođe da šeta. Tako sam proživeo do idućeg leta, i moje dete je poraslo i počelo da stoji, ali vidim da su joj nekako nožice krive. Ja gazdu upozorim na to, ali on to ne uze u obzir i samo reče:

– Šta ja, – veli, – tu mogu? Odnesi je lekaru neka je pregleda.

Ja je odnesoh, a lekar reče:

– To je ingleška bolest, treba je u pesak metati.

Ja tako i počeh da radim: na obali u limanu izabrah jedno mesto gde ima peska, i kad je lep, topal dan ja uzmem i kozu i devojčicu i s njima odem tamo. Razgrnem rukama topli pesak i u njega do pojasa zatrpam devojčicu i dam joj štapiće i kamenčiće da se igra, a naša koza oko nas hoda, čupka travu, a ja, rukama obuhvativši noge, sedim, sedim pa zaspim i spavam.

Po čitave dane smo nas troje tako provodili sami, i u onoj čamotinji to mi je bilo najbolje, jer je, opet ponavljam, čamotinja bila strašna, a naročito u proleće kad počeh da zatrpavam devojčicu u pesak i da kraj limana spavam, stadoše da me more razni glupi snovi. Čim zaspim, a voda u limanu žubori, a sa stepe me topal vetar zapahne, kao da s njim nešto čarobno na mene plovi, pa na mene nagrnu strašna priviđanja: vidim neku stepu, konje, i sve kao da me neko zove i nekud mami; čujem čak kao da me po imenu viče: „Ivane! Ivane! Dođi, brate, Ivane!” Ponekad se prenem, zadrhtim i pljunem: pi, ne bilo vas, što me zovete! Osvrnem se unaokolo i pogledam: čamotinja; koza otišla daleko, luta, čupka travu, i dete zatrpano u pesku sedi i ništa više... Uh, ala je dosadno! Pustinja, sunce i liman, pa opet zaspim, a ono, to navejavanje vetra, opet mi se uvlači u dušu i viče: „Ivane! Hajdemo, brate Ivane!” Čak i opsujem, reknem: „Ama, pojavi se, zlo te snašlo, ko si ti što me tako zoveš?” I eto, tako se jednom naljutim, sedim pa u polusnu gledam preko limana, a otuda kao da se lak oblačak diže i plovi, i to pravo na mene, a za mislim: stoj, kuda ćeš budalo, još ćeš me skvasiti! Kad najednom vidim: nada mnom stoji isti onaj kaluđer ženskog lica što sam ga davno, još dok sam bio prednji

[6] Uvala, duboka voda u reci.

jahač, bičem ubio. Ja mu kažem: „Stooj! odlazi!” A on nekako umiljato zvoni: „Hajdemo, Ivane, brate, hajdemo! Treba još mnogo da pretrpiš, a onda ćeš postići”. Ja ga u snu izgrdim i kažem mu: „Kuda ću s tobom, i šta to još treba da postignem”. A on se odjednom opet pretvori u oblak, pa mi iz njega pokaza ni sam ne znam šta: stepu, ljude i to nekakve divlje. Saracene, kao što to obično biva u narodnim pričama o Jerusalimu i Kraljeviću Bovi; svi su u velikim čupavim šubarama, sa strelama, na strašnim divljim konjima. I ne samo što to vidim, nego čujem i kikot, i rzanje, i divlji smeh, a onda odjednom vihor... diže se pesak kao oblak, pa nema ničega, samo negde zvono zvoni, sitno, tiho, i kao rumenom zorom objasjan na vrhu se pojavi veliki beli manastir, a po zidovima krilati anđeli sa zlatnim kopljima hodaju, a svud unaokolo more, i čim koji anđeo po štitu kopljem udari, odmah se oko čitavog manastira more uzburka i stane zapljuskivati, a iz bezdana strašni glasovi vapiju: „Svjat!”

Eh, mislim ja, opet je ovo počelo o kaluđerstvu! I zlovoljan se probudih i, za divno čudo, vidim da kraj moje gospođice na pesku neko kleči, a izgleda vrlo nežno i plače, potocima suze lije.

Dugo sam to gledao, jer sam sve mislio: da se ovo ne nastavlja ono priviđenje, ali onda vidim da ne iščezava, pa ustanem i priđem: vidim da je gospođa moju devojčicu izvadila iz peska, uzela je u naručje, pa je ljubi i plače.

Ja je upitah:

– Šta hoćete?

A ona požuri meni, a dete pritiskuje na grudi i šapuće: – Ovo je moje dete, ovo je moja kći, ovo je moja kći! Ja joj kažem:

– Pa šta s tim?

– Daj je, – veli, – meni.

– Kako ti, – kažem, – pada na pamet da je tebi dam?

– Zar ti je, – veli, – nije žao? Vidiš kako se priljubila uza me.

– Ako se priljubila, – velim, – ona je glupo dete, – i uza me se priljubljuje, ali što se davanja tiče, neću ti je dati.

– A zašto?

– Zato, – velim, – što mi je poverena na čuvanje – eno i koza je s nama, a ja dete moram da nosim ocu.

Ona, ta gospođa, stade plakati i ruke kršiti:

– E pa, dobro, – kaže, – kad nećeš da mi je daš, a ti bar, – kaže, – ne govori mom mužu, a svome gospodaru, da si me video, i sutra opet dođi s detetom na ovo isto mesto kako bih ga još mogla pomaziti.

– To je, – velim, – druga stvar, – to vam mogu obećati i ispuniću.

I zaista, ništa svome gospodaru ne rekoh o njoj, a sutradan ujutro uzmem kozu i dete i opet odem u liman, a gospođa već čeka. Sve je u jami sedela, a čim nas je ugledala iskoči i trči, i plače, i smeje se, i detetu u obe ruke trpa igračke, pa čak i kozi o vrat obesi zvonce na crvenoj traci, a meni dade lulu i duvankesu punu duvana, i češalj.

– Puši, – veli, – molim te, ovu lulu, a ja ću se oko deteta pozabaviti.

I tako se mi stadosmo kraj limana sastajati: gospođa sve s detetom, a ja spavam, a ponekad mi stane da priča da je nju ovaj... u njenom rodnom mestu, njena zla maćeha na silu udala za mog gospodara... i da ovaj... tog svog muža, kaže, ovaj... nikako nije mogla zavoleti. A ovaj... onog... drugog, nabavljača konja za vojsku... šta li... njega voli i tuži se da se, veli, protiv svoje volje njemu... predala. Jer i sam znaš, veli, da moj muž neuredno živi, a ovaj s onim... ama kako ’no beše?... s brčićima, šta li, đavo bi ga znao, i uvek se, veli, vrlo čisto nosi, i mene žali, ali ipak, veli, i pored svega toga ne mogu biti srećna, jer mi je i ovoga deteta žao. A sad smo, veli, doputovali ovamo i stanujemo kod jednog njegovog druga, ali ja živim u velikom strahu da moj muž ne sazna, a uskoro ćemo otići i opet ću tugovati za detetom.

– E pa šta ćeš, velim: kad si, prezrevši zakon i veru, pogazila svoj zavet, onda moraš i da patiš.

I ona stade plakati i iz dana u dan sve više i žalosnije plakaše i svojim jadanjem mi dodijavaše, pa odjednom, iz čista mira, stade mi obećavati novac. I najzad poslednji put dođe da se oprosti, pa reče:

– Slušaj, Ivane (već je znala moje ime), slušaj, – veli, – šta ću ti reći: danas će, – veli, – on lično doći ovamo.

Ja pitam:

– A ko to?

Ona odgovori:

– Nabavljač konja za vojsku.

Ja joj rekoh:

– A šta se to mene tiče?

A ona mi ispriča da je on, tobože, te noći strašno mnogo novaca dobio na kartama i rekao kako će meni, da bi njoj učinio po volji, dati hiljadu rubalja da joj dam ćerku.

– E, – velim, – to nikako ne može biti.

– A zašto, Ivane? A zašto? – navaljuje. – Zar ti ni mene ni nje nije žao što smo rastavljene?

– E pa, svejedno je li mi žao ili nije, samo ja se nisam prodavao ni za male ni za velike pare, niti ću se prodavati, i zato neka sve nabavljačeve hiljade ostanu kod njega, a devojčica kod mene.

A ona udari u plač, te ti ja njoj:

– Bolje ti je ne plači, jer je meni svejedno.

Ona će meni:

– Ti si bezdušan, ti si od kamena.

A ja odgovorih:

– Uopšte nisam od kamena, već od kostiju i mesa kao i svi, ali sam ja čovek veran koji zna svoju dužnost: primio sam se da čuvam dete i čuvaću ga.

Ona me uverava: veli, razmisli, i samom detetu će biti bolje kod mene!

– Pa ipak, – odgovorih, – to nije moja stvar.

– Zar ću se, – uzvikuje ona, – zar ću se opet morati da rastanem sa svojim detetom?

– E pa šta, – velim ja, – kad si ti, prezrevši zakon i veru...

Ali ne dovrših šta sam hteo reći, kad ugledah kako stepom nama ide jedan lak konjanik. Tada je vojska još išla kao što treba, ponosito, u pravoj vojničkoj uniformi, a ne kao sada, poput ćata. Ide taj konjanik – nabavljač, vrlo naočit, podbočio se, šinjel samo ogrnuo... u njemu možda nema nimalo snage, ali se kočoperi. Gledam ja tog gosta i mislim: „Lepo bi bilo da se od dosade malo s njim poigram”. I odlučim da ću mu, čim mi šta kaže, neizostavno vrlo drsko odgovoriti i možda će bog dati da se nas dvojica radi svog zadovoljstva ovde potučemo. To će, zanosim se ja, biti divno, i ono što mi je tada sa suzama u očima gospođa govorila više ne čujem, već samo hoću da se poigram.

GLAVA PETA

Pošto odlučih da sebe tako razonodim, pomislih: kako bih što bolje izazvao tog oficira da me napadne? Pa ti sednem i iz džepa uzmem češalj i tobože se stanem češljati, a oficir priđe, pa pravo svojoj gospođi.

Ona ti njemu ta-ta-ta, ta-ta: sve o tome kako joj ne dam dete.

A on je miluje po glavi i kaže:

– Ne mari, dušice, nije to ništa: odmah ću protiv njega naći sredstvo. Bacićemo, – veli, – pred njega novac, a njemu će oči zaigrati; a ako ni to sredstvo ne pomogne, mi ćemo mu prosto oteti dete, – i s tim rečima priđe meni i pruži svežanj novčanica, pa će ti meni:

– Evo, – veli, – tu je tačno hiljada rubalja, – daj nam dete, a novac uzmi i idi kud hoćeš.

A ja naročito neučtivo postupam, neću odmah da mu odgovorim: prvo polako ustanem, zatim češalj okačim o pojas, iskašljem se pa mu onda kažem:

– Ne, – velim, – ovo tvoje sredstvo, vaše blagorodstvo, neće delovati, – pa ti mu iz ruke istrgnem novčanice, pljunem na njih li bacim ih govoreći: Tubo, drž', aport, digni!

On se naljuti, sav pocrvene, pa nasrnu na mene; ali zar je meni, možete i sami videti kakva sam grdosija, trebalo da se dugo natežem s oficirom u uniformi: samo ga tako malo gurnem, a on već gotov: polete, mamuze diže uvis, a sablja mu odlete ustranu. Ja odmah lupnuh nogom i stadoh na njegovu sablju i rekoh:

– Eto ti, – velim, – tvoju ću hrabrost nogom prignječiti.

Ali iako po snazi beše slab, ipak je bio odvažan oficirčić: vide da sablju od mene ne može oteti, otpasa je, pa pesnicama hitro navali na mene... Razume se, on ni tako ništa od mene nije dobio sem što sam ga maznuo, ali mi se dopalo kako je po prirodi bio ponosit i plemenit: ja ne htedoh uzeti njegov novac, a ni on ga ne htede podići.

Kad prestadosmo da se bijemo, ja mu viknem:

– Ta uzmi, vaša svetlosti, svoj novac, dobro će ti doći za put!

I šta mislite: ne pokupi ga već trči pravo detetu da ga uzme; ali, razume se, on uhvati dete za jednu ruku, a ja odmah drž' za drugu, pa mu kažem:

– E, ded, vuci pa ćemo videti ko će veću polovinu otkinuti.

On viče:

– Podlače, podlače, izrode! – i s tim rečima mi pljunu u lice i pusti dete, pa samo onu gospođu vuče, a ona u očajanju vrlo tužno vapije, pa iako ide za njim, pošto je silom vuče, ipak oči i ruke ovamo k meni i detetu pruža... I eto vidim i osećam kako se ona kao živa napola kida, polovina njemu, polovina detetu... A u tom istom trenutku odjednom vidim kako iz grada trči moj gospodin kod koga služim i u ruci mu pištolj i sve puca iz tog pištolja i viče:

– Drži ih, Ivane! Drži!

E, kako da ne, mislim u sebi, baš ću ti ih držati. Neka se vole! Pa sustignem gospođu i konjanika, pružim im dete i kažem:

– Evo vam ovog obešenjaka! Samo sada, – velim, – i mene povedite, inače će me on predati sudu, pošto mi je lična karta lažna.

Ona reče:

– Hajdemo, dragi Ivane, hajdemo, živećeš s nama.

I tako mi odjurismo i devojčicu, moju pitomicu, povedosmo sa sobom, a mome gazdi ostadoše koza, pare i moja lična karta.

Vozeći se sa svojim novim gospodarima, celog puta sam sve do Penze sedeo kraj kočijaša i mislio: jesam li dobro uradio što sam istukao oficira? Ta on je položio zakletvu i u ratu je sa sabljom u ruci otadžbinu branio, pa mu, prema njegovom činu, možda i car lično kaže „vi", a ja, budala, tako sam ga uvredio!... A posle, pošto o tom prestadoh da mislim, stanem misliti o drugom: kud li će me sad sudbina još odvesti? A tada je u Penzi bio vašar, konjički oficir mi reče:

– Slušaj, Ivane, pa ti sigurno znaš da te ne mogu kod sebe držati.

Ja mu rekoh:

– A zašto?

– Pa zato što sam ja čovek službenik, a ti nemaš nikakve isprave.

– Nije tako, – velim, – imao sam ličnu kartu, ali lažnu.

– Eto vidiš, – odgovori on, – a sad nemaš ni te lažne. – Evo ti dvesta rubalja za put, pa idi s milim bogom kud hoćeš.

A meni se, moram priznati, nikako nije išlo od njih, jer sam zavoleo ono dete; ali nema se kud, pa rekoh:

– E pa, zbogom, – kažem, – hvala vam lepo na vašem daru, ali samo znate šta.

– Šta to? – pita on.

– Pa to, – odgovorih ja, – ja sam pred vama kriv što sam se tukao s vama i bio grub prema vama.

On se nasmeja i reče:

– Ama, nije to ništa, bog s tobom, ti si dobar čovek.

– Ne, gospodine, – odgovorih mu, – nije dosta biti dobar, ne može to tako, jer mi to može ostati kao greh na duši: vi ste branilac otadžbine i vama možda i sam car kaže „vi".

– To je, – odgovori on, – tačno: kada nas proizvode u čin oficira u dekretu stoji: „Proizvodimo vas i naređujemo da vas poštuju i cene".

– E pa dozvolite, – velim, – to ja ne mogu više da podnesem...

– A šta sad, – veli, – da radimo s tim? Što si ti jači od mene, pa si me istukao, ne može se vratiti.

– Vratiti se, – velim, – ne može, ali da bih bar olakšao svojoj savesti, kako god hoćete, a izvolite me nekoliko puta udariti, – pa ti oba obraza naduvam.

– Ama zašto? – veli, – zašto bih te tukao?

– Pa onako, – odgovorih mu, – radi moje savesti, – da ne bih carskog oficira nekažnjeno vređao.

On se nasmeja, a ja opet naduvam obraze što sam mogao jače i opet stojim.

On me pita:

– Što se nadimaš, što se kreveljiš?

A ja mu velim:

– To sam se ja po vojnički, po propisu, pripremio: izvolite, – velim, – udarite me i po jednom i po drugom obrazu, – i opet naduvam obraze: a on, umesto da me bije, poleti pa me stade ljubiti i veli:

– Dosta, Ivane$_r$ tako ti boga, dosta: ni za šta na svetu neću te ni jednom udariti, ali samo idi što pre, dok Mašenjka sa ćerkom nije kod kuće, inače će za tobom strašno plakati.

– E! to je, velim, druga stvar! Zašto da ih žalostim?

Pa iako mi se nije išlo, nisam imao kud i tako krenuh što pre ne oprostivši se, izađoh kroz kapiju, pa stadoh i mislim:

„Kud ću sada?" I doista koliko je vremena prošlo otkako sam od svojih gospodara pobegao i potucam se, a nikako nigde da ugrejem mesto... „Svršeno, – mislim, – idem u policiju da se prijavim, ali samo, – mislim, – opet sad ne valja što imam novaca, a u policiji će mi sve oduzeti: daj da bar nešto od toga potrošim, da bar čaja s perecima u kafani popijem koliko mi duša hoće". I tako odem na vašar u kafanu, zatražim čaja i pereca, i dugo sam pio, a onda vidim, ne može se tako duže i krenem da se prošetam. Odem preko Sure, preko reke, u stepu gde stoje čopori konja, a tu kraj njih i Tatari u kolima. Sva su kola jednaka, samo su jedna šarena prešarena, a oko njih se mnogo razne gospode vrzma, probaju jahaće konje. Razni ljudi, – i građani, i vojska, i spahije, koji su došli na vašar, svi stoje i puše lule, a usred njih, na šarenoj serdžadi, sedi mršav, kao motka dugačak, dostojanstven Tatarin u šarenom halatu i zlatnom kečetu. Ja se osvrnem unaokolo i, ugledavši jednog čoveka koji je u kafani pio čaj kad i ja, upitam ga: kakav je to ugledan Tatarin što jedini sedi dok svi ostali stoje? A taj mi čovek odgovori:

– Zar ga, – veli, – ne poznaješ? To je kan Džangar.

– Ama kakav ti je to, velim, kan Džangar?

A ovaj će ti meni;

– Kan Džangar, – kaže, – prvi odgajivač konja u stepi, njegove ergele se kreću od Volge pa sve do Urala, po čitavom Rin-pesku, i on, taj kan Džangar, u stepi je isto što i car.

– Zar, – velim, – ta stepa nije pod nama?

– Jeste, – odgovori mi, – ona je pod nama, ali samo mi nikako ne možemo da njome zavladamo, jer su tamo sve do Kaspija ili slanače, ili samo trava, i ptice se pod nebesima viju, i činovnik tamo uopšte nema šta da uzme, i zato, – veli, – kan Džangar tamo caruje, i kod njega tamo u Rin-pesku, kažu, postoje njegovi šihi, i ših-zade, i malo-zade, i marhi, i aziji, i derviši i konjanici, i on ih sve kako hoće kažnjava, a oni se tome rado pokoravaju.

Ja ti slušam, a gledam kako u taj mah jedno Tatarče pred kana dotera omanju belu kobilicu i nešto stade brbljati: a kan ustade, uze bič s dugačkom drškom i stade pravo prema glavi kobile, pa ispruži bič prema njenom čelu i stoji. Ali kako, kažem vam, taj razbojnik stoji! Prosto veličanstven kip da čovek samo stane pa da gleda, odmah po njemu vidi da on, što se odgoja konja tiče, sve do najmanjih tančina prozire. A kako sam i ja za tu stvar još od detinjstva imao dobro oko, vidim da i sama kobilica u njemu oseća znalca, pa stoji pred njim kao vojnik na smotri, evo ti, gledaj me i divi mi se! I tako on, taj dostojanstveni Tatarin gleda, gleda tu kobilicu, i ne obilazi oko nje kao što to čine naši oficiri, što se kao šeprtlje oko konja vrte, već sve sa jedne tačke gleda, pa odjednom spusti bič, i sam sebi ćutke poljubi prste: k'o veli: „antika!" I prekrstivši noge, opet sede na serdžadu, a kobilica odmah stade da striže ušima, da frkće i poigrava.

Gospoda koja tu stajahu počeše da se nadmeću ko će više dati za nju: jedan daje sto rubalja, drugi sto pedeset, i tako sve dalje jedan drugom sve veću cenu nateruju. Kobilica je zaista bila divna, ne beše velika rastom, već kao arapska ali skladna, glavica mala, oko puno kao jabuka, uši na oprezu; slabine kao bubanj zategnute, leđa kao strela, a noge lake, kao isklesane, najhitrije. Kako sam bio ljubitelj svake lepote, nisam mogao da odvojim oči od te kobilice. A kad Džangar vide da je svima zapala za oko, i gospoda za nju kao ludi podižu cenu, glavom dade znak prljavom Tatarčetu, a ovaj ti skoči na nju, na labudiću, pa ti je potera, – sedi na njoj, znate, na svoj tatarski način, kolenima je steže, a ona pod njim kao da krila dobija i baš kao ptica leti i ne ljulja se, a kad se sagne do njene grive, pa joj podvikne, a ona ti se zajedno sa peskom u vihoru zavrti. „Ah ti, zmijo! – mislim u sebi, – ah ti stepska dropljo ljuta! Gde li si samo takva mogla ponići? I osećam da je moja duša urođenom strašću poletela k njoj, toj kobilici. Tatarin je dotera natrag, ona odjednom dunu na obe nozdrve, izduva se i sav umor strese sa sebe, pa više niti dahće niti brekće. Ah, ti, mislim, mila moja, ah, ti, mila moja! Čini mi se da mi je Tatarin za nju zatražio ne samo moju dušu, već i oca i rođenu majku, ni njih ne bih požalio, – ali kud bih i pomisliti smeo da ja takvog trkača dobijem kada su gospoda i nabavljači konja za vojsku bog te pita kakvu cenu isterali, ali i sve to još nije ništa, jer odjednom, pogađanje još nije bilo gotovo i kobilu niko nije dobio, vidimo s one strane Sure od Selikse juri na vrancu brz konjanik i maše širokom kapom, pa kad dolete, skoči s konja, ostavi ga, pa pravo onoj beloj kobilici i opet stade pred njenu glavu, kao i onaj prvi kip, pa veli:

– Kobilica je moja.

A kan odgovori:

– Kako da ne: gospoda mi za nju daju pet stotina rubalja.

A onaj konjanik – neki ogroman, trbušast Tatarin, preplanule njuške koja se sva beše oljuštila baš kao da je koža s nje zderana, a oči sitne, kao pukotine, odmah povika:

– Dajem sto rubalja više od sviju!

Gospoda se zainatiše, stadoše još više davati, a mršavi kan Džangar sedi i mljacka ustima, a od Sure, s druge strane, još jedan Tatarin juri na grivastom konju, na čilašu, ovaj ti je opet vrlo mršav, žut, sama kost i koža, a još bešnji od onog što je prvi došao. Ovaj skliznu s konja i stade kao ukopan pred belu kobilicu pa reče:

– Odgovaram svim što imam: hoću da kobilica bude moja!

Ja upitah svog suseda: od čega tu kod njih zavisi stvar. A on mi odgovori:

– Ta stvar, – veli, – zavisi najviše od toga kako će kan Džangar shvatiti. Nije mu, – veli, – ovo prvi put, već gotovo svakog sajma ovako nešto izvede da prvo sve svoje obične konje koje dotera rasproda, a onda poslednjeg dana, đavo bi ga znao odakle, kao da iz nedara izvadi jednog ili dva takva konja da džambasi ne znaju šta rade; a on, lukavi Tatarin, samo sve to gleda i uživa i još pare zgrne. Znajući tu njegovu naviku, sad svi čekaju tog njegovog poslednjeg, pa eto i sad je tako ispalo: svi su mislili da će kan danas otići, a on će, zaista, noćas i otići, a gle, kakvu je sad kobilicu izveo...

– Za divno čudo, – velim, – kakav je konj!

– Doista čudo, on ju je, – veli, – na sajam doterao usred čopora, i tako je terao da je od drugih konja niko nije mogao videti, i niko za nju nije znao, sem ove dvojice Tatara što su sad stigli, a i njima je rekao da mu kobilica nije na prodaju, već mu je to najdraže što ima, ali ju je noću izdvojio od ostalih i oterao u šumu ispod Mordovskog čaira i tu na proplanku napasao s naročitim pastuhom, a sad je najednom izveo i stao prodavati, i ti samo gledaj kakva će se čuda desiti zbog nje, i šta će on, pseto jedno, uzeti za nju, a ako hoćeš hajde da se kladimo čija će biti.

– A što to, velim, zašto da se kladimo?

– Pa zato, – odgovori, – što će tu sad svašta biti: i sva će se gospoda svakako povući, a konja će dobiti jedan od ove dvojice Azijata.

– Šta je, – pitam ja, – jesu li oni vrlo bogati?

– I bogati su, – odgovori mi, – i velike meraklije: oni teraju svoje velike dželepe, a dobrog konja, koji im je prirastao za srce, jedan drugom ni za živu glavu neće ustupiti. Njih svi poznaju; ovaj trbušasti, što mu je sva njuška oljuštena, zove

se Bakšej Otučev, i onaj mršavi, što je kost i koža, Čepkun Jemgurčejev, obojica su opasne meraklije, a ti samo gledaj šta će sve radi svoje zabave uraditi.

Ja zaćutah pa gledam: gospoda, što su se pogađala za kobilicu, već su se povukla, pa samo gledaju, a ona dva Tatarina jedan drugog odgurkuju i sve kana Džangara pljeskaju po ruci, a drže kobilicu i sve se tresu i viču. Jedan viče:

– Ja za nju, sem novca, dajem još pet grla (tj. pet konja), – a drugi urla:

– Laže ta njuška, ja dajem deset!

Bakšej Otučev viče:

– Ja dajem petnaest grla!

A Čepkun Jemgurčejev:

– Dvadeset.

Bakšej:

– Dvadeset i pet.

A Čepkun:

– Trideset.

A više očigledno, ni jedan ni drugi nemaju... Čepkun viknu: trideset, i Bakšej daje isto samo trideset, a više nema, ali zato Čepkun nudi još i sedlo pride, a Bakšej sedlo i halat, a Čepkun svlači halat, pa opet nemaju više čime da se nadmeću. Čepkun viknu: „Slušaj me, kane Džangare, otići ću kući, pa ću ti svoju ćerku doterati", – a i Bakšej obećava svoju ćerku, pa opet nemaju čime da jedan drugog nadbiju. Tada odjednom sva Tatarija, koja je tu taj pazar gledala, stade da viče, da galami na svom jeziku; razdvajaju ih da ne bi jedan drugog do propasti doveli, vuku ih, Čepkuna i Bakšeja, na razne strane, muvaju ih u slabine, savetuju.

Ja upitah svog suseda:

– Reci mi, molim te, šta se to sad kod njih zbiva?

– Pa eto, vidiš, – veli on, – ovim knezovima koji ih razdvajaju žao je Čepkuna i Bakšeja, što su prekardašili, pa ih rastavljaju kako bi se osvestili i nekako jedan drugom časno ustupili kobilu.

– Pa šta je, – pitam, – je li mogućno da je ustupe jedan drugom kad se obojici dopada? To ne može biti.

– A zašto, – odgovori on, – Azijati su razboriti i ozbiljni; oni će promisliti zašto da uludo traće imanje i daće kanu Džangaru koliko traži, a ko će konja dobiti – uz opšti pristanak odlučiće natšibavanje.

Ja mu na to radoznalo:

– A šta to, velim, znači „natšibavanje"?

A on mi odgovori:

– Nema šta da pitaš, gledaj, to treba videti, evo odmah će početi.

Gledam ja i vidim kao da su se i Bakšej Otučev i Čepkun Jemgurčejev kao smirili, pa se od onih Tatara što su ih mirili oteše i pojuriše jedan drugom, pritrčaše i udariše dlan o dlan.

– Aferim! znači složismo se.

I onaj drugi isto to odgovori:

–Aferim! složili smo se!

I obojica u tren oka zbaciše sa sebe i halate i bešmete, i mestve izuše, i cicane košulje skidoše i samo u širokim prugastim gaćama ostadoše, pa šljepnuše i sedoše na zemlju jedan prema drugome kao stepski kurohtani i tako sede.

Prvi put mi se pružila prilika da vidim ovakvo čudo, i ja gledam šta će dalje biti. A oni jedan drugome pružiše leve ruke i čvrsto ih stegoše, raširiše noge pa tabane upreše u tabane i viču: „Dajte!"

Šta traže da im se „da", ne mogu da naslutim, ali oni Tatari iz gomile odgovoriše:

– Odmah, brajko, odmah.

I tad iz one gomile izađe jedan stari, dostojanstven Tatarin, i u ruci drži dve dobre nagajke, uporedi ih u ruci i kaže svima ljudima i Čepkunu i Bakšeju: vidite, obe su jednake.

– Jednake su, – viče Tatarija, – svi mi vidimo da su čestito napravljene, kamdžije su jednake! Neka sednu i počnu!

A Bakšej i Čepkun samo se otimaju da uzmu nagajke.

Onaj dostojanstveni Tatarin im reče: „čekajte" i sam im pruži nagajke, jednu Čepkunu a drugu Bakšeju, pa tiho udari dlan o dlan: jedan, dva, tri... I tek što ovaj udari treći put, a Bakšej iz sve snage preko ramena ošinu Čepkuna nagajkom po golim leđima, a Čepkun mu na isti način odgovori. I stadoše jedan drugog da čašćavaju: jedan drugom gledaju u oči, tabanima se odupiru o tabane, leve ruke čvrsto stegli, a desnim se, s nagajkama u njima, šibaju... Uh, ala su se žestoko šibali! Jedan dobro ošine, a drugi još bolje. Oči u obojice ukočene, leve im se ruke umrtvile, a ni jedan ni drugi ne popušta.

Ja svog poznanika upitah:

– Šta je ovo, velim, kod njih, znači ovo mu ispada: kao gospoda u dvoboju?

– Da, – odgovori on, – i ovo je dvoboj, samo, – veli, – nije zbog časti, već da se ne straći imovina.

– Pa šta je, – velim, – mogu li oni ovako dugo da šibaju jedan drugoga?

– Pa koliko im je, – veli, – volja, i koliko imadnu snage.

A oni se sve šibaju i svet poče da se prepire; jedni kažu: „Čepkun će Bakšeja natšibati”, a drugi pobijaju to: „Bakšej će Čepkuna nadbiti”, pa ko hoće kladi se – jedni na Čepkuna, a drugi na Bakšeja, ko se u koga više uzda. Znalački im pogledaju u oči, i u zube, i na leđa, i po nekim znacima shvataju u koga se mogu više pouzdati, pa se na toga i klade. Čovek s kojim sam tu razgovarao bio je isto tako iskusan posmatrač, pa se u početku kladio na Bakšeja, a posle veli:

– Ah, svršeno je, propadoše moja dva groša: Čepkun će Bakšeja nadbiti.

A ja mu kažem:

– Otkud se to može znati? Još se, velim, ništa ne može utvrditi: obojica još sede podjednako.

A on mi odgovori:

– Ono sede, – veli, – još podjednako, ali im držanje nije isto.

– Pa šta, – velim, – po mom mišljenju Bakšej još žešće šiba.

– A to je, – odgovori mi, – baš i rđavo. Badava, propadoše moja dva groša: Čepkun će ga natšibati.

„Kakvo li je, – mislim, – ovo čudo: kako ovaj moj poznanik neshvatljivo rasuđuje? Pa on, – mislim ja, – mora biti da se u ovoj stvari dobro razume kad se kladi!”

I mene, znate, obuze radoznalost, pa stadoh dodijavati mome poznaniku:

– Reci mi, dobar čoveče, – kažem mu ja, – zašto se sad bojiš za Bakšeja?

A on će ti meni:

– E baš si glupi seljak; pogledaj, – veli, – kakva su Bakšejeva leđa.

Ja gledam: ništa, leđa dobra, junačka, velika i nadula se kao jastuk.

– A vidiš li, – veli, – kako on udara?

Gledam i vidim da udara besno, čak mu oči iskočile na čelo, pa kad udari odmah zaseče do krvi.

– E sad sam pomisli kako mu utroba radi!

– Kako to, velim, utroba? Vidim da sedi pravo, da je razjapio usta i oštro udiše vazduh.

A moj poznanik reče:

– E, to baš ne valja: leđa su mu velika, pa ti po njima čitav udarac lepo padne; oštro udara, pa se zadiše, diše na usta, pa će mu sva utroba od vazduha izgoreti.

– Pa šta je, – pitam ga, – znači Čepkun je pouzdaniji?

– Svakako, – odgovori on, – pouzdaniji je: vidiš, on je mršav, sama kost i koža, a leđa mu kao rebrasta lopata, udarac nikako ne pada po čitavim leđima, već samo mestimično, a gle kako on Bakšeja natenane poliva, ne brza, već s merakom,

i bič odjednom ne trgne, već pusti da ispod njega koža otekne. I eto, od toga su Bakšejeva leđa sva natekla i kao čivit pomodrela, a krvi nema, ceo bol mu sad ostao u telu, a na Čepkunovim mršavim leđima koža kao na pečenom prasetu samo puca, cepa se i zbog toga će mu bol sa krvlju otići i on će Bakšeja natšibati, razumeš li ti to sad?

– Sad, – velim, – razumem. – I doista, tad sam svu tu azijatsku praksu odmah razumeo i vrlo me zainteresovalo: kako je u takvom slučaju bolje raditi.

– A što je najglavnije, – ističe moj poznanik, – pazi, – veli, – kako onaj prokleti Čepkun svojom njuškom dobro takt održava; vidiš: ošine, i kao odgovor i sam pretrpi isto i u skladu s tim očima trepne, – to je lakše nego bečiti oči kao što ih Bakšej beči, i Čepkun je stisnuo zube i ugrizao se za usnu, i to je isto tako lakše zato što u njemu zbog toga nema suvišnog sagorevanja.

Sve su mi se te njegove zanimljive primedbe usekle u pamet, pa sve zagledam u Čepkuna i Bakšeja, pa i meni bi jasno da će se Bakšej svakako srušiti, jer su mu se i očurine potpuno ukočile, i usne mu se usukale kao konopac i čitave čeljusti otkrile... I doista gledamo: Bakšej još jedno dvadeset puta ošinu Čepkuna, i to svaki put sve slabije i slabije, pa odjednom tres na leđa i ispusti levu Čepkunovu ruku, a svoju desnu još uvek pokreće kao da udara, ali već mahinalno, sasvim se onesvestio. E tad moj poznanik reče: „Svršeno je: propadoše moja dva groša". Tad svi Tatari zagrajaše, čestitaju Čepkunu i viču:

– Eh, baš si glava, Čepkune Jemgurčejeve, eh, pametna glava – sasvim si pretukao Bakšeja, sedi – sad je kobila tvoja.

I sam Džangar kan ustade sa serdžade i stade hodati, a sve mljacka ustima i veli:

– Tvoja je kobilica, Čepkune, tvoja: uzjaši je, poteraj, na njoj se odmaraj!

I Čepkun ustade: krv mu curi niz leđa, a on nimalo ne pokazuje da ga boli; metnu kobilici na leđa svoj halat i bešmet, a on se trbuhom navali na njena leđa i tako pođe, a mene opet spopade dosada.

„Eto, – mislim, – sve se ovo već svršilo, a meni opet kroz glavu stade da prolazi moj položaj", – a nikako nisam hteo da o tome mislim.

Ali, srećom, onaj mi moj poznanik reče:

– Čekaj, ne idi, ovde će se svakako još nešto desiti.

Ja ću ti njemu:

– A šta se može još desiti? Sve je svršeno.

– Ne, – veli, – nije svršeno, gledaj samo, – veli, – kako kan Džangar lulu pripaljuje. Vidiš, puši: to on, svakako, nešto u sebi premišlja, nešto baš azijatsko.

E, a ja mislim: „Ah, kad bi opet bilo nešto slično ovome, pa da kogod bude jemac, ja bih osvetlao obraz!"

GLAVA ŠESTA

I šta mislite? Sve je baš onako ispalo kako sam ja želeo: kan Džangar puši lulu, a k njemu iz čestara juri još jedno Tatarče, ali ovaj nije više na onakvoj kobilici kakvu je Čepkun, po međusobnom sporazumu, dobio od Bakšeja, već na vranom ždrepcu kakvog čovek ni opisati ne može. Ako ste ikad videli kako međom u žitu ptica drpavac trči, – kod nas, u Orlovskom kraju, zovemo je čegrtaljka: raširi krila, a zadnji deo joj nije kao u ostalih ptica, ne širi se na vazduhu, već visi dole, i noge dole opusti, kao da joj nisu potrebne, – ustvari, ispada mu kao da se vozi po vazduhu. Eto i tog novog konja, poput ove ptice, kao da ga krila nose.

Pravo da kažem a da ne slažem, on čak nije leteo, već je samo iza njega sve više zemlje ostajalo. Takvu lakoću otkako znam za sebe nisam nikad video i nisam znao kako da ga ocenim, za kakvo blago i kome da ga namenim, kakvom kraljeviću, a nikad mi ni na um nije palo da bi taj konj mogao biti moj.

– Zar je bio vaš? – prekidoše pripovedača njegovi začuđeni slušaoci.

– Tako je, bio je moj, po svima pravilima moj, ali samo za jedan minut, a na koji način, izvolite slušati ako vam je po volji. Po svom običaju gospoda počeše i za ovog konja da se pogađaju, i moj nabavljač konja za vojsku, kome sam poklonio dete, isto se tako umeša, a protivu njih, baš kao da im je ravan, stade da se pogađa Tatarin Savakirej, pravi kepec, mali, ali snažan, okretan, glava obrijana, kao da mu je isklesana i okrugla, baš kao mlada čvrsta glavica kupusa, njuška mu crvena kao mrkva i sav je kao kakvo povrće zdravo i sveže. Viče: zašto da utaman praznite džepove, ko hoće nek položi novac koliko kan traži, i hajde da se sa mnom šiba kome će konj dopasti.

Gospodi to, razume se, ne priliči, pa se odmah povukoše, a i kud bi mogli da se šibaju s tim Tatarinom, on bi ih, gad jedan, sve premlatio. A moj nabavljač tada više nije imao baš bogzna koliko novaca, jer je u Penzi opet prokockao, a konja bi, vidim, želeo. I ja ti ga straga povučem za rukav, pa mu kažem: tako i tako, velim, ne treba izlišno nuditi, već što traži kan podajte, a ja ću sesti da se sa Savakirejem takmičim po međusobnom sporazumu. On ne htede, ali ga ja umolih:

– Učinite mi tu milost: ja to želim.

I tako i uradismo.

– Pa šta... jeste li vi i taj Tatarin... šibali jedan drugog?

– Da; isto onako smo se šibali po sporazumu i ždrebac je pripao meni.

– Znači vi ste pobedili Tatarina?

– Pobedio sam ga, ne bez muke, ali sam ga nadjačao.

– Pa to, mora biti, strašno boli?

– Mmm... kako da vam kažem... Da, u početku boli, i čak jako boli, jer čovek nije na to navikao, a on, taj Savakirej, isto tako je voleo da tuče kako bi izazvao otok, a da ne poteče krv, ali sam ja protiv te njegove majstorske veštine upotrebio svoju lukavu promućurnost: kad me on ošine, a ja samo pod nagajkom trgnem leđima i tako podesim da odmah sebi zgulim kožu i na taj način sam se obezbedio i toga Savakireja pretukao.

– Kako pretukli, niste ga valjda ubili?

– Jesam, on je zbog svoje tvrdoglavosti i politike tako daleko otišao da ga je nestalo s ovog sveta, – odgovori pripovedač dobrodušno i ravnodušno, i videći da ga svi slušaoci gledaju, ako ne sa užasom, onda s nemom nedoumicom, kao da oseti potrebu da svoju priču dopuni objašnjenjem.

– Vidite, – nastavi on, – to nije došlo od mene, već od njega, jer je on u čitavom Rin-pesku bio najbolji junak, i zbog te ambicije nije ni po koju cenu hteo da popusti, hteo je da otmeno podnese, kako zbog njega ne bi pala sramota na azijatski narod, ali se skljokao, siromah, i meni nije odoleo, verovatno zato što sam ja u usta uzeo groš. To strašno pomaže, i ja sam ga stalno grizao da ne bih osećao bol, a da bih rasterao misli, u sebi sam brojao udarce, pa meni ništa ne bi.

– A koliko ste izbrojali udaraca? – prekidoše pripovedača.

– Pa eto, ne mogu tačno da kažem, sećam se da sam došao do dvesta osamdeset i dva, a onda sam se zaljuljao kao da ću se onesvestiti, pa sam pobrkao za trenutak, pa ih onda više nisam brojao, samo tada Savakirej poslednji put na mene zamahnu, ali me više ne mogade udariti, već kao lutka pade napred na mene: pogledaše ga, a on mrtav... Pi, baš je prava budala! Dokle je doterao! Umalo zbog njega nisam dopao tamnice. Tatarija – oni ništa: e pa ubio, ubio, – takve su bile koindicije, jer je i on mene mogao premlatiti, ali naši, Rusi, čak je čoveku krivo kako to ne shvataju, okomili se na mene. Ja im kažem:

– Ama šta vam je, šta hoćete?

– Kako, – vele, – pa ti si ubio Azijata!

– Pa šta je s tim, velim što sam ga ubio? To je po dobrovoljnom ugovoru. A zar bi bolje bilo da je on mene premlatio?

– On je, – vele, – tebe mogao premlatiti, i njemu ne bi bilo ništa, jer je inoverac, a tebi, – vele, – treba suditi po hrišćanskom zakonu. Hajdemo, – vele, – u policiju.

E, mislim ja u sebi: „Dobro, braćo, sudite vi vetru u polju"; a kako po mom mišljenju nema ništa goreg od policije, ja odmah šmugnuh iza jednog Tatarina, pa iza drugog. Šapćem im:

– Spasavajte me, knezovi: videli ste i sami da je sve bilo u časnoj borbi...

Oni se zbiše i stadoše me jedan iza drugog ćuškati i sakriše me.

– To jest, dozvolite... A kako su vas to oni sakrili?

– Sasvim, s njima sam pobegao u stepu.

– Čak u stepu!

– Da, u Rin-pesak.

– A jeste li tamo dugo ostali?

– Čitavih deset godina: dvadeset tri godine mi je bilo kad sam dospeo u Rin-pesak, a u trideset četvrtoj sam otuda natrag pobegao.

– Pa šta je, je li vam se u stepi dopalo ili nije?

– Nije; šta se čoveku tamo može dopasti? – dosadno i više ništa; ali samo ranije nisam mogao umaći.

– A zašto; jesu li vas Tatari držali u kakvoj jami, ili pod stražom?

– Nisu, oni su dobri, takvu grubost da me strpaju u jamu ili da me u kvrge bace, oni prema meni nisu sebi dopuštali, već mi prosto kažu: „Budi nam, Ivane, prijatelj; mi te, – kažu, – vrlo volimo, i živi s nama u stepi i budi koristan čovek, – leči nam konje i ženama pomaži".

– Pa jeste li ih lečili?

– Lečio sam; tako sam i bio kod njih lekar, i njih sam lečio, i svu stoku, i konje, i ovce, ali najviše sam njihove žene, Tatarke, lečio.

– Pa zar vi znate da lečite?

– Kako da vam kažem... A zar je u tome neka mudrost? Šta god koga zaboli ja dam sabur ili kalganov koren i prođe, a sabura je u njih bilo mnogo, – u Saratovu je jedan Tatarin našao čitav džak i doneo, ali oni pre mene nisu znali za šta je to.

– Jeste li se saživeli s njima?

– Nisam, stalno sam težio natrag.

– Pa zar nikako niste mogli otići od njih?

– Eh, kako da nisam, da su mi noge ostale kako treba, ja bih sigurno odavna natrag u otadžbinu pobegao.

– Šta je bilo s vašim nogama?

– Posle prvog pokušaja, potčekinjili su me.

– Kako to?... Izvinite, molim vas, mi ne shvatamo potpuno šta znači to „potčekinjili su me"?

– To je kod njih sasvim obično sredstvo: ako oni koga zavole i hoće da ga zadrže, a on tuguje ili pokuša da beži, onda to urade kako ne bi mogao pobeći. Tako su i mene, pošto sam jednom pokušao da odem, pa zalutao, oni uhvatili i kažu: „Znaš, Ivane, – kažu, – budi nam prijatelj i da ne bi opet otišao od nas, bolje

da ti pete nasečemo i malo čekinja onamo dunemo"; e pa na taj način su mi iskvarili noge, tako da sam čitavo vreme raskrečeno nasatice išao.

– Recite, molim vas, – kako oni vrše tu užasnu operaciju?

– Vrlo prosto; jedno deset ljudi me povali na zemlju i kažu: „ti, Ivane, viči, što jače viči kad počnemo seći; biće ti lakše", i sedoše na mene, a jedan tome vičan čovek između njih u tren oka mi na tabanima raseče kožu i iseckanu konjsku grivu onamo nasu, pa mi onda skupi kožu i strunom zaši. Posle toga su mi doista nekoliko dana držali ruke vezane, – sve su se bojali da ne pozledim rane, pa da sa gnojem ne izbacim onu čekinju, a kad mi je koža zarasla, pustiše me: „Sada, – kažu, – da si nam zdravo, Ivane, sad si sasvim naš prijatelj i odavde, od nas, nećeš nikad otići"

A ja tada čim ustadoh, odmah opet tresnuh na zemlju: ona naseckana dlaka, što mi je ispod kože na petama zarasla, tako me je strašno u živo meso bola, da ne samo što nisam mogao kročiti, već se nisam mogao ni na nogama držati. Otkako znam za sebe nisam plakao, a tada sam čak naglas zakukao.

– Šta ste ovo, – velim, – sa mnom uradili, Azijati prokleti? Bolje bi bilo, aspide jedne, da ste me sasvim ubili, nego da ovako celoga veka budem bogalj, da ni kročiti ne mogu.

A oni vele:

– Ništa, Ivane, ništa, što se zbog sitnice vređaš!

– A zar je, – velim, – ovo sitnica, da čoveka ovako pokvarite, pa još da se ne ljutim?

– A ti, – vele, – budi promućuran, nemoj da staješ pravo na tabane, već se raskreči pa hodaj nasatice.

„Pih, podlaci jedni!" – mislim u sebi, pa se okrenuh od njih i ne htedoh da govorim i samo u svojoj glavi odlučih da je bolje umreti nego ovako, po njihovom savetu, da hodam raskrečen nasatice; ali posle poležah, poležah, samrtna dosada me ubi, i počeh da se privikavam i da malo po malo nasatice gegam. Samo me oni zbog toga nisu nimalo ismejavali, već su govorili:

– Eto, Ivane, baš dobro ideš.

– Kakva nesreća, a kako ste to pokušali da pobegnete pa vas uhvatili?

– Ama nemoguće je pobeći, stepa je ravna, puteva nema, a čovek mora da jede... Tri dana sam išao, malaksao sam kao lisica, rukama sam uhvatio nekakvu pticu i živu je pojeo, a posle opet glad i vode nema... Kako da čovek ide?... I tako sam pao, a oni me našli, pa me uzeli i potčekinjili.

Povodom toga potčekinjavanja neko od slušalaca primeti da mora biti strašno nezgodno hodati nasatice.

– U početku čak vrlo gadno, – odgovori Ivan Severjanić, – a i posle, iako sam se uvežbao, ipak nisam mogao dugo da idem. Samo su se oni, ta Tatarija, neću da lažem, otada o meni lepo brinuli.

– Sada je tebi, Ivane, – kažu, – teško da živiš sam: ne možeš ni vode doneti, niti štogod skuvati sebi. Uzmi, – vele, – brate, sada sebi Natašu, – daćemo ti dobru Natašu, izberi koju hoćeš.

Ja im kažem:

– Što da ih biram; ista je vajda od sviju njih. Dajte mi koju bilo. – I oni me odmah, bez mnogo razgovora i oženiše.

– Kako! Zar su vas oženili Tatarkom?

– Da, razume se, Tatarkom. Prvo jednom, ženom onog Savakireja koga sam ja premlatio, samo mi se ona, ta Tatarka, nije nimalo dopadala; nekakva mirna i sve se nekako mene boji i nimalo me nije veselila. Da li što je tugovala za mužem, ili joj se onako nešto na srce svalilo. I oni opaziše da mi je postala teška, pa mi odmah drugu dadoše. To je bila mala devojčica, nije joj bilo više od trinaest godina... Rekoše mi:

– Uzmi, Ivane, još ovu Natašu, ona će te više radovati.

I ja je uzeh.

– Pa šta: je li vas ta zaista više radovala? – upitaše slušaoci Ivana Severjanića.

– Da, – odgovori on, – ta me je više radovala, samo, dešavalo se da me ponekad raduje, a ponekad mi dodija što je nestašna.

– A kako je nestašna?

– Pa na razne načine... Kad joj ponekad padne na um skoči mi na krilo; ili ja spavam, a ona mi keče s glave nogom skine, pa ga negde zabaci, a sve se smeje. Počnem joj pretiti, a ona se kikoće, iskida se od smeha, pa kao rusalka stane trčati tamo amo, e, a ja je, onako nasatice, ne mogu dostići, – tresnem o zemlju, pa se i sam stanem smejati.

– A jeste li tamo u stepi brijali glavu i nosili keče?

– Brijao sam.

– A zašto? Svakako ste hteli da se dopadate vašim ženama?

– Ne, više zbog čistoće, jer tamo nema amama.

– Prema tome, vi ste u isti mah imali dve žene?

– Da, u toj stepi dve; a posle kod drugog kana, Agašimole, koji me je preoteo od Okučeva, dali su mi još dve.

– Ali, molim vas, – opet upita jedan od slušalaca, – kako su vas mogli preoteti?

– Na prevaru. Pa ja sam iz Penze bežao s Tatarima Čepkuna Jemgurčejeva i oko pet godina uzastopce živeo u jemgurčejevljevoj hordi, a tu su se kod njega na veselje okupljali svi knezovi i konjanici, ših-zadi i malo-zadi, a ponekad i kan Džangar i Bakšej Otučev.

– Je li to onaj što ga je Čepkun šibao?

– Da, taj isti.

– Pa kako to... Zar se Bakšej nije ljutio na Čepkuna?

– A zašto?

– Pa zato što ga je onako šibao i preoteo mu konja.

– Ne, nikad se oni zbog toga ne ljute jedan na drugoga: ko koga po prijateljskom ugovoru natšiba, taj i dobija, i više ništa; ali eto jednom mi je kan Džangar doista prebacio... Eh, Ivane, – veli, – eh, Ivane, luda glavo, zašto si umesto ruskog kneza seo da se šibaš sa Savakirejem, ja sam, – veli, – već hteo da se smejem kako će knez sa sebe košulju skidati".

– Nikad ti to, – odgovorih mu, – ne bi dočekao.

– Zašto?

– Zato što su, – velim, – naši knezovi malodušni, a nisu junačine i snaga im je ništavna.

On shvati.

– Ja sam, – veli, – i video da među njima, – veli, – nema pravih meraklija, već ako što hoće da dobiju, onda samo za novac.

– To je, velim, tačno; oni bez novca ništa ne mogu. – E, a Agašimola, on je iz daleke horde bio, negde iznad samog Kaspija njegove su ergele hodale, vrlo je voleo da se leči i pozvao me da njegovu hanumu lečim i mnogo grla je za to Jemgurčeju obećao. Jemgurčej me je pustio da idem k njemu; poneo sam sobom saburu i kalganov koren, pa odoh s njim. A Agašimola kako me uze, udari stramputicom sa svojom hordom, osam dana smo stramputicom jurili.

– A jeste li vi jahali?

– Jahao sam.

– A kako vaše noge?

– A što to?

– Pa saseckane dlake, koje su vam u petama bile, zar vam nisu smetale?

– Nisu; to je kod njih dobro udešeno: kad tako nekog potčekinje dlakom, taj ne može dobro da hoda, a takav potčekinjeni čovek sedi na konju bolje nego običan, jer kako hoda raskrečen, navikne da noge drži iskrivljene i njima konja obuhvati kao obručem, tako da ga nikako ne može zbaciti.

– Pa šta je s vama bilo u novoj stepi kod Agašimole?

– I opet sam i još teže stradao.

– Ali niste nastradali?

– Ne, nisam nastradao.

– Molim vas, ispričajte što ste dalje kod Agašimole pretrpeli.

– Izvol’te.

GLAVA SEDMA

Čim Agašimolovljeva Tatarija sa mnom stiže u logorište, odmah hajde, pa na drugo, novo mesto krenuše i više me ne pustiše.

– Što bi ti, – vele, – Ivane, tamo sa Jemgurčejevim živeo, – Jemgurčej je lopov, ti živi s nama, mi ćemo te rado poštovati i lepe ćemo ti Nataše dati. Tamo si svega dve Nataše imao, a mi ćemo ti više dati.

Ja odbih:

– Šta će mi, – velim, – više? Više mi ne treba.

– Ne, – vele, – ti ne shvataš: bolje je više Nataša; one će ti više Kolja naroditi, svi će te taticom zvati.

– Eh, – velim ja, – zar bi mi lako bilo da Tatarčiće podižem. Kad bi imao ko da ih krsti i pričešćuje, još i kojekako, a ovako šta: ma koliko ih ja namnožio, svi će biti vaši, a ne pravoslavni, pa će još i seljake početi da varaju čim odrastu. – Tako opet uzeh dve žene, a više ne htedoh, jer kada je mnogo žena, ma da su i Tatarke, svađaju se, poganija jedna, i stalno ih treba karati.

– E, a jeste li voleli te svoje nove žene?

– Kako?

– Te svoje nove žene da li ste voleli?

– Voleo?... A, vi o tome? Ništa, jedna koju sam od Agašimole dobio bila je prema meni uslužna, pa sam se ja onako... sažalio na nju.

– A ono devojče što vam je ranije onako mlado bilo žena? Ona vam se, svakako, više dopadala?

– Onako; i nju sam žalio.

– I svakako ste tugovali za njom kada su vas iz jedne horde ukrali i odveli u drugu?

– Ne, što se tugovanja tiče, nisam tugovao.

– Ta vi ste, verovatno, i tamo, od onih prvih žena imali dece?

– Kako da ne, imao sam; Savakirejeva žena rodila je dve Kolje i jednu Natašku, a ona mala za pet godina šestoro, zato što je jednom dve Kolje u jedan mah donela na svet.

– Ipak, dozvolite da vas upitam: zašto ih sve tako „Koljama" i „Nataškama" zovete?

– Pa to je po tatarskom. Kod njih svi: ako je odrastao Rus, onda je I v a n, a žena N a t a š a, a svakog mališana zovu K o l j k a, tako su i moje žene, ma da su bile Tatarke, već po meni ubrajali u Ruskinje i zvali ih Nataškama, a mališane Koljkama. Međutim, sve je to, razume se, bilo samo površno, jer oni nisu bili primili nijednu crkvenu tajnu, i ja ih nisam smatrao svojom decom.

– Kako ih niste smatrali za svoje? Zašto to?

– Ama kako ću ih smatrati kad nisu ni kršteni ni miropomazani.

– A vaša roditeljska osećanja?

– Šta je to?

– Pa zar vi tu decu niste nimalo voleli, i nikada ih niste mazili?

– Ama kako bih ih mazio? Razume se, dešavalo se da onako sedim sam, a neko od njih pritrči, e pa, eto, prešao bih mu rukom po glavi, pomilovao ga i rekao mu: „Idi majci", samo što se to retko dešavalo, jer meni nije bilo do njih.

– A zašto vam nije bilo do njih: biće da ste mnogo posla imali?

– Ne, posla nikakvog nisam imao, ali sam tugovao: silno sam želeo kući, u Rusiju.

– Dakle, ni za deset godina niste navikli na stepe?

– Ne, kući sam želeo... tuga me spopadala. Naročito uveče, ili čak usred bela dana kada je vreme lepo, žega, kad je u logoru tišina, kad sva Tatarija od pripeke popada po šatorima i spava, a ja na svom šatoru podignem krilo i gledam u stepu... na jednu stranu, pa na drugu – sve jednoliko... sve gori, strašno gori; prostranstvo – kraja mu nema; trava, bujanje; kovilje belo, paperjasto kao srebrno more talasa se i vetrić nanosi miris: miriše na ovce, a sunce obasjalo sve, peče, i stepi, baš kao teškom životu, nigde se kraj ne vidi, i tu dubokoj tuzi dna nema... Čovek gleda ni sam ne zna kud, i odjednom pred njim, bog bi ga znao otkud, pojavi se manastir ili hram božji i seti se krštene zemlje i zaplače.

Ivan Severjanić zastade, teško uzdahnu od uspomena i nastavi:

– Ili još gore je bilo na slanačama iznad samog Kaspija. Sunce se užari, prži, i slanača blista i more blista... Od tog se bleska čovek ošamuti gore nego od kovilja i ne zna tada gde je, u koji svet sebe da ubroji, to jest, je li živ ili mrtav, i u očajničkom se paklu zbog svojih grehova muči. Onde gde u stepi ima više kovilja, ipak je veselije; tamo bar u uvalama pogde-gde se žalfija golubasto preliva i sitan pelin i majčina dušica šaraju belinu! A ovde – samo bleštanje... Tu, ponegde, vatra

po travi pođe – sve se uzmuva: droplje lete,– dropljice, stepske šljuke i počne lov na njih. Na te ptice, ili kako ih ovde zovu droplje, na konjima nasrćemo i dugačkim ih kamdžijama ubijamo; a onda, gle, i sami moramo da na konju od vatre bežimo... Sve je to razonoda. A posle na starom zgarištu opet jagode niknu; razne ptice na njih nalete, većinom nekakve sitne i u vazduhu nastane cvrkutanje... A onda još ponegde i na žbunić čovek naiđe: suručicu, divlju breskvu ili strnjiku... I kad pri rađanju sunca magla padne kao rosa, baš kao da zapahne hladovina i od bilja se širi miris... Ono, razume se, i pored svega toga dosadno je, ali se još uvek može podneti; no sačuvaj bože da iko na slanači dugo ostane. Jedno vreme konj je tamo zadovoljan: liže so i zbog toga pije mnogo vode pa deblja, ali za čoveka je tamo – prava propast. Ničeg živog nema, jedino kao za potsmeh sitna ptica crvenkljunka kao naša lasta, najbeznačajnija, samo joj oko kljuna crvena pruga. Zašto doleće na tu morsku obalu – ne znam, ali kako tu nema da na šta padne, onda padne na slanaču, poleži na svojoj trtici, pa, gle, opet se prene i opet poleti, a čovek je i toga lišen, jer nema krila, i opet je tu, pa ne može ni živeti ni umreti, ni pokajati se, a kad umre onda ga kao ovna polože u so i nek leži tako do smaka sveta, kao u salamuri. A još mučnije je zimi tjubenkovanje; snega malo, jedva travu pokrije i smrzne se, tada svi Tatari sede u svojim jurtama kraj vatre i puše... I eto tada od dosade isto onako jedan drugog često šibaju. Tada čovek izađe i nema na šta da pogleda: konji se nakostrešili i hodaju skupljeni, nekakvi mršavi, pa im se samo grive i repovi šire. Jedva noge vuku i kopitama snežnu koru grebu i smrznutu travu grickaju, time se hrane, – a to se i zove tjubenkovanje... Neizdržljivo. Jedina je zabava kad opaze da je taj i taj konj jako oslabio i ne može da tjubenkuje, – kopitama sneg ne probija i smrznuto korenje zubima ne hvata, onda ga odmah zakolju, oderu mu kožu, a meso jedu. Ali to je meso gadno: slatko, baš kao kravlje vime, ali tvrdo: čovek iga, razume se, od nevolje jede, ali sve mu se povraća. Jedna je moja žena, srećom, umela da suši konjska rebra: uzme konjska rebra, onako s mesom s obe istrane, pa ih metne u veliko crevo i iznad ognjišta osuši. To je još i kojekako, lakše se može jesti, jer bar mirisom potseća na šunku, ali je po ukusu isto onako gadno. I tako čovek tu gadost glođe, pa mu odjednom padne na um: eh, a sada kod nas kod kuće u selu za praznik patke i guske čerupaju, svinje kolju, kuvaju čorbu od vrata i kupusa, masnu premasnu, i otac Ilija, naš sveštenik, dobar predobar starčić, sada će uskoro poći da sveti vodicu, a s njim pojci, popadije i žene pojaca idu s bogoslovima, i svi nakresani; a otac Ilija ne može mnogo da pije: u spahiskoj kući će ga domoupravitelj poslužiti čašicom rakije; i u kancelariji će mu upravitelj po dadilji poslati da ga počasti i otac će Ilija malaksati, i do nas, spahiske posluge, domileti već sasvim pijan, jedva vukući noge: u prvoj kući još nekako će i popiti čašicu, ali posle više ne može i sve ispod mantije sasipa u flašu. Tako je to u njega sve familijarno, čak i u pogledu jela, ako šta od jela ukusnije vidi, zamoli: „Dajte mi, veli, u novine, uviću i poneti sa sobom". Obično mu kažu: „nemamo, baćuško, novina", a on se ne ljuti, već onako prosto uzme i nezamotano

da svojoj popadiji, pa isto onako mirno ide dalje. Ah, gospodo, i kad se samo setim svega onog nezaboravnog života iz detinjstva i kad mi pritisne dušu i odjednom stane gristi džigerice kako i gde propadam, od sve te sreće odvojen, i koliko godina se nisam ispovedio i pričestio, i kako živim nevenčan, i kako ću umreti neopojan, tuga me obuzme, i... sačekavši noć tiho se iskradem iz šatora kako me ni žene ni deca, niti iko od nevernika ne bi videli i počnem da se molim bogu... i molim se bogu – tako se molim da mi ponekad sneg ispod kolena iskopni i gde su suze kapale – ujutro travu ugledam.

Pripovedač ućuta i obori glavu. Niko ga nije uznemiravao; izgledalo je da su svi bili ispunjeni poštovanjem prema svetoj tuzi njegovih poslednjih uspomena; ali prođe jedan trenutak i Ivan Severjanić uzdahnu, kao da rukom manu; skide s glave manastirsku kapu i krsteći se reče:

– A sve je to, hvala bogu, prošlo!

Mi ga pustimo da malo predahne, pa se usudismo da postavimo nova pitanja o tome kako je on, naš začarani junak, doveo u red svoje pete iskvarene saseckanom dlakom i na koji je način iz tatarske stepe pobegao od svojih Nataša i Kolja i dospeo u manastir.

Ivan Severjanić zadovolji našu radoznalost sasvim iskreno, jer on uopšte nije bio u stanju da bude neiskren.

GLAVA OSMA

Kako nam je bilo stalo do toga da se priča Ivana Severjanića, koja nas je zainteresovala, dosledno razvija, mi ga zamolismo da nam pre svega ispriča kakvim se neobičnim sredstvima spasao svojih čekinja i pobegao iz ropstva. On nam ispriča ovu priču:

– Ja sam bio potpuno izgubio svaku nadu da ću se ikad vratiti kući i videti svoju otadžbinu. Čak i sama pomisao izgledaše mi nemoguća i u meni poče da tarne čak i sama tuga. Živim kao kip, bez osećanja, i to ti je sve; a ponekad pomislim da, eto, kod nas, kod kuće, u crkvi onaj isti otac Ilija, koji stalno novine traži, na službi božijoj se moli „o plavajuščih i putešestvujuščih, istražduših i p l e n e n n i h", a ja obično kad to slušam stalno mislim: našto to? Zar je sada rat da se za zarobljenike moli bogu? A eto sad razumem zašto se tako mole, samo ne razumem zašto ja od svih tih molitava nikakve vajde nemam, i, šta više, ma da verujem, ipak me to zbunjuje, pa se i sam prestadoh moliti bogu.

„Što bih se, – mislim, – molio kad od toga nikakve vajde nema."

A međutim jednom čujem Tatarija se nešto uskomešala.

Ja im velim:

– Šta je to?

– Ništa, – vele oni, – iz vaše su zemlje dvojica hodža došli, od belog cara gramotu imaju i daleko idu da svoju veru šire.

Ja poleteh i velim im:

– Gde su?

Pokazaše mi jedan šator i ja se uputih onamo kud mi pokazaše. Dođem tamo i vidim okupilo se mnogo ših-zada i malo-zada, imama i derviša, i svi, prekrstivši noge na serdžadama sede, a u sredini dva nepoznata čoveka, koji su, iako obučeni kao za put, očigledno duhovnici: obojica stoje usred toga ološa i božjoj reči Tatare uče.

Kad ih ugledah, obradovah se što Ruse vidim i srce u meni zadrhta i ja im padoh pred noge i zaridah. I oni se obradovaše tom mome poklonu i obojica uzviknuše:

– Aha! aha! vidite li? vidite li kako utiče blagodat božja, evo, ona se već dotakla jednog vašeg, on se okreće od Muhameda.

A Tatari odgovaraju da to uopšte ništa ne deluje, to je vaš Ivan, on je vaš, Rus, samo što živi ovde kod nas u ropstvu.

Misionarima to ne bi nimalo pravo. Ne veruju da sam Rus, a ja se i sam umešah u razgovor:

– Ne, – velim, – istina je, ja sam Rus! Oci, velim, duhovni! smilujte se, spasite me odavde! Jedanaesta je već godina kako u ropstvu čamim i vidite kako sam osakaćen: ne mogu da idem.

Oni se, međutim, na te moje reči nimalo ne obazreše i okrenuše glave, pa opet nastaviše svoj posao: samo propovedaju. Ja razmišljam: „Pa što bih protiv toga roptao: oni su ljudi koji gledaju svoj posao i možda im je nezgodno da pred Tatarima prema meni drukčije postupe”, – i pustio sam stvar, pa sam izabrao trenutak kada su bili sami u zasebnom šatoru i poleteh k njima, pa im potpuno iskreno sve ispričah da najsuroviju sudbinu podnosim i zamolim ih:

– Zaplašite ih, – velim im, – oci dobrotvori, našim baćuškom, belim carem: recite im da on zabranjuje Azijatima da njegove podanike na silu u ropstvu drže, ili pak dajte im otkup za mene, a ja ću doći da vas služim. Ja sam, – velim im, – živeći ovde, njihov tatarski jezik odlično naučio i mogu vam biti od koristi.

A oni će ti meni:

– Šta ćemo, – vele, – sine: otkup nemamo, a plašiti, – vele, – nevernike ne smemo, jer su oni i bez toga ljudi lukavi i nisu nam odani, i zbog politike mi se prema njima moramo učtivo držati.

– Pa šta, – velim im ja, – znači zbog te politike ja ću ovde čitavog veka kod njih propadati?

– A šta ćeš, – vele oni, – svejedno je, sine, gde ćeš propadati, nego se ti moli bogu: bog je milostiv, možda će te i izbaviti.

– Ja sam se, eto, molio, pa više ni snage nemam, i nadu sam izgubio.

– A ti, – vele mi oni, – ne očajavaj, jer je to veliki greh.

– Ama ja, – velim, – ne očajavam, samo mi je... kako vi to tako... vrlo krivo što ste vi Rusi i moji zemljaci, a ništa nećete da mi pomognete.

– Ne, – odgovaraju oni, – ti, čedo, nas u to ne mešaj, mi smo braća u Hristu, a u Hristu nema ni Jelina, ni Jevreja: naši su zemljaci svi vernici. Nama su svi jednaki, svi jednaki.

– Svi, – velim im ja.

– Da, – odgovaraju oni, – svi, to je naše učenje od apostola Pavla. Gde dođemo, mi se ne svađamo... to nama ne priliči. Ti si rob, pa šta da se radi, trpi, jer i po apostolu Pavlu, – vele oni, – robovi su dužni da se pokoravaju. A ti ne zaboravljaj da si hrišćanin, i zato mi nemamo šta da za tebe moljakamo, tvojoj duši su vrata u raj i bez nas otvorena, a ovi će u tami biti ako ih ne priključimo, mi se za njih moramo brimiti.

I pokazuju mi knjigu:

– Evo, – vele, – vidiš koliko je ovde u nas ljudi u ovom registru zapisano, – sve smo te ljude našoj veri priključili.

Ja s njima više nisam hteo ni da razgovaram i više ih nisam video, sem jednog, i to povodom ovog slučaja: dojuri odjednom odnekud jedan moj sinčić i reče:

– Kod nas na jezeru, ćale, čovek leži.

Odoh da vidim: pogledam, s nogu sve do kolena čarape mu oderane, a s ruku sve, čak do lakta, rukavice skinute; Tatarija to vrlo vešto radi, obreže pa trgne, i tako kožu zdere, a glava tog čoveka valja se malo dalje i na čelu mu krst urezan.

„Eh ti, zemljače, – pomislih, – ne htede da se za mene pobrineš, i ja sam te osuđivao, a tebe je bog udostojio i venac ti mučenički dao. Sada ti meni oprosti Hrista radi!”

I ja ga uzeh, pa ga prekrstih, glavu mu uz telo položih i zakopah iga, i „svjati bože” nad njim otpojah, – a kuda se drugi njegov drug denuo, ni dandanji ne znam; ali je svakako i on svršio tako što je mučenički venac primio, jer je posle u našoj hordi kod Tatarkinja bilo mnogo ikonica, onih istih koje su ti misionari imali.

– A zar ti misionari zalaze čak tamo u Rin-pesak?

– Kako da ne, zalaze, samo od toga nema nikakve koristi.

– A zašto?

– Ne znaju kako treba da postupaju. Azijata treba u veru obraćati strahom, da on drhti od užasa, a oni im propovedaju o krotkom bogu. To za početak uopšte ne valja, jer Azijat krotkog boga, bez pretnje, ni po koju cenu neće poštovati i propovednike će pobiti.

A što je glavno, držim, idući Azijatima, novac i dragocenosti ne treba imati uza se.

Ne treba, a uostalom, oni ipak neće verovati da je neko došao, a sa sobom ništa nije doneo; pomisliće da je negde u stepi zakopao i vrgnuće ga na muke i na mukama će umreti.

– Gle razbojnika!

– Da; tako je za moje vreme bilo s jednim Čivutinom: nekakav stari Čivutin dođe bog bi ga znao otkud, pa i on o veri stade govoriti. Čovek dobar i očigledno svojoj veri odan, a sav u takvim dronjcima da mu se sve telo vidi, pa stade govoriti o veri tako da se čoveku čak čini nikad ga ne bi prestao slušati. Ja se u početku stadoh s njim prepirati, kakva je, velim, vaša vera, kad kod vas svetitelja nema, ali on reče: ima, i poče po Talmudu čitati kakvih sve kod njih ima svetitelja... vrlo zanimljivo, a taj Talmud, veli, napisao je rabin Jovozben Levi, koji je bio tako učen da grešni ljudi nisu mogli u njega gledati; čim bi ga pogledali odmah su svi umirali, zbog toga ga je bog pozvao preda se, pa mu rekao: „Ej ti, učeni rabine, Jovozbene Levi, dobro je što si tako učevan, ali nikako ne valja što zbog tebe sva moja Čivučad može poumirati. Nisam ih ja, veli, zbog toga s Mojsijem kroz pustinju proveo i preko mora preveo. Da si zato odmah napustio svoju otadžbinu i otišao da živiš tamo gde te niko ne može videti". A rabin Levi kad krenu udari preko onog mesta gde je bio raj i tu se zakopa u pesak do samog vrata i ostane u pesku trinaest godina, i ma da je do vrata bio zakopan, svake je subote sebi spremao agneca, koji se pekao na vatri što je s nebesa silazila. I ako bi mu komarac ili muva seli na nos, kako bi mu krv pili, i njih je odmah oganj nebeski proždirao... Azijatima se vrlo dopade ovo o učenom rabinu i oni dugo slušahu ovog Čivutina, a onda mu priđoše, stadoše ga ispitivati: gde je on, dolazeći k njima, svoje pare zakopao? Kako se samo, braćo moja, Čivutin kleo da novaca nema, da ga je bog poslao samo s mudrošću, ali mu oni ipak ne poverovaše, već razgrnuše žar gde je gorela vatra, na vreo pepeo prostreše konjsku kožu, položiše ga na nju i stadoše da ga treskaju. Reci nam, reci: gde su novci? A kad videše da je sav pocrneo i da od sebe ne pušta glasa:

– Stoj, – rekoše, – daj da ga do guše u pesak zakopamo: možda će mu od toga proći.

I zakopaše ga, ali ipak Čivutin i tako zakopan umre i glava se njegova posle toga dugo iz peska crnela, ali se deca počeše bojati od nje, pa je otsekoše i baciše u suvi bunar.

– Eto ti, pa im propovedaj!

– Da; vrlo je teško, ali je taj Čivutin ipak imao novaca.

– Imao?!

– Imao je; njega su docnije vuci i šakali napadali i sve komad po komad iz peska izvlačili, pa najzad stigli i do obuće. Tada su čizme raskomadali, a iz đona je ispalo sedam zlatnika. Posle su ih našli.

– A kako ste se vi od njih iščupali?

– Čudom sam se spasao.

– A ko je to čudo napravio da vas spase?

– Talafa.

– A ko vam je sad opet to, taj Talafa: je li i on Tatarin?

– Nije; on je drugog soja, indiskog, i čak nije običan Indijac, već njihov bog koji je sišao na zemlju.

Kako ga slušaoci zamoliše, Ivan Severjanić Fljagin o tom novom činu svoje životne tragikomedije ispriča sledeće.

GLAVA DEVETA

– Opet je prošlo skoro godinu dana otkako su se, Tatari spasli naših misionara, i opet je bila zima, i mi smo ergele oterali južnije ka Kaspiju na zimovanje. I tu odjednom, jednog dana pred veče, doteraše s nama dva čoveka, ako se samo oni mogu smatrati za ljude. Ko će ih znati kakvi su to ljudi i otkuda su, kakvog su roda i šta su! Čak ni jezika pravog nisu imali, nisu znali ni ruski ni tatarski, već su govorili jednu reč naški, jednu tatarski, a već među sobom bog bi ih znao kako. Ni jedan ni drugi ne behu stari, jedan crn, velike brade, u halatu, nekako i na Tatarina liči, samo što mu halat nije šaren, već sav crven, a na glavi mu šiljasta persiska kapa, a drugi riđ, takođe u halatu, sašivenom od raznobojne parčadi: sve je nekakve sandučiće uza se imao, i čim ugrabi malo vremena da ga niko ne vidi, odmah sa sebe zbaci halat i ostaje u gaćama i pamukliji, a i te gaće i ta pamuklija šiveni su onako kako kod nas u Rusiji, u fabrikama, imaju poneki Nemci. I on sve obično po tim sanducima nešto prevrće i pretura, a šta je tamo imao, đavo bi ga znao. Govorili su da su, tobože, iz Hive došli da konje kupuju i hoće da onamo kod sebe s nekim ratuju, a s kim – ne kazuju, već samo Tatariju protiv Rusa potpiruju. Čujem ja – onaj riđi – ne ume mnogo da govori, već samo rekne nešto slično ruskom „natšalnik”[7] i pljune; ali novaca uza se nisu imali, jer oni, Azijati, već znaju da onaj ko u stepu s novcem dođe odatle više neće izneti

[7] Načelnik.

živu glavu, a namamili su naše Tatare da im ergele konja na njihovu reku, na Dariju, doteraju, pa tamo da se obračunaju. Tatari su premišljali i ovako i onako i nikako ne znaju bi li pristali na to ili ne. Premišljaju, premišljaju, baš kao da zlato kopaju, a vidi se čega se boje.

A ovi su ih pošteno nagovarali, a onda ih stadoše plašiti:

– Terajte, – vele, – inače vas zlo može snaći: mi imamo boga Talafu, i on je s nama vatru svoju poslao. Sačuvaj bože da se naljuti!

Tatari za tog boga ne znaju, a sumnjaju da im on svojom vatrom šta može zimi učiniti u stepi. Ali onaj crni, bradati, što je iz Hive došao u crvenom halatu, kaže im: ako sumnjate, veli, onda će vam Talafa još ove noći svoju silu pokazati, samo vi, veli, ako štogod vidite ili čujete, napolje nemojte izlaziti, inače, će vas spaliti. Razume se, usred stepske dosade zimi svima je to bilo strašno zanimljivo i ma da se svi mi pomalo pribojavamo toga, ipak nam je milo da vidimo šta će to od tog indiskog boga biti; čime će se on, kakvim čudom, javiti.

Mi se sa ženama i decom rano zavukosmo pod šatore i čekamo... Sve je mračno i tiho kao i svake noći, kad odjednom, samo što nas je uhvatio prvi san, čujem ja kao da u stepi nešto, kao kakva mećava, zafijuka i tresnu, a kroza san mi se učini kao da se s neba iskre rasuše.

Prenuh se ja, vidim, i moje se žene uzvrtele i deca počela da plaču.

Ja im velim:

– Pst! začepite im žvale, nek doje i nek ne plaču!

Ove zacoktaše i opet zavlada tišina, a u mračnoj stepi najednom opet gore zašišta vatra... zašišta i opet se rasprsnu...

„E pa, – mislim, – ipak se vidi da Talafa nije šala!”

A on malo docnije opet zašišta, ali sad već na sasvim drugi način, – kao kakva ognjena ptica prhnu s repom, isto tako ognjenim, a oganj nekakav neobičan, kao krv crven, a kad se rasprsne odjednom sve dođe žuto, a onda postane plavo.

Slušam, u logorištu kao da je sve umrlo. Razume se, nema toga ko ne bi čuo takvu paljbu, ali su svi, znači, pretrnuli od straha i leže pod kožusima. Samo se čuje kako zemlja u jedan mah zadrhta, zatrese se i opet stade. To bi se moglo reći da konji jurnu ustranu, pa se u gomilu skupe, a samo se jednom čulo kako su ti Hivljani ili Indijci nekud protrčali i odmah zatim opet oganj po stepi kao zmaj prelete... Konji samo pogledaše na to pa jurnuše... Tatarija i na strah zaboravi, svi poskakaše, glavama tresu, viču: „Ala! Ala! – pa u poteru, a oni, Hivljani, kao da su u zemlju propali, ni traga od njih, samo su jedan svoj sandučić ostavili za uspomenu... Eto tada, kada su svi naši junaci jurnuli u poteru za ergelom a u logorištu ostale samo žene i starci, ja se dokopah toga sandučeta: šta li je tu? Vidim u njemu razne zemlje, i lekovito bilje, i smotuljci hartije; ja jednom počeh takav

zamotuljak blizu vatre da razgledam, a kad ti on puče, umalo mi vatrom oči ne sprži, pa polete uvis, a tamo... traaas, rasu se u zvezde... „Ehe, – pomislih ja, – to mora biti da nije bog, već prosto vatromet, kao što su kod nas u parku puštali"; – pa kad opet drugi smotuljak prasnu, – kad gle, Tatari, starci koji su tu još ostali popadaše ničice i leže gde je ko pao i samo se ritaju... Ja se u početku i sam uplaših, ali posle, kada videh kako se oni tamo ritaju, odmah me sasvim drugo raspoloženje obuze, i otkako sam ropstva dopao, prvi put stadoh škrgutati zubima, pa im glasno svakojake besmislene reči stadoh govoriti. Vičem što mogu glasnije:

– Parle – bjen – komsa – šire – mir – ferfluhtur – min – adju – musju!

Pa im još zamotuljak s vrteškom pustih... I na to oni, videvši kako vrteška s vatrom ide, svi kao da umreše... Vatra se ugasi, a oni samo leže, i tek poneko glavu podigne i odmah opet njušku obori, i samo prstom miče, zove me k sebi. Ja mu priđem i velim:

– Pa šta je? Reci, šta bi ti, prokletniče, hteo: smrt ili život? – jer vidim da me se već strašno boje.

– Oprosti, – vele, – Ivane, ne daj nam smrt, već nam daj život.

A na drugom mestu takođe i drugi na isti način me prstom mame, i svi za oproštaj i život mole.

Ja vidim da je moja stvar na dobro okrenula: sigurno sam već sve svoje grehe okajao i molim se:

– Presveta majko vladičice, Nikolaju ugodniče, labudovi moji, golubovi, pomozite mi, dobrotvori moji!

A sve Tatare strogo pitam:

– Zašto i zbog čega treba da vam oprostim i život poklonim?

– Oprosti, – vele oni, – što mi u tvoga boga nismo verovali.

„Aha, – pomislim, – eto kako sam ih prepanuo", pa velim: „Ama ne, dragi moji, lažete, to što ste se opirali veri ni za šta vam neću oprostiti!" Pa ti opet škrgutnuh zubima i još jedan smotuljak otvorih.

Kad tamo, a ono raketa... strašna vatra i tresak.

Vičem ja Tatarina:

– Šta je: još jedan trenutak i sve ću vas pogubiti, ako nećete u moga boga da verujete.

– Ne gubi nas, – odgovaraju oni, – mi svi pristajemo da vašem bogu priđemo.

Ja prestadoh da puštam vatromet i krstih ih u rečici. – Zar ste ih odmah u tom trenutku krstili?

– Baš u tom trenutku. Pa i šta je tu trebalo da se mnogo odugovlači? Trebalo je ne dati im da se predomisle. Polih ih vodom po glavi, nad samim otvorom u

ledu na reci, očitah „vo imja oca i sina” i o vratove im obesih krstiće koji su od misionara ostali, pa im naredih da ubijenog misionara za mučenika drže i da se za njega mole bogu, i grob im pokazah.

– Pa zar su se oni molili?

– Molili su se.

– Ta biće da nisu znali nikakvih hrišćanskih molitava, ili ste ih vi naučili?

– Ne; nisam imao kad da ih učim, jer sam video da mi je vreme da bežim, već sam im naredio: molite se, velim, kako ste se i dosada molili, po starom, samo ne smete da ga Alahom nazivate, već umesto njega pominjite Isusa Hrista. I oni tako primiše ovu veru.

– Ali, ipak, kako ste posle, sa svojim osakaćenim nogama, pobegli od tih novih hrišćana i kako ste se izlečili?

– A posle sam u ovom vatrometu našao ljutu zemlju; takvu zemlju koja, čim je čovek stavi na telo, odmah telo strašno prži. Ja sam je privio na noge i pretvarao se kao da sam bolestan; ležeći ispod serdžade, tom ljutom zemljom pete sam razjedao, i za dve nedelje tako ih nagrizao da mi se sve meso na nogama zagnojilo, pa je sva ona čekinja, koju su mi Tatari pre deset godina nasuli, s gnojem izišla. Što sam mogao pre, osnažio sam se, ali ne pokazujem to, već se pretvaram da mi je još gore, pa naredih ženama i starcima da se što usrdnije za mene mole bogu, jer, eto, umirem. I naredih im poput epitimije post i zapovedih da tri dana iz šatora ne izlaze, a da bi ih što više zaplašio, pustih najveći vatromet i odoh...

– A zar vas oni nisu stigli?

– Nisu; kako bi me mogli stići: tako sam ih naterao na post i zaplašio, da su verovatno radosni ostali, i tri dana nisu iz šatora ni nos pomolili, a posle, ako su i izvirili, već sam bio daleko da me traže. Moje noge, kako sam iz njih čekinju izbacio, zarasle su, i postale su tako lake da sam, kad sam se zahuktao, celu stepu pretrčao.

– I sve pešice?

– A da kako, tamo nema pravog puta, nema čovek koga da sretne, a ako i sretne neće se obradovati tome na koga naiđe. Preda mnom se četvrtog dana pojavio nekakav Čuvaš, sam samcit, tera pet konja, veli mi: uzjaši konja. Ja se pobojah i ne pođoh s njim.

– A što ste ga se bojali?

– Pa tako... Nekako mi se učinio nepouzdan, a usto nisam mogao razabrati koje je vere, a bez toga je u stepi strašno. A on, glupak, viče:

– Uzjaši, – veli, – veselije je, udvoje ćemo putovati.

Ja mu kažem:

– A ko si ti: možda boga nemaš?

– Kako, – veli, – nema: to Tatarin nema boka, on jede kobilu, a ja imam bok.

– A ko je, – velim, – tvoj bog?

– A meni je, – kaže, – sve bok: i sunce bok, i mesec bok, i zvezde bok... sve bok. Kako da nemam bok?

– Sve!... hm... sve je, velim, tebi bog, a prema tome, – kažem, – Isus Hristos ti nije bog?

– Jeste, – veli, – i on bok, i bogorodica bok, i Nikolač bok...

– Kakav to, – kažem, – Nikolač?

– Pa onaj što jedan u zimu, a jedan u leto živi.

Ja ga pohvalih što ruskog Nikolaja čudotvorca poštuje.

– Uvek ga, – kažem mu, – poštuj, jer je on Rus – i već htedoh da sasvim njegovu veru odobrim i da s njim pođem a on se, hvala mu, raspriča i izbrblja.

– Pa da, – veli, – ja Nikolača poštujem: iako mu se zimi, možda, ne klanjam, ali mu leti dva groša dajem kako bi mi dobro čuvao krave, da! Ali se ne uzdam samo u njega, pa Keremiti žrtvujem vola.

A ja se naljutih:

– Kako smeš, – velim, – da se ne pouzdaš u Nikolača čudotvorca, i da njemu, Rusu, samo dva groša daš, a svojoj mordovskoj, Keremiti poganoj, čitavog vola? Odlazi, – velim mu, – neću ja s tobom... neću s tobom da idem kad tako ne poštuješ Nikolaja čudotvorca.

I nisam pošao: stao sam da koračam iz sve snage; nisam stigao ni da dođem k sebi, pogledam: uveče trećeg dana spazim vodu i ljude. Iz opreznosti legnem u travu i stanem motriti: kakvi su to ljudi? Zato što sam se bojao da opet ne dopadnem još goreg ropstva, ali vidim da ti ljudi gotove jelo... „Mora biti, – mislim, – da su hrišćani". Dopuzim još bliže: vidim, krste se i piju votku – e, znači, Rusi su!... Tada iskočim iz trave i javim se. Ispostavilo se da je to grupa ribara: lovili su ribu. Oni me, kao što među zemljacima treba, ljubazno primiše i rekoše:

– Pij votku!

Ja im odgovorih:

– Ja sam se, braćo moja, živeći s Tatarima, sasvim odvikao od nje.

– Ama ne mari, – vele, – ovde smo svoji, opet ćeš se naviknuti: pij!

Ja nasuh sebi čašicu i mislim:

„E pa, bože blagoslovi, za srećan povratak!" – i ispih, a družina, dobri momci, navaljuje:

– Pij još, – vele, – gle, kako si se bez nje usukao.

Ja dozvolih sebi još jednu i postadoh vrlo otvoren, sve im ispričah: odakle sam, gde sam sve i kako boravio. Cele noći sam im, sedeći kraj vatre, pričao i votku pio, i bio sam tako radostan što sam opet u svetoj Rusiji i, tek nekako pred zoru, vatra se već počela da gasi, gotovo svi koji su slušali pospaše, a jedan od njih, drugar iz grupe, kaže mi:

– A imaš li ličnu kartu?

Ja mu velim;

– Ne, nemam.

– A ako nemaš, – veli, – onda će tebi ovde opet biti tamnica.

– E pa ja, – velim, – ja od vas neću ići: a kod vas se, verovatno, može živeti i bez lične karte.

A on će ti meni:

– Kod nas se, – veli, – može živeti bez lične karte, ali se ne može umreti.

Ja mu rekoh:

– A zašto to?

– A kako će te, – veli, – pop upisati ako nemaš ličnu kartu?

– Pa šta ću, velim, onda da radim?

– Onda ćemo te, – veli, – baciti u vodu da te ribe pojedu.

– Zar bez popa?

– Bez popa.

Kako sam bio malo podnapit, strašno se od toga uplaših i stadoh plakati i jadikovati, a ribar se smeje:

– Ja sam se, – veli, – s tobom našalio: slobodno umiri, zakopaćemo te u našu majku zemlju.

Ali ja se jako naljutih, pa mu kažem:

– Lepa mi je to šala, velim. Ako se tako stanete sa mnom često šaliti, onda ja neću dočekati iduće proleće.

I čim taj poslednji drug zaspa, ja se čas pre digoh i krenuh dalje i stigoh u Astrahan, nadničeći zaradih jednu rublju i od tog trenutka tako strašno počeh piti, da ne znam kako se obreh u drugom gradu, a već sedim u hapsu, a odatle me sprovedoše u moju guberniju. Dovedoše me u naš grad, išibaše u policiji i poslaše na moje imanje. Grofica, koja je naredila da me išibaju zbog mačkinog repa, već beše umrla, grof ostao sam, ali i on vrlo ostareo i postao veliki bogomoljac, i prošla ga volja za konje. Javiše mu da sam stigao, on me se seti i naredi da me još jednom i kod kuće išibaju i da odem baćuški, ocu Iliji na ispovest. E pa, išibali su me po starom adetu, u brvnari seoskog starešine, i ja odem ocu Iliji, a on me stade ispovedati i zabrani mi da se za tri godine pričešćujem...

Ja mu kažem:

– Kako to, oče, ja se... toliko godina nisam pričešćivao... čekao...

– A šta bi ti, – veli, – hteo; čekao si, a zašto si, – veli, – Tatarkinje kod sebe držao kao svoje žene... znaš li, – veli, – da još i milostivo postupam, što ti samo pričešće zabranjujem, a kad bi čovek uzeo da te po pravilima svetih otaca kako treba popravlja, onda bi na tebi živom trebalo spaliti celu odeću, ali se, – veli, – toga ne boj, jer je to sad po policiskom zakonu zabranjeno.

„E pa, – mislim, – šta da radim: ostaću makar i ovako, bez pričešća, poživeću kod kuće, odmoriću se posle ropstva", – ali grof ne htede tako. Izvoleo je reći:

– Neću, – veli, – da pored sebe trpim čoveka kome je pričešće zabranjeno.

I naredi svom upravniku da me još jednom išiba javno svima za primer i da me onda pusti s tim da plaćam desetak. Tako je i bilo: ovog puta me išibaše po novom adetu, na doksatu, ispred kancelarije, pred svima ljudima i dadoše mi ličnu kartu. Bio sam tada vrlo radostan, posle toliko godina sasvim slobodan čovek, sa zakonskom ispravom, i krenem. Nisam imao nikakvih određenih namera, ali mi je bog poslao praksu.

– A kakvu to?

– Pa opet ono isto, s konjima. Počeo sam bez igde ičega, bez prebijene pare, a ubrzo sam postigao priličan položaj i još bolje bih prošao da nije bilo jedne stvari.

– A šta je to, ako se sme upitati?

– Jako su me opseli razni duhovi i strasti i još jedna nezgodna stvar.

– Kakva vas je to nezgodna stvar opsela?

– Magnetizam.

– Kako! Magnetizam?!

– Da, magnetski uticaj jedne osobe.

– Pa kako ste osećali njen uticaj na sebi?

– Tuđa je volja u meni radila i ja sam tuđu sudbinu izvršavao.

– Tada je, znači, i naišla vaša rođena pogibija, posle čega ste uvideli da morate ispuniti majčin zavet, pa ste otišli u manastir?

– Ne, to je docnije došlo, a dotle sam mnogo raznih doživljaja preturio preko glave, pre no što sam stekao pravo ubeđenje.

– Možete li nam ispričati i te doživljaje?

– Zašto da ne; vrlo rado.

– Pa onda, molimo vas.

GLAVA DESETA

– Pošto sam uzeo ličnu kartu, pošao sam bez ikakvog cilja i stigao na vašar, pa vidim kako jedan Ciganin trampi konja s jednim seljakom i bezbožnički ga vara; uze da konjima proba snagu i svoje kljuse upregne u kola prosa, a seljakovog u kola jabuka. Iako su, razume se, jednake težine, ipak se seljakov konj znoji, jer ga miris jabuka omamljuje, pošto je taj miris konju vrlo neprijatan, a sem toga, vidim da Ciganinov konj još i pada u nesvest, a to se odmah može poznati, jer na čelu ima znak kako su mu oganj stavljali, a Ciganin veli: „to je bradavica". A meni je, razume se, seljaka žao, jer neće moći raditi s konjem koji pada u nesvest, pošto će se konj prevrnuti, i gotovo, a usto sam Cigane tada strašno mrzeo zato što su me oni prvi sablaznili da lutam, a verovatno sam osećao da će mi se u budućnosti još nešto dogoditi, što se i obistinilo. Ja sam tu manu kod konja seljaku otkrio, a kad je Ciga počeo da se sa mnom prepire, kako to nije vatra paljena konju na čelu, već da je to bradavica, ja ti, kako bih dokazao da sam u pravu, konja šiljatim štapićem bocnem u bubreg, a on odmah tresnu na zemlju i stade se okretati. Uzmem ja i po svom znanju seljacima dobrog konja izaberem, a oni mi zato dadoše rakije i đakonija i dva groša u novcu, i tu ti mi dobro propijančimo. Tako je i počelo: i kapital raste i svojski pijem, i ne prođe ni mesec dana, a ja videh da je to dobro: okitih se sav značkama i alatom marvenog lekara i stadoh ići od vašara do vašara i svugde siromašne ljude upućujem i stičem zaradu i sve alvaluk pijem; a međutim za sve Cigane, preprodavce konja, postadoh isto što i kazna božja i sa strane saznadoh kako se spremaju da me biju. Ja stadoh to izbegavati, jer je njih mnogo, a ja sam, i nikad me nisu mogli uhvatiti samoga i do mile volje me istući, a kad sam bio sa seljacima nisu smeli, jer su me ovi, zbog moje čestitosti, uvek branili. Tada su oni o meni i stali pronositi glasine da sam, tobože, čarobnjak i da moć pomoću koje se razumem u životinjama nije moja, ali, razume se, sve su to bile gluposti: kao što sam vam već pričao, ja za konje imam naročiti dar i gotov sam da ga svakome, ko god hoće, predam, ali to uglavnom nikome neće koristiti.

– A zašto neće koristiti?

– Niko, neće razumeti, jer za to se, nema druge, mora imati prirodni dar, i imao sam više puta prilike da poučavam, pa sve uzalud, ali dozvolite da o tome posle ispričam.

Kad je slava o meni da skroz konja vidim protutnjala vašarima, jedan mi je knez, nabavljač konja za vojsku, davao stotinu rubalja:

– Otkrij mi, – veli, – tvoju tajnu: kako se ti to razumeš u konjima. To bi mi mnogo vredelo.

A ja mu odgovorim:

– Nema kod mene nikakve tajne, već imam prirodni dar za to.

E a on navaljuje:

– Ama ipak otkrij mi kako ti to sve znaš! A da ne bi mislio da ja to hoću tek onako, evo ti sto rubalja.

Šta da se radi? Ja slegnem ramenima, zavežem novac u krpu i kažem: izvo'lte, velim, sve što znam govoriću vam, a vi izvolite učiti i slušati; a ako ne naučite i ne imadnete nikakve koristi od toga, za to ja ne odgovaram:

On je međutim i s tim bio zadovoljan pa kaže: – Tebe se ne tiče koliko ću ja naučiti, samo ti govori.

– Prva je stvar, – velim, – ako neko o konju hoće da zna kakav je, taj ne sme biti len da ga uvek dobro osmotri i da nikad od toga ne otstupa. Prvo treba gledati pametno glavu, pa onda celog konja sve do repa obuhvatiti pogledom, a ne nadvoje-natroje kao što oficiri rade. Dodirnu mu vrat, grivu na čelu, nozdrve, žilu na grudima ili još šta drugo, a sve to bez ikakva smisla. Zato preprodavci konja i silno vole konjičke oficire što su tako brzopleti. Kad preprodavac konja vidi tog vojnog šeprtlju, odmah pred njim stane da vrti konja, da ga okreće, na sve strane ga obrće, a koji deo neće da pokaže, ni za šta ga neće pokazati, a tu je baš i mana, a tih mana je silesija: ako je konj klempavih ušiju – na potiljku mu za jedan palac iseku kože, onda je pritegnu, zašiju i zamažu i konj zbog toga podigne uši, ali ne za dugo: koža će mu popustiti i uši će se oklembesiti. Ako su u konja uši velike, potkrešu mu ih, a da bi pravo stajale, zavuku u njih roščiće. Ako neko odabira par konja, pa ako, na primer, jedan konj ima zvezdu na čelu, – preprodavci odmah gledaju da i drugom konju naprave takvu zvezdu: vulkanskim pepelom trljaju dlaku ili vrelu pečenu repu priviju gde treba kako bi izrasla bela dlaka, ona zaista odmah i izraste, ali ako čovek dobro gleda, videće da je dlaka, izrasla na taj način, duža i nakostrešena, baš kao kakva bradica. Preprodavci ljude još više varaju očima: neki konj ima udubljenja iznad očiju, pa to nije lepo, ali mu preprodavac čiodom probode kožu, a onda pripije usta na to mesto i sve duva i naduva toliko da se koža podigne i oči osveže, pa bude lepo. To je lako uraditi, jer je konju prijatno kad mu se duva u oči zbog toplog daha i on stoji ne mičući se, ali će vazduh izići i konj će opet imati jame iznad očiju. Protiv toga ima samo jedno sredstvo: treba pipati oko kosti, ne pokreće li se vazduh. Ali je još smešnije kako prodaju slepe konje. To vam je prava komedija. Oficirčić, na primer, krišom slamčicu primiče oku konja da ispita vidi li konj slamku, a ne vidi da preprodavac pesnicom mune konja u trbuh ili u slabine u onaj mah kad konj treba da odmahne glavom. A drugi, iako konja nežno miluje, ipak u rukavici ima ekserčić, pa ga, tobože, miluje, a ovamo ga bocne. – I ja sam tom svom nabavljaču deset puta više objasnio od ovoga što vama sad navedoh, ali mu to ništa nije koristilo: sutradan vidim nakupovao konja, sve raga od rage gora, pa me još zove da vidim i kaže:

– Eto, brate, pogledaj i divi se kako sam se izveštio da se razumem u konjima.

Ja pogledam, nasmejem se i odgovorim mu da nemam šta ni gledati:

– U ovoga su mesnata pleća, – zemlju će nogama kopati; ovaj legne – kopito pod trbuh stavi i najdalje kroz godinu dana dobiće kilu, ovaj, kad jede zob, prednjom nogom tapka i kolenom u jasle udara, – i tako iskritikovah sve što je kupio i sve je ispalo onako kako sam kazao.

A knez sutradan kaže:

– Badava, Ivane, ja doista tvoj dar ne mogu da razumem, već bolje stupi kod mene u službu kao džambas, pa ti biraj konje, a ja ću samo plaćati.

Ja pristadoh i odlično sam živeo tri godine, ne kao rob ili najamnik, već više kao prijatelj i pomoćnik, a da me nije savladala ona moja želja da odmaglim, mogao sam čak i čitav kapital skupiti, jer je pri nabavljanju konja za vojsku uobičajeno: čim koji sopstvenik ergele dođe, odmah se upozna i nabavljačem, a svog pouzdanog čoveka šalje džambasu, kako bi ga po mogućnosti prema sebi odobrovoljio, pošto sopstvenici ergela znaju da sva prava snaga nije u nabavljaču, već u tome da li koji od njih ima pravog džambasa. A ja sam, kako već rekoh, bio po prirodi džambas, i tu svoju dužnost sam vršio savesno: ni za šta na svetu nisam mogao da prevarim onoga kod koga sam služio. I moj je knez to osećao i visoko me cenio, i nas dvojica smo živeli potpuno iskreno. On obično, ako negde noću izgubi na kartama, odmah ujutro, čim ustane, u lovačkom grudnjaku dođe meni u konjušnicu i kaže:

– E pa, šta je, moj skoro-polupoštovani Ivane Severjaniću, kako vaši poslovi? – on se uvek tako šalio, zvao me s k o r o – p o l u p o š t o v a n i, ali me je, kao što ćete videti, potpuno poštovao.

A ja sam znao šta to znači kad on dolazi i tako se šali, pa obično odgovorim:

– Ništa, velim: moji su poslovi, hvala bogu, dobro, ali ne znam kako je vaša svetlost, kakva je vaša situacija?

– Moja je, – veli, – prilično rđava, da se čak gore ne može ni zamisliti.

– Šta je to, velim, sigurno ste opet juče, kao onomadne, sve prokockali?

– Vi ste, – veli, – moj polupoštovani, izvoleli pogoditi, prokockao sam, sve sam prokockao.

– A za koliko je, – pitam ja, – vaša milost lakša?

On odmah kaže koliko je hiljada prokockao, a ja vrtim glavom i velim:

– Trebalo bi izbatinati vašu svetlost – dobro izbatinati, ali nema ko.

On prasne u smeh i kaže:

– To je ono: nema ko.

– Pa eto, velim, lezite na moj krevet, čisto ću vam džakče na glavu staviti, pa ću vas ja lično izdevetati.

On, razume se stane navaljivati da mu za revanš – partiju dam novaca.

– Ne, – veli, – bolje me nemoj tući, već mi od novaca određenog za trošak, daj za jedan revanš: otići ću da povratim prokockano i sve ću nadigrati.

– E na tome već, – velim, – hvala lepo, ne, onda igrajte karata, ali ne povraćajte prokockano.

– Lepo mi zahvaljuješ! – počne on šaljivo, a onda stane da se ljuti: – E, molim te, – veli, – ne zaboravljaj se, prestani da mi tutorišeš i daj mi pare.

Upitasmo Ivana Severjanića da li je svome knezu davao za revanš.

– Nikad, – odgovori on, – obično bih ga ili prevario: reknem mu da sam sav novac dao za zob, ili prosto pobegnem od kuće.

– Biće da se on na vas zbog toga ljutio?

– Ljutio se; obično odmah rekne: „Svršeno; vi, polupoštovani, niste više kod mene u službi".

Ja odgovorim:

– E pa dobro, to je odlično. Molim vas moju ličnu kartu.

– Dobro, – veli on, – spremite se: sutra ćete dobiti svoju ličnu kartu.

Ali sutradan kod nas nikad se više o tome ne bi povela reč. Najviše posle jednog sata obično dođe meni sasvim drukčije raspoložen i kaže:

– Hvala vam, moj dragi, vama koji premnogo-malo značite, što ste bili čvrstog karaktera, pa mi niste dali pare za revanš.

I tako je to on posle uvek osećao, da je i on, ako bi se sa mnom, kad ono odmaglim, štogod desilo, kao brat bio prema meni blag.

– A šta se to s vama dešavalo?

– Pa rekao sam vam da se kod mene dešavalo da odmaglim.

– A šta to znači da o d m a g li m?

– Od kuće sam odlazio da bančim. Naučivši da pijem rakiju, izbegavao sam da je pijem svaki dan, čak ni umereno je nisam pio, ali obično ako me šta uzruja, odmah me obuzme strašna želja za pićem i odmah odmaglim na nekoliko dana i nema me. A to me je hvatalo da čovek i ne opazi zašto; na primer, obično kad predajemo konje, eto, nisu mi braća, a spopadne me tuga za njima i stanem piti. Naročito ako se čovek rastane s konjem koji je vrlo lep, onda mu on, gad jedan, samo pred očima igra i to toliko da se od njega, kao od kakve napasti, skriva i onda odmagli.

– To znači – zapijete se.

– Da; odem i zapijem se.

– Pa je l' na dugo?

– M... n... to nije uvek jednako, već kako mi naspe da odmaglim: ponekad pijem dok sve ne propijem, pa ili mene neko izdeveta ili ja nekog istučem, a drugi put pođe mi za rukom da bude kraće – posedim malo u kvartu, ili se negde u jarku ispavam, pa sam zadovoljan i prođe me. U takvim slučajevima već mi je postalo kao pravilo, obično čim osetim da moram odmagliti, odem knezu i kažem mu:

– Tako i tako, vaša svetlosti, izvolite primiti od mene novac, a ja ću se izgubiti.

On se više i ne protivi, već uzme novac ili nekad samo upita:

– Je li vaša milost na dugo naumila da pijanči?

E pa, odgovorim već prema tome kakva me je strast spopala: na duže ću odmagliti ili na kraće.

I ja odem, a on onda sam gazduje i čeka me dok me to ne prođe, i sve je išlo lepo: ali mi je ta moja slabost strašno dodijala i odjednom mi padne na um da se nje izbavim; tada sam poslednji put odmaglio i to tako da mi je i sad strašno kad se setim.

GLAVA JEDANAESTA

Mi smo, razume se, svi navalili na Ivana Severjanića da bude i dalje ljubazan, pa da nam dovrši ovu novu zlosrećnu epizodu iz svog života, a on, po svojoj dobroti, razume se, ne odbi to, već nam je o tome kako je „poslednji put odmaglio" ispričao ovo:

– Mi smo iz jedne ergele bili kupili kobilu Didonu, mladu, zlatno-doratastu, za oficirsko sedlo. Divna je bila lepotica: glavica joj lepa, oči zgodne, nozdrve suptilne i otvorene, kako hoće tako i diše, griva laka; grudi između plećaka spretne, baš kao lađica, leže, a na sredini vitke, a noge lake u belim čarapama, i ona ih izbacuje kao da igra... Jednom reči, ko je ljubitelj i u lepotu se razume, taj, gledajući tu životinju, ne može oka da odvoji od nje. Meni se ona tako dopala da čak ni iz konjušnice nisam izlazio zbog nje i sve sam je od veselja milovao. Obično je sam istimarim i celu izbrišem belom maramicom, da ni praške ne bude u njenoj dlaci, čak je i poljubim usred čela, u uvojak, odakle joj se njena zlatna griva širi... U to vreme su kod nas odjednom bila dva vašara: jedan u L., drugi u K., i ja i knez se rastavismo: na jednom vašaru ja radim, a on otišao na drugi. Kad odjednom dobijem od njega pismo u kome mi piše: „pošalji, veli, meni ovamo te i te konje i Didonu". Nisam znao zašto je zatražio tu moju lepoticu koja je radovala moje ljubiteljsko oko. E, mislim ja, biće da je nju, moju golubicu, trampio s nekim, ili je prodao, ili je, još verovatnije, prokockao... I tako ja s konjušarima pošaljem Didonu i strašno se sneveselim i poželim da odmaglim. A moj položaj je u taj mah bio vrlo neobičan: već sam vam govorio kako sam uobičajio da uvek kad me

spopadne želja da odmaglim odem knezu, dam mu sve pare, a uvek sam u rukama imao velike svote, i kažem mu: „Ja ću se za toliko i toliko dana izgubiti". Ali sad kako da uradim kad moj knez nije kraj mene? I ja ti mislim: „Ne, ipak, neću više piti, pošto nema moga kneza, pa ne mogu da odmaglim kako treba, jer nemam kome da predam novac, a uza me je povelika svota, preko pet hiljada". Odlučim da se to ne može i čvrsto se držim te odluke, i svojoj želji da odmaglim i pošteno se izgubim ne popuštam, ali ipak ne osećam da mi ta želja slabi, već naprotiv, sve više i više težim da odmaglim. I najzad me stade zaokupljati jedna misao: šta bih uradio i da svoju želju ispunim i da kneževe pare sačuvam? Stadoh ih otada sakrivati i sve sam ih po najneverovatnijim mestima krio, gde nijednom čoveku ne bi palo na um da ostavi novac... Mislim: „Šta da radim? Očigledno, neću se moći savladati, – ostaviću, – mislim, – novac na sigurno mesto, kako bih ga sačuvao, i onda ću zadovoljiti svoju želju, odmagliću". Ali me tada obuze nemir: gde da taj prokleti novac sakrijem? Gde god ga ostavim, čim se od tog mesta odmaknem, odmah mi kroz glavu prođe misao kako ga neko krade. Odem i opet ga čas pre uzmem, pa ga ponovo sakrivam... Prosto sam se izmučio sakrivajući ga i po senarama, i po podrumima, i ispod streha, i po ostalim takvim mestima nezgodnim za čuvanje; a čim se odmaknem, odmah mi se čini da je neko video kako sam ostavljao novac, i da će ga svakako naći, pa se opet vratim, i opet ga izvadim i nosim sa sobom, a sve mislim: „Badava, svršeno je, očigledno nije mi suđeno da ovog puta ispunim svoju želju". I odjednom mi pade na um božanstvena misao: pa to mene đavo muči ovom strašću, idem da ga, prokletnika jednog, svetinjom od sebe oteram! I odem na jutrenje, pomolim se bogu, uzmem naforu i, izlazeći iz crkve, vidim da je na zidu naslikan strašni sud, i kako tu u uglu đavola u paklu anđeli biju verigama. Ja zastadoh i vrlo usrdno se pomolih svetim anđelima, a, pljunuvši u šaku, đavolu zapretim pesnicom:

– Evo ti šipak, kupi za njega što hoćeš, – i posle toga se sasvim umirim pa, naredivši kod kuće što treba, odem u krčmu da popijem čaj... A tu u krčmi, vidim, između ostalih gostiju stoji nekakva protuva. Prava pravcata danguba. I ranije sam viđao tog čoveka i smatrao da nije ništa više do običan šarlatan, ili pajac, jer se stalno klatario po vašarima i od gospode na francuskom jeziku tražio pomoć. Bio je, tobože, plemić i služio u vojsci, ali je sve svoje proćerdao i prokockao, pa se sada potuca po svetu... Tu u toj gostionici, u koju sam svratio, valjana posluga izgoni ga napolje, a on neće da ide, već stoji i kaže:

– A znate li vi ko sam ja? Ta ja nisam isto što i vi; ja sam imao svoje kmetove i mnoge sam takve delije kao što ste vi, u konjušnici, šibao samo radi svoga ćefa, a što sam sve izgubio, to je bila naročita božja volja, i na meni je pečat gneva i zato me niko ni dirnuti ne sme.

Ovi mu ne veruju i smeju se, a on priča kako je živeo, i u kočijama se vozio, i iz parka svu gospodu civile isterivao, a jednom gubernatorovici došao go, „a

sada, – veli, – ja sam zbog svoje samovolje proklet i cela moja priroda se skamenila, i ja je moram stalno kvasiti, pa mi zato daj votke! – nemam para da platim, ali ću je zato zajedno sa staklom pojesti".

Jedan gost naredi da mu se donese da vidi kako će staklo jesti. On votku odmah iskapi, i, kao što je rekao, pošteno poče da staklenu čašicu zubima rska i pred nama svima je pojede, i svi su se tome oduševljeno čudili i smejali. A meni ga bi žao, što on čovek-plemić, a zbog svoje želje za rakijom, čak i utrobu žrtvuje. Mislim: treba mu dati da bar creva ispere od onog stakla i naredim da mu na moj račun donesu drugu čašicu, ali nisam tražio da jede staklo. Rekoh mu: ne treba, ne jedi. On to oseti i pruži mi ruku.

– Sigurno si ti, – veli, – poreklom spahiski čovek.

– Da, – velim, – spahiski sam.

– Odmah se, – veli, – vidi da nisi isto što i ove svinje. Gran mersi, – veli, – tebi za ovo.

Ja mu kažem:

– Nema zašto, idi s bogom.

– Ne, – veli, – meni je vrlo drago da se s tobom porazgovaram. Pomakni-der se, sešću pored tebe.

– E pa, velim, izvoli, sedi.

On sede pored mene i stade pričati od kakve je ugledne porodice i kako je lepo vaspitan, pa opet kaže:

– Šta je to... ti piješ čaj?

– Da, velim, čaj. Ako hoćeš pij i ti sa mnom.

– Hvala ti, – veli, – samo ja čaj ne mogu piti.

– Zašto?

– Zato, – veli, – što moja glava nije čajna, već očajna: bolje naredi da mi još jednu čašicu rakije donesu!... – I tako on od mene još jednu i dve i tri rakije izmoli i stade mi već zbog toga dosađivati. A još mi je odvratnije bilo što je vrlo malo istine govorio, već se sve razmeće i bog bi ga znao šta o sebi ispreda, ili se odjednom raskuka, plače i sve o taštini.

– Pomisli ti, – veli, – kakav sam ja čovek? Mene je, – veli, – sam bog stvorio iste godine kad i cara, i carev sam vršnjak.

– Pa šta je, velim, s tim ako si vršnjak?

– Pa eto, i pored svega toga, kakav je moj položaj? I pored svega toga, ja nisam, – veli, – nimalo uobražen i ispao sam ništavilo i, kao što si sad video, svi me preziru. – I s tim rečima opet zatraži votke, ali ovaj put već naredi da se čitava

boca donese i meni poče da priča dugačku priču kako mu se po krčmama potsmevaju trgovci i na kraju kaže:

– Oni su, – veli, – neobrazovani ljudi, misle da je to lako ispunjavati ovakvu obavezu: večno piti i čašicu mezetiti? To ti je, brate, vrlo težak poziv i za mnoge čak sasvim nemoguć; ali ja sam svoju prirodu navikao, jer vidim da svoje treba odraditi, pa snosim.

– A zašto, – velim mu ja, – da toj svojoj navici tako usrdno popuštaš? Prođi se toga!

– Da se prođem? – odgovara mi on. – Ah ne, brate, nemoguće mi je da se toga prođem.

– A zašto je, – velim, – nemoguće?

– Pa nemoguće je, – veli, – iz dva razloga: prvo zato što ja, ako se ne napijem rakije, nikako ne mogu dospeti u krevet, već ću stalno hodati; a drugo, što je najglavnije, meni to ne dozvoljavaju moja hrišćanska osećanja.

– A šta ti je, velim, to? Da nećeš u krevet dospeti, to mi je pojmljivo, jer stalno tražiš da piješ, ali da ti hrišćanska osećanja ne dozvoljavaju da se prođeš te štetne gadosti, ne mogu da verujem.

– Da, eto ti, – veli, – nećeš u to da veruješ... Tako i svi ostali kažu... A šta će biti ako ja ovu naviku pijančenja odbacim, a neko je digne i uzme: hoće li se tome radovati ili neće?

– Sačuvaj Gospode, velim! Ne, mislim, neće se radovati.

– Aha, – veli, – eto to ti je ono, a ako je potrebno da ja patim, onda me bar poštujte zbog toga i naredite da mi se donese još jedna boca rakije!

Ja kucnem i naručim još jednu bocu, pa sedim i slušam, jer mi stade izgledati zanimljivo, a on nastavi ovim rečima:

– To, – veli, – tako i treba da se ova muka na meni završi, a ne da je drugi dobije, jer sam, – veli, – ja od dobrog roda, pa sam dobio lepo vaspitanje, tako da sam se kao još sasvim mali dečko francuski bogu molio, ali sam bio nemilosrdan i ljude mučio, svoje robove-seljake sam na kocki gubio; majke od dece rastavljao; oženio se bogatom devojkom i oterao je na onaj svet i najzad, iako sam bio za sve sam kriv, još sam i na boga stao roptati: zašto mi je data ovakva narav? I bog me je kaznio: dao mi drugu narav, da u sebi nemam nimalo ponosa, pa makar mi i u lice čovek pljunuo, makar me išamarao, samo da se opijem, da na sebe zaboravim.

– Pa šta je, – pitam ga, – ti sad više ne ropćeš protiv te svoje naravi?

– Ne ropćem, – odgovori mi, – jer iako je gore, ipak je bolje.

– Kako to, velim, tako: nešto ja tu ne shvatam, kako to: gore ali bolje?

– Pa tako, – veli, – što ja sad znam samo za jedno, da sebe upropašćujem, ali zato druge ne mogu upropašćivati, jer svi od mene okreću glavu. – Ja sam, – veli, – sada isto što i Jov u pepelu i u tome je, – veli, – sva sreća i spas, – pa opet dokusuri votku i još jednu bocu zatraži,

– A znaš, dragi prijatelju: nikad nikog ne omalovažavaj, jer niko ne može znati zbog čega koja strast koga muči i zašto ko pati. Mi koji smo opsednuti kojom strašću patimo, ali je zato drugima lakše. I ti sam, ako te mori jad zbog kakve strasti, ne odbacuj ga svojevoljno kako ga drugi čovek ne bi digao i kako se ne bi mučio, već traži čoveka koji će dobrovoljno s tebe skinuti tu slabost.

– E, a gde se, – velim, – može naći takav čovek? Niko na to neće pristati.

– Zašto tako? – veli. – Pa to ne moraš daleko ići: takav je čovek pred tobom, ja lično sam takav čovek.

A ja ću ti njemu:

– Šališ li se?

Ali on odjednom skoči i kaže:

– Ne, ne šalim se, ako ne veruješ, onda probaj.

– Ama kako mogu, – velim, – to probati?

– Pa vrlo prosto: ti hoćeš da znaš kakav je moj dar. Ja, brate, imam veliki dar: eto vidiš, ja sam sad pijan... Je li tako ili nije: jesam li pijan?

Ja ga pogledam i vidim da je sav nekako siv i taman i da se klati, ne može da stoji na nogama, pa mu kažem:

– Da, razume se, ti si pijan.

A on odgovori:

– E, a sad se za čas okreni prema ikoni i u sebi očitaj „Oče naš”.

Ja se okretoh i zaista, gledajući u ikonu, očitah u sebi samo „Oče naš”, a taj pijani gospodičić mi opet naređuje:

– A ded’ me sad pogledaj: jesam li pijan ili nisam?

Okrenem se ja i pogledam, a on stoji i osmehuje se kao da mu ni u jednom oku ništa nije bilo.

Ja mu kažem:

– Šta to znači? Kakva je to tajna?

A on odgovori:

– To, – veli, – nije tajna, već se to zove magnetizam.

– Ne razumem, velim, šta je to.

– U čoveku je, – veli, – smeštena naročita volja, i nju nije moguće ni propiti ni prespavati, jer mu je darovana. Ja sam ti, – veli, – to zato pokazao kako bi

shvatio da ja, samo ako hoću, mogu prestati i nikad više ne piti, ali neću da neko drugi umesto mene počne piti, a da ja, pošto se popravim, zaboravim na boga. Ali s drugog čoveka, sa svakog, hoću i mogu za tren oka skinuti strast za povremenim opijanjem.

– Pa onda, – velim mu, – budi dobar, pa skini s mene!

– A zar ti, – veli, – piješ?

– Pijem, – velim, – i s vremena na vreme čak vrlo strasno pijem.

– E pa, ne boj se, – veli, – to je sve u mojoj ruci i ja ću ti se odužiti za časti, sve ću s tebe skinuti.

– Ah, budi dobar, – molim te, skini!

– Izvoli, – veli, – dragi moj, evo: ja ću ti to učiniti zato što si me častio; skinuću s tebe i na sebe ću uzeti, – i s tim rečima viknu opet rakije i dve čašice.

Ja mu kažem:

– Šta će ti dve čašice?

– Jedna, – veli, – za mene, a druga – za tebe!

– Ja, velim, neću piti.

A on odjednom kao da se naljuti, pa veli:

– Pst! Silans! Ćuti! Ko si ti sada? –Ti si bolesnik.

– Pa dobro, velim, neka bude po tvome: ja sam bolesnik.

– A ja sam, – veli, – lekar, i ti moraš da ispuniš moja naređenja i da uzimaš lek, – i na to nali i sebi i meni po čašicu rakije i, kao kakav horovođa, stade iznad moje čašicu u vazduhu mahati rukama.

Pomaha, pomaha, pa naredi:

– Pij!

Ja već posumnjah, ali pravo govoreći, i meni samom se prohtelo da probam rakiju, a on mi još i naređuje: „Daj, – mislim, – ako ni zbog čeg drugog, a ono iz radoznalosti da popijem!" i popijem.

– Je li dobra? – pita on, – je li ukusna ili gorka?

– Ne znam, velim, kako da ti kažem.

– A to, – veli, – znači da si malo uzeo, – i nali mi drugu čašicu, pa opet stade iznad čaše rukama mahati. Pomaha, pomaha pa otrese i opet me natera da i tu drugu čašicu popijem, te me upita: „Kakva je ta?"

Ja se našalih i kažem:

– Ova mi se nešto teška učinila.

On klimnu glavom i odmah nasu treću, pa opet komanduje: „Pij!" Ja ispijem i kažem:

– Ova je lakša, – a onda već sam kucam u bocu i njega častim i sebi sipam, pa stadoh piti. On mi ne brani, ali samo nijednu čašicu ne da mi da onako prosto, bez mahanja, ispijem, a čim se ja rukom mašim, on mi je odmah uzme iz ruke i kaže:

– Šš, silans... atande, – i prvo iznad nje malo maše rukama, a onda kaže:

– Sad je gotovo, možeš da u z m e š k a o š t o j e r e č e n o.

I tako sam se s tim gospodinom lečio tu u krčmi do samog večera, i sve sam bio potpuno miran, jer znam da ne pijem iz besa, već da bi sasvim prestao piti. Rukom u nedrima opipam novac i osetim da je sav tu, na svom mestu, kao što treba, i nastavljam.

Gospodin mi tu, pijući sa mnom, o svemu priča, kako je u svom životu pijančio i bekrijao, a naročito o ljubavi, pa se najzad stade prepirati da ja ne razumem ljubav.

Ja mu kažem:

– Šta da radim, kad nisam navikao na te besposlice? Dosta što ti sve razumeš, pa zato, kakav ideš kao kakva sojtarija.

A on mi veli:

– Šš, silans! Ljubav – to je naša svetinja!

– Besmislica, velim.

– Seljačina si, – veli, – ti i podlac kad se usuđuješ da se smeješ svetim osećanjima srca i da ih nazivaš besmislicom.

– Ama, velim, to i jeste besmislica.

– Ama, razumeš li, – veli, – šta je to „lepota, savršenstvo prirode”?

– Da, – velim, – razumem lepotu konja.

A on ti skoči pa htede da me udari po uvu.

– Zar je, – veli, – konj lepota, savršenstvo prirode?

Ali kako je bilo prilično kasno, ništa mi od toga nije mogao dokazati, a krčmar vidi da smo obojica pijani, namignu svojim delijama, a njih šestorica priskoče, pa nas mole: „izvol’te napolje”, a samo nas obojicu poduhvatili ispod ruke, izbacili preko praga i za nama vrata zaključali.

Eto, tako je i počela ta napast i, ma da je otada već mnogo, mnogo godina prohujalo, ipak ni dosad ne mogu da shvatim šta se tu dogodilo i koju je snagu nada mnom imalo, tek takvih iskušenja i događaja, kakve sam tada preživeo, čini mi se da čak ni u jednom žitiju svetaca nema.

GLAVA DVANAESTA

Prva stvar, kad sam izleteo kroz vrata, bila je da odmah ruku zavučem u nedra i da se uverim je li tu moj buđelar. Bio je kod mene. „Sad mi je, – pomislim, – jedina briga da srećno pare kući donesem". A noć je bila vrlo mračna kakva se samo zamisliti može. Znate, leti kod nas, u okolini Kurska, noći mogu biti mračne, ali neobično tople i blage: nebo okićeno zvezdama kao kandilima, a dole tako gust mrak, baš kao da te u njemu neko pipa i dodiruje... A na vašaru bude tušta i tma svakojakog rđavog sveta i ima dosta slučajeva da ponekog opljačkaju i ubiju. Iako sam u sebi osećao snagu, ipak mislim, prvo, pijan sam, a drugo, da ja, ako me deset ili više ljudi napadnu, ni sa svojom velikom snagom neću s njima moći ništa uraditi i opljačkaće me, pa ma da sam bio hrabar, ipak sam se sećao da je moj drug, onaj gospodičić, dok sam, više puta ustajao i opet sedajući, plaćao, video da uza se imam vrlo mnogo para. I zato mi odjednom pade na um, da me on, na moju nesreću, nije kome izdao? Doista, gde je on? Ta zajedno su nas izbacili, a kud li se on tako brzo deo?

Stojim ja i polako se obazirem pa, kako nisam znao njegovo ime, tiho ga zovem ovako:

– Čuješ ti, – velim, – magnetizeru, gde si?

A on odjednom, baš kao kakav đavo, pred samim mojim očima izraste i kaže:

– Eve ga.

A meni se učini kao da to nije onaj glas, a u mraku mi se učini da to nije ni njegova njuška.

– Priđi-der, – velim, – bliže. – I kad on priđe, uzmem ga za ramena i stanem razgledati, i nikako ne mogu da poznam ko je to. Čim ga dodirnuh, odjednom iz čista mira kao da izgubih pamćenje. Čujem samo kako on nešto francuski mrmlja: „Di-ka-ti-li-ka-ti-pe".

– Šta ti to, – velim, – mrmljaš?

A on opet francuski:

– Di-ka-ti-li-ka-tipe.

– Ama, prestani, – velim, – budalo, odgovori mi ruski ko si, jer sam te zaboravio.

On odgovori:

– Di-ka-ti-li-ka-tipe: ja sam magnetizer.

– Pih, obešenjače jedan! – i za trenutak kao da se setih ko je on, i stadoh da ga zagledam, pa vidim kod njega dva nosa!... dva nosa, pa to ti je! A kad o tome razmislim – zaboravim ko je on...

„Ah, – mislim, – proklet da si, i otkud si se ti, bitango jedna, navrzao na mene?" I opet ga pitam: „Ko si ti?"

On ponovo kaže:

– Ja sam magnetizer.

– Ne bilo te, – velim, – okani me se! Možda si đavo?

– Nisam baš to, – veli, – ali nešto nalik.

Ja ga udarim po čelu, a on se nađe uvređen, pa kaže:

– A zašto si me udario? Ja ti činim dobro i od teškog pijanstva te spasavam, a ti mene biješ!

A ja ga se, ma šta činio, opet ne mogu da setim i kažem:

– Ama ko si ti?

On kaže:

– Ja sam tvoj prijatelj doveka.

– E pa dobro, velim, ako si ti moj prijatelj, onda mi možda možeš naškoditi?

– Ne, – veli, – ja ću ti takvo pti-kom-pe pokazati da ćeš osetiti da si drugi čovek.

– Ama molim te, – velim, – prestani lagati.

– Istinu, – veli, – istinu ti kažem: tako pti-kom-pe.

– Ama, đavole jedan, – velim,. – ne brbljaj sa mnom francuski. Ne razumem ja šta je to pti-kom-pe!

– Ja ću ti, – veli, – u životu dati nov pojam.

– E to je onda drugo šta. Ali samo kakav ti to novi pojam možeš dati?

– Pa takav, – veli, – da ćeš shvatiti lepotu, savršenstvo prirode.

– Kako ću je, velim, tako odjednom shvatiti?

– Pa eto, hajdemo, – veli, – pa ćeš odmah videti.

– Dobro, – velim, – hajdemo.

I pođemo. Idemo obojica, klatimo se, ali sve idemo, a ja ne znam kuda, tek mi odjednom padne na um ko li je ovo sa mnom, pa opet kažem:

– Stoj! Kaži mi ko si? Inače neću da idem.

On kaže, a ja za trenutak kao da se setim, pa ga upitam:

– A zašto to zaboravljam ko si ti?

A on mi odgovori:

– To i jeste, – kaže, – uticaj mog magnetizma; ali se ti toga ne plaši, to će odmah proći, samo daj da što više magnetizma pustim u tebe.

I odjednom me okrete leđima prema sebi, pa ti me stade po potiljku, po kosi prstima pipati... To je tako čudno: rovi tamo baš kao da hoće da mi uđe u glavu.

Ja mu kažem:

– Čuješ ti... ko si? šta tu čeprkaš?

– Čekaj, – veli, – stani: ja u tebe puštam svoju silu – magnetizam.

– Dobro je, – velim, – što silu puštaš, a možda hoćeš da me pokradeš?

On odriče.

– E pa, velim, čekaj da opipam novac.

Pipnem – novac je sav.

– E sad je, velim, tačno da nisi lopov, – a ko je on? – opet sam zaboravio; ali sad više ne mogu da se setim ni kako da ga za to upitam, već sam se zabavio time što osećam kao da je kroz potiljak već sasvim ušao u mene i kroz moje oči gleda na svet, a moje mu oči služe samo kao stakla.

– Eto, – mislim, – baš se našalio sa mnom! A gde je, – pitam, – sada moj vid?

– Pa tvoga, – veli, – sada više nema.

– Kakva je to, – velim, – glupost, kako nema?

– Tako, – veli, – svojim vidom ćeš sada videti samo ono čega nema.

– Vidi belaja! Ded' da se napregnem.

Izbečim oči, znate, što sam mogao više i vidim kao da na mene iz svih mračnih budžaka gledaju nekakve odvratne njuške na nožicama i pretrčavaju mi preko puta, i na raskrsnicama stoje, čekaju me i kažu: „Ubićemo ga i oteti mu blago". A preda mnom opet moj ćubasti gospodičić, a njuška mu se sva kao sunce sija, a iza sebe čujem strašnu buku i huku, glasove i zveket, i uzvikivanje i ciku, i veselo kikotanje. Obazirem se i shvatam da stojim leđima prislonjen uz nekakvu kuću, a na njoj prozori otvoreni i u sredini svetlost i otuda ti razni glasovi i buka, i gitara cvili, a preda mnom opet moj gospodičić i sve mi ispred lica šakama maše, a onda po grudima prevlači rukama, kraj srca se zaustavlja, pritiskuje i za prste hvata, malo protrese i opet maše, i tako se muči da je čak, vidim, sav u znoju.

Ali tek tu, kad je svetlost iz kuće do mene doprla i ja osetio da dolazim svesti, prestadoh da ga se bojim, pa mu kažem:

– E, slušaj ti, ko si da si: vrag ili đavo ili mali zao duh, samo, molim te, ili me probudi ili nestani.

A on mi na to odgovori:

– Čekaj, – veli, – još nije vreme: još je opasno, još ne možeš podneti.

Ja mu kažem:

– Šta to neću moći podneti?

– Pa to, – veli, – šta se sad u vazdušnim sferama događa.

– A šta je to, velim, ja ništa naročito ne čujem.

A on tvrdi da ja, tobože, ne slušam kako treba, i kaže mi božanskim jezikom.

– Ti, – veli, – da bi čuo, ugledaj se na violinistu, kako taj prikloni glavu i, prilagođavajući sluh uz pesmu, rukom pokreće gudalo.

„Ama šta li je ovo? – mislim. – To čak nimalo ne liči na reči pijana čoveka, ovo kako je sad počeo da razgovara!"

A on me gleda i lagano rukama prevlači po meni, a sve u istoj nameri nastavlja da me savetuje.

– Tako, – veli, – sa strunama, po kojima neko majstorski udara, violina izvija pesmu i svirač se veseli, uživajući medene slasti.

To jest, kažem vam, baš kao da ne čujem reči, već kao da živa voda pored mog uva žubori, a ja mislim:

„Što ti je pijanica! Gledaj samo kako još lepo može da govori, prosto božanski!" A za to vreme moj gospodičić prestade da se vrpolji i reče ovo:

– E sad je od tebe dosta; sada se probudi, – veli, – i osnaži se!

I tada se malo naže, i sve nešto po džepu svojih čakšira dugo traži i najzad nešto izvadi. Gledam, kad ono ovolišno malo, malecko parčence šećera i sve prljavo, očigledno zato što je u džepu dugo ležalo. Svojim kandžama sastruga s njega prljavštinu, oduva je i kaže:

– Zini.

Ja mu kažem: – Zašto? – a već sam razjapio usta. A on mi ćušnu taj šećer u usta i kaže:

– Sisaj, – veli, – slobodno: to je magnetski šećer-mentor; on će te okrepiti.

Ja sam, iako je francuski govorio, shvatio da je to o magnetizmu, pa više ga ništa ne pitam, već stanem da šećer sisam, a onoga ko mi ga je dao više ne vidim. Da li je u tom trenutku, u mraku, nekud otišao, ili se onako negde izgubio, jadi ga znali, tek ja ostadoh sam i sasvim dođoh k sebi, pa mislim: što da ga čekam? Sad moram kući. Ali opet ovakva je stvar: ne znam u kojoj sam ulici i kakva je ovo kuća kraj koje stojim? I mislim: je li to zaista kuća? Možda mi se sve ovo samo čini, možda mi se sve ovo samo pričinjava... Sada je noć, svi spavaju, i zašto je ovde svetlost?... E pa, k'o velim, bolje da pokušam... da svratim i pogledam šta je to ovde: ako su ovde pravi ljudi, onda ću njih upitati za put, kako da odem kući, a ako je to samo opsena očiju, a nisu živi ljudi... pa šta ima tu strašno? Ja ću reći: „Naše je mesto sveto: dalje od mene" – i svega će nestati.

GLAVA TRINAESTA

Sa tako odvažnom odlukom ulazim na doksat, prekrstim se i reknem dalje od mene, ništa: kuća stoji, ne klati se, i vidim: vrata otvorena, a tamo napred velik, dugačak trem, a u dnu trema na zidu fenjer i u njemu sveća gori. Obazrem se na sve strane i vidim s leve strane još dvoja vrata, oboja sa zrcalnim zvezdicama. A ja pomislim: kakva li je ovo kuća: da je krčma, nije krčma, ali se vidi da je ugostiteljsko mesto, a kakvo je – ne mogu da razaberem. Kad tek odjednom stanem da osluškujem i čujem kako se iza onih vrata obloženih rogozinom razleže pesma... čežnjiva, vrlo čežnjiva, puna duše, a peva je jedan glas, baš kao zvono milozvučan, samo čoveka za srce hvata i pleni. Ja i slušam i nikud dalje ne idem, a u taj mah se najednom otvoriše najudaljenija vrata i vidim da kroz njih iziđe jedan visok Ciganin u svilenim čakširama, a polukaftan mu od kadife, i nekoga ispred sebe brzo isprati kroz naročita vrata ispod onog fenjera u dnu, koja u početku nisam ni opazio. Pravo da kažem, iako nisam dobro video koga je ispratio, ipak mi se učinilo da je to izveo mog magnetizera i za njim rekao:

– Dobro, dobro, nemoj, dragi moj, da se nađeš uvređen zbog ovo pola rublje, ali dođi sutra: ako imadnemo od n j e g a koristi, onda ćemo ti još dodati zato što si nam ga doveo.

I onda rezom zatvori vrata i požuri k meni, pa tobože slučajno otvara preda mnom vrata, iznad kojih je ogledalo, i veli:

– Izvolite, gospodine trgovče, izvolite da čujete naše pesme! Ima dobrih glasova.

I na to vrata preda mnom tako širom otvori... E, gospodo, mene zapahnu ni sam ne znam šta, ali nešto tako meni blisko, da sam se odjednom sav našao tamo. Soba nekakva prostrana, ali niska i tavanica se nadnela, trbuh naniže opustila, sve je crno, počadilo i duvanski dim tako gust da čovek jedva vidi da gori luster koji odozgo visi. A dole, u toj dimčini, ljudi... vrlo mnogo, strašno mnogo ljudi i pred njima peva mlada Ciganka, i to je onaj glas koji sam čuo. Usto, kad sam ja ušao, ona je poslednju stvar tanano, nežno dovela do kraja i prestala, a glas joj zamre... Zamro je njen glas, a i s njim za trenutak kao da sve zamre. Ali trenutak kasnije kad ti svi skočiše, baš kao pomamni, pa stadoše pljeskati i vikati. A ja se samo čudim: otkud ovde toliki svet, i kao da se sve više i više ljudi iz dima pojavljuje. „Uh, – mislim, – da ono nisu kakva čudovišta umesto ljudi?" Tek vidim raznu poznatu gospodu, nabavljače konja za vojsku i vlasnike ergela, a poznadoh i druge bogate trgovce i spahije koji behu ljubitelji konja, a između sveg tog sveta hoda Ciganka takva... čak je ne mogu ni opisati kao ženu, već baš kao da je sjajna zmija, na repu se kreće i sva se izvija, a iz crnih joj očiju samo bije vatra. Interesantna pojava! U rukama drži velik poslužavnik na kome s kraja stoji mnogo čaša šampanjca, a na sredini ogromna gomila novca. Srebra nema, već sve zlato i

novčanice, i plave senice, i sive patke i crveni tetrebi, – samo belih labudova[8] nema. Kome ponudi čašu, taj odmah ispije vino, a na poslužavnik stavlja onoliko novca koliko mu duša želi, bilo u zlatu, bilo u papiru; a ona ga onda poljubi u usta i pokloni mu se. I obiđe ona prvi i drugi red – gosti su nekako u polukrugu sedeli – a onda obilazi poslednji red u kome sam iza jedne stolice ja stajao, i već se beše okrenula da se vrati, ne htede da me ponudi, kad ti stari Ciganin, što je iza nje išao, odjednom viknu:

– Gruško! – i očima pokaza na mene. Ona trepnu na njega trepavicama... Tako mi boga, to su ti trepavice, duge preduge, crne, i baš kao da žive same za sebe i pokreću se kao ptice, a u njenim očima, kad joj ono starac naredi, opazih kao da je svu obuze gnev. Znači naljutila se što joj naređuju da me počasti, ali ipak vrši svoju dužnost, prilazi meni u poslednjem redu, klanja se i kaže:

– Dragi goste, ispij u moje zdravlje!

A ja joj čak ni odgovoriti ne mogu: tako me je odmah opčinila! Odmah, to jest kad se preda mnom nad poslužavnik nagnula i ja ugledao kako joj se kroz crnu kosu, kao srebro, vije razdeljak i pada za leđa, u mene kao da uđe satana i svu mi pamet oduze. Pijem ono čime me je počastila, a sve joj kroz čašu gledam lice i nikako ne mogu da razaberem: je li crnpurasta ili bela, a međutim vidim kako joj se ispod tanke kože, baš kao kod šljive na suncu, lice rumeni i kako na nežnoj slepoočnici žilica kuca... „Evo, – mislim, – gde je prava lepota što se zove savršenstvo prirode; magnetizer je pravo rekao: to uopšte nije ono što kod konja, kod životinje koju čovek prodaje".

I ja ti iskapim čašu, pa kucnem njom o poslužavnik, a ona stoji i čeka za šta će me milovati. Ja ti na to brzo spustim ruku u džep, a pod ruku mi dolaze samo četvrtine rublje i groševi, i ostala obična sitnina. Malo je, mislim, nije dostojno da ovakvu prisojkinju tim darivam, a sramota će me biti od drugih! A čujem kako gospoda prilično glasno kažu Ciganinu:

– Eh, Vasilije Ivanove, zašto naređuješ Gruši da čašćava tog seljaka? Nas to vređa.

A on im odgovori:

– Kod nas, gospodo, čast i mesto pripada svakom gostu, i moja kći zna ciganski običaj svojih dedova; a nemate razloga da se vređate, jer vi zasad još ne znate kako poneki priprost čovek može da ceni lepotu i dar. Ima za to dosta raznih primera.

A ja, slušajući to, mislim:

---

[8] Plave senice - tri rublje, sive patke - pet rubalja, crveni tetrebi - deset rubalja, beli labudovi - sto rubalja.

„Ah vi, vuk vas izeo! Ta zar vi, zato što ste bogatiji od mene, nešto više osećate? A sad kud puklo da puklo, posle ću se odužiti knezu, ali sad se neću postideti i ovu neviđenu lepotu neću poniziti svojim tvrdičlukom".

I tada odmah zavučem ruku u nedra, iz svežnja izvadim belog labuda i bacim ga na poslužavnik. A Ciganka odmah premesti poslužavnik u jednu ruku, a drugom moje usne obrisa belom maramicom i svojim ustima samo ovlaš dodirnu moje, čak kao da me ne poljubi, već umesto toga baš kao da otrovom nekim prevuče preko mojih usana i ode.

Ona ode, a ja ostadoh na istom mestu, kad ti me onaj stari Ciganin, te Gruše otac, i još jedan Ciganin, uzeše pod ruku i izvedoše napred, pa me smestiše u prvi red, pored sreskog načelnika i ostale gospode.

Ja to, moram priznati, nisam voleo: nisam hteo da ostanem i dalje, već s am hteo da odem; ali me oni mole da ne idem, i he puštaju me, već viču:

– Grušo! Grunjuška, zadrži željenog gosta!

A ona iziđe i... đavo bi je znao šta je umela očima da radi: pogleda me, kao da nešto zarazno pusti u oči, a sama reče:

– Ne čini nam nažao; pogosti se kod nas na ovom mestu.

– Eh, – velim, – zar iko može tebi učiniti nažao, – i sednem.

A ona me opet poljubi, i opet kod mene isto osećanje: kao da mi otrovnom kičicom usta dodirne i bol mi opeče svu krv, do samog srca.

A posle toga počeše opet pesme i igranje, i opet druga Ciganka sa šampanjcem pođe. I ova je lepa, ali ni prineti Gruši! Nije ni upola tako lepa, i zato iz džepa zahvatim šaku sitnine i saspem joj na poslužavnik... Gospoda se stadoše tome potsmevati, ali je meni svejedno, jer samo jedno gledam, gde je ona, Grušenjka i čekam da čujem sam njen glas, bez hora, a ona ne peva. Sedi s ostalima, prati, ali solo ne peva, i ja ne čujem njen glas, već samo vidim ustašca i bele zube... „Eh, – mislim, – udesu moj sirotinjski: svratih za trenutak i izgubih stotinu rubalja, a eto nju samu neću čuti!" Ali na moju sreću nisam samo ja želeo da je čujem: i druga gospoda, ugledni posetioci, posle jedne tačke u glas povikaše:

– Grušo! Grušo! „Čunić," Grušo! „Čunić!"

I eto Cigani se iskašljaše i njen mladi brat uze u ruke gitaru, a ona zapeva. Znate... njihovo pevanje obično hvata za dušu i u srce dira, a kad sam čuo onaj glas koji me je još kroz vrata mamio, ja ti se raznežim. Strašno mi se dopalo! Počela je nekako grubo, muški: „Mo-o-re bu-u-či, mo-re je-či". Kao da se zaista čuje kako more ječi, i na njemu se čunić izgubljeni bori. A onda se odjednom glas sasvim izmeni, obraća se zvezdi: „Zlatna, draga vesnice dana, kad ti sijaš zemaljska beda ne može da dođe do mene". I opet se neočekivano glas menja. Kod njih je sve u kontrastima: čas plače, čezne, prosto čoveku dušu iz tela čupa, a onda

odjednom okrene na drugo, baš kao da mu ponovo srce stavlja... Tako i ovde ona je ono „more" sa „čunićem" zaljuljala, a onda ti ostali stanu da u glas cvile:

„Dža-la-la. Dža-la-la.
Dža-la-la pringala!
Dža-la-la pringa-la!
Haj da čepuringala!
Hej, hop-haj, ta gara!
Hej, hop-haj, ta gara!

a onda Grušenjka opet pođe s vinom i poslužavnikom, a ja joj opet iz nedara još jednog labuda... Na mene se svi počeše da osvrću i da me gledaju što ih svojim darovima stavljam ispod sebe; čak su se stideli da posle mene stave na poslužavnik, a ja više ništa ne žalim, jer je moja želja bila da srce izlijem, dušu ispoljim, i ispoljio sam. Što god Gruša jednom otpeva, ja joj odmah labuda dam, pa više i ne brojim koliko sam ih izdao, već samo dajem i gotovo, i zato je drugi svi zajedno mole da peva, a ona na sve njihove molbe ne peva, kaže „umorna sam", a ja samo namignem Ciganinu: bi li je mogao naterati? Ovaj odmah na nju očima, a ona peva. I mnogo je pesama pevala, sve jednu snažniju od druge, i već sam joj mnogo, bez broja, labudova bacio, a na kraju ne znam koliko je sati bilo, ali već u zoru kao da se zaista beše izmučila i umorila, i, baš kao da na mene cilja, zapeva: „Odlazi, ne gledaj me, skloni mi se s očiju". Tim rečima baš kao da me tera, a drugim kao da me ispituje: „Ili hoćeš da se igraš mojom lavovskom dušom i da na sebi iskusiš svu moć lepote". A ja ti njoj još jednog labuda! Ona me opet, protiv volje, poljubi kao da me pecnu, a u očima kao da joj je taman plamen, a kad ti se oni ostali u taj zao čas na završetku stadoše derati:

Ti oseti, mila,
Kako te ljubim, draga!

i svi ih prate, a u Grušku gledaju, i ja gledam i pratim: „Ti oseti! " A onda ti Cigani prihvatiše: „Idi kućo, idi peći, gazda nema nigde leći " – i odjednom svi udariše u igranje ... Igraju i Cigani, igraju i Ciganke, i gospoda igraju: svi se

zajedno vrte baš kao da je zaista kuća krenula. Ciganke ispred gospode lete, a ovi za njima jure, sustižu ih, mladi zviždućući, a stariji stenjući ... Pogledam a na svom mestu niko više nije ostao ... Čak se i oni ozbiljni ljudi, od kojih čovek ne bi nikad očekivao da će komedijati, i oni se dižu. Poneko ozbiljniji posedi, posedi, vidi se da se u početku vrlo stidi da ide, već samo očima prati, ili brkom mrda, a onda ga jedan đavo drmne ramenom, drugi ga zakači nogom i kad, gle, onaj ti odjednom skoči, pa iako ne zna da igra, stane nogama izvoditi tako da te bog sačuva! Sreski načelnik je debeo, predebeo, dve kćeri udate ima, pa i on sa zetovima svojim zajedno brekće kao som i petama mesi, a husar, nabavljač konja za vojsku, bogati konjički kapetan i junačina, smeo igrač, najživlje igra: podbočio se, a petama iskrenutim lupa, ispred sviju ide – šepuri se, pre-pliće nogama, a kad se s Grušom sretne, drmne glavom, svoju šapku joj baci pred noge i viče: „Stani nogom, zgnječi, bajna lepotice!" – i ona... Oh, i ona ti je bila igračica! Video sam kako igraju igračice u pozorištima, ali pih, to ti je isto što i oficirski konj, bez mašte što se na paradi samo radi ćefa vrti, bog bi ga znao zašto se kočoperi, a ni života ni vatre nema. A ova lepotica kad ti pođe pa samo kao faraon plovi – ne ljulja se, a u njoj samoj, u zmiji, čuje se kako rskavica krcka i kako iz kosti u kost moždina ide, a kad stane da se izvija: ramenom pokreće, a obrvu s vrhom prsta na nozi u istu liniju dovede... Stati pa gledati! Prosto kao da su svi, gledajući njenu igru, pamet izgubili: otimaju se k njoj kao ludi, kao da pameti nemaju: ponekome suze u očima, poneko iskezio zube, ali svi viču:

„Ništa nećemo požaliti: igraj!" – pare joj uludo pod noge bacaju, neko zlato, neko papir. I sve se više i više stadoše kovitlati, a jedino ja sam sedim, ali ne znam hoću li dugo izdržati, jer ne mogu da gledam kako ona gazi husarevu šapku. Stane nogom na šapku, a mene đavo u damar boc; ona opet nagazi, a on mene opet boc, pa najzad pomislim: „Zašto da se ovako uzalud mučim? I ja ću pustiti svojoj duši na volju", – pa ti skočim, odgurnem husara, pa stanem pred Grušom igrati kazačok... A da ona ne bi njegovu, husarevu, šapku nogom gazila, ja sam izmislio ovo: eto, mislim, vi svi vičete da ništa ne žalite, mene time nećete začuditi: a da ja ništa ne žalim, ja ću to i delom pošteno dokazati, pa ti skočim, a iz nedara njoj pod noge labuda i vičem: „Gnječi ga! Gazi ga!" Ona nikako neće... badava što moj labud više vredi od husareve šapke, ali ona neće ni da pogleda labuda, već sve gleda za husarom. Tek stari Ciganin, hvala mu, primeti to, pa ti na nju lupnu nogom... Ona razumede i pođe za mnom... Ona plovi prema meni, oči oborila, pa kao gorski zmaj čak ljutinom zemlju žeže, a ja pred njom prosto kao kakav đavo skačem, pa kako koji put skočim, pod noge joj bacim labuda... Tako je poštujem da mislim ovako: da nisi ti, prokletnice, stvorila i zemlju i nebo? A sve joj drsko vičem: „Gazi oštrije" i sve joj pod noge labude bacam, a jednom zavučem ruku u nedra kako bih još jednog izvukao, kad vidim da ih je ostalo svega desetak.

„Uh – mislim, – đavo vas sve odneo!” – zgužvam ih sve u klube, pa ih odjednom sve skupa bacim njoj pod noge, pa ti sa stola uzmem flašu šampanjca, odbijem joj grlić i viknem:

„Skloni se, dušo, inače ću te politi!” – pa ti u njeno zdravlje svu flašu iskapim, jer mi se iza one igre strašno pilo.

GLAVA ČETRNAESTA

– E, a šta je dalje bilo? – upitaše Ivana Severjanića.

– Dalje se, zaista, sve onako desilo kako mi on beše obećao.

– Ko vam beše obećao?

– Pa magnetizer, koji me je na ovo i naveo: kako mi je obećao da će s mene đavolje pijanstvo skinuti, tako je i učinio, i ja otada nikad više nijedne čašice nisam popio. Vrlo je to dobro uradio.

– E, a kako ste se sa svojim knezom razračunali zbog straćenih labudova?

– Ni sam ne znam, nekako sasvim prosto: kako sam se od tih Cigana dokoturao kući i legao, ne sećam se, tek čujem knez kuca i zove me, a ja hoću da ustanem s postelje, ali nikako ne mogu da nađem kraj i ne mogu da siđem. Pođem da milim na jednu stranu, nema kraja, okrenem se pa na drugu, ni tu nema kraja... Zalutao na postelji, pa gotovo... Knez viče: „Ivane Severjaniću!” A ja se odazivam: „Odmah ću!” – a sve puzim tamo-amo i nikako da nađem ivicu, pa najzad pomislim: pa ako ne mogu da siđem, a ja ću skočiti, pa ti razmahnem te đipim što sam mogao dalje i osetim kao da me nešto po njokalici udari; a oko mene nešto zveči i osipa se i iza mene isto tako zveči i opet se osipa, a knežev glas kaže posilnom: „Daj brže svetlost!”

A ja stojim, ne mičem se, jer ne znam je li to java ili san, i sve to iznad sebe vidim i mislim da sam još na postelji i da nisam stigao do ivice; a umesto toga, kada posilni donese svetlost, vidim da stojim na podu, a njuškom sam udario o gazdinu policu s kristalom i sve polupao...

– Pa kako ste to tako zalutali?

– Vrlo prosto: mislio sam da po starom običaju spavam na postelji, a ja sam, vrativši se od Cigana, verovatno legao pravo na pod, pa sam sve puzio i tražio ivicu, a onda sam stao skakati... i skočio do police. Zalutao sam, jer je onaj magnetizer skinuo s mene sotonu pijanstva, a navalio mi sotonu lutanja... Tada se i setih njegovih reči kako mi je govorio: „Da ne bude gore ako bacite piće” – i pođem da ga tražim, – hteo sam da ga zamolim da me razmagnetizira i vrati na staro, ali ga nisam našao. I on je isto tako na sebe mnogo uzeo, pa nije izdržao i onde odmah preko puta Cigana, kod jedne krčmarice, tako se napio da je umro.

– I vi ste ostali tako magnetizirani?

– Tako sam i ostao.

– Pa je li taj magnetizam dugo uticao na vas?

– A zašto pitate je li dugo? On možda još i sad utiče.

– Ali bi ipak bilo zanimljivo znati kako ste s knezom?... Zar niste imali nikakvo objašnjenje zbog labudova?

– Ne, objašnjavanje je bilo, ali nimalo važno. I knez se vratio pošto je sve prokockao, pa je došao da od mene traži za revanš. Ja mu kažem:

– Ama prođite se toga: nemam ni prebijene pare.

On misli da se šalim, a ja mu velim:

– Ne, istinu govorim, kad vas nije bilo ovde ja sam na veliko odmaglio.

On me upita:

– A gde si mogao pet hiljada da proćerdaš samo za jedanput?

Ja mu kažem:

– Sve sam ih odjednom bacio Ciganki...

On mi ne veruje.

Ja mu kažem:

– E pa, nemojte verovati, a ja vam istinu govorim. On se naljuti na mene, pa mi veli:

– Zatvori-der vrata, pokazaću ti ja kako se državne pare bacaju, – a onda odjednom okrenu, pa mi kaže: – Ništa ne treba, – i ja sam ista takva luda glava kao i ti.

I on leže u sobu da otspava svoju noć, a i ja u senaru opet da spavam. A osvestio sam se u bolnici i čujem kako govore da sam bio poludeo i kao da sam se hteo obesiti, ali su mi, hvala bogu, navukli ludačku košulju. Posle sam ozdravio, pa sam otišao svome knezu u njegovo selo, jer je on za to vreme dao ostavku na službu, i kažem mu:

– Vaša svetlosti, moram da vam odradim onaj novac.

On odgovori:

– Idi dođavola.

Vidim da mu je na mene mnogo krivo, priđem mu i sagnem se.

– Šta to, – veli, – znači?

– Ama, molim vas, bar me istucite kako treba!

A on odgovori:

– A otkud znaš da se na tebe ljutim, a možda uopšte smatram da nisi kriv.

– Zaboga, – kažem, – kako da nisam kriv, kad sam onoliku gomilu novca straćio? I sam znam da bi malo bilo da mene, podlaca, zato obesite.

A on mi veli:

– A šta da radimo, brate, kad si ti umetnik.

– Kako to, – velim, – tako?

– Tako, – veli, – tako, ljubazni Ivane Severjaniću, moj polupoštovani, vi ste umetnik.

– Ne mogu, – velim, – ni da razumem.

– Nemoj, – veli, – misliti ništa rđavo, jer sam i ja isti takav umetnik.

„E to mi je, – mislim, – razumljivo: očigledno nisam jedino ja radio tako da sam doterao do ludila".

A on ustade, udari lulom o pod, pa kaže:

– Zar je čudo što si pred nju bacio sve što si uza se imao, ja sam, brate, za nju dao i ono što nemam, niti sam imao.

Ja ti na njega izbečim oči.

– Baćuško, velim, vaša svetlosti, zaboga, šta to govorite, strašno mi je i da slušam.

– Ama, – veli, – ti se mnogo ne boj: bog je milostiv, možda ću se nekako izvući, samo ja sam za tu Grušu taboru dao pola stotine hiljada.

Ja samo huknuh.

– Kako, – velim, – pola stotine hiljada! Za Ciganku! Pa zar ona, aspida jedna, vredi toliko?

– E, – veli, – to ste vi, polupoštovani, rekli glupo, nimalo umetnički... Kako to vredi li? Žena vredi koliko sve što je na svetu, jer će ti zadati ranu od koje se ni za čitavo carstvo nećeš izlečiti, a ona te sama u tren oka može od toga isceliti.

A ja samo mislim kako je sve to istina, a jednako glavom klimam i kažem:

– Tolika, velim, gomila! Čitavih pedeset hiljada!

– Da, da, – veli, – i ne ponavljaj mi više, jer hvala im i što su svega to uzeli, a ja bih im i više dao... sve što god hoćeš dao bih im.

– A trebalo bi, – velim, – samo da pljunete na sve i više ništa.

– Nisam, – veli, – mogao, brate, nisam mogao da pljunem.

– A zašto niste mogli?

– Ona me je svojom lepotom i svojim darom ranila i meni treba da se iscelim, inače ću poludeti. Reci mi je li zaista lepa? A? Istina je, zar ne? Ima li čovek zašta da za njom pamet izgubi?

Ja se ugrizem za usnu i sad samo ćutke glavom klimam.

– Istina je, velim, istina!

– Znaš, – veli knez, – za mene ne znači ništa čak i umreti za ženu. Možeš li da razumeš čak i umreti ne znači ništa.

– Šta je, – velim, – tu nerazumljivo, lepota, savršenstvo prirode.

– Kako ti to shvataš?

– Pa tako, – velim, – shvatam da je lepota savršenstvo prirode i čovek koji se njom oduševi čak rado za nju gine!

– Đida si, – veli moj knez, – pravi si đida, moj skoro polupoštovani i premnogo-malo značajni Ivane Severjaniću! Baš tako, baš čovek rado gine, i eto to mi je sada i slatko što sam zbog nje ceo svoj život okrenuo tumbe: i ostavku sam na službu dao, i imanje sam založio, i otsada ću ovde živeti, ne videći žive duše, već ću sve samo njeno lice gledati.

Tada ja još više spustih glas, pa šapućem:

– Kako ćete, – velim, – njeno lice gledati? Zar je ona ovde? – A on mi veli:

– A kako bi drukčije? Razume se, ovde je.

– Zar to, – velim, – može biti?

– Pa eto, ti, – veli, – pričekaj, ja ću je odmah dovesti. Ti si umetnik, od tebe je neću kriti.

I na to me ostavi, pa ode na vrata. Ja stojim, čekam i mislim:

„Eh, nije to dobro što ti tvrdiš da ćeš samo njeno lice gledati! Dodijaće ti!" Ali se u pojedinosti ne upuštam, jer čim pomislim da je ona tu, odmah osetim kako mi čak slabine obuzima vatra i u glavi mi se muti, mislim: „Je li moguće da ću je sad videti?" A njih dvoje odjednom ulaze: knez ide napred i u jednoj ruci drži gitaru sa širokom crvenom trakom, a drugom vuče Grušenjku stegavši joj obe ruke, a ona ide pognute glave, otima se i ne gleda, samo joj se one duge crne trepavice po obrazima kreću baš kao ptičja krila.

Uvede je knez, uze je na ruke, pa je kao malo dete posadi na široki meki divan u uglu; jedan kadifeni jastuk joj metnu za leđa, drugi podmetnu pod desni lakat, a traku od gitare prebaci joj preko ramena i prste njene stavi na žice. Onda sede na pod kraj divana i glavu nasloni na njenu crvenu papuču od safijana, a meni klima glavom: ko veli „sedi i ti".

Ja se tiho spustim na pod kraj praga, i podvučem noge poda se i sedim, gledam u nju. Zavlada takva tišina da čoveka čak muka spopada. Ja sedim, sedim, gotovo mi kolena pukoše: gledam u nju, ona sve u istom položaju sedi, a pogledam kneza: vidim da je od čežnje sav brk izgrizao, a njoj ništa ne govori.

Ja mu klimnem glavom: ko velim, šta naređujete da peva? A on mi opet mimikom kaže da ga, veli, neće poslušati.

I opet obojica sedimo na podu i čekamo, a ona odjednom poče kao da bunca, uzdiše i jeca, niz trepavice joj teče suza, a po strunama joj prsti kao osice klize i žice bruje... I odjednom ona tiho, kao da plače, zapeva: „Ljudi dobri, čujte tugu srca mog".

Knez mi šapće: „Šta veliš?"

A i ja njemu šapatom francuski odgovorim:

„Pti-kom-pe", – izustim, i više ništa ne mogu da kažem, a ona u taj mah uzviknu: „A mene će zbog lepote prodati, prodati", pa ti gitaru daleko odbaci s krila, a s glave zdera maramu, i ničice pade na divan, lice zari u šake i plače, i ja, gledajući u nju, plačem, i knez... i on zaplaka, ali uze gitaru, pa nije da zapeva, nego nekako, kao da službu služi, zajeca: „Kad bi ti znala svu žar ljubavi moje, svu tugu duše moje plamene", pa ti stade ridati. I peva i rida: „Umiri me, nemirnoga, usreći me, nesrećnika". Kad se on tako strašno uzbudi, ona, vidim, obrati pažnju na njegove suze i sluša pevanje i postajaše sve tiša, mirnija i odjednom polako izvuče ruku ispod svoje glave i kao majka nežno obvi njom njegovu glavu...

E tada mi bi jasno da ga je u tom trenutku požalila i da će ga sad odmah umiriti i isceliti svu tugu njegove duše plamene, i ja lagano ustanem, i neprimetno izađem.

– I tada ste sigurno otišli. u manastir? – neko upita pripovedača.

– Nisam; još tada ne, veće docnije, – odgovori Ivan Severjanić i dodade da mu je pre toga trebalo da od te žene mnogo šta na svetu vidi, dok se s njom nije zbilo sve što joj je bilo suđeno i njega porazilo.

Slušaoci, razume se, zamoliše Ivana Severjanića da im bar ukratko ispriča šta je bilo s Grunjom i on im tu molbu ispuni.

GLAVA PETNAESTA

– Vidite, – poče Ivan Severjanić, – moj je knez bio čovek dobra srca, ali nestalan. Ako nešto poželi, onda pošto-poto vadi i daj, – inače će poludeti, i u to vreme ništa na svetu neće požaliti da bi to postigao, a posle, kad dobije ono što želi, ne ceni tu sreću. Tako je bilo i sa tom Cigankom, i njen, Grušin otac i svi ostali Cigani iz njihovog tabora, odmah su to odlično shvatili i za nju mu zatražili bog te pita kakvu cenu, više nego što je čitavo njegovo imovno stanje dozvoljavalo, jer iako je imao lepo imanje, bilo mu je upropašćeno. Onoliko novaca koliko je tabor zatražio za Grušu, knez nije imao u gotovu, pa se zadužio i više nije mogao ostati u službi.

Poznavajući sve te njegove navike, nisam očekivao mnogo dobra ni za Grušu, i tako je i ispalo. Sve se oko nje umiljavao, ne odmičući se od nje, gledao je i u nju piljio, pa odjednom počeo da zeva i da sve mene u društvo zove.

– Sedi, – veli mi, – da slušaš.

Ja uzmem stolicu pa sednem bliže vratima i slušam. I tako se često događalo: on je obično zamoli da peva, a ona mu rekne:

– Pred kim da pevam! Ti si, – veli mu, – postao hladan, a ja hoću da od moje pesme nečija duša gori i da se muči.

Knez odmah pošalje po mene, i nas dvojica je slušamo; a posle mu i sama Gruša stade govoriti da me zovne i stade se prema meni držati vrlo prijateljski, pa sam, pošto bi otpevala, češće u njenim sobama pio čaj, zajedno s knezom, ali, razume se, ili za zasebnim stolom, ili gdegod kraj prozora, a kad bi koji put sama ostala, onda bi me uvek prosto kraj sebe posadila. I tako prođe neko vreme, a knez sve turobniji postajaše, pa mi jednom reče:

– A znaš, Ivane Severjaniću, tako i tako, moji poslovi vrlo rđavo stoje.

Ja mu velim:

– Kako to rđavo? Hvala bogu živite kako treba i svega imate.

A on se odjednom nađe uvređen.

– Ala ste vi, – veli, – moj polupoštovani, glupi! „Svega imate?" A šta ja to i m a m?

– Pa sve što je potrebno.

– Nije istina, – veli, – ja sam osiromašio, sad moram da računam hoću li pružiti sebi bocu vina za ručak. Zar je to život? Zar je to život?

„Eto, – mislim, – zašto si ti ogorčen", pa mu kažem: – E ako ponekad nemate vina, još nije velika nesreća, može se trpeti, zato imate ono što je slađe i od vina i od meda.

On shvati da ciljam na Grušu, i kao da me se postide, pa sve hoda, rukom maše, pa mi veli:

– Naravno... naravno... razume se... ali samo... Eto ja već pola godine živim ovde, a nisam video strano lice...

– A šta će vam, velim, strano lice kad imate željenu dušu?

Knez planu.

– Ti, – veli, – brate, ništa ne razumeš: sve je dobro kad je jedno s drugim.

„Aha, – mislim ja, – dakle tu si pesmu zapevao?" pa mu kažem: – Pa šta sad da radimo?

– Hajde, – veli, – da trgujemo konjima. Hoću da mi opet dolaze nabavljači konja za vojsku i vlasnici ergela.

Zaludan je to posao trgovati konjima, a nije ni gospodski, ali mislim, neka se čim bilo dete zabavi da ne bi plakalo, pa mu kažem: „Izvol'te!"

I počesmo mi da trgujemo konjima. Ali čim se latismo toga, kneza sveg obuze ta strast. Čim dođe do kakvih para, odmah kupuje konje, i sve uzima ne razbirajući; mene ne sluša... Nakupovasmo silesiju, a ne možemo da prodamo... On ne imade strpljenja i napusti konje, pa stade da gradi šta bilo: čas se baci na podizanje nekakvog neobičnog mlina, čas otvori sedlarsku radionicu, a na svemu samo gubi i zadužuje se, a najviše mu se poremetila narav... Nikad nije kod kuće, već trči čas ovamo čas onamo, i sve nešto traži, a Gruša sama u takvom stanju... teška. Čami. „Malo ga, – veli, – viđam", a savlađuje se i junači: čim opazi da on dan-dva kod kuće čami, odmah mu sama kaže:

– Što ne bi, – veli, – smaragde moj, aleme moj, kuda otišao, da se prošetaš, šta ćeš da sediš sa mnom: ja sam priprosta, neškolovana.

Na te reči on se obično zastidi, ruke joj ljubi i dva tri dana se savlađuje, ali zato posle kad odmagli, onda se i odulari, a meni naređuje:

– Čuvaj je, – veli, – polupoštovani Ivane Severjanove, ti si umetnik, nisi ti ovakav kao ja, vetropir već si ti pravi umetnik visokog stupnja i zato ti s njom nekako umeš i da govoriš, pa ste oboje veseli, a mene hvata san od tog njenog „smaragde i aleme".

Ja mu kažem:

– A zašto je to tako? Pa to su reči ljubavi!

– Ljubavi, – veli, – ali su glupe i dosadne.

Ništa mu ne odgovorih, samo otada počeh da k njoj jednostavno odlazim: kad nema kneza, ja bih svakog dana, dva puta, odlazio u njene odaje da popijem čaj i kako sam umeo zabavljao sam je.

A zabavljao sam je zato što bi se ona obično, kad se raspriča, tužila:

– Mili moj, Ivane Severjaniću, iskreni moj prijatelju, – počne da govori, – ljubomora me, dragi moj, teško muči.

A ja je, razume se, tešim:

– Što se, – velim, – tako mučiš, ma gde on bio, ipak će se tebi vratiti.

A ona zaplače, udara se šakama u grudi i kaže:

– Ne, veli, reci ti meni... ne krij od mene, moj iskreni prijatelju, kuda on odlazi?

– Gospodi, – velim, – susedima svojim ili onima u gradu.

– A da nema tamo, – kaže, – gdegod kakva moja suparnica? Reci mi: možda je pre mene neku voleo, pa se vratio njoj, ili da nije, zlotvor moj, naumio da se ženi? – A tada joj oči tako planu da je čak strašno gledati.

Ja je tešim, a u sebi mislim:

„Ko bi ga znao šta radi", – jer smo ga u to vreme retko viđali.

I eto, kad joj ta misao, kako on hoće da se ženi, pade na pamet, stade ti ona mene moliti:

– Otidi, dragi moj Ivane Severjaniću, u grad: otidi, pa tačno saznaj o njemu sve kao što treba, i sve mi kaži, ništa ne zataji.

Navaljuje ona na mene s tim sve više i više i toliko me ražalostila, da pomislih:

„E pa bilo kako bilo, otići ću. Ali ako šta rđavo saznam, da će je izneveriti, neću joj sve kazati, već ću videti i celu stvar izvesti na čistinu".

Našao sam razlog da, tobože, moram sam otići i konjima doneti lek od travara, pa odem, ali nisam tek onako krenuo, već s lukavom namerom.

Gruša nije znala, a čeljadi je bilo najstrože naređeno da od nje kriju kako je knez, pre slučaja s Grušom, u gradu imao drugu ljubav – od otmenih, Evgeniju Semjonovnu, ćerku jednog sekretara. Bila je čuvena u gradu zbog toga što je odlično svirala na klaviru, a bila je vrlo dobra gospođa, i vrlo lepa, i s mojim knezom je imala ćerku, ali je odebljala, i on ju je, kažu, tobože, zato ostavio. Međutim, kako je knez onda još imao dosta novaca, toj gospođi i ćerki kupio je kuću, i one su tu od tog dohotka živele. Knez toj Evgeniji Semjonovnoj, pošto ju je obdario, nikad nije navraćao, a naša je čeljad, po staroj navici i sećajući se njenih vrlina, obično k njoj navraćala svaki put kad bi došla u grad, jer su je voleli i ona je prema svima nama bila vrlo ljubazna i interesovala se za kneza.

I tako ja doputujem u grad i pravo njoj, toj dobroj gospođi, pa joj kažem:

– Ja ću, majčice, Evgenija Semjonovna, kod vas otsesti.

Ona mi odgovori:

– Pa dobro; vrlo mi je milo. Samo, – veli, – zašto ti ne ideš knezu u njegov stan?'

– A zar je, – velim, – on ovde u gradu?

– Ovde je, – odgovori mi ona. – Već je druga nedelja kako je ovde i hoće da počne neki posao.

– Kakav to još posao? – velim.

– Fabriku sukna, – kaže, – hoće da uzme pod najam.

– Gospođe, – velim, – šta mu je palo na um?

– A što, – veli, – zar je to rđavo?

– Nije, – velim, – samo mi je nekako čudno.

Ona se osmehuje.

– To nije čudo, ali evo, – veli, – čemu da se čudiš, što mi je knez poslao pismo da ga danas primim, hoće da vidi ćerku.

– I šta je, – velim, – jeste li mu, majčice, Evgenija Semjonovna, dozvolili?

Ona sleže ramenima, pa mi odgovori:

– Pa šta, neka dođe, nek vidi ćerku, – i na to uzdahnu i zamisli se, sedi oborene glave, a i sama je mlada, bela i naočita, a usto i ponašanje joj je sasvim drukčije nego u Gruše... ta ona ne zna ništa drugo, već svoje „smaragde i aleme", a ova sasvim drukčije... I ja postadoh ljubomoran na nju.

„Oh, – mislim u sebi, – da neće on, kad stane gledati dete, i tebe samu pogledati svojim nezasitim srcem? Od svega toga mojoj Grušenjki neće biti nikakva dobra". I tako razmišljajući sedim kod Evgenije Semjonovne u dečjoj sobi, u kojoj je naredila dadilji da me počasti čajem, kad odjednom čujem zvonce na vratima i sobarica dotrča vrlo radosna i kaže dadilji:

– Knez nam je došao!

Ja već htedoh da ustanem i odem u kuhinju, ali je dadilja, Tatjana Jakovljevna, bila razgovorna starica iz Moskve: strašno je volela da sve ispriča, pa zato nije htela da izgubi slušaoca, već mi kaže:

– Ne idi, Ivane Glavonjiću, već hajdemo ovamo u garderobu, sešćemo iza ormana, ona ga nipošto neće ovamo dovesti, a nas dvoje ćemo se lepo razgovarati.

I ja pristanem, jer sam se, zato što je Tatjana Jakovljevna bila razgovorna, nadao da ću od nje saznati štogod što bi bilo Gruši od koristi, i kako sam od Evgenije Semjonovne uz čaj dobio i lodekolonjsku bočicu ruma, a ja tad više nisam ništa pio, pomislim: naliću ovoj božjoj starici u čaj još i ovog razgovora iz bočice, pa će mi onda možda po svojoj dobroti nešto i izbrbljati, što inače ne bi rekla.

Odemo mi iz dečje sobe i sednemo iza ormana, a ta soba **s** ormanima bila je uska, može se reći prosto hodnik, s vratima u dnu, a ta su vrata vodila baš u onu sobu u kojoj je Evgenija Semjonovna primila kneza i to baš do onog divana na koji su njih dvoje seli. Jednom reči, od njih su me delila samo ta zaključana vrata, s one strane obložena tkaninom, inače baš kao da sedim s njima u istoj sobi, tako sve čujem.

Knez kad uđe, reče:

– Zdravo, stari, oprobani prijatelju!

A ona mu odgovori:

– Zdravo, kneže! Čemu imam da zahvalim?

A on će njoj:

– O tome ćemo, – veli, – posle govoriti, a pre svega daj da se pozdravimo i dozvoli da te poljubim u čelo, – i ja čujem kako je poljubi u čelo i pita za kćer. Evgenija Semjonovna odgovori da je mala kod kuće.

– Je li zdrava?

– Zdrava je, – veli.

– I svakako je porasla?

Evgenija Semjonovna se nasmeja, pa odgovori:

– Razume se, – veli, – porasla je.

Knez pita:

– Nadam se da ćeš mi je pokazati?

– Zašto da ne, – odgovori ona, – vrlo rado, – i ustade, uđe u dečju sobu, pa zove baš ovu dadilju Tatjanu Jakovljevnu s kojom se ja častim.

– Dado, – veli, – dovedite Ljudočku knezu.

Tatjana Jakovljevna pljucnu, stavi tanjirić na sto i reče:

– O, ne bilo vas dabogda, tek što sedneš i taman dobiješ volju da se porazgovaraš s čovekom, baš te onda otrgnu, ništa ti ne daju da za svoje zadovoljstvo uradiš! – i čas pre me pokri gospođinim suknjama, što su visile na zidu, pa mi kaže: posedi tu, – a ona s devojčicom ode; ja ostadoh sam iza ormana i odjednom čujem kako knez devojčicu poljubi jedno dva puta i malo je potetoši na krilu, pa veli:

– Hoćeš li, moj anfan, da se provozaš u kolima?

Ova ništa ne odgovara; a on kaže Evgeniji Semjonovnoj:

– Že vu pri, – kaže, – molim vas, neka s dadiljom ide da se u mojim kolima prošeta, provoza.

Ova će ti njemu nešto francuski, k'o veli zašto i purkua, ali i on njoj isto tako, da je, eto „svakako potrebno" i tako ti oni jedno tri puta izmenjaše reči, a onda Evgenija Semjonovna nerado reče dadilji:

– Obucite je, pa idite da se provozate.

One odoše da se vozaju, a ovo dvoje ostaše sami, a ja skriven prisluškujem, jer nisam mogao ni da izađem iza ormana, a mislim u sebi: „Evo sad je došao moj čas, i sad ću istinu saznati šta ko protiv Gruše štetnog u mislima drži".

GLAVA ŠESNAESTA

Odlučivši se da prisluškujem, nisam se samo time zadovoljio, već sam hteo da i očima vidim što se može i sve sam to postigao; tiho sam se popeo na stoličicu

i odmah pri vrhu vrata spazio jednu pukotinu i žudno oko priljubio uz nju. Vidim: knez sedi na divanu, a gospođa stoji kraj prozora i verovatno gleda kako joj dete seda u kočije.

Kočije odoše, a ona se okrete i reče:

– E pa, kneže, sve sam uradila kako ste želeli: a sad mi recite kakvim ste poslom došli meni?

A on odgovori:

–Ama, kakav posao! Posao nije medved, neće pobeći u šumu, već ti pre svega priđi ovamo meni: da sednemo jedno pored drugog, da lepo porazgovaramo, kao što smo to nekad, davno, činili.

Gospođa stoji, ruke stavila na leđa, naslonila se na prozor i ćuti, a samo obrve nabira. Knez je moli:

– Pa šta je, – veli, – molim te, treba s tobom da govorim.

Ona ga posluša i priđe; a on, videći to, opet se odmah šali:

– E pa, – veli, – sedi, sedi kao nekad, – i htede da je zagrli, ali ga ona odgurnu i kaže:

– Na stvar, kneže, na stvar: čime vam mogu služiti?

– Ama šta je, – pita knez, – znači da bez okolišenja sve na videlo iznesem?

– Naravno, – veli ona, – recite otvoreno u čemu je stvar? Pa mi smo bliski poznanici, ne treba da se prenemažemo.

– Potreban mi je novac, – reče knez.

Ona ćuti i gleda.

– I to mnogo novaca, – veli knez.

– A koliko?

– Sada svega jedno dvadeset hiljada.

Ona opet ne odgovara, a knez joj stade raspredati: ja hoću, veli, da kupim fabriku sukna, ali nemam novaca, ni prebijene pare nemam, a ako kupim tu fabriku, postaću milionar; ja ću, veli, sve preinačiti, sve ću staro uništiti i izbaciti i počeću da izrađujem svetle tkanine, pa ću ih u Nižnjem prodavati Azijatima. Od đubreta ću, kaže, izatkati i svetlim bojama obojiti, i sve će ići, i velike ću pare steći, a sad mi treba samo dvadeset hiljada da kaparišem fabriku.

Evgenija Semjonovna mu veli:

– A gde da ih nađem?

A knez joj reče:

– Ni ja sam ne znam, ali ih treba nabaviti, jer je moj račun sasvim tačan: imam čoveka – Ivana Glavonju, pukovski je džambas, nije baš mnogo pametan,

ali je zlato od čoveka, – čestit, i vredan, i dugo je kod Azijata bio u ropstvu, odlično zna sve njihove ukuse, a sad je kod svetog Makarija sajam, poslaću tamo Glavonju da primi narudžbine i da uzme mustre i biće kapara... Onda ću... u prvom redu odmah tih dvadeset hiljada vratiti...

On zaćuta, a gospođa malo poćuta, uzdahnu i poče:

– Vaš je, – veli, – kneže, račun tačan.

– Zar ne?

– Tačan je, – veli, – tačan: vi ćete ovako uraditi: za fabriku ćete dati kaparu, vas će posle toga smatrati za fabrikanta; u društvu će se početi govoriti da su se vaši poslovi popravili...

– Da.

– Da, i onda...

– Glavonja će kod Makarija dobiti porudžbine i kapare i ja ću vratiti dug i obogatiti se.

– Ne, dozvolite, ne prekidajte me: vi ćete pre svega. time zaludeti vođu plemstva i kad vas on bude smatrao bogatim, vi ćete se oženiti njegovom ćerkom, i, dobivši uz nju miraz, zaista ćete se obogatiti.

– Misliš li tako? – reče knez.

A gospođa odgovori:

– A zar vi drukčije mislite?

– E pa, kad ti, – veli, – sve razumeš, onda iz tvojih usta u božje uši, pa da nam poteče med i mleko.

– N a m a?

– Razume se, – kaže, – onda će svima nama biti dobro: ti ćeš sad radi mene kuću založiti, a ja ću ćerki na dvadeset hiljada dati deset hiljada kamata.

Gospođa mu odgovori:

– Kuća je vaša: vi ste je ćerki poklonili, vi je i uzmite kad vam je potrebna.

On već poče da govori: „Ne, veli, kuća nije moja, a ti si njena majka, ja tebe molim... razume se, samo u slučaju ako ti meni veruješ…“

– Ah, koješta, kneže, – veli ona, – kao da vam, – veli, – i više nisam verovala! Ja sam vam i život i čast svoju poveravala.

– Ah da, – veli, – ti o tome... E pa, hvala ti, hvala, odlično... Znači sutra mogu da pošaljem založnicu da je potpišeš?

– Pošaljite, – veli, – potpisaću.

– A zar se ne bojiš?

– Ne, – veli, – ja sam već izgubila ono posle čega nemam više šta da se bojim.

– I nije ti žao? Reci: zar ti nije žao? Sigurno me još voliš, bar malo? Šta? Ili me prosto sažaljevaš? a?

Ona se na te reči samo nasmeja, pa veli:

– Prestanite, kneže, da brbljate gluposti. Bolje hoćete li da naredim da vam donesu kupine iz turšije sa šećerom. One su mi ove godine vrlo ukusne.

On se mora biti nađe uvređen: izgleda uopšte nije to očekivao – ustade i osmehuje se.

– Ne, – veli, – jedi sama svoje kupine, a meni sada nije ni do čega slatkog. Hvala ti i zbogom, – i stade joj ruke ljubiti, a u to vreme upravo stigoše i kočije.

Evgenija Semjonovna mu pruži ruku da se oprosti s njim i veli mu:

– A šta ćete uraditi sa vašom crnookom Cigankom?

A on se odjednom rukom udari po čelu i uzviknu:

– Ah doista! Kako si ti uvek pametna! Ako hoćeš veruj, ako nećeš ne moraš, uvek se sećam tvoje pameti, i hvala ti što si me potsetila na taj alem kamen.

– A zar ste vi, – veli, – bajagi na nju zaboravili?

– Tako mi boga, – veli, – zaboravio sam. Sasvim mi je izletela iz pameti, a nju, ludu jednu, zaista treba zbrinuti.

– Zbrinjujte je, – veli Evgenija Semjonovna, – samo što bolje: ta ona nije ruska hladna krv s tek pomuženim mlekom, nju nećete umiriti smirenošću i ništa vam ona neće oprostiti u ime prošlosti.

– Ne mari, – veli, – nekako će se umiriti.

– Voli li vas ona, kneže? Kažu da vas silno voli.

– Strašno mi je dodijala; ali hvala bogu, srećom ona i Glavonja su veliki prijatelji.

– Pa šta je s tim? – pita Evgenija Semjonovna.

– Ništa, kupiću im kuću i Ivana ću upisati u trgovce, venčaće se i živeti.

A Evgenija Semjonovna stade vrteti glavom i, osmehnuvši se, reče:

– Eh vi, kneščiću, kneščiću, nerazumni kneščiću, gde vam je savest?

– Ostavi, molim te, moju savest na miru! Tako mi boga, sad mi nije do nje: ja bih da mi je Ivan Glavonja sada ovde.

Gospođa mu reče da je Ivan Glavonja u gradu i da je čak kod nje otseo. Knez se tome silno obradova i reče da me što pre pošalju njemu, a on odmah ode od nje.

Iza toga je kod nas pošlo sve brzo, kao u priči. Dade mi knez uverenja i potvrdu da ima fabriku i nauči me da kažem kakve tkanine izrađuje i iz grada me

posla pravo Makariju, tako da Grušu nisam mogao ni videti, samo mi je zbog nje bilo krivo na kneza kako je mogao reći da će biti moja žena. Kod Makarija me poslužila sreća: pokupio sam od Azijata i narudžbina i novaca i uzoraka i sav sam novac poslao knezu, pa sam se vratio kući i ne mogu da poznam svoje mesto... Prosto se sve, kao nekom čarolijom, izmenilo: sve je obnovljeno baš kao kuća kad se za praznik sprema, a od onog kućnog krila u kom je Gruša živela, nema ni traga: sravnjeno sa zemljom, a na njegovom mestu nova građevina podignuta. Ja sam samo od čuda zinuo, pa navalio: gde je Gruša? A za nju niko ništa ne zna: i služinčad sve nova, najmljena, i vrlo ohola, tako da više nemam pristupa kod kneza kao pre. Ranije je kod nas bilo sve po vojnički, priprosto, a sada se svuda umešala politika i što je trebalo da kažem knezu, nisam mogao drukčije već preko sobara.

Ja to nikako nisam mogao da trpim, tako da nijednog trenutka više ne bih tu ostao i odmah bih otišao, ali mi je bilo žao Gruše i nikako nisam mogao da saznam: kud li se dela? Koga god od stare čeljadi upitam – svi ćute: vidi se da im je strogo zabranjeno. Jedva sam od jedne starice iz kuće doznao da je Grušenjka još doskora tu bila i da se „pre svega desetak dana s knezom u kočijama nekud odvezla i otada se nije vratila". Ja ti onda kočijašima koji su ih vozili: stanem ih ispitivati, ali ni oni ništa ne govore. Kažu mi samo da je knez, tobože, svoje konje na stanici promenio i vratio ih, a on je s Grušom na najmljenim konjima nekud otišao. Kud god se okrenem nema nikakvog traga, pa to ti je: da li ju je, zlotvor jedan, nožem ili pištoljem ubio i negde u šumi, u rov bacio, pa suvim lišćem zatrpao ili ju je utopio... Sve se to lako moglo očekivati od čoveka puna strasti; a ona je bila smetnja njegovoj ženidbi, jer je Evgenija Semjonovna istinu govorila: Gruša ga je volela, zlotvora jednog, svom svojom strasnom ciganskom ljubavlju, ljubavlju roba, i ona nije mogla to da podnese i da se pomiri s tim kao što je učinila Evgenija Semjonovna, Ruskinja, hrišćanka, čiji je čitav život pred njim kao kandilo pred ikonom sagoreo. U ovoj je ciganski žar, mislim, kao dimljiva vatra buknuo kad joj je on za svoju svadbu rekao, i ona je tada, verovatno, ko zna šta počinila, pa joj je on doakao

I tako, ukoliko sam to više po glavi preturao, utoliko sam bio sve više uveren da drukčije nije moglo biti, pa nisam mogao da gledam nikakve pripreme za njegovo venčanje sa ćerkom vođe plemstva. A kad je došao dan svadbe, svoj čeljadi podeliše šarene marame i nova odela, već kako kome pripada prema njegovoj dužnosti, ja nisam stavio ni maramu ni ruho, već sam sve uzeo i u konjušnici, u svom ćileru, ostavio i od zore otišao u šumu i, ni sam ne znajući zašto, hodao sve do večeri i sve sam mislio: neću li nabasati gdegod na njeno mrtvo telo? Veče nastade i ja iziđem iz šume, sednem na strmu obalu reke, s onu stranu čitava kuća gori u svetlosti, blista se, svadbuje se; gosti šetaju, muzika grmi, nadaleko se čuje. A ja sve sedim i gledam, ali sad više ne gledam u kuću, već u vodu u kojoj se čitav taj svet ogleda i od struje titra, kao da stubovi hodaju, baš

kao da su se u vodi otvorile odaje. I mene obuze takva tuga i bi mi tako teško da ja čak, što mi se ni u ropstvu nikad nije desilo, počeh da s nevidljivom silom govorim i, kao što se u bajci o sestrici Aljonuški priča da ju je brat zvao, počeh tužnim glasom da dozivam nju, moju sirotu Grunjušu.

– Sestrice moja, – kažem, – moja Grunjuško! Odazovi mi se; odazovi mi se; pokaži mi se za trenutak! I šta; mislite: zavapih ja tako tri puta, pa me obuze strava i stade mi se činiti da neko trči meni; i eto dotrča, oko mene se uvija, šapuće mi na uvo i preko ramena mi zagleda u lice, pa ti se odjednom iz noćnog mraka o mene nešto očeša!... obisnu se o mene pa se trese...

GLAVA SEDAMNAESTA

Ja od straha umalo ne padoh na zemlju, ali ostadoh pri čistoj svesti i osećam da je uza me nešto živo i lako, baš kao ranjeni ždral, trza se i uzdiše, a ništa ne govori.

Ja u sebi očitam molitvu i – šta mislite? – pred svojim licem ugledam baš Grušino lice...

– Rođena moja, – kažem joj, – golubice moja! Jesi li živa, ili mi se s onog sveta javljaš? Ništa, – velim joj, – ne taji, govori istinu: ja se od tebe, jadne sirotice, ni mrtve neću uplašiti.

A ona uzdahnu duboko, preduboko, iz dna duše i reče:

– Ja sam živa.

– E pa hvala bogu, kažem ja.

– Samo sam se odonud iščupala i došla ovamo da umrem.

– Šta ti je, – velim, – šta govoriš, bog s tobom, Grušenjka: zašto da umreš? Hajdemo da srećno živimo: ja ću za tebe raditi, a tebi ću, sirotici, zasebnu ćelijicu udesiti, pa živi kod mene kao mila sestra.

A ona odgovori:

– Ne, Ivane Severjaniću, ne, dragi moj, mili, iskreni prijatelju, za tu tvoju reč primi od mene, sirotice, najdublju i večitu hvalu, a meni, čemernoj Ciganki, nema više života, jer mogu da ubijem nevinu dušu.

Ja je pitam:

– A o kome ti to govoriš? Čiju to dušu žališ?

A ona odgovori:

– O njoj, o mladoj ženi moga zlotvora, jer ona – mlada duša, nije ni za šta kriva, a moje je ljubomorno srce ipak ne može da trpi, pa ću i nju i sebe ubiti.

– Šta govoriš, – velim, – prekrsti se: pa ti si krštеno čeljade, a šta će biti s tvojom dušom?

– Ba-da-va-a, – veli, – ni dušu svoju neću požaliti, nek ide u pakao. Ovde je gori pakao!

Vidim da je žena sva rastrojena i izvan sebe: uzmem je za ruke i držim, a sve je zagledam i čudim se koliko se strašno promenila, i kud se dela sva njena lepota. Pola je nema, samo joj oči usred tamnog lica, kao noću u vuka, gore i kao da su sada došle dva puta veće, a grudi joj nabrekle, jer se njena trudnoća tada primicala kraju, a lice joj se skupilo kao pesnica i niz obraze joj vise pramenovi crne kose. Gledam haljinu što je na njoj, a ona mrka, cicana, sva u dronjcima, a papuče na bosu nogu.

– Reci mi, – velim joj, – otkuda se ovde nađe? Gde si bila i zašto si tako neuredna?

A ona se odjednom osmehnu, pa reče:

– Šta je?... Šta mi nije lepo?... Lepa sam! To me je tako moj mili iskreni prijatelj nagizdao za moju vernu ljubav prema njemu: zato što sam zaboravila onoga koga sam volela više od njega, i sva se njemu predala, ludo, bez pameti, a on me je zato zatvorio na sigurno mesto i postavio stražu da moju lepotu strogo čuva...

Pa se na to zakikota i stade ljutito govoriti:

– Ah ti, glupa kneževska glava: zar je Ciganka – gospođica, pa će je brave zadržati? Pa ako mi se prohte, odmah ću poleteti i tvojoj mladoj ženi grlo pregristi.

Vidim da se sva trese koliko je muči ljubomora i pomislim: daj da je od toga odvratim slatkim uspomenama, a ne strašeći je paklom, pa joj kažem:

– A sećaš li se, velim, kako te je voleo! Koliko te je voleo! Kako ti je noge ljubio... Obično je kraj divana klečao dok bi ti pevala, pa tvoju crvenu cipelicu poljubi i ozdo i ozgo...

Ona to stade slušati, a crne joj se trepavice po suvim obrazima kreću i, gledajući u vodu, muklim tihim glasom poče:

– Voleo me je, – veli, – voleo, zlotvor jedan, voleo, ništa nije žalio dok mi nije prirastao za srce, a kad sam ga zavolela – on me ostavio. A zašto?... Zar je ona, moja suparnica, lepša od mene, ili će ga više od mene voleti... Glup je on, glup! Zimsko sunce ne greje kao letnje, dok živi neće ga niko tako voleti kao što sam ga ja volela; tako mu reci: umirući, Gruša te je opčinila, pa nećeš dugo živeti.

Meni drago što se raspričala, pa navalim da je pitam: – Ama šta je to bilo između vas i zbog čega se sve ovo dogodilo?

A ona pljesnu rukama, pa kaže:

– Ah, ni zbog čega drugog se nije dogodilo sem zbog njegovog neverstva... Prestala sam da mu se dopadam, to je jedini uzrok, – i sve to govori, a suze je guše. – On mi je, – veli, – po svom ukusu nasašivao haljine kakve trudnoj ženi ne trebaju: uske i na struk; ja ih obučem, stanem pred njega, a on se ljuti i kaže: „Skini, ne stoji ti dobro". Ako ih ne obučem i pojavim se u širokoj haljini, još više mu je krivo... kaže mi: „Na šta ličiš?" I ja sam sve shvatila, shvatila sam da ga više ne mogu vratiti sebi, da sam mu postala odvratna...

Pa na to zarida, a sve gleda napred i šapuće mi:

– Ja sam, – veli, – odavno osećala da mu više nisam draga, ali sam htela da saznam ima li savesti, pa sam mislila: ničim mu neću dosađivati, pobudiću kod njega sažaljenje, a on me je baš požalio...

I o svom poslednjem rastanku s knezom ispriča mi takvu besmislicu da ja čak ne razumedoh, pa ni sad ne shvatam: zbog čega se podmukao čovek može zauvek da rastane s jednom ženom?

GLAVA OSAMNAESTA

Gruša mi ispriča: Kada si ti, veli, ono otputovao i izgubio se, to jest, kada sam ono ja otišao k Makariju, knez se još zadugo nije kući vratio; a do mene su, veli, doprli glasovi da se ženi... Ja sam zbog tih glasova strašno plakala i u licu opala... Duša me je bolela, a dete se pokretalo... Mislila sam umreće mi u utrobi. A tada čujem kako kažu: „On dolazi!" Sve u meni uzdrhta!... Pojurih u svoje odaje da se što lepše obučem, stavih smaragdne minđuše i sa zida ispod čaršava uzeh plavu moare haljinu s čipkama, bluza isečena oko vrata, koju je on najviše voleo... Žurim, oblačim se, a na leđima se haljina ne može da zakopča... ja je i ne zakopčah, već brže prebacih crveni šal da se ne vidi da nije zakopčana i potrčim njemu na doksat... sva drhtim, i van sebe viknem:

– Zlato moje, smaragde, aleme moj! – pa rukama obgrlim njegov vrat i zamrem...

Pripala joj muka.

– A osvestila sam se, – veli, – u svojoj sobi... ležim na divanu i sve se prisećam: jesam li ga u snu ili na javi grlila: ali sam, – veli, – bila strašno slaba, i dugo ga nisam videla... Sve sam slala po njega, a on nikako da dođe.

Najzad on dođe, a ona mu veli:

– Pa zar si me sasvim napustio – zaboravio?

A on će ti njoj:

– Imam posla.

Ona mu odgovori:

– Kakva to, – veli, – posla? Kako to da ga ranije nisi imao? Smaragde moj, aleme moj! – i opet pruži ruke da ga zagrli, a on se namrgodi, pa ti je iz sve snage trgnu za gajtan od krstića koji joj je bio o vratu...

– Na moju sreću, – veli, – moj svileni gajtan nije bio čvrst, istruleo je i prekinuo se, jer sam odavno o njemu nosila amajliju, inače bi me udavio; a mislim da je baš to i hteo, jer sasvim preblede, pa stade da sikće:

– Zašto nosiš tako prljave gajtane?

A ja mu velim:

– Šta se tebe tiče moj gajtan; bio je čist, pa je na meni zbog moje tuge od teškog znoja pocrneo.

A on će ti meni:

– Pih, pih, pih, – stade da pljuje, pa ode, a pred veče dođe ljut, pa mi veli:

– Hajdemo da se provozamo kolima! – pa se pretvara da je nežan i u čelo me poljubi, a ja, ne zaziruć ni od čega, sednem s njim u kola i krenemo. Dugo smo se vozili i dva puta smo konje menjali, a kuda idemo – nikako ne mogu da dokučim od njega, ali vidim da naiđe šumovit, močvaran predeo, gadan, divlji. Stignemo usred šume do nekakvog pčelinjaka, a iza pčelinjaka – kuća i tu nas dočekaju tri mlade zdrave devojke – jednodomke[9], u suknjama crvenim kao broć i zovu me „gospođom". Čim iz kola izidoh, one me uzeše pod ruke i prosto me ponesoše u lepo nameštenu sobu.

– Zbog svega toga, a naročito zbog tih devojaka, mene odjednom nešto žacnu i srce mi se steže.

– Šta je ovo, – pitam njega, – kakva je ovo stanica?

A on mi odgovori:

– Otsad ćeš ti ovde živeti.

Ja stadoh plakati, ruke mu ljubiti da me ne ostavlja ovde, a on se ne sažali na mene: odgurnu me i ode...

Na to Grušenjka zaćuta i obori glavu, a onda uzdahnu i reče:

– Htela sam da pobegnem; stotinu puta sam pokušavala – nemoguće: one devojke me čuvaju, ne ispuštaju me iz vida... Mučila sam se, pa najzad naumim da se pretvaram i napravim se da sam bezbrižna, vesela, tobože, hoću da se prošetam. One me povedoše u šumu da se prošetamo, ali sve na mene motre, a ja gledam drveće, po gornjim granama i po kori zapažam – gde je sunce i na koju stranu ide, i smislim kako da od tih devojaka pobegnem, pa to juče i učinih. Juče posle ručka izidoh s njima na proplanak, pa im kažem:

– Hajde, – velim, – drage moje, da se po proplanku igramo žmurke.

[9] Koje od imanja imaju samo kuću.

One pristadoše.

– A umesto da vežemo oči, – velim im, – mi ćemo jedna drugoj vezati ruke naopačke, pa da se s leđa hvatamo.

One i na to pristadoše.

Tako i učinismo. Ja prvoj na leđima čvrsto svežem ruke, a s drugom otrčim iza jednog žbuna, pa i nju tamo sputam, a na njenu viku dotrči treća, ja i treću na njihove oči silom svežem; one viču, a ja, iako sam teška, pojurim brže od čilog konja: sve sam kroz šumu trčala celu noć, a u zoru sam se svalila kraj starih šupljih debala u gustoj sečini. Tu mi priđe jedan vrlo star čovek, i govori – nerazumljivo šušljeće, a sav je umazan voskom i miriše na med, a u žutim mu obrvama pčelice. Ja mu rekoh kako želim da vidim tebe, Ivana Severjanića, a on mi reče:

– Zovi ga, snašice, jednom niz vetar, a jednom uz vetar: on će početi da tuguje, pa će poći da te traži, – i srešćete se. Dade mi vode da se napijem i meda na krastavcu da se okrepim. Popijem med vodu, pojedem krastavac i opet krenem i sve sam te zvala kako mi je on rekao čas niz vetar, čas uz vetar – i eto sretosmo se. Hvala mu! – i zagrli me i poljubi, pa veli: – Ti si mi kao rođeni brat drag.

Ja joj kažem:

– I ti si isto što i rođena sestra, – a od osećanja potekoše mi suze.

A ona plače i govori:

– Znam ja, Ivane Severjaniću, sve znam i razumem; jedino si me ti voleo, dragi moj iskreni i nežni prijatelju. Dokaži mi sad svoju poslednju ljubav, učini mi ono što ću te u ovom strašnom trenutku zamoliti.

– Reci, – kažem joj, – šta hoćeš?

– Ne, – veli, – najpre se ti zakuni u ono što ti je najsvetije da ćeš učiniti što te zamolim.

Ja se zakunem u spasenje svoje duše, a ona veli:

– To je malo: ti ćeš zbog mene prekršiti zakletvu. Ne, – veli, – zakuni mi se u nešto još svetije.

– Pa, – velim, – ja se ničeg svetijeg ne mogu da setim.

– E pa onda, – kaže, – ja sam umesto tebe smislila, a ti samo za mnom brzo govori i ne razmišljaj.

Ja joj kao lud obećah, a ona veli:

– Ti se zakuni u spas moje duše onako kao što si se kleo u svoju ako me ne poslušaš.

– Dobro, – velim, – pa ti se zakunem.

– E pa, čuj me, – veli, – sad brzo budi spasilac moje duše; nemam, – veli, – više snage da ovako živim i da se mučim i da gledam njegovu neveru i kako mi se

potsmeva. Ako samo još jedan dan poživim i nj e g a i nj u ću smaknuti, a ako se sažalim nad njima, sebi ću suditi, pa ću za večita vremena ubiti svoju dušu... Sažali se nada mnom, rođeni moj, moj od boga izmoljeni brate: udari me jednom nožem posred srca.

Ja se trgnuh ustranu, pa je prekrstim, a sve se povlačim, a ona rukama obgrlila moja kolena i sve plače, do zemlje mi se klanja i nagovara me:

– Ti ćeš, – veli, – živeti, od boga ćeš izmoliti oproštaj i za moju i za svoju dušu, ne upropašćuj me, da sama ne dignem ruku na sebe... D...e...e...d...

Ivan Severjanić strašno nabra obrve i pošto malo izgrize brkove baš kao da izdahnu iz grudi koje mu se cepahu:

– Izvadila mi je nož iz džepa... izvukla ga... iz drške izvadila sečivo... i gura mi ga u ruke... A ona... došla tako jadna da čovek ne može izdržati...

– Ako me ne ubiješ, – veli, – ja ću, da bih vam se svima osvetila, postati najbestidnija žena.

Ja sav uzdrhtim i kažem joj da se pomoli bogu, ali je nisam hteo da ubodem, već je niz strminu gurnem u reku...

Svi mi, kad čusmo poslednju ispovest Ivana Severjanića prvi put posumnjasmo da priča istinu, i prilično dugo ćutasmo, ali najzad se neko nakašlja i reče:

– Je li se udavila?

– Utopila se, – odgovori Ivan Severjanić.

– A kako ste posle?

– Šta to?

– Sigurno ste patili?

– Razume se.

GLAVA DEVETNAESTA

– Stadoh da bežim odatle, s onog mesta, ne shvatajući samog sebe, samo se sećam da je za mnom sve neko jurio, neko strašno velik i dugačak, i bestidan, skoro nag, a telo mu crno i glava mala. kao glavica luka, a sav obrastao dlakom, i ja se dosetih da to, ako nije Kain, onda je glavom onaj što ljude u propast tera – đavo, pa sam sve od njega bežao i prizivao anđela čuvara. Došao sam k sebi negde na drumu, ispod rakite. A to je bio jesenji dan, suv, sunce sija, a hladno, i vetar, i nanosi prašinu, i žuto lišće kovitla; a ja ne znam koje je doba, i gde sam i kud vodi taj put, i u duši mi ničeg nema, – niti šta osećam, niti sam se odlučio šta da radim; samo na jedno mislim: Grušina duša je sad propala, i ja sam dužan da za nju

ispaštam i da je iz pakla izbavim. A kako da to uradim, – ne znam i zato tugujem, kad me odjednom nešto dodirnu po ramenu: pogledam, kad ono grančica s rakite pala i daleko se otkotrljala, otkotrljala, kad odjednom ide Gruša, samo mala, tako mala kao da joj je svega šest ili sedam godina, a na ramenima joj mala krila; a čim je ugledah, odmah odlete od mene kao puščano zrno, i samo se prašina i suvo lišće za njom podiže.

Mislim ja: to sigurno njena duša za mnom ide, verovatno me zove, put mi pokazuje. I krenem. Ceo dan sam išao, ni sam ne znam kuda, i premorio se, kad odjednom sustigoše me dvoje, starac i starica na taljigama, pa mi kažu:

– Sedi, jadni čoveče, mi ćemo te povesti.

Ja sedoh. Oni voze i jadikuju:

– Nevolja nas je, – vele – snašla: sina nam uzimaju u vojsku, a novca nemamo da najmimo bedela.

Meni bi žao starih, pa im rekoh:

– Ja bih za vas pošao onako, bez plate, ali nemam isprava.

A oni mi vele:

– To nije ništa: to je naša stvar, samo se ti prijavi kao naš sin Petar Serdjukov.

– Pa šta, – kažem, – meni je svejedno: ja ću se svome anđelu čuvaru Jovanu Preteči moliti, a zvati se mogu svakako, kako god vi hoćete.

Tako i svršismo, i oni me odvezoše u drugi grad i umesto svog sina dadoše u regrute, a na put mi dadoše dvadeset pet rubalja u zvečećem novcu i još mi obećaše da će me celog života pomagati. Ja sam taj novac, što sam od njih dobio, tih dvadeset pet rubalja, odmah priložio jednom siromašnom manastiru – Gruši za dušu, a starešine sam molio da me odrede na Kavkaz, gde pre mogu poginuti za veru. Tako i učiniše, i ja sam na Kavkazu proveo preko petnaest godina i nikome ne kazah ni svoje pravo ime, ni zanimanje, već sam se stalno zvao Petar Serdjukov, i samo sam se na Ivanjdan molio bogu za sebe preko svog anđela Preteče. I već sam bio zaboravio sav svoj raniji život i zanimanje, i tako služim poslednju godinu, kad odjednom baš na Ivanj-dan bili smo u poteri za Tatarima, a ovi nam napakostili, pa otišli preko reke Kojse. U tom kraju ima nekoliko tih Kojsi: ona koja teče kroz Andiju i zove se Andijska Kojsa, a koja teče kroz Avariju – zove se Avariska Kojsa, pa Korikumujska i Kuzikumujska, i sve se ujedno slivaju, pa nastaje Sulak-reka. Ali je svaka od njih i sama za sebe brza i hladna, naročito Andiska preko koje su pobegli Tatari. Mnoge smo tu bezbrojne Tatare pobili, ali oni koji se prebaciše preko Kojse zasedoše na onoj obali iza stena, i čim se mi pojavimo, odmah pucaju u nas. Ali pucaju tako vešto da uzalud ne troše metke, već čuvaju džebanu da nam pravu štetu nanesu, jer znaju da mi imamo mnogo više metala nego oni, i tako nam nanose štetu da svi stojimo njima pred očima, a oni,

đavoli, i ne opale na nas. Naš je pukovnik bio hrabar čovek i voleo da izigrava Suvorova, obično je govorio „pomiluj nas bože", a svima bio primer hrabrosti. I tako on sede na obalu, izu se i noge do kolena spusti u onu hladnu vodu i sve se hvali:

– Pomiluj nas bože, – veli, – ala je voda topla, isto kao kravlja jomuža u vedrici. Koji bi od vas, dobrotvori, dragovoljno preplivao na onu stranu i prevukao jedek da napravimo most?

Sedi pukovnik i tako s nama preklapa, a Tatari s one strane proturili kroz rupu dve puščane cevi, ali ne pucaju. Ali čim se javiše dva vojnika i počeše da plivaju, kad blesnu plamen i ona oba vojnika potonuše u Kojsu. Povukosmo jedek i pustismo drugu dvojicu, a ono stenje iza koga su se Tatari sakrili, zasusmo mecima kao kišom, ali im ništa ne mogosmo naškoditi, jer naši meci udaraju u kamen, a oni, prokletnici, čim opale u plivače, odmah se voda zakrvavi i opet i ova dva vojnika potonuše. Iza njih krenu i treći par, pa ni oni ne doplivaše do sredine Kojse, a Tatari i njih potopiše. A posle trećeg para više niko ne htede ni da pokuša, jer svi vide da to nije rat već prosto pokolj, a zlotvore treba kazniti. I pukovnik reče:

– Slušajte, dobrotvori moji! Ima li među vama ijedan koji na svojoj duši nosi smrtni greh? Pomiluj nas bože, ali bi mu bilo dobro da sad svojom krvlju spere bezakonje.

A ja pomislih:

„Što da tražim bolju priliku da završim svoj život? Blagoslovi, Gospode, moj čas!" – i izađem, pa se svučem. Očitam „Oče naš", na sve četiri strane se do zemlje poklonim starešinama i drugovima, i u sebi reknem: „E pa, Grušo, posestrimo moja, primi za sebe moju krv!" – pa na to uzmem u usta tanko uže, za čiji je drugi kraj bio privezan jedek i, zatrčavši se, s obale bućnem u vodu.

Voda je bila strašno hladna, čak me ispod pazuha preseče i grudi mi trnu, grčevi mi hvataju noge, a ja plivam... Iznad mene lete naši kuršumi, a oko mene tatarski bućkaju u vodu, a mene nijedan da pogodi i ne znam jesam li ranjen ili nisam, tek ja stignem do obale... Tada me Tatari više nisu mogli gađati, jer sam baš pod stenu stao, i da bi pucali u mene, trebalo je da se pomole iza zaklona a naši ih s one obale kuršumima kao peskom zasipaju. I tako ja stojim ispod stena i vučem jedek, pa ga privučem i napravimo most, i odjednom naši već idu ovamo, a ja sve stojim, i kao da sam iz sebe samog izišao, ništa ne razumem, jer sve mislim: da li je iko video ono što sam ja video? A dok sam plivao, video sam Grušu kako iznad mene leti, a bila je kao devojčica, otprilike od šesnaest godina, i već imala ogromna, sjajna krila, preko čitave reke, i njima me zaklanjala... Ali vidim da niko o tome ni reči ne govori: e pa, mislim, moram sam to ispričati. Kad ti me pukovnik stade grliti i ljubiti, a sve me hvali:

– Oh, pomiluj bože, – veli, – ala si ti, Petre Serdjukove, junačina!

A ja mu odgovorim:

– Nisam ja, vaše visokoblagorodstvo, junak, već veliki grešnik, pa me ni zemlja ni voda neće da prime.

On me pita:

– Šta si zgrešio?

A ja mu odgovorim:

– Ja sam, – velim, – u svom veku mnogo nevinih duša ubio, – pa mu noću pod šatorom ispričam sve ovo što sam sad vama pričao.

On slušaše, slušaše, pa se zamisli i reče:

– Pomiluj bože, koliko si ti sam pretrpeo, a što je glavno, brate, kako god hoćeš, ali tebe treba proizvesti za oficira. Ja ću te predložiti.

Ja mu rekoh:

– Kako hoćete, samo pošaljite onamo da se sazna: da li je tačan moj iskaz da sam ubio Ciganku.

– Dobro, – veli, – i o tome ću pisati.

I pisao je, ali je akt lutao, lutao i vratio se natrag s navodom da nije tačno. Objašnjeno je da se nikada, vele, tako šta nije desilo ni sa kakvom Cigankom, a Ivan Severjanov, ma da je i postojao i služio kod kneza, ali je za njega neko dao otkup, i on je pušten na slobodu, a posle toga je kod državnih kmetova Serdjukovih u kući umro.

E pa, šta sam tu više mogao da radim; čime da dokažem svoju krivicu?

A pukovnik mi veli:

– Ne smeš više, brate, na sebe nalagivati, to se tebi, dok si plivao Kojsom, od hladne vode i od straha malo pamet pomutila, i meni je, – veli, – zbog tebe vrlo drago što sve ono, što si o sebi napričao, nije istina. Sad ćeš postati oficir, to ti je, brate, pomiluj bože, i te kako dobro.

Tu se čak i moje misli pobrkaše: da li sam zaista Grušu gurnuo u vodu, ili sam to onda, kako sam strašno tugovao za njom, tako uvrteo u glavu.

I za hrabrost me proizvedoše za oficira, ali kako sam sve hteo da ostanem pri svojoj istini, da otkrijem svoj raniji život, i da više ne bi imali neprilika, dadoše mi Georgija i otpustiše me iz vojske.

– Čestitam ti, – veli, – sad si ti gospodin i možeš da ideš u sudske pisare; pomiluj bože, mirne duše, – i pukovnik mi dade pismo upućeno jednoj važnoj ličnosti u Petrogradu. – Idi, – veli, – on će ti stvoriti i karijeru i sreću. – Ja se s tim pismom i dokoturah do Pitera, ali što se tiče karijere, sreća me nije poslužila.

– Kako to?

– Vrlo sam dugo bio bez mesta, a onda sam dospeo na fitu, pa mi je od toga bilo još gore.

– Kako to na f i t u? Šta to znači?

– Onaj pokrovitelj, kome sam zbog karijere bio upućen, namestio me u prijavno odeljenje za ćatu, a tamo svaki ćata ima svoje slovo koje spada u njegov delokrug. Neka su slova vrlo dobra kao na primer buki ili pokoj, ili kako: mnoga se prezimena počinju tim slovima i ćata ima od toga prihod, a mene su postavili na fitu. Najbeznačajnije slovo, vrlo se malo upotrebljava, pa još oni koji u svakom pogledu spadaju u to slovo, sve ga se odriču i izvrdavaju; ko malo hoće da se gospodi, odmah od svoje volje u mesto fite piše fert. Tražiš ga, tražiš pod fitom – samo uzalud posao, a on se pod fertom upisao. Nemaš nikakve koristi, a sediš u službi; e pa, vidim ja da je stvar rđava, pa po svom starom običaju opet stadoh da tražim mesto kočijaša, a li me niko neće da uzme, kažu: ti si gospodin oficir i imaš ratno odlikovanje, ne priliči čoveku ni da te ispsuje, ni istuče... Prosto da se obesim, ali hvala bogu, ni u očajanju nisam sebi to dozvolio, a da od gladi ne bih umro, ja ti se digoh pa odoh u glumce.

– Pa kakav ste vi bili glumac?

– Igrao sam uloge.

– U kom pozorištu?

– U šatri na Admiralskom trgu. Tamo se ne gnušaju gospode i svakog primaju: ima i oficira i šefova otseka, i studenata, a naročito ima mnogo senatskih.

– Pa je li vam se dopao taj život?

– Nije.

– A što to?

– Prvo, učenje uloga i probe vrše se Velike nedelje ili pred Poklade kada se u crkvi poje: „Pokajanija otverzi ini dveri”, a drugo, moja je uloga bila vrlo teška.

– Kakva to?

– Pretstavljao sam demona.

– A zašto je to naročito teško?

– Ama kako da nije: u dva čina treba da plešem i da se prevrćem, a prevrtati se bilo mi je vrlo teško, jer sam sav bio opšiven čupavom kožom starog jarca, a imao sam dugačak rep na žici, pa mi se sve upliće među noge, a na glavi rogovi, zakačinju za svašta, a ni godine nisu više bile one, nisam više bio mlad, ni lak, a sem toga je još trebalo da me za vreme cele pretstave tuku. To strašno dodija. Štapovi su doduše bili šuplji, napravljeni od platna, a u sredini krpe, ali je ipak strašno dosadno podnositi da svi po tebi tupa-lupa, a neki se usto još dovijaju zbog hladnoće ili šale radi i biju tako da me prilično boli. Naročito senatski pisari koji su u tome bili iskusni i složni: sve brane svoje, a kad naiđu vojna lica, strašno mi

dosađuju i sve tako natenane stanu da udaraju pred čitavom publikom od podne, čim se podigne policiska zastava, pa me tuku do same noći i svi, svaki od njih da bi razveselio publiku, nastoji da me što jače udari. Nije to nimalo prijatno. A usto meni se i tu desio neprijatan slučaj posle koga sam morao da napustim svoju ulogu.

– A šta vam se to desilo?

– Jednog princa sam za ćubu ščepao.

– Kako princa?

– To jest, nisam pravog princa, već pozorišnog; bio je senatski, koleški sekretar, ali je kod nas pretstavljao princa.

– A zašto ste ga tukli?

– Ama trebalo ga je još i više. Bio je pakosno potsmevalo i svašta je izmišljao, i na svačiji račun šale zbijao.

– I na vaš račun?

– I na moj: mnoge je šale smajstorisao; kostim mi je kvario; u sobu u kojoj smo se obično oko mangala grejali i čaj pili prikrade se, pa mi rep priveže za rogove, ili još kakvu glupost uradi radi potsmeha, a ja ne primetim, pa onako istrčim pred publiku, a gazda se ljuti; i za sebe sam mu sve kroz prste gledao, ali on odjednom stade da nažao čini jednoj vili. To je bila mlada devojka, siromašna plemkinja, kod nas je pretstavljala boginju Fortunu i morala je tog princa da spasava iz mojih ruku. I uloga joj je takva da se pojavljuje sva u blistavom tilu i s krilima, a behu veliki mrazevi, pa bi joj, jadnici, ruke sasvim pomodrele, ukočile se, a on pecka, nasrće na nju, i kad nas troje u apoteozi propadnemo u podzemlje, on je štipa. Meni je nje bilo vrlo žao, pa sam ga izmlatio.

– Pa kako se to svršilo?

– Pa eto, u podzemlju nije bilo nikoga sem te vile, samo su se svi naši senatski pobunili i nisu hteli da ostanem u trupi; a kako su oni tu prvi glumci, da bi ih zadovoljio, gazda me je oterao.

– Pa kud ste se onda deli?

– Bio sam ostao bez igde ičega i bez krova nad glavom, ali me je ta zahvalna vila hranila, samo je mene bilo sramota, jer je i ona, sirotica, tako teško zarađivala, pa sam sve mislio i premišljao kako da se spasem toga položaja. Nisam hteo da se vraćam na fitu, a usto je drugi siromah čovek tu već sedeo i mučio se, i ja se dignem i odem u manastir.

– Zar samo zbog toga?

– Pa šta sam mogao da radim? Nisam imao kud da se denem. A ovde je dobro.

– Jeste li zavoleli manastirski život?

– Jako; jako sam ga zavoleo, – tu je, mirno, isto kao u puku, ima mnogo sličnosti, dobiješ sve gotovo, i da se obučeš, i obuješ, i najedeš, i starešine paze na tebe i traže pokornost.

– A zar vam ta pokornost nikad nije teška?

– A zašto bi bila teška? Ukoliko se čovek više pokorava, utoliko mirnije živi, a naročito u ovom mom poslušanju nema šta da mi bude krivo: na službu u crkvu ne idem, sem kad sâm zaželim, a svoju dužnost vršim već po navici, kad mi kažu: „zapreži, oče Izmaile" (ja se sad zovem Izmail), – ja zapregnem; a kad kažu: „oče Izmaile, ispreži", – ja ispregnem.

– Dozvolite, – kažemo mu, – pa šta je to, vi ste i u manastiru ostali... kraj konja?

– Stalno sam kočijaš. U manastiru im ne smeta moj oficirski čin, jer sam ja, iako nisam još potpuno postrižen, ipak kaluđer i izjednačen sa svima ostalima.

– A hoćete li se uskoro sasvim postrići?

– Neću.

– A zašto?

– Tako... Smatram da nisam dostojan toga.

– Je li to sve zbog starih grehova i zabluda?

– Da-a-a. A i uopšte našto? Ja sam sa svojim poslušanjem vrlo zadovoljan i mirno živim.

– A jeste li ranije ikom pričali sve ovo što ste sad nama ispričali?

– Kako da nisam; više puta sam pričao, ali šta vredi kad nema dokaza... ne veruju mi, i tako sam i u manastir doneo svetovnu laž, i ovde se ubrajam u gospodu. Ali, svejedno, život se bliži kraju: starim.

Priča začaranog putnika, očigledno, primicala se kraju; ostalo je da se čovek zainteresuje samo za jednu stvar: kako se snašao u manastiru.

GLAVA DVADESETA

Kako je naš putnik u svom pričanju doplovio do poslednjeg žitejskog pristaništa, – do manastira, za koji je, po njegovom dubokom uverenju, od rođenja bio predodređen, i kako mu je tu, izgleda, bilo sve prijateljski naklonjeno, čovek bi morao verovati da tu na Ivana Severjanića nisu nailazile nikakve napasti. Međutim, ispalo je sasvim drukčije. Jedan naš saputnik se setio da kaluđere stalno, prema onome što se o njima priča, vrlo mnogo iskušava đavo, pa upita:

– A recite, molim vas, zar vas u manastiru nije kušao đavo? Ta on, kažu, stalno kuša kaluđere.

Ivan Severjanić ispod oka mirno pogleda na sagovornika, pa odgovori:

– Kako da me nije kušao! Naravno, kad ga ni sam apostol Pavle nije mogao da izbegne i u svojoj poslanici piše da mu je „anđeo satanin bio ušao u telo", zar sam mogao ja, grešan i slab čovek, proći a da me ne muči!

– Pa šta ste to od njega prepatili?

– Mnogo šta.

– A na kakav način?

– Sve su to bile razne pakosti, a u početku, dok ga nisam pobedio, bilo je čak i sablazni.

– A zar ste i n j e g a, samog đavola, pobedili?

– Nego kako! Pa to vam je u manastiru nekako zanat, ali ja to, pravo da kažem, ne bih sam umeo, već me je tome naučio jedan savršen starac, jer je bio iskusan i mogao čoveka da izleči od svakog iskušenja. Kad sam mu se ispovedio da mi se stalno Gruša kao živa javlja, i kao da sav vazduh oko mene odiše njome, on se odmah priseti, pa mi reče:

– Kod apostola Jakova stoji: „oduprite se đavolu i on će pobeći od vas", pa i ti se, veli, odupri. I tada me nauči šta da radim, kaže: čim osetiš da ti se srce raspaljuje i setiš se nje, odmah shvati da tebi prilazi anđeo satanin, pa se odmah pripremi na podvig protiv njega: prvo i prvo klekni. Kolena su čoveku, – kaže, – prvi alat: čim na njih padneš, odmah ti duša prhne gore, a ti onda, tako uzvišen, metaniši dokle god možeš, do iznemoglosti, i iznuravaj se postom, da bi se izmorio, a đavo, kad vidi tvoju težnju za podvigom, nikako neće moći to da otrpi i odmah će pobeći, jer se boji da svojim smicalicama takvog čoveka još bolje ne privede Hristu, pa će pomisliti: „Bolje da ga ostavim i da ga ne kušam, možda će se brže zaboraviti". Ja počeh tako da radim, i zaista sve prođe.

– A jeste li se dugo tako mučili dok je od vas otstupio anđeo satanin?

– Dugo; i sve sam samo izgladnjavanjem terao tog dušmanina, jer se ničeg drugog nije bojao, u početku sam i po hiljadu metanija činio, i skoro po četiri dana ne bih ništa okusio, ni vode pio, a onda je o n shvatio da sa mnom ne može izići na kraj, pa se uplašio i postao nejak: čim vidi da šačicu svoje hrane bacam kroz prozor i da uzimamo brojanice kako bi brojao metanija, on odmah razume da kod mene nema šale, već da se pripremam za podvig, pa pobegne. Strašno se boji da čoveka ne dovede do radosti nadanja.

– Ali ipak, uzmimo... o n ... Pa dobro: vi ste ga pobedili, ali koliko ste i vi od njega prepatili?

– Ne mari, pa šta je s tim, ta ja sam ugnjetavao ugnjetača, a sebe nisam ničim pritešnjavao.

– A jeste li se sad sasvim izbavili od njega?

– Sasvim.

– I više vam se uopšte ne javlja?

– Kao sablažnjiv ženski lik nikad više ne dolazi, a ako se ponekad još i pojavi negde u budžaku u ćeliji, onda vrlo žalosno izgleda: ciči kao da prasence skapava. Ja ga, nevaljalca, sad više i ne mučim, samo se jednom prekrstim i metanišem, a on prestane roktati.

– E hvala bogu, što ste sa svim tim izišli na kraj.

– Da, pobedio sam velikog đavola sablazni, ali vam kažem, – iako je to protiv propisa, – meni su više dodijale pakosti sitnih đavolčića.

– A zar su vam i đavolčići dosađivali?

– Kako da nisu! Iako su po činu vrlo beznačajni, ipak stalno nasrću...

– A šta vam to oni čine?

– Pa to su deca, a usto ih u paklu ima vrlo mnogo, a zbrinuti su, pa nemaju nikakva posla, zato moljakaju da idu na zemlju da nauče smućivati svet, i ludiraju se; ukoliko čovek hoće da bude što solidniji u svom pozivu, utoliko mu više dosađuju.

– Čime to oni, na primer... Čime mogu dosađivati?

– Podmetnu, na primer, čoveku štogod, ili poture, a kad prevrne ili razbije, i zbog toga nekog smuti i razljuti, a njima je to najveće zadovoljstvo, vesele se: tapšu rukama i trče svom starešini: k'o vele, i mi smo „smutili, sad nam zato daj groš". Eto zašto se otimaju... K'o deca.

– A čime im je, na primer, polazilo za rukom da vas smute?

– Pa eto, na primer, kod nas se desilo da se jedan Čivutin obesio u šumi u blizini manastira i svi poslušnici stadoše govoriti da je to Juda, i da noću po obitelji hoda i uzdiše, i mnogi su bili očevici toga. A ja se zbog njega nisam žalostio, jer sam mislio: zar je kod nas malo Čivuta ostalo; tek jedne noći, spavam ja u konjušnici, i najednom čujem kako neko priđe, njušku provuče kroz poprečne grede i uzdiše. Ja očitam molitvu, – badava, ipak stoji. Prekrstim se, ipak stoji i opet uzdahnu. E pa, k'o velim, šta da ti radim: ne mogu da se za tebe molim bogu, jer si Čivutin, pa i da nisi čivutin, ipak nije moje da se za samoubice molim bogu, već odlazi od mene, u šumu, ili u pustinju. Zakunem ga tako i on ode, a ja ponovo zaspim, ali iduće noći on, gad jedan, opet dođe i opet uzdiše... Ne da mi da spavam, pa to ti je. Trpeo sam, trpeo, prosto sam se izmučio! Pih, prostače jedan, mislim, zar ti je malo mesta u šumi ili u paperti, već moraš baš ovamo meni u konjušnicu da nasrćeš? E pa, nema se kud, očigledno, moram protiv tebe pronaći kakvo dobro sredstvo: te uzmem i sutradan ćumurom na vratima nacrtam veliki krst; a kad nastade noć, mirno legnem da spavam, mislim u sebi: sad više sigurno neće doći, ali tek što sam misleći tako zaspao, kad eto ti njega, opet stoji i opet uzdiše! Uh,

napasti, ne može čovek da ga se otarasi! Celu bogovetnu noć me je tako plašio, a ujutru, tek što su prva zvona zazvonila na jutrenje, ja brže bolje skočim i potrčim da se potužim nastojniku, ali me srete zvonar, brat Diomid, pa će ti meni:

– Što si tako preplašen?

A ja ću ti njemu:

– Tako i tako, toliko sam čitave noći bio uznemiren, pa idem nastojniku.

A brat Diomid će na to:

– Prođi se, – veli, – ne idi, nastojnik je juče u nos stavio pijavicu, pa je sada s t r a š n o lj u t i ništa ti u toj stvari neće pomoći, a ako hoćeš, ja ti mogu pomoći kud i kamo bolje od njega.

A ja mu velim:

– Meni je baš sasvim svejedno: samo tako ti boga, pomozi, – ja ću ti zato pokloniti stare tople rukavice, pa će ti zimi biti vrlo zgodno da u njima zvoniš.

– Dobro, – odgovori on.

I ja mu dadoh rukavice, a on mi sa zvonare donese stara crkvena vrata na kojima je apostol Petar naslikan, a u ruci mu k lj u č e v i od carstva nebeskog.

– Evo, ovo ti je, – veli on, – ovi ključevi, najvažnije: samo se ti ovim vratima zagradi, pa ti kroz njih niko neće proći.

Od radosti umalo mu se do crne zemlje ne poklonih, i mislim: što bih se ja ovim vratima zagrađivao, pa ih posle sklanjao, bolje da ih odmah uzidam, kako bi me uvek zaklanjala, i uzmem pa ih postavim na najčvršće šarke, i radi veće sigurnosti uz njih pribijem najteži kamen i sve to svršim u tišini za jedan dan do večeri: a kad nastade noć, legnem u svoje uobičajeno vreme i spavam. Kad ono, šta mislite: čujem – opet diše! Prosto ušima svojim ne verujem da to može biti, ali badava: diše, pa to ti je! Pa ne samo što diše, već navaljuje na vrata... Stara sam vrata mogao iznutra da zaključam, a na ova, kako sam više na njihovu svetost računao, nisam bravu ni stavio, jer nisam ni vremena imao, pa sad on gura vrata, i kako koji put gurne, a on sve smelije, i najzad vidim kao da se njuška pomolila, ali se vrata samo okrenuše na šarkama, pa ti njega svom snagom odgurnuše natrag... A on otskoči, kako izgleda počeša se, pa pošto malo pričeknu, još smelije udari, i opet se njuška pomoli a vrata ti ga još žešće zvrcnuše. Mora biti da ga je zabolelo, jer se primirio i više ne navaljuje; ja opet zaspim, ali samo što prođe malo vremena, kad gle, podlac jedan, opet tera svoje i to još veštije. Više ne bode i ne navaljuje pravo, već polagano rogovima otškrinuo vrata, i kako sam se po glavi bio pokrio svojim kožuhom, on ti odjednom drsko smače s mene kožuh, pa ti me liznu po uvu... Tu drskost više ne otrpeh: pružim ruku pod krevet i dočepam sekiru, pa ti ga tresnem i čujem – riknu, i sruši se na mestu. „E pa, – mislim, – tako

ti i treba", – a kad ujutru pogledah, nema nikakvog Čivutina, već su mi to oni, gadovi jedni, oni đavolčići, umesto njega manastirsku kravu podmetnuli.

– I vi ste je ranili?

– Ubio sam je sekirom! Pometnja je u manastiru bila užasna.

– Biće da ste zbog toga u manastiru imali neprijatnosti?

– Dobio sam svoje; otac iguman je rekao da mi se sve to prividelo stoga što u crkvu malo idem i naredio je da ja, pošto namirim konje, ubuduće uvek kraj rešetke oko mesta za prisluživanje sveća stojim, a oni, ti pakosni đavolčići, još više me tu natociljaše i sasvim me namagarčiše. Na sam Spasovdan, na večernju, za vreme osvećenja hlebova, kao što treba po činu, otac iguman i jeromonah stoje usred hrama, a jedna starica bogomoljka pruža mi sveću i kaže:

– Prisluži je, baćuško, pred sveca.

Ja priđem analoju, gde je stajala ikona „Spasitelj na vodi" i stadoh tu sveću lepiti, ali drugu oborih. Sagnem se, podignem onu, stanem je prilepljivati, – dve oborih. Stanem ih nameštati, kad gle – četiri oborih. Ja samo odmahnem glavom, eh, mislim, to mi sigurno opet oni obešenjaci dosađuju i iz ruku otimaju... Sagnem se i sa svećama koje behu pale žurno podižem, ali ti potiljkom zakačim svećnjak odozdo... a sveće ti samo poleteše. Ali se tada ja naljutim, pa ti uzmem i sve ostale sveće rukom poobaram. „Pa šta, – mislim ja, – kad se već takva drskost može desiti, bolje da ja sam što pre sve ovo poobaram".

– I šta su vam za sve to učinili?

– Hteli su me već da stave pod sud, ali se naš shimnik, slepi starac Sisoje, što živi kod nas u zemljanoj ćeliji, za mene zauzeo.

– Zašto, – veli, – da mu sudite, kad su ga to đavolje sluge smutile?

Otac iguman ga posluša i naredi da me bez suđenja zatvore u prazan podrum.

– A jesu li vas na dugo vreme strpali u podrum?

– Pa otac iguman nije odredio koliko, već je samo rekao „strpati", pa sam celo leto, sve dok nisu počeli mrazovi, tu ostao.

– Pa mora biti da je u podrumu dosadno i mučno, isto kao i u stepi?

– Ama nije: kako se to može uporediti? Ovde se čuju i crkvena zvona, i drugovi mi navraćaju. Dođu, stanu iznad rupe, pa porazgovaramo, a otac blagajnik je naredio da mi na užetu spuste žrvanj, da im za kuhinju so meljem. Kako se to može uporediti sa stepom ili kojim drugim mestom!

– A kad su vas onda izvukli? Sigurno kad su počeli mrazovi, jer vam je bilo hladno?

– Ne, nije zbog toga, uopšte nije zbog hladnoće, već iz drugog razloga, pošto sam počeo da prorokujem.

– Da prorokujete?

– Da; u podrumu sam najzad pao u razmišljanje, kakav je ovo kod mene ništavan duh i koliko zbog njega patim, a nimalo se ne usavršavam, pa jednog poslušnika poslah onom starcu, učitelju našem, da ga upita: mogu li od boga moliti da dobijem drugi duh koji bi mi bolje odgovarao? A starac naredi da mi kažu: „neka se, veli, moli kako treba, i onda i ono što se ne može očekivati, neka očekuje".

Ja tako i uradih: tri noći sam sve na ovom alatu, na kolenima, bio u svojoj rupi, a duh mi se nebu molio, pa sam stao očekivati da mi se u duši nešto drugo dogodi. A kod nas je bio još i inok Gerontije, to je bio vrlo načitan čovek i razne knjige i novine je držao, pa mi je jednom dao da čitam žitije prepodobnog Tihona Zadonskog, i kad god bi se desilo da pored moje rupe prođe, obično uvek ispod mantije izvuče novine i baci mi ih.

– Čitaj, – veli, – i zapažaj ono što je korisno: to će ti u tvom rovu biti razonoda.

Očekujući da se na moju molitvu ispuni i nemoguće, ja sam se zasad bavio čitanjem: čim sameljem svu so koja mi je za taj dan određena, stanem čitati, pa sam prvo kod prepodobnog Tihona pročitao, kako su ga u ćeliji posetili presveta Vladičica i sveti apostoli Petar i Pavle. Pisalo je kako je božji ugodnik Tihon stao tada da moli Bogorodicu da produži mir na zemlji, a apostol Pavle mu glasno odgovorio znamenjem kad će nastati mir ovim rečima: „Kada, – veli, – svi reknu mir i utverždenije, onda na njih iznenada navali opšte ubijanje". I stadoh ja o tim apostolskim rečima dugo misliti i nikako u početku nisam mogao da razumem kakvo je otkrovenje u tim rečima apostol dao svetitelju. Najzad čitam u novinama kako se stalno i kod nas i u tuđim zemljama ne zatvarajući usta svuda uspostavlja sveopšti mir. I tada se ispuni ono što sam od boga molio i odjednom stadoh shvatati da se bliži ono što je rečeno: „kada kažu mir iznenada navali opšte ubijanje" i mene obuze strah za moj ruski narod i stadoh se moliti bogu, i sve ostale koji bi došli do moje rupe, stadoh savetovati neka se mole da pred noge našeg cara padnu svi neprijatelji i dušmani, i pokore mu se, jer se bliži opšte ubijanje. I date su mi bile suze, divne, obilne!... Sve sam plakao zbog otadžbine. I ocu igumanu jave kako je, – vele, – naš Izmail u podrumu stao silno da plače i da proriče rat. Otac iguman naredi da me zbog toga premeste u pustu kuću u povrtnjaku i da mi dadu ikonu „B l a g o ć u t a nj e", na kojoj je naslikan Spasitelj s lakim krilima kao anđeo, a umesto venca na njemu je obeležje Savaota, a ruke mu na grudima smireno skrštene. I naređeno mi je da pred tom ikonom svaki dan metanišem dok u meni ne umukne proročki duh. Tako su me s tom ikonom i zaključali i sve sam do jeseni tu bio zatvoren u toj kući i sve sam se „B 1 a g o m ć u t a n j u" molio, ali čim ugledam čoveka, opet se u meni duh podigne i ja stanem da govorim. Tada

mi iguman posla lekara da me pregleda: da nisam poremetio umom? Lekar je sa mnom dugo sedeo u sobi, i kao to vi sada saslušao celu moju priču, pa pljunuo:

– Ala si ti, – veli, – brate, pravi bubanj, tukli su te, tukli i nikako da te dotuku.

Ja mu kažem:

– Pa šta da radim? Sigurno tako treba da bude.

A on, pošto sve sasluša, reče igumanu:

– Ja, – veli, – ne mogu da razaberem kakav je ovo čovek: je li prosto dobričina, ili je šenuo, ili je zaista prorok. To, – veli, – spada u vašu nadležnost, a ja se u to ne razumem, moje je mišljenje ovo: oterajte ga, – veli, – nekud što dalje, da se istrči, možda se usedeo.

I eto, pustiše me i sad mi je naređeno da idem na hadžiluk u Solovke Zosimu i Savatiju, i eto idem. Svuda sam bio, a njih nisam video i želim da im se poklonim pre svoje smrti.

– A zašto „pre smrti"? Zar ste bolesni?

– Ne, nisam bolestan; već sve zbog toga što će se uskoro ratovati.

– Ali zaboga: kako vi to o ratu govorite?

– Da.

– Znači da vam „B l a g o ć u t a n j e" nije pomoglo?

– Ne znam; naprežem se, ćutim, ali me duh nadjačava.

– A šta vam on veli?

– Sve jedno te isto govori: „oružaj se".

– Zar se i vi spremate da ratujete?

– Nego šta! Neizostavno: ja silno želim da umrem za narod.

– A zar ćete vi u klobuku i mantiji ići da ratujete?

– Ne; ja ću tada klobuk skinuti, a obući vojničku opremu.

Izgovorivši to, začarani putnik kao da ponovo oseti da je na njega sišao proročki duh, pade u tihu usretsređenost koju niko od sabesednika ne htede da prekine nijednim pitanjem. Pa i o čemu bi ga više mogli pitati? Priču o svojoj prošlosti ispričao nam je sa svom iskrenošću svoje priproste duše, a njegova proricanja ostaju zasad u ruci onoga koji svoju sudbinu krije od mudrih i razumnih, a samo je ponekad otkriva deci.

LEVORUKI

predanje o tulskom razrokom levaku i o čeličnoj buvi

GLAVA PRVA

Kada je car Aleksandar Pavlovič završio Bečki kongres, zaželeo je da proputuje po Evropi i u raznim državama vidi čuda. Obišao je sve zemlje i zbog svoje ljubaznosti svuda uvek imao najprisnije razgovore sa svakojakim ljudima, i svi su ga po nečim zadivljavali i hteli da na svoju stranu privuku, ali je s njim bio donski kozak Platov, koji to privlačenje nije voleo i, čeznući za svojim domom, sve je cara mamio kući. I čim Platov opazi da se car mnogo interesuje za nešto strano, onda cela careva pratnja ćuti, a Platov odmah kaže: tako i tako i mi imamo kod kuće isto tako dobro, – i ma čim ga odvrati od toga.

Englezi su to znali, pa su za carev dolazak smislili razne marifetluke, kako bi ga zadivili onim što je strano i odvratili pažnju od Rusa, i u mnogim slučajevima su to i postigli, a naročito na velikim skupovima, gde Platov nije mogao da govori dobro francuski; ali njega nije to nimalo ni interesovalo, jer je bio oženjen čovek i sve francuske razgovore smatrao kao besmislice na koje ne vredi trošiti maštu. A kad su Englezi počeli da cara zovu u svoja razna vojna slagališta, fabrike oružja i fabrike sapuna, kako bi pokazali da su u svemu u preimućstvu prema nama, i da su usled toga na glasu, – Platov reče samom sebi:

– E, sad je kraj. Dosad sam trpeo, a dalje se više ne može. Umeo ja da govorim ili ne umeo, svoje ljude neću izneveriti.

I tek što to sebi reče, car mu kaza:

– Tako i tako, sutra nas dvojica idemo da gledamo njihov muzej oružja. Tamo su, – veli, – takva savršenstva prirode da ti, čim ih vidiš, više nećeš poricati da mi Rusi, i pored sveg svog značaja, ni za šta nismo.

Platov caru ne odgovori ništa, već samo svoj malo grbavi nos zavuče u čupavu burku,[10] a kad dođe u svoj stan, naredi posilnom da mu iz podruma donese čuturicu votke-kizljarke, istrese jednu dobru čašu, i pred trokrilnom ikonom, koju je nosio na put, pomoli se bogu, pokri se burkom i zahrka tako, da u celoj kući niko od Engleza nije mogao spavati.

Mislio je: jutro je starije od večera.

[10] Kabanica od valjane vune kojoj se pri valjanju s lica doda 1 dugačka kozja dlaka.

GLAVA DRUGA

Sutradan car i Platov krenuše u muzej. Car nikog više od Rusa nije poveo sa sobom, jer su mu dali kočije sa dva sedišta.

Dovezoše se do omanje zgrade – ulaz neopisiv, beskrajni hodnici, a sobe jedna kao druga i najzad u najglavnijoj dvorani razna ogromna popersija, a na sredini, pod valdohinom, stoji Abolon polvederski.

Car se osvrće na Platova: da li se mnogo začudio i u šta gleda, a ovaj ide, oborio oči kao da ništa ne vidi – samo uvrće brkove.

Englezi odmah počeše pokazivati razna čuda i objašnjavati šta je kod njih od svega toga podešeno za ratne prilike: buremetri morski, merbluzi ogrtači pešadiskih pukova, a za konjicu smolasti neprokisači. Car se svemu tome raduje – sve mu izgleda vrlo dobro, a Platov se pravi važan, tobože sve to za njega ništa ne znači.

Car kaže:

– Kako je to moguće – otkud kod tebe tolika neosetljivost? Zar te baš ništa ovde ne čudi?

A Platov odgovara:

– Ja se ovde samo jednom čudim, kako su moji Donci-junaci bez svega ovog ratovali i dvanaest jezika[11] oterali.

Car veli:

– To je glupost.

Platov će na to:

– Ne znam čemu bih to pripisao, ali ne smem da se prepirem, pa moram ćutati.

A Englezi, videći da se car nešto razgovara, odmah ga privedoše do samog Abolona polvederskog i iz njegove jedne ruke uzeše Mortimerovu pušku, a iz druge pištolj.

– Evo, – vele, – kakva je kod nas proizvodnja, – i pružiše caru pušku.

Car mirno pogleda Mortimerovu pušku, jer takve ima i on u Carskom Selu, a ovi mu onda dadoše pištolj i vele:

– To je pištolj nepoznate veštine koja se ne može podražavati, – naš admiral ga je vođi razbojnika u Kandelabriji[12] istrgao iza pojasa.

Car pogleda pištolj, pa ne može oka da odvoji od njega.

---

[11] Napoleonova vojska.

[12] Kalabrija.

Stade strašno uzdisati.

– Ah, ah, ah! – veli, – kako je to... kako se može čak ovako tanano izraditi! – I obraća se Platovu ruski, pa mu veli: – Eto, kad bih ja u Rusiji imao bar jednog ovakvog majstora, bio bih vrlo srećan i ponosio bih se, a tog bih majstora odmah učinio plemićem.

A Platov na te reči odmah zavuče desnu ruku u svoje široke šalvare i otuda izvuče ključ za otvaranje pušaka. Englezi mu vele: to se ne može otvoriti, a on ne obraća pažnju i stade odvrtati zatvarač. Okrenu jednom, okrenu drugi put – i zatvarač iskoči. Platov pokaza caru oprugu, a tamo, na samom pregibu, stoji ruski natpis: „Ivan Moskvin u gradu Tuli".

Englezi se čude i jedan drugog gurkaju:

– Oh, mi smo promašili!

A car tužno veli Platovu:

– Zašto si ih toliko postideo? Meni ih je sada vrlo žao. Hajdemo.

Opet sedoše u onaj dvosed i pođoše; car je tog dana bio i na balu, a Platov je iskapio još veću čašu kizljarke i spavao čvrstim kozačkim snom.

Bilo mu je i drago što je Engleze postideo, a tulskog majstora izneo na videlo, ali mu je bilo i krivo: zašto car u ovom slučaju žali Engleze!

„Zašto se car žalostio? – mislio je Platov, – nikako to ne razumem", i tako razmišljajući, dva puta je ustajao, krstio se i pio votku dok silom nije zapao u čvrst san.

Ali u to vreme Englezi nisu spavali, jer se i njima vrtelo u glavi. Dok se car veselio na balu, oni su mu pripremili takvo novo čudo, da je Platovu stala pamet.

GLAVA TREĆA

Sutradan, čim je Platov došao caru da mu poželi dobro jutro, ovaj mu reče:

– Nek odmah upregnu dvosed, idemo da gledamo nove muzeje.

Platov se čak usudi da kaže: zar nismo dosta, veli, gledali tuđe proizvode i zar ne bi bilo bolje da se spremamo u Rusiju? Ali car reče:

– Ne, želim da vidim i druge novotarije. Hvalili su mi se kako se kod njih izrađuje prvoklasan šećer.

Odvezoše se.

Englezi sve caru pokazuju koliko vrsta odličnog šećera imaju, a Platov gleda, gleda i odjednom reče:

– A hoćete li nam pokazati m o l v o šećer iz vaših fabrika?

A Englezi i ne znaju šta je to m o l v o, sašaptavaju se, namiguju jedan na drugog, ponavljaju jedan drugom:

„Molvo, molvo", a ne mogu da shvate kakav se to šećer kod nas proizvodi, i moraju da priznaju kako kod njih postoje sve vrste šećera, a molvo šećera nema.

Platov im veli:

– E pa onda nemate čime ni da se hvalite. Dođite k nama, mi ćemo vas počastiti čajem s pravim molvo šećerom iz fabrike Bobrinskog.

A car ga povuče za rukav i tiho mu veli:

– Molim te, ne kvari mi politiku.

Onda Englezi pozvaše cara u poslednji muzej, gde je kod njih prikupljeno mineralno kamenje iz celog sveta, i „nimfozorije" počevši od najveće egipatske keramide do potkožne buve, koju čovek očima ne može ni videti, a ujeda između kože i tela.

Pregledali su keramide i svakojaka strašila, pa izlaze napolje, a Platov misli u sebi:

„E fala bogu, sve prođe srećno – car se ničemu ne divi".

Ali kad uđoše u poslednju sobu, a tu stoje njihovi radnici u radnim prslucima, i s keceljama, i drže poslužavnik na kome nema ništa.

Car se odjednom začudi, – što mu podnose prazan poslužavnik.

– Šta to znači? – pita on, a engleski majstori mu odgovaraju: to je vašem veličanstvu naš pokorni dar.

– A šta je to?

– Pa eto, – vele, – izvolite li videti trunčicu?

Car pogleda i vide da na poslužavniku leži najsićušnija trunčica.

Radnici mu vele:

– Izvolite opljunuti prst i uzeti je na dlan.

– A šta će mi ta trunčica?

– To, – odgovaraju, – nije trunčica već nimfozorija.

– Je li živa?

– Nije, – vele, – nije živa, već smo je mi u obliku buve iskovali od čistog engleskog čelika, a usred nje se nalazi opruga koja se može naviti. Izvolite ključićem naviti: odmah će početi da igra danse...

Car se zainteresova i upita:

– A gde je ključić?

A Englezi mu vele:

– Tu je i ključ, pred vašim očima.

– A zašto ga, – veli car, – ne vidim?

– Zato, – odgovaraju mu, – što ga treba gledati kroz sitnoskop.

Dadoše mu sitnoskop i car vide da pored buve, na poslužavniku, zaista leži ključić.

– Izvolite je, – vele, – uzeti na dlan, – na trbuhu joj je rupica za navijanje, a ključ treba sedam puta okrenuti, i onda će ona početi da igra danse...

Car jedva taj ključić uze, i jedva ga mogade držati između dva prsta, a sa druga dva prsta uze buvu, i čim ključ stavi u rupicu, oseti kako buva poče da miče brčićima, i onda stade preplitati nožicama, i najzad odjednom skoči i u letu poče da igra danse i načini dve verojacije na jednu pa onda na drugu stranu, i tako u tri verojacije odigra ceo kadral.

Car odmah naredi da se Englezima da milion u kakvom žele novcu, – ako hoće u srebrnim petacima, ili u sitnim novčanicama.

Englezi zamoliše da im se isplati u srebru, jer se u papirnom novcu ne razumeju; a onda odmah pokazaše i svoje drugo lukavstvo: buvu su poklonili, a kutijicu za nju nisu doneli: a bez kutijice ni buvu ni ključ ne može čovek držati, jer će je zaturiti, pa će je tako sa đubretom izbaciti. A kutijicu su napravili od celog celcatog brilijanta velikog kao orah – i za nju je mesto udubljeno u sredini. To nisu dali, jer je kutijica, vele, tobože državna, a kod njih vlada velika strogost u pogledu državnih stvari, one se ne smeju nikome poklanjati, pa ma to bio i car.

Platov se vrlo naljuti i reče:

– Našto takva podvala? – napravili ste dar i zato dobili milion, i sve vam još nije dosta? Kutijica, – veli, – uvek ide uz svaku stvar.

Ali car reče:

– Ostavi, molim te, to se tebe ne tiče, – ne kvari mi politiku. Oni imaju svoje običaje, – i upita ih: koliko staje onaj orah u kome treba da stoji buva?

Englezi za to zatražiše još pet hiljada.

Car Aleksandar Pavlović reče: „da se isplati", pa stavi buvu u onaj oraščić, a s njom zajedno i ključić, a da ne bi i sam orah izgubio stavi ga u svoju zlatnu burmuticu, a burmuticu naredi da metnu u njegovu putnu kutiju koja je sva bila obložena sedefom i ribljom kosti. A engleske majstore car svečano otpusti i reče im: vi ste prvi majstori na svetu i moji ljudi, u upoređenju sa vama, ne mogu ništa učiniti.

Ovi su time bili vrlo zadovoljni, a Platov nije mogao ništa reći na ove careve reči. Samo uze sitnoskop pa ga, ništa ne govoreći, strpa sebi u džep, jer on, veli, ovamo i spada, a novca ste i bez toga mnogo uzeli od nas.

Car za to nije znao sve do dolaska u Rusiju, a otputovali su ubrzo, jer je cara od vojnih poslova obuzela melanholija, pa je zaželeo da se u Taganrogu ispovedi kod popa Fedota.[13] Putem su car i Platov vrlo malo govorili o prijatnim stvarima, jer su bili sasvim raznih mišljenja: car je mislio da u umetnosti niko nije ravan Englezima, a Platov je tvrdio da i naši mogu načiniti sve što vide, samo nemaju potrebnog nauka. I izlagao je caru kako su kod engleskih majstora za sve sasvim druga pravila života, nauka i ishrane, i da kod njih svaki čovek uvek pred sobom ima apsolutne uslove, i zbog toga je u njega sasvim drugo shvatanje.

Car nije hteo da to dugo sluša, a Platov na svakoj stanici izađe i od muke popije vodenu čašu votke, prismoči slani perec, zapali svoju drvenu lulu, u koju je odjednom mogla da stane funta Žukovljeva duvana, a onda sedne, i u kočijama sedi pored cara i ćuti. Car gleda na jednu stranu, a Platov kroz drugi prozor promolio čibuk i dimi na vetar. Tako su stigli i do Petrograda, a Platova car više uopšte nije poveo popu Fedotu.

– Ti si, – veli, – neobuzdan za duhovni razgovor i tako mnogo pušiš da mi se od tvog dima u glavi čađ nahvatala.

Platov uvređen osta kod kuće i leže na dosadni divan, i tako je sve ležao i neprestano pušio Žukovljev duvan.

GLAVA ČETVRTA

Čudna buva od engleskog mrkog čelika ostala je kod Aleksandra Pavlovića u kutiji od riblje kosti sve dok nije umro u Taganrogu, gde ju je dao popu Fedotu da je docnije preda carici kada se ova smiri. Carica Jelisaveta Aleksejevna pogleda buvine verojacije i osmehnu se, ali se više nije zabavljala njome.

– Sada je, – veli, – moj posao udovanje, i mene ne privlače nikakve razonode, – pa kad se vrati u Petrograd predade novom caru u nasleđe i tu retkost, i sve ostale dragocenosti.

Ni car Nikolaj Pavlić u početku nije na buvu obratio pažnju, jer je prilikom njegovog stupanja na presto bilo pobuna, ali kad je jednom stao da razgleda kutiju koju je nasledio od brata, i iz nje izvadio burmuticu, a iz burmutice brilijantski orah, on u njemu nađe čeličnu buvu koja odavno nije bila navijena pa zato nije radila, već je mirno ležala kao skamenjena.

Car pogleda i začudi se.

---

[13] „Pop Fedot" nije izmišljen: car Aleksandar Pavlović se pred svoju smrt ispovedio svešteniku Alekseju F e d o t o v u - Čehovskom koji se posle toga nazvao „duhovnik njegovog veličanstva" i voleo da pred svakim istakne tu sasvim slučajnu okolnost. Eto taj Fedotov - Čehovski očigledno i jeste legendarni ‚"Pop Fedot " - Prim. pišč.

– Kakva li je ovo besmislica i zašto li je moj brat ovako čuvao?

Dvorjani je htedoše baciti, ali car reče:

– Ne, – to nešto znači.

Iz apoteke prema Aničkovom mostu zovnuše hemičara koji na najmanjim terazijama meri otrove i pokazaše mu buvu, a ovaj je odmah uze, metnu na jezik i reče: „Osećam hladnoću kao od čvrstog metala". A onda je malo zubom stisnu i izjavi:

– Kako god hoćete, ali ovo nije prava buva, već nimfozorija, a napravljena je od metala, i ovo nije naš ruski rad.

Car naredi da odmah saznaju: odakle je ovo i šta znači?

Pojuriše da vide u aktima i spiskovima, ali u aktima nije bilo ništa zapisano. Stadoše da pitaju jednog, drugog, – niko ništa ne zna. Ali je, srećom, donski kozak Platov još bio živ i čak je još uvek ležao na svom dosadnom divanu i pušio lulu. Čim je čuo da su se u dvoru zabrinuli, odmah ustade s divana i iziđe pred cara sa svima svojim ordenima. Car mu reče:

– Šta je, junačka starino, šta ti treba?

A Platov odgovori:

– Meni, vaše veličanstvo, ništa ne treba, jer pijem i jedem šta hoću, i potpuno sam zadovoljan, već sam ja, – veli, – došao da vas izvestim o onoj nimfozoriji koju ste našli: to je, – veli, bilo ovako i ovako i evo šta se u Engleskoj desilo na moje oči, – a tu uz nju ima i ključić, a ja imam njihov sitnoskop kroz koji se to može videti i tim ključem kroz rupicu na trbuščiću ta nimfozorija može se naviti, i ona će skakati u kom bilo prostoru i izvoditi varojacije.

Naviše je i ona poče da skače, a Platov veli:

– To je, – veli, – vaše veličanstvo, zaista vrlo tanan i interesantan rad, ali ne treba da se samo divimo i ushićujemo, već bi trebalo da tu buvu pregledaju ruski majstori u Tuli ili u Sesterbeku, – onda su Sestorjeck još Sesterbekom zvali; – ne bi li ga naši majstori mogli prevazići, kako Engleze ne bi više cenili od Rusa.

Car Nikolaj Pavlović se vrlo uzdao u svoje Ruse i nije voleo da pred bilo kakvim strancem ustukne, i on reče Platovu:

– To ti, junačka starino, dobro kažeš, i ja poveravam tebi da to proveriš. Meni ova kutijica, pored mojih velikih briga, i tako nije potrebna, već je ti ponesi sa sobom i na svoj dosadni divan ne leži više, već putuj na tihi Don i s mojim donskim kozacima zapodeni razgovor o njihovom životu i vernosti, i o tome što im se dopada. A kad budeš prolazio kroz Tulu, pokaži mojim tulskim majstorima ovu nimfozoriju, pa neka razmisle o njoj. S moje strane im reci da se moj brat divio ovoj stvarčici i tuđe ljude, koji su izradili ovu nimfozoriju, hvalio više nego

ikoga, a da se ja uzdam u svoje ljude da nisu gori od drugih. Oni se neće oglušiti o moju reč i nešto će već uraditi.

GLAVA PETA

Platov uze čeličnu buvu i kada je, putujući na Don, prolazio kroz Tulu, pokaza je tulskim puškarima i reče im šta im je car poručio, a onda ih upita:

– Šta ćemo sada, pravoslavni hrišćani?

Puškari mu odgovoriše:

– Mi, baćuško, osećamo milostivu carevu reč i nikad je nećemo zaboraviti, zato što se on uzda u svoje ljude, a šta ćemo da radimo u ovom slučaju, ne možemo ovog trenutka reći, jer ni engleski narod nije glup, već je čak prilično lukav i velikog smisla ima za umetnost. Protiv njega – vele, – treba istupiti dobro promislivši i s božjim blagoslovom. A ti, ako tvoja milost, kao i car naš, imaš u nas poverenja, putuj na tihi Don, a nama ostavi tu buvicu tako kako je u kutijici i u carevoj zlatnoj burmutici. Šetaj lepo po Donu i isceljuj rane kojih si za otadžbinu dopao, a kad pri povratku dođeš u Tulu, zaustavi se i pošalji po nas: daće bog, mi ćemo dotle nešto smisliti.

Platov nije bio baš zadovoljan što tulski majstori tako mnogo vremena traže, a usto ne kažu jasno: šta se upravo nadaju da će učiniti. Pitao ih je on i ovako i onako, i na sve moguće načine je s njima lukavo, po donski, zapodevao razgovor, ali mu ni tulski majstori u lukavstvu nisu ustupali, jer su oni odmah imali zamisao, za koju se čak nisu nadali da će u nju i Platov poverovati, već su hteli da svoju smelu zamisao prvo ostvare, pa onda da mu predaju buvu.

Kažu mu:

– Mi još ni sami ne znamo šta ćemo učiniti, samo se u boga uzdamo, pa valjda carska reč zbog nas neće ostati postiđena.

I tako je Platov mudrovao, a i tulski majstori su isto tako mudrovali.

Platov je mudrovao, mudrovao, pa je uvideo da tulske majstore neće nadmudriti, dade im burmuticu s nimfozorijom i reče:

– E pa, nema se kud, neka, – veli, – bude po vašem; znam vas kakvi ste, ali ipak, nema se kud, – verujem vam, ali samo pazite da mi brilijant ne zamenite i ne iskvarite engleski tanani rad, ali ne oklevajte, jer ja brzo putujem: neće proći ni dve nedelje, a ja ću s tihog Dona okrenuti u Petrograd, a onda gledajte da na svaki način imam šta caru da pokažem.

Puškari ga potpuno umiriše:

– Tanani rad, – vele, – nećemo pokvariti, niti ćemo brilijant; zameniti, a dve nedelje nam je dovoljno, a kad se vratiš, imaćeš n e š t o da pokažeš carskom veličanstvu.

A š t a u p r a v o, to baš ne rekoše.

GLAVA ŠESTA

Platov otputova iz Tule a puškari, njih trojica, najveštiji od sviju, – jedan od njih beše razroki levak, na obrazu mu mladež, a na slepoočnicama mu još od vremena obuke iščupana kosa, – oprostiše se s drugovima i sa svojim ukućanima, pa, nikom ništa ne govoreći, uzeše torbe, staviše u njih potrebno jelo i izgubiše se iz grada.

Palo je u oči samo to da nisu otišli ka moskovskom đermu, već su okrenuli na suprotnu, kijevsku stranu, pa su svi mislili da su otišli u Kijev da se poklone ugodnicima, koji tamo počivaju, ili da se posavetuju s kojim od živih svetih muževa, kojih uvek ima u Kijevu u izobilju.

Međutim, to nije bilo daleko od istine, ali nije bilo prava istina. Ni vreme ni rastojanje nisu dozvoljavali tulskim majstorima da u roku od tri nedelje pešice odu u Kijev, a onda još da stignu da izrade nešto što bi posramilo englesku naciju. Pre bi mogli da stignu da se pomole bogu u Moskvi do koje je svega „dva puta po devedeset vrsta", a svetih ugodnika i tamo dosta počiva. A na drugu stranu – do Orla – isto tako je „dva puta po dvadeset", a od Orla do Kijeva opet još dobrih pet stotina vrsta. Taj put čovek neće brzo preći, a i ako ga pređe neće se brzo odmoriti, dugo će ga još noge brideti i ruke mu se tresti.

Neki su čak mislili da su se majstori hvalisali pred Platovom, a posle, kad su razmislili, uplašili se i sada sasvim pobegli ponevši sa sobom carevu zlatnu burmuticu, brilijant i u njemu englesku čeličnu buvu koja im je zadala tolike brige.

Međutim, takva pretpostavka bila je potpuno neosnovana i nedostojna iskusnih ljudi na kojima je sada počivala nada čitavog naroda.

GLAVA SEDMA

Tulski majstori, ljudi pametni i vešti u radu sa metalom, bili su isto tako čuveni i kao najbolji poznavaoci vere. Njihova se slava u tome pogledu pronela kroz celu domovinu, pa čak i kroz Svetu Goru: ne samo da su bili majstori da pevaju s vavilonima, nego su znali kako se radi slika „večno zvonjenje", a ako bi se neki od njih posvetili višem služenju i otišli u kaluđere, onda bi takvi bili na glasu kao najbolji manastirski ekonomi i od njih bi postali najbolji skupljači

priloga. U Svetoj Gori znaju da su ljudi iz Tule od najveće koristi, i, da nije njih, zabačeni kutići u Rusiji sigurno ne bi videli mnoge svetinje dalekog Istoka, a Sveta Gora bi se lišila mnogih korisnih priloga koji potiču od ruske darežljivosti i pobožnosti. Sada „svetogorski Tuljani" pronose svetinje po čitavoj našoj domovini i m a j s t o r s k i skupljaju priloge čak i onde gde se nema šta uzeti. Ljudi iz Tule su puni crkvene pobožnosti i imaju veliku praksu u tome, pa zato i ona tri majstora, što su se primila da pomognu Platovu, a s njim i celoj Rusiji – nisu pogrešila što se nisu uputila u Moskvu, već na jug. Oni uopšte nisu išli u Kijev, već ka Mcensku, sreskom gradu Orlovske gubernije u kome postoji drevna ikona sv. Nikolaja isklesana u kamenu, koja je u prastaro doba na velikom krstu od kamena ovamo doplovila rekom Zušom. Ta ikona izgleda „strašno-prestrašno", – Mir-Likijski[14] svetitelj je na njoj pretstavljen „u svoj svojoj visini" sav odeven u srebrnu i pozlaćenu odeždu, a lice mu mračno, i u jednoj ruci drži hram, a u drugoj mač – „ratničko znamenje". Eto u tome „znamenju" se i sastoji smisao stvari: sv. Nikolaj je pokrovitelj trgovine i ratništva uopšte, a „mcenski Nikolaj" naročito, i njemu su tulski majstori i krenuli da se poklone. Otslužili su molepstvije pred samom ikonom, zatim pred krstom od kamena, i najzad se „noćom" vratili kući i, ne govoreći nikom ništa, latili se posla u velikoj tajnosti. Sva trojica su se sastala u kućerku kod levorukog, zaključala vrata, zatvorila kapke na prozorima, užegla kandilo pred ikonom sv. Nikolaja i počela da rade.

Sede jedan dan, dva dana, tri dana i nikud ne izlaze, sve čekićima kuckaju. Nešto kuju, a šta kuju – to niko ne zna.

Svi su radoznali, a niko ništa ne može da sazna, jer radnici niti šta govore, niti se pomaljaju. Razni su ljudi dolazili do kućerka, kucali na vrata pod raznim izgovorima da zatraže malo vatre ili soli, ali tri majstora ne otvaraju ni na kakvu molbu, a čak se ne zna ni čime se hrane. Pokušali su da ih uplaše, kako, tobože, susedna kuća gori – ne bi li od straha istrčali, pa da se tada vidi šta su iskovali, ali ništa nije moglo prevariti ove lukave majstore: jednom se samo levoruki do pojasa promoli i viknu:

– Gorite, nek vam je sa srećom, a mi nemamo kada, – i opet povuče svoju očerupanu glavu, zalupi prozorski kapak i lati se svoga posla.

Samo se kroz male rupice videlo da u kući gori svetlost i čulo se kako tanani čekići kuckaju po nakovnjima koji zveče.

Jednom reči, ceo posao se obavljao u velikoj tajnosti, tako da se ništa nije moglo saznati, a usto se nastavljao sve dotle dok se kozak Platov, idući caru, nije vratio s tihog Dona, a za sve to vreme majstori se ni s kim nisu videli ni razgovarali.

[14] Mirilikija u Maloj Aziji.

GLAVA OSMA

Platov je putovao vrlo brzo, i to po ceremonijalu: on je sedeo u kočijama a na boku desno i levo od kočijaša po jedan ulak-kozak s nagajkom u ruci, i oni su kočijaša stalno, bez milosrđa, milovali kako bi jurio. A ako koji od kozaka zadrema, Platov ga iz kola mune nogom, pa još bešnje pojure. Te mere za potsticanje delovale su tako dobro, da nigde ni na jednoj stanici nisu mogli zaustaviti konje, već bi uvek, pored mesta gde treba da zastanu, projurili još jedno sto skokova. Tada opet kozak na kočijaša deluje u suprotnom pravcu, pa se vrate pred ulaz.

Tako su dojurili i u Tulu, – isto tako su najpre projurili sto skokova pored moskovskog đerma, a onda, pošto je kozak na kočijaša nagajkom delovao u suprotnom pravcu, stadoše pred ulazom zaprezati nove konje. Platov ne iziđe iz kola, već samo naredi ulacima da mu što brže dovedu majstore kojima je ostavio buvu.

Otrča jedan ulak da što pre dođu majstori i donesu rad kojim je trebalo da postide Engleze, a tek što taj ulak otrča, a Platov u stopu za njima šalje nove, i to jednog za drugim da bi stvar ubrzao.

Sve je ulake razagnao i već je od radoznalog sveta stao slati i obične ljude, pa sav nestrpljiv čak i sam istura noge iz kola i zbog nestrpljenja hoće da potrči, a sve zubima škrguće, – sve mu se čini da nije dosta brzo.

Tako se u ono doba tražilo da sve bude vrlo tačno i brzo, kako ne bi propao nijedan trenutak koji bi Rusima bio od koristi.

GLAVA DEVETA

Tulski majstori, koji su radili nešto izvanredno, baš su u to doba završavali svoj rad. Ulaci su zadihani dojurili do njih, a obični radoznali ljudi nisu uopšte stigli, zato što nisu bili naviknuti, pa su putem posustali i poizvrtali se, a onda, od straha da Platovu iziđu na oči, okrenuli kućama i posakrivali se gde je ko stigao.

A kad ulaci stigoše do kuće, odmah podviknuše, i kad videše da ovi ne otvaraju, bez ustezanja odmah trgoše zasovnice na prozorskim kapcima, ali zasovnice behu tako čvrste da nimalo ne popustiše, drmnuše vrata, a vrata iznutra behu zamandaljena hrastovom zasovnicom. Tada ulaci uzeše sa ulice balvan, pa njime, ko što vatrogasci rade, poduhvatiše strehu i s male kućice odjednom zbaciše ceo krov. Zbaciše krov, ali i sami odmah popadaše, jer se kod majstora, u njihovoj tesnoj sobici, usled rada bez predaha, stvorio takav vrtlog vazduha pun zadaha znoja, da čovek na svežem vazduhu, koji na to ne beše naviknut, ne mogade ni dahnuti.

Izaslanici povikaše:

– Šta vi to, gadovi jedni, radite, pa još smete da nas zasipate takvim vrtlogom! Ili posle svega ovoga ne znate za boga!

A ovi odgovaraju:

– Mi ovog trenutka zakivamo poslednji ekserčić i kad ga zabijemo, odmah ćemo naš rad izneti.

A izaslanici vele:

– On će nas dotle žive pojesti, ni za pomen duše neće ništa ostaviti.

Ali majstori odgovaraju:

– Neće stići da vas proguta, jer smo mi, dok ste vi tu govorili, već i ovaj poslednji ekser zakovali. Trčite i recite da već nosimo.

Ulaci otrčaše, ali u nedoumici, – mislili su da će ih majstori prevariti; i zato trče, trče, a sve se osvrću; ali su majstori išli za njima, i to su toliko požurili da se čak nisu ni obukli kako to priliči kada se pojavljuju pred uvaženom ličnošću, već putem zakopčavaju kopče na kaftanima. Dvojica od njih u rukama nemaju ništa, a trećem, levorukom, u ruci, u zelenoj navlaci, careva kutija s engleskom čeličnom buvom.

GLAVA DESETA

Ulaci pritrčaše Platovu i rekoše:

– Evo i njih tu!

Platov će odmah majstorima:

– Je li gotovo?

– Sve je, – vele, – gotovo.

– Daj ovamo.

Dadoše mu.

A kočije sa zapregom i kočijaš i prednji jahač već na svome mestu. Kozaci odmah sedoše pored kočijaša i na njega zamahnuše nagajkama, pa ih tako zamahnute drže.

Platov skide zelenu navlaku, otvori kutiju, izvadi iz pamuka zlatnu burmuticu, a iz burmutice brilijantski orah, – vidi da engleska buva leži onakva kakva je i bila, a sem nje nema ništa više.

Platov im veli:

– Pa šta je ovo? A gde je vaš rad kojim ste hteli da obradujete cara?

Puškari mu odgovoriše:

– Tu je i naš rad.

Platov ih pita:

– A u čemu se sastoji taj rad?

A puškari odgovaraju:

– Zašto da to objašnjavamo? Sve je tu pred vašim očima pa vidite sami.

Platov sleže ramenima i povika:

– Gde je ključ od buve?

– Pa tu – vele mu – gde i buva u istom orahu.

Platov htede da uzme ključ ali su mu prsti bili kratki, hvatao je, hvatao, nikako nije mogao uhvatiti ni buvu, ni ključ kojim se navija njen trbuh, pa se odjednom naljuti i stade psovati kao što kozaci čine.

Vikao je:

– Šta je, podlaci jedni, ništa niste uradili, već ste možda još i čitavu stvar pokvarili! Glave ću vam poskidati!

A tulski majstori će njemu:

– Badava nas tako vređate, – mi od vas kao careva izaslanika, moramo da otrpimo sve uvrede, ali zato što ste posumnjali u nas i pomislili da smo, tobože, u stanju da osramotimo čak carevo ime, – sada vam nećemo odati tajnu našeg rada, već izvolite odneti caru – on će videti: kakvi smo mi ljudi i hoće li se nas postideti.

A Platov viknu:

– E baš lažete, podlaci jedni, neću se ovako s vama rastati, već će jedan od vas poći sa mnom u Petrograd, pa ću tamo od njega doznati kakvo je vaše lukavstvo.

I govoreći to, pruži ruku, pa svojim kratkim prstima ščepa razrokog levaka za vrat, tako da mu sve kopče na polukaftanu popucaše, i baci ga u kola pred svoje noge.

– Sedi tu, – veli mu, – sve do Petrograda kao kakva pudlica, – ti ćeš mi za sve njih odgovarati. A vi, – veli ulacima, – sad napred! Ne zevajte, kako bih prekosutra bio u Petrogradu kod cara.

Majstori se usudiše samo da mu za svog druga kažu: kako će ga bez tugamenta[15] voditi od nas? Neće se moći vratiti. A Platov im umesto odgovora pokaza pesnicu, tako strašnu, – čvornovatu i svu isečenu, pa kojekako sraslu, – i pripretivši im reče: „evo vam tugament!" A kozacima kaže:

– Napred, momci!

[15] Dokumenta.

Kozaci, kočijaši i konji, – svi se odjednom latiše posla i odvukoše levorukog bez tugamenta, a prekosutra, kao što je naredio Platov, stigoše do carevog dvorca, pa čak, onako u zaletu, projuriše mimo stubove.

Platov ustade, prikači ordenje i pođe caru, a ulacima-kozacima naredi da razrokog levaka pričuvaju pred ulazom.

GLAVA JEDANAESTA

Platov se bojao da iziđe caru pred oči, jer je Nikolaj Pavlović vrlo dobro zapažao i sve pamtio – ništa nije zaboravljao. Platov je znao da će ga svakako upitati za buvu. I eto, iako se nije bojao nikakvog neprijatelja na svetu, Platov se sada uplašio: u dvorac uđe sa kutijicom, pa je u dvorani polako stavi iza peći. Pošto sakri kutijicu, Platov iziđe pred cara u njegovom kabinetu i stade brzo iznositi šta kozaci na tihom Donu između sebe razgovaraju. Ovako je mislio: da ovim zabavi cara i onda, ako se car sam seti i počne da govori o buvi, treba mu je dati i odgovarati, a ako ne počne govoriti, onda treba prećutati i narediti carevom sobaru da kutijicu sakrije, a da tulskog levaka na neodređeno vreme strpa u kazamat da tamo sedi dotle dok ne ustreba.

Ali car Nikolaj Pavlović ništa nije zaboravljao i čim Platov svrši o tome šta kozaci među sobom razgovaraju, on ga odmah upita:

– A šta je sa engleskom nimfozorijom, jesu li moji tulski majstori osvetlali obraz?

Platov odgovori onako kako mu je stvar izgledala.

– Nimfozorija je, – veli, – vaše veličanstvo, sve u istom prostoru i ja sam je doneo natrag, a tulski majstori nisu mogli da učine ništa naročito sa njom.

Car odgovori:

– Ti si junačka starina, ali to što mi javljaš ne može biti.

Platov ga stade uveravati i ispriča mu kako je stvar tekla, a kad dođe do onog mesta kako su ga tulski majstori molili da buvu pokaže caru, Nikolaj Pavlović ga pljesnu po ramenu i reče:

– Daj ovamo. Znam ja da me moji ne mogu prevariti. Tu je nešto urađeno što se ne može shvatiti.

GLAVA DVANAESTA

Iza peći iznesoše kutijicu, skidoše s nje sukneni omotač, otvoriše zlatnu burmuticu i brilijantski orah, – a u njemu leži buva onakva kakva je pre bila i kako je pre ležala.

Car pogleda i reče:

– Vidi jada! – ali nije gubio veru u svoje ruske majstore, već reče da pozovu njegovu najdražu ćerku Aleksandru Nikolajevnu i naredi joj:

– Ti imaš tanane prste, uzmi ovaj mali ključ i brzo njime navi mašinu u trbuhu ove nimfozorije.

Princeza stade okretati ključ i buva poče da miče brčićima, ali nogama ne miče. Aleksandra Nikolajevna navi do kraja, ali nimfozorija ipak ne zaigra danse i nijedne verojacije ne izvede kao ranije.

Platov sav pozelene i povika:

– Ah, pasje hulje! Sad razumem zašto mi tamo ništa ne htedoše reći. Dobro da sam jednu njihovu budalu sobom poveo.

Rekavši to, istrča pred ulaz, dočepa levorukog za kosu i stade ga vući tamo-amo, tako da mu je pramenje sve letelo. A kad ga Platov prestade tući, levoruki dođe k sebi i reče:

– Meni su i tako, dok sam šegrtovao, iščupali svu kosu, ali ne znam zašto se to sad opet ponavlja?

– To je zato, – veli Platov, – što sam se u vas uzdao i za vas jemčio, a vi ste onako retku stvar pokvarili.

Levoruki odgovori:

– Mi smo vrlo zadovoljni što si ti za nas jemčio, a što se kvarenja tiče, ništa nismo pokvarili: uzmite najjači sitnoskop i pogledajte.

Platov otrča natrag da kaže za sitnoskop, a levorukom samo pripreti:

– Ja ću ti, – veli, – nikogoviću jedan, još pokazati.

I naredi ulacima da levorukom još jače laktove nazad pritegnu, a on se penje uz stepenice, zaduvao se i čita molitvu: „Blagogo carja, blagaja mati, prečistaja i čistaja", i tako dalje kao što treba. A dvorjani koji stajahu na stepenicama sve od njega okreću glave, misle: dolijao je Platov i sad će ga iz dvora isterati, jer ga zbog njegove hrabrosti niko nije trpeo.

GLAVA TRINAESTA

Čim Platov reči levorukog saopšti caru, ovaj odmah radosno reče:

– Ja znam da me moji Rusi neće izneveriti, – i naredi da mu se na jastuku donese sitnoskop. Istog trenutka mu donesoše sitnoskop i car uze buvu, stavi je

pod staklo i to prvo leđima gore, zatim bokom, a onda trbuhom, – jednom reči okretaše je na sve strane, ali ništa ne vidi.

Međutim, car ni sada ne izgubi veru, već samo reče:

– Odmah mi dovedite ovamo onog puškara što se nalazi dole.

Platov mu kaže:

– Trebalo bi ga preobući – poveo sam ga onakvog kakav je bio i sad izgleda vrlo rđavo.

A car odgovori:

– Ne mari – uvedite ga takvog kakav je.

Platov reče levorukom:

– Eto sad idi sam, nikogoviću jedan, caru na oči da odgovaraš.

A levoruki će na to:

– Pa šta, i otići ću i odgovoriću.

Ide onakav kakav je bio: jedna mu nogavica u čizmi, druga mlatara, a koporan mu star, nezakopčan, kopče pootpadale, a okovratnik iscepan; ali ništa, ne stidi se.

„Pa šta? – misli on, – kad je caru ugodno da me vidi – ja moram da idem; a ako nemam tugamenta pri sebi, – nisam ja kriv, reći ću zašto se to tako dogodilo".

Čim levoruki uđe i pokloni se caru, ovaj mu odmah reče:

– Šta ovo, brate, znači, mi smo i ovako i onako gledali, i pod sitnoskop metali, a ništa naročito ne vidimo?

A levoruki odgovara:

– A jeste li, vaše veličanstvo, izvoleli gledati kako treba?

Velmože mu glavom daju znak, k'o vele: „ne govori tako!" A on ne razume kako po dvorskom običaju treba govoriti sa laskanjem ili s lukavstvom već govori prosto.

Car im reče:

– Prođite se mudrovanja s njim, nek odgovara kako ume.

I odmah objasni levorukom:

– Mi smo, – veli, – evo ovako stavljali, – i metnu buvu pod sitnoskop. – Pogledaj, – vidi, – i sam – ništa se ne vidi.

Levoruki će na to:

– Tako se, vaše veličanstvo, i ne može ništa videti, jer je naš rad prema toj razmeri mnogo skriveniji.

Car ga upita:

– A kako treba?

– Treba, – veli, – svaku njenu nogu ponaosob staviti pod sitnoskop i zasebno gledati svaku petu kojom stupa.

– Zaboga, šta kažeš, – veli car, – pa to je vrlo, vrlo sitno!

– A šta ćemo, – odgovori levoruki, – kad se samo tako naš rad može zapaziti, – a tada će se i sva divota pokazati.

Staviše buvu kako je levoruki rekao, i čim car pogleda kroz gornje staklo, odmah se sav razvedri, – uze levorukog, onakvog kakav je bio nedoteran i prašnjav, neumiven, zagrli ga i poljubi, a onda se okrete svojim dvorjanima i reče:

– Vidite, ja sam bolje od svih znao da me moji Rusi neće prevariti. Gledajte, molim vas: ta oni su, obešenjaci jedni, englesku buvu potkovicama potkovali.

GLAVA ČETRNAESTA

Svi stadoše prilaziti i gledati: buvi su zaista sve noge bile potkovane pravim potkovicama, a levoruki reče, da to nije još ono najčudnije.

– Kad biste, – veli, – imali bolji sitnoskop koji uveličava pet miliona puta, onda biste, veli. izvoleli videti da na svakoj potkovici stoji ime ruskog majstora koji je tu potkovicu radio.

– Nalazi li se i tvoje ime tu? – upita ga car.

– Ne, – odgovori levoruki, – samo se moje ime ne nalazi tu.

– A zašto?

– Pa zato, – veli, – što sam ja radio sitniji rad od potkovica: ja sam kovao eksere kojima su potkovice prikucane, – to se nikakvim sitnoskopom ne može videti.

Car ga upita:

– A gde je vaš sitnoskop pomoću koga ste mogli izraditi ovo čudo?

A levoruki odgovori:

– Mi smo siromašni ljudi i zbog tog siromaštva nemamo svog sitnoskopa, ali je naše oko sokolovo.

Videći da je stvar levorukog tako uspela, stadoše ga i drugi dvorjani ljubiti, a Platov mu dade sto rubalja i reče:

– Oprosti mi, brate, što sam ti kosu počupao.

Levoruki mu odgovori:

– Neka ti je bogom prosto – nije nam to prvina.

A više nije hteo ni da govori, a nije imao ni kada da s kim razgovara, jer je car naredio da se ta potkovana nimfozorija odmah spakuje i pošalje u Englesku, – i to kao dar kako bi tamo razumeli da za nas ovo nije nikakvo čudo. I car naredi da buvu odnese naročiti kurir koji sve jezike govori, a da s njim pođe i levoruki kako bi Englezima mogao pokazati rad i kakvi su majstori kod nas u Tuli.

Platov ga prekrsti:

– Da si, – veli, – blagosloven, a ja ću ti za put poslati svoje rođene kizljarke. Nemoj piti malo, nemoj piti mnogo, već pij srednje.

Tako je i uradio, – poslao mu je.

A grof Kiselvrode[16] naredi da levorukog okupaju u Tuljakovskom narodnom amamu, da ga u berbernici ošišaju i obuku u paradni kaftan dvorskog pevača, kako bi izgledao kao da i on ima neki čin.

Kada ga tako obukoše u uniformu i za srećna puta napojiše čajem i Platovljevom kizljarkom, kožnim pojasem ga dobro pritegoše da mu se creva ne bi tresla, pa ga povezoše u London. Otada su se sa levorukim u inostranstvu počela događati čuda.

GLAVA PETNAESTA

Kurir i levoruki su putovali vrlo brzo tako da od Petrograda do Londona nigde nisu zastali da se odmore već su samo na svakoj stanici pritezali kaiševe za jednu rupu dalje, kako im se creva ne bi pomešala s plućima; ali kako je levoruki, pošto se pretstavio caru, po Platovljevom naređenju mogao da na račun državne blagajne pije do mile volje, on nije jeo ništa, već se samo pićem održavao i pevao ruske pesme da se sva Evropa orila, samo im je pripev okretao na tuđ način: „a j lj u lj i, s e t r e žulji”[17].

Kad ga kurir dovede u London, ode kome treba i predade kutiju, a levorukog smesti u sobu u hotelu, ali ovoga tu ubrzo obuze čama, pa zažele da jede. Zakuca na vrata i onome koji ga je posluživao pokaza na svoja usta, a ovaj ga odmah odvede u trpezariju.

Tu levoruki sede za sto i sedi, a ne ume ništa da zatraži engleski. Ali se onda doseti: opet prosto kucnu po stolu i prstom upre u usta; Englezi se dosećaju, pa mu donose jela, samo ne baš uvek ono što treba, ali on ne uzima ono što mu se ne dopada. Doneše mu na svoj način spremljen vreo studing u vatri; on im veli: ja ne znam kako bi se to moglo jesti, i ne htede da jede; oni mu promeniše i donesoše

[16] Kiselvrode - aluzija na Karla Roberta Neselrodea, ruskog državnika i ministra spoljnih poslova, glavnog krivca za Krimski rat (1854).

[17] C’ est très jol! - to je vrlo lepo.

drugo jelo. Isto tako ni njihovu votku ne htede da pije, jer je bila zelena – kao da je zelenom galicom začinjena, već izabra što je bilo najprirodnije i čeka kurira u hladovini uz čuturu.

A one ličnosti, kojima je kurir predao nimfozoriju, istog trenutka je razgledaše kroz najjači sitnoskop i odmah u novine poslaše opis kako bi još sutra izišao kleveton[18] i svi bili obavešteni.

– A tog majstora, – vele, – hoćemo odmah da vidimo.

Kurir ih odvede u hotelsku sobu, a odatle u trpezariju gde se naš levoruki već poprilično zarumeneo, pa im reče: „Evo ga!"

Englezi levorukog odmah po plećima potapšaše i kao sebi ravnog uzeše za ruke: „kamrad, – vele, – kamrad, – kamrad je dobar majstor, – s tobom ćemo docnije razgovarati, a sad ispijmo u tvoje zdravlje".

Poručiše mnogo pića i levorukom pružiše prvu čašu, a on iz učtivosti ne htede da pije prvi; misli: možda me od jada hoćete da otrujete.

– Ne, – veli, – to nije red: i u Poljskoj je domaćin najstariji, – prvo vi pijte.

Englezi pred njim sva pića probaše, a onda njemu stadoše sipati. On ustade, prekrsti se levom rukom i ispi u zdravlje sviju njih.

Oni opaziše da se on krsti levom rukom i upitaše kurira:

– Šta je on, je li luteran ili protestant?

Kurir im odgovori:

– Nije on ni luteran, ni protestant, već je ruske vere.

– A zašto se krsti levom rukom?

Kurir im reče:

– On je levoruk i sve radi levom rukom.

Englezi se stadoše još više čuditi i počeše da navaljuju s pićem i na levorukog i na kurira, i tako nastaviše puna tri dana, a onda će reći: „Sad je dosta". Po simfon vode s erfiksom popiše, i pošto se sasvim osvežiše, stadoše ispitivati levorukog: gde je i šta učio i koliko zna računicu.

Levoruki im odgovori:

– Naša je nauka prosta: po Psaltiru i po „Polusanovniku", a računicu ne znamo nimalo.

Englezi se zgledaše, pa vele:

– To je čudnovato.

A levoruki će ti njima:

---

[18] Feljton.

– To je kod nas tako svuda.

– A kakva je to, – pitaju, – u Rusiji knjiga „Polusanovnik”?

– To vam je, – veli, – ovakva knjiga: ako u Psaltiru nije nešto u vračanju car David jasno otkrio, onda u „Polusanovniku” traže dopunu tome.

Oni mu vele:

– To je šteta, bolje bi bilo da iz računice bar četiri osnovne računske radnje znate, to bi vam bilo mnogo korisnije, nego čitav „Polusanovnik”. Onda biste mogli shvatiti da za svaku mašinu postoji proračun sila, a ovako, iako su vam ruke vrlo vešte, ipak niste shvatili da ovako sićušan mehanizam kao što je u nimfozoriji počiva na najtačnijem proračunu i ne može da podnese njene potkovice. Zato sada nimfozorija ne može ni da skače ni da igra danse.

Levoruki se složi s tim.

– Nema spora, – veli, – da mi nismo od nauke, ali smo verni i odani svojoj otadžbini.

A Englezi će na to:

– Ostanite kod nas, mi ćemo vam dati veće obrazovanje i od vas će postati izvanredan majstor.

Ali na to levoruki ne pristade.

– Ja, – veli, – kod kuće imam roditelje.

Englezi mu ponudiše da će njegovim roditeljima slati novac, ali levoruki odbi i to.

– Mi smo, – veli, – odani svojoj domovini i moj je ćale već starac, a majka mi je starica, i navikli su da u svojoj parohiji idu u crkvu, a i meni će ovde samom samcatom biti dosadno, jer nisam oženjen.

– Vi ćete se, – vele, – naviknuti, primićete našu veru i mi ćemo vas oženiti.

– To nikako ne može biti, – odgovori levoruki.

– A što to?

– Zato, – odgovori im, – Što je naša ruska vera najpravilnija, i kako su verovali naši praoci, isto tako moraju verovati i njihovi potomci.

– Vi, – vele mu Englezi, – ne znate našu veru: i mi smo isto tako hrišćanskog zakona i isto Jevanđelje imamo.

– Jevanđelje je, – odgovara levoruki, – zaista kod sviju jedno, samo su naše knjige u poređenju s vašim deblje, i naša vera je punija.

– Zašto tako mislite?

– Mi za to, – odgovori im, – imamo očigledne dokaze.

– Kakve?

– Pa eto, – veli, – mi imamo i čudotvorne ikone, i mirotočive glave, i svete mošti, a vi nemate ništa, i čak, sem nedelje, nemate nikakvih drugih praznika, a drugo, ako se **s** Engleskinjom i po zakonu venčam, mene će biti sramota da **s** njom živim.

– A zašto to? – pitaju ga. – Ne prezirite – i naše se vrlo čisto nose i dobre su domaćice.

A levoruki će im na to:

– Ja ih ne poznajem.

Englezi mu kažu:

– To nije važno – možete ih upoznati: mi ćemo vam napraviti grandevu.[19]

Levoruki se zastide.

–Zašto – veli, – da badava devojke vučete za nos, – i odbi. – Grandevu, – veli, – to je gospodska stvar i nama ne priliči, a ako o tome na domu, u Tuli, doznaju, strašno će mi se potsmevati.

Englezi se zainteresovaše:

– A, – vele, – ako nema grandevu kako onda kod vas u takvim slučajevima postupaju da bi po volji izabrali?

Levoruki im objasni naš način.

– Kod nas, – veli, – kad čovek hoće da devojci otkrije svoje ozbiljne namere, onda pošalje provodadžiku, i kad ona porazgovara, onda zajedno s njom učtivo ode u tu kuću i devojku gleda otvoreno pred celom porodicom.

Oni razumeše, ali odgovoriše da kod njih nema provodadžika i da ne postoji takav običaj, a levoruki im reče:

– Utoliko bolje, jer ako čovek hoće da se lati takvog posla, onda treba da ima ozbiljne namere, a pošto ja to ne osećam prema tuđoj naciji, zašto onda da devojke vučem za nos?

On se Englezima dopade i po ovom svom rasuđivanju, tako da ga opet počeše prijateljski tapšati i po plećima i po kolenima, a sve ga pitaju:

– Mi bismo, – vele, – želeli samo jedno da znamo: kakve ste rđave osobine zapazili kod naših devojaka i zašto ih izbegavate?

Tada im levoruki otvoreno odgovori:

– Ja ih ne kudim, samo mi se ne dopada što se odeća na njima nekako lepršа i čovek ne može da razabere šta su obukle i za šta im je to potrebno: tu je jedno, a malo niže drugo prikačeno, a na rukama nekakve nogavice. Baš kao nakinđuren majmun.

---

[19] Randevu.

Englezi se nasmejaše, pa mu vele:

– A šta vam to smeta?

– Ne smeta mi, – odgovara levoruki, – samo se bojim da će me biti sramota da gledam i čekam kako će se ona iz svega toga izvlačiti.

– A zar je, – vele, – vaš kroj odela bolji?

– Naš kroj, – odgovori on, – u Tuli je prost: svaka je u svojoj čipki, a naše čipke nose čak i velike gospođe.

Oni su levorukog i svojim gospođama pokazali, i tu su ga častili čajem i pitali ga:

– Zašto se mrgodite?

On odgovori:

– Zato što mi, – veli, – nismo navikli na tako slatko.

Onda ga poslužiše na ruski način, da gricka šećer i čajem zaliva.

Njima se čini da je tako gore, a on im veli:

– Po našem ukusu ovako je ukusnije.

Ničim ga Englezi nisu mogli namamiti da ga privole na svoj život, samo su ga nagovorili da za kratko vreme ostane kod njih u gostima, a oni će ga za to vreme voditi po raznim fabrikama i svu će mu svoju veštinu pokazati.

– A onda ćemo ga, – vele, – svojim brodom dovesti i ž i v o g i z d r a v o g p r e d a t i u P e t r o g r ad.

On na to pristade.

GLAVA ŠESNAESTA

Englezi uzeše levorukog u svoje ruke, a ruskog kurira poslaše natrag u Rusiju. Iako je kurir imao čin i znao razne jezike, ipak ih on nije interesovao, već ih je interesovao levoruki, pa stadoše levorukog voditi i sve mu pokazivati. On je razgledao čitavu njihovu proizvodnju i fabrike metala i fabrike sapuna, i čitavo njihovo privredno uređenje mu se vrlo dopalo, a naročito što se tiče izdržavanja radnika. Svaki je njihov radnik uvek sit, nije odeven u dronjke, već je na svakom dobra radna bluza. na nogama debele štivletne sa gvozdenim potkovom, kako noge ne bi ni na šta ozledili; niko ih batinom ne tera na rad, već su svršili obuku i poznaju posao. Svakom pred očima visi tablica množenja, a pod rukom im je tablica za pisanje; sve što koji majstor radi, gleda na tablicu množenja i s razumevanjem sravnjuje, a onda na svojoj tablici jedno piše, drugo briše i sve tačno sabira, kako je brojkama napisano tako i na delu ispada. A kad dođe praznik,

okupe se, uzmu u ruke štapove, pa sve dvoje po dvoje i idu pristojno i otmeno da šetaju kao što i treba.

Levoruki se nagledao njihova života i njihova rada ali je najviše obraćao pažnju na jednu stvar, što je Engleze vrlo čudilo. Nije ga toliko zanimalo kako se izrađuju nove puške, koliko to u kakvom su stanju stare. Sve obiđe i hvali i veli:

– Ovo ovako i mi možemo.

A kad dođe do stare puške, – zavuče prst u cev i njime prevuče po zidovima cevi i uzdahne:

– Ovo je, – veli, u poređenju s našim, nesravnjivo bolje.

Englezi nikako da pogode šta to levoruki opaža, a on ih pita;

– Da li bih, – veli, – mogao znati jesu li naši generali nekad ovo videli ili nisu?

Oni mu vele:

– Oni koji su bili ovde biće da su videli.

– A jesu li, – veli, – bili u rukavicama ili bez rukavica?

– Vaši su generali, – vele mu, – uvek uparađeni; uvek su u rukavicama, pa prema tome i ovde su tako bili.

Levoruki ništa ne reče. Ali odjednom poče da ga obuzima nemir i čamotinja. Stade tugovati i tugovati, pa veli Englezima:

– Velika vam hvala što ste me pogostili i svim i svačim sam kod vas vrlo zadovoljan, i sve što mi je bilo potrebno da vidim već sam video, a sad hoću što pre kući.

Nisu ga više nikako mogli da zadrže. Suvim putem ga nisu mogli pustiti, jer nije znao nijednog jezika, a ploviti vodom nije bilo dobro, jer je bila jesen, vreme burno, ali je on zaintačio: pustite me.

– Mi smo, – vele, – gledali na buremetar: sprema se bura, – možeš se utopiti: nije to ono što je vaš Finski Zaliv, već je to pravo Tvrdozemno More.

– Svejedno mi je, – odgovori on, – i onako je volja božja gde ću umreti, a ja želim da što pre odem u svoje rodno mesto, inače mogu dobiti jednu vrstu ludila.

Silom ga nisu zadržavali: nahraniše ga, obdariše novcem, za uspomenu mu pokloniše zlatan sat s trepetirom, a pošto je na moru u kasnu jesen hladno, na put mu dadoše debeo suknen ogrtač sa kapuljačom. Vrlo toplo obukoše levorukog i odvezoše ga na lađu koja je išla u Rusiju. Tu levorukog smestiše na najbolje mesto kao pravog gospodina, ali on nije voleo da sa ostalom gospodom sedi u zatvorenom prostoru i da se snebiva, već ode na palubu, sede ispod cirade i upita:

– Gde je naša Rusija?

Englez koga upita rukom mu na onu stranu pokaže ili glavom mahne, a on okrene lice na tu stranu i nestrpljivo gleda prema svom zavičaju.

Kad su izišli iz zaliva u Tvrdozemno More, težio je za Rusijom tako jako da ga nikako nisu mogli umiriti. Plovidba je postala strašna, a levoruki nikako neće dole u kabinu, sedi pod ciradom, navukao kapuljaču i gleda put otadžbine.

Englezi su više puta dolazili da ga zovu dole, gde je bilo toplo, ali on, da mu ne bi dodijavali, poče čak i lažima da se izgovara.

– Ne, – veli im, – meni je ovde napolju bolje, inače ću pod krovom zbog ljuljanja broda dobiti morsku bolest.

Tako celo vreme nije silazio sem u naročitom slučaju i zbog toga se vrlo dopao jednom pomoćniku kapetana broda koji je na nesreću levorukog znao da govori ruski. Ovaj pomoćnik kapetana nije mogao da se načudi da Rus, čovek s kopna, tako izdržava sve nepogode.

– Ti si, – veli, – Rus, junačina! Da popijemo!

Levoruki ispi.

A pomoćnik mu veli:

– Još!

Levoruki ispi još, i napiše se.

Pomoćnik ga pita:

– Kakvu ti tajnu iz naše države nosiš u Rusiju?

Levoruki mu odgovori:

– To je moja stvar.

– A kad je tako, – reče pomoćnik kapetana, – onda daj da se po engleski kladimo.

Levoruki ga upita:

– Kako da se kladimo?

– Da niko ništa ne pije sam za sebe već da pijemo podjednako, – što pije jedan, to da svakako pije i drugi, i ko koga natpije, taj je i pobedio.

Levoruki misli: nebo se oblači, trbuh mi se nadima, čamotinja velika, a put dalek i zavičaja iza talasa ne vidim – ipak će biti veselije da se kladim.

– Dobro, – veli, – pristajem!

– Samo da bude časno.

– E za to se, – veli, – ne brini.

Sporazumeše se i udariše dlan o dlan.

GLAVA SEDAMNAESTA

Opkladu počeše još u Tvrdozemnom Moru i pili su sve do riške Dinaminde, ali sve podjednako, jedan drugom nije ustupao, i tako su se dobro takmičili da se odmah, kada bi jedan pogledao u more i ugledao kako iz vode izlazi đavo, i drugom to isto pričinjavalo. Samo pomoćnik kapetana vidi riđeg đavola, a levoruki veli da je crn kao Arapin.

Levoruki veli:

– Prekrsti se i okreni se – to je đavo sa pučine.

A Englez protivreči:

– To je morski ronac. Hoćeš li, – veli, – da te bacim u more, ti se ne boj, on će mi te odmah vratiti natrag.

A levoruki će ti njemu:

– Kad je tako, baci me.

Pomoćnik ga uze na krkače i ponese ogradi broda.

Mornari to videše, zaustaviše ih i javiše kapetanu, a ovaj naredi da i jednog i drugog zatvore dole, da im daju ruma i rakije, kao i hladnog jela, kako bi mogli i piti i jesti i svoju opkladu održati, a vreli studing s vatrom da im ne daju, jer bi im se u utrobi mogao zapaliti špiritus.

Tako zatvorene dovezoše ih do Petrograda, a opkladu ni jedan od njih ne dobi; tu staviše jednog u jedna. drugog u druga kola, i Engleza odvezoše u poslanstvo na Engleskoj obali, a levorukog u kvart.

Otada im se sudbina poče jako da razlikuje.

GLAVA OSAMNAESTA

Čim Engleza dovezoše u poslanstvo odmah dovedoše lekara i apotekara, lekar naredi da ga pred njim strpaju u toplo kupatilo, a apotekar mu odmah napravi gutaperk-pilulu i sam mu je stavi u usta, a onda ga obojica uzeše i položiše na perinu, pokriše bundom i ostaviše ga da se preznojava, a da mu niko ne bi smetao, po čitavom je poslanstvu izdata naredba da niko ne sme kijati. Lekar i apotekar sačekaše dok pomoćnik kapetana ne zaspa i onda mu pripremiše drugu gutaperk-pilulu, staviše je na stočić pored kreveta i odoše.

A levorukog u kvartu spustiše na pod, pa ga pitaju:

– Ko si i odakle si, imaš li ličnu kartu ili kakav drugi tugament?

A on od bolesti, od pića i od dugog ljuljanja beše tako oslabio, da ne mogade odgovoriti ni reči, već samo ječi.

Tada ga odmah pretresoše, šareno odelo skidoše s njega, sat s trepetirom i novac mu oduzeše, a član kvarta naredi da ga kočijaš koji prvi naiđe besplatno odveze u bolnicu.

Žandarm povede levorukog da ga smesti u saonice, ali za dugo ne mogade da naiđe ni na jednog kočijaša, jer su oni bežali od policije. A levoruki za sve to vreme ležaše na hladnom podu; onda žandarm uhvati jednog kočijaša, ali bez tople lisičine, jer kočijaš u takvoj prilici lisičinu sakrije ispod sebe kako bi se policajcima noge što pre smrzle. Voze tako levorukog nepokrivenog, pa još kad ga iz jednih saonica premeštaju u druge, uvek ga ispuste, a kad ga stanu dizati, – tegle ga za uši da bi se osvestio. Dovezoše ga u jednu bolnicu, – neće da ga prime bez tugamenta, odvezoše u drugu, – ni tu ga ne primaju, a onda u treću, u četvrtu – sve do zore su ga tako vukli od nemila do nedraga i sve premeštali tako da se sav izubijao. Tada jedan lekarski pomoćnik reče žandarmu da ga odveze u narodnu Obuhvinsku bolnicu, gde sve one za koje se ne zna ko su i šta su primaju da umru.

Tamo narediše da se izda potvrda, a levorukog da metnu u hodnik na pod dok ga ne smeste.

A Englez, pomoćnik kapetana, sutradan u isto doba ustade, drugu gutaperk-pilulu proguta, za laki doručak pojede kokoš s pirinčem. Erfiksom ga zali, pa će reći:

– Gde je moj ruski kamerad? Idem da ga tražim.

Odenu se i odjuri.

GLAVA DEVETNAESTA

Nekim čudom pomoćnik kapetana vrlo brzo nađe levorukog, samo njega još ne behu smestili u krevet, već je u hodniku na podu ležao i žalio se Englezu.

– Ja bih, –.veli, – neizostavno morao reći dve reči caru.

Englez odjuri grofu Klajnmihelu i zagraja:

– Zar se može tako! Ako mu je, – veli, – bunda ovčja, duša mu je čovečja.

Engleza odmah odatle izbaciše zbog njegovog mudrovanja – kako se ne bi usudio da pominje dušu čovečju. A onda mu neko reče: „Bolje bi bilo da odeš do kozaka Platova, – on ima prosta osećanja".

Englez stiže do Platova koji je opet sada ležao na divanu. Platov ga sasluša i seti se levorukog.

– Kako da ne, brate, – veli, – dobro ga znam, – čak sam ga i za kose vukao, – samo ne znam kako da mu pomognem u ovakoj nevolji; jer sam ja sasvim

otslužio svoje i primam potpunu puplekciju,[20] sad me više ne fermaju, već ti idi što pre komandantu Skobeljevu, on je u moći i isto tako u toj stvari iskusan, on će nešto učiniti.

Pomoćnik kapetana ode i Skobeljevu i sve mu ispriča: kakva je bolest levorukog i od čega je došla. Skobeljev mu reče:

– Ja razumem tu bolest, samo je Nemci ne mogu lečiti, već tu treba kakav doktor iz duhovničkog reda, zato što su oni u ovakvim slučajevima iskusni i mogu da pomognu: odmah ću onamo poslati ruskog doktora Martin-Solskog.

Samo kad Martin-Solski stiže, levoruki već ležaše na umoru, jer beše potiljak razbio o pod i samo je jedno mogao da kaže razgovetno:

– Recite caru da Englezi svoje puške ne čiste ciglom: neka i kod nas ne čiste, inače sačuvaj bože rata, neće moći da pucaju.

I tako prekrstivši se verni levoruki umre.

Martin-Solski odmah ode da to javi grofu Černišovu kako bi ovaj cara izvestio, a grof Černišov stade na njega vikati:

– Ti se, – veli, – brini za tvoje lekarije protiv zatvora i bljuvanja i ne mešaj se u ono što te se ne tiče – u Rusiji za to postoje generali.

I tako caru ništa ne rekoše, i čišćenje se nastavljaše sve do Krimskog rata. A tad, kad počeše da pune puške, a ono se kuršumi u njima klate, jer su cevi ciglom rasklimatane. Tada Martin-Solski potseti grofa Černišova na levorukog, a grof Černišov mu reče:

– Idi dođavola, šuplja glavo, ne mešaj se u ono što te se ne tiče, inače neću priznati da sam ikad išta o tome od tebe čuo, pa ćeš već dobiti svoje.

Martin-Solski pomisli: zaista neće priznati, pa je ćutao.

A da su u svoje vreme caru saopštili reči levorukog, u Krimskom ratu bi neprijatelj sasvim drukčije prošao.

GLAVA DVADESETA

Sada su to već – „stvari minulih dana" i „predanja iz starine", iako ne baš daleke, ali ne treba žuriti da ta predanja zaboravimo, bez obzira na to što legenda to predaje kao kakvu bajku, bez obzira na epski karakter njenog glavnog junaka. Pravo ime levorukog, kao i imena mnogih velikih genija, zauvek je izgubljeno za potomstvo; ali je on interesantan kao mit koji je oličenje narodne mašte, a njegovi doživljaji mogu da posluže kao sećanje na epohu, čiji je opšti duh uhvaćen tačno i verno.

[20] Punu penziju.

Razume se, u Tuli nema više majstora kakav je levoruki iz bajke: mašine su izjednačile nejednake talente i sposobnosti, i u borbi protiv prilježnosti i tačnosti genije se ne ističe. Povoljno utičući na povećanje zarade, mašine nisu povoljno uticale na umetničku smelost koja bi ponekad prelazila granicu i narodnu maštu nadahnula da sazda legende kao što je ova.

Radnici, razume se, znaju da cene koristi koje im pruža praktična primena mehanike, ali nekadašnje starine se sećaju s ponosom i ljubavlju. To je njihov ep, i usto ep s vrlo „čovečjom dušom".